BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
252
3 A
28

Digitized by Google

Mureti. Venetiis, mense Augusto, M·D·LIIII.

Coll. Rom. Soc. Jes. cat. inscr. ... Bibl. ...

ANDREAE FVLVII SABI-NI ANTIQVARII DE VRBIS ANTIQVI-TATIBVS LIBRI QVINQVE.

ITEM.

De Vrbis eiuſdem laudibus oratio

In populi Ro. laudem Elegeia.

De Romuli, & Remi expoſitione Egloga

Quæ cuncta, mēdis omnibus quibꝰ prior editio ſqual-lebat: Nuper excuſſa ac repurgata.

Indice copioſißimo ordinatißimoq; reppoſito.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Bibl. Coll. Soc. Secr. Rom. Jesu

VITTORIO EMANUELE

Andreæ Fuluij Sabini Endecaſyllabon.

¶ Quis tam ſedulus artifex Quirites
Euclide melior: uel Archimede:
Antiquæ loca metietur Vrbis
Quas deſcribere me pedeſtris ante:
Poſt oratio compulſit ſoluta:
Quæ nunc in tenebris ſuis iacerent:
Fulgerent niſi luce literarum:
Vos rerum domini: genus deorum:
Orbis totius hoſpites benigni:
Veſtea uos homines nouos in Vrbe
Priſco iure Quiritium Quirites
Donatis: latiaq; ciuitate:
Et ueſtris opibus iuuatis: unde,
Vobis præmia: gratiaſq; debent:
Quales conſcia mens agit bonorum:
Præclariſſima gens togata quales:
Perſolui ſibi Roma quas meretur.

D. Ioannis Fuluij endecaſyllabon Ad lettorem.

Quiſquis Romuleæ uetuſta terræ
Affectas loca noſſe, cum trophæis:
Arcus, & ſtatuas, deumq; templa,
Circos, & foras, curias, theatra,
Thermas, balnea: porticus: columnas:
Fontes: naumachias: lacus: cloacas:
Hoc (ſi legeris) explicat uolumen.

ANDREAE FVLVII ANTIquarij Ro. in Antiquitates Vrbis ad Clementē. VII. Pont. Max. Præfatio.

ANNVM Ab hinc propè nonum Beatiſſime Pontifex, antiquitates Vrbis poeticis adſtrictas numeris ſcribebam Leoni. x. Pont. Max. patrueli tuo dicandas. In iuncta mihi denuo, illo ipſo iubente eiuſdem maſſæ cudēdæ, recoquendæq;, uerum diuerſæ ſtructuræ opera liberiore ſanè campo: quodam quaſi auctario ad ſumptum opus recognoui: Tibiq; Chriſtianæ legis antiſtes, quaſi præſcius te illi in pontificatu, æq; ac per manus tradito ſucceſſurum: nouam hanc lucubrationem, ſicut priorem illi dicandam curaui. Nam cui dicarem dignior occurrit nemo. Præcipue ubi ſummo in humani generis faſtigio poſitus: omnibus prodeſſe iam quantum uis, potes. Et quidem inſigni quadam munificentia bonarum artium ſtudioſos proſequeris: Ego itaq; tanto numini addictus, tantæq; gratiæ ineundæ ſtudio excitatus, incœptas antea urbis antiquitates non intermittens Sæcularis anni (quem Iubilæum uocant) nuperrime æditum hexametro carmine libellū, typiſq; impreſſum exhibui. Inſtabat enim tunc Iubilæi annus .M. D. XXV. Qui te pōtifice celebratus eſt, pateſacta ad eum uſum: more maiorum porta (quam ſcām dicunt) quæ mox in ſplendidiorem formam tua cura: & impenſa inſtaurata eſt. Ruinas Vrbis interea tuis optimis auſpicijs proſecu

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

tus, ab interitu uendicare: ac litterarum monumētis reſarcire operam dedi, Quæ iacerent in tenebris: niſi litterarum lumen accenderet. priſcaq; loca tum per regiones explorans obſeruaui: quas Raphael Vrbinas (quem honoris cā nomino) paucis annos diebus quā è uita decederet (me indicante) penicillo finxerat. Tam & ſi nullum ingenium ad attollendam urbem ſatis eſt, nec eius facies: qualis ante fuerit, exprimendam. Sed quoniam urbis Ro. ob affectatum amorem: ardenti ſemper animo ſtudioſus fuit: antiqua eius loca, & quæ nunc extant; & quæ iam eſſe deſierunt: Quorum non nulla ante hac incognita meo marte aperui. nō modo geographice, ſed ethymologice cum rerum cāis: & argumentis: abunde: copioſe q; non ut architectus, ſed hiſtorico more deſcribere curaui: nam fabulas dicere non eſt conſilium, Et licet grādis materias paucis uerbis haud facile explicari poſſit, nam Demoſthenis: & Ciceronis orationes eæ feruntur optimæ eſſe: quæ maximæ. & Romana hiſtoria quamuis longa ſemper placet, ac delectat. pro uirili tamen, & quod oculorum percœpi fide ſcribendum curaui. Pluris eſt inquit plautinus miles oculatus teſtis unus, qui ſe uidiſſe dicat. quam auriti decem. Nullum enim opus ſine fide, & caſtitate recte fieri pōt. Verum quis tā confuſa loca, & urbis magnitudinem: & temporum uarietates comprehendere poteſt? ut profecto mihi non minus difficultatis habere uideatur urbis, quam orbis deſcriptio: Cum ſæpius diruta, ſæpius inſtaurata ſint om-

nia,uel ciuilibus bellis euerſa,uel incēdio abſumpta, uel barbarica manus afflicta, nunquam poſtea in priſtinam formam ob laboris nimi etatem inſtaurata ſunt. Direpta deinde urbe omnia: quæ ad ornatum eius poſita erant ab hoſtibus ſublata dicuntur, Marmora uero cum titulis, ne memoria ad poſteros perueniret, partim direpta, aut hoſtium malignitate comminuta: partim incalcem decocta abiere: paucis admodum ante oculos ciuitatis ad dolorem & uetera refricanda vulnera relictis. Quid q̃ antea & quicquid ornamentorum reliqui erat, aut a Vandalis in africam deportatum aut a Theodorico Rauennam, aut a Conſtantio ereptum in mari ſiculo periјt, ut omittatur flebile Neronis incēdium, quo periјt quicquid nobile in Vrbe fuit. Illud præterea obſeruandum, pluribꝰ annis, quibus ſub barbarorum Imperio Italia fuit, eam illos ad internitionem uſq; perſecutos fuiſſe palam eſt, unde latina lingua ad multa ſæcula deprauata permãſit: Inolueratuſq; adeo bonarū artium neglectus pridem ut latinus ſermo penitus ignoraretur. Vel ex hoc intelligi poteſt q̃ extant hodie plæraq; illorũ apud nos uernacula uocabula latinis uocibus ad corruptelam mixta: Quodq; peßimum eſt in nonullis ſerijs, & grauibus rebus eam uerborum colluuionem appellant ſtylum. Periere quinimmo uolumina librorum non ſine magna poſteritatis iactura, Ex quo rarißimi extiterunt geſtarum rerum ſcriptores, ijq; ſemibarbari, et parum integræ fidei, Quorum incuria, & negligentia multa deſideran-

tur,& quæ pauca extant miraculi loco habentur,in tā-to rerum turbine: & confuſione,ubi inuoluta ueritas in alto latet Argo:Oedipoq; *perſcrutanda.* Vnde *& diffi-cile eſt ea ſcire:* Q*uorū nulla extat apud poſteros me-moria,quæ omnia in lectoris aīo relinquo.* Accedit *ad hoc,ꝙ uno in loco temporum ſupputatione: interpoſitis annis,plura,& diuerſa ſint condita ædificia,ut iuxta* Fo*rum,&* Via*m ſacram domus* Cæ*ſaris dict.deinde porti cus* Liuia*, nouiſsime uero templū* Pacis*.* E*t uetuſtis aūt manent adhuc aliqua integra, & notæ ſignificationis, ut* Pantheon*.* Q*uædam ſemidiruta,ut* Coloſſeum *uulgo notum,nōnulla penitus abolita,ut domus aurea* Neronis *incōpertæ magnitudinis.* S*atis enim conſtat omnia ho-ſtili manu obliterata, antiquata, ac prope extincta, & abolita:* Q*uorum uix unum,aut alterum ſupereſt.* E*t his quæ caſu quodam reliqua ſunt, ſat magnum indicium ſcelerati animi apparet,ꝙ in his,quæ diruere nequiue-runt,ob operis magnitudinem quaſi ſtigmata quædam perpetuæ notæ inuſſerunt, ſcalpro lancinarunt omnia, & nihil intactum à fœda uaſtitate reliquerunt.* Ex *uete-ribus aūt, quædam adhuc priſcas retinent appellatio-nes ut montes,* Aliqua *uero nouas, ut* Portæ*, ſed ut di-ſcant qui ignorant,* Placuit *per tranſitum recentiora quædam loca attingere,ut minus cognita:ac parum tri ta & languidæ fidei uetera his contingua magis inno-teſcerent,licet omnia quæ ſupra noſtram memoriā ſunt antiqua dici poſſunt,& quotidie quæ latent inueſtigā-*

tium opera: in lucem prodeunt, unde & ſuperioris ſæ-culi ſcriptores, q; hæc ignorauerint, ab his, qui poſtea ea patefacta uiderint, uelut rerum imperiti, inſcitia no-tabuntur. Nec *prætereundum cenſeo, nihil pedibus calcari, quin antiquitatum ueſtigia offendantur. Verum ita ruinis omnia oppleta, & operta, ut difficillime inter noſcantur: unde eleganter (meo quidem iudicio) difiniſ-ſe ille uiſus eſt, qui dixit, nos hac ætate habitare in te-ctis, cum plærunq; in fundamentis effoßis nouarum ædium uiæ ueteres ſtratæ ſilicibus reperiantur.* Sed *imperiata multitudo in his anicularum fabellas, & de-liramenta, potiuſquam doctorum uirorum ſimplicem, ac nudam ueritatem ſectatur.* Atq; ideo *addidit, ne quis vulgi magis famam ſequeretur, quam hiſtoriam, quæ rumore utiq; vulgi uerior reperitur. Verum quot capita, tot ſententiæ: nam quæ ſemel altius inſedit opi-nio, & pertinax contumacia, haud quaquam tolli poteſt* Et *ſi ſcio ſcriptorum, qui etiam extra omnem aleam po ſiti ſunt neminem eſſe ſine calumnia, facto quinimmo uirtutis experimento, nec deſinit, quibus* Alabaſtris *un-quenti plena putere uideatur. Fere nemo eſt, qui non acu tius, atq; acrius uitia iudicet, quam ea laudet, quæ recta uideat.* Et *in alieno opere ingenioſus ſit, aut quid per peram poſitum deprehendere impendio ſtudeat: quam belle quid actum cõmendare, nam difficile eſt omnibus placere, & mentes hominum cognoſcere.* Potuiſſem *ideo deſinere ni mens paſceretur opere. nam nihil agen*

do male agere diſcitur, Nihil enim libero homini turpius, quam ocio, & deſidia uitam traducere, neq; habere uitæ argumentum præter annos. Exiguum nobis uitæ curriculum natura circumſcripſit, immenſum gloriæ, nā uita uigilia eſt, & dum iſta muſitamus, pluribus annis uiuimus, & illa mirando non ſatiamur. Appelles inquit Plinius tanquam inchoata arte: & imperfecta agebat, ut contra iudiciorum uarietates ſupereſſet artificis regreſſus aduenium, uelut emendaturo quicquid deſideraretur, ſi non eſſet interceptus.

ACademia 311. 24.
Acceij poetæ ſepulcrum .295. 12.
Aditus templorum 362.7.
Aedes viris ꝑhibitæ.210.9
Aedes uide ubi templa
Aedicula 325. 16.
Aedicula,aurea 310.15.
Aedicula capraria.60.22.
Concordiæ 62.6.
Iuuentæ 62.13.
Iuuentatis.83.4.
Victoriæ.99.12.
Victorie uirgin.61.15.
Aerarium. 55.5/219. 4.
Aequimelium. 338 . 10/ 337. 15.
Aſculapius. 347. 1.
Aegonius collis. 20.15.
Africæ caput. .57.2.
Ageralbiona. 155. 15.
Aggeres Tarquini.128.2. 24. 24/ 14. 16 /12. 25.
Agon.265.9
Agonalia. 268.2.
Agonius Deus.268. 1.
Agrippine ſepta,327.26.
Agrippe opera. 172.24.
Aius locutius. .52.15.
Albula. 156. 18.
Albuneæ.153. 3.
Alexandri Imago.223.6.
Almon.41.8/ 56. 217.
Almon nouus. 42.5.
Alta ſemita.50.5/ 55.17/ 59.18/136. 19.
Arnata .210. 6:
Amphiteatrum .240. 19/ 253.18.57.17.
Amphiteatri uſus. 249.15 254. 2.
Amphitheatra quot.71.25.
Amphitheatrũ titi.254.12 224. 7.
Statilij.252.13/ 256.18
Iuxta ſepta.253. 27.
Caſtrenſe.59.6/258.6.
Veronenſe,253.14.
Anates Aenee. 269. 10.
Ancilia 138. 13/ 103. 22.

Anci martij opera .12. 15.
Anci martij regia .96. 9.
Angeli colotij. 184.13.23
Angerona.6. 1.
Anio uetus. 181.6/15.19.
Anio nouus. 173. 21.
181.20/182.1.
Annibales ſtatuæ. 22.2.
Antipolis.74.17/14.22.
Antium.278.20.
Antiquũ quid. 375.24.
*Antonioꝝ ſepulc.*166.25.
*Antrum ciclopis.*57.1.
Apollinis Area. 56. 10/
32.22.
*Apolli. ſimulacrũ.*204.10
Apollinis lauacrũ. 63.23.
Apollinis aedes. 99.19.
Apollinis liberiq; templũ
330.10
*Apollo celiſpex.*66.13
Apollo ſandalarius. 58.12
Apollo tranſlatus ee apol-
lonia. 62. 12.
Apij riuus 42.7
Apij Aqueductus. 37.17.
Aqueductus cauſa 171.20.
Aqueductus quot 71. 11.
Aqueduct⁹ celebres 173.9
Aqueductus ſubterranei.
173.17.
Aqueductus ſupra terram.
173.15.
Aquaruum ductuum minæ
& cauſa. 185.25/160.1.
Aq;duct⁹ Tyburti 253.26
Aquæ Mercurij. 56.5.
Appia.171.25/174.12.
32. 10.
Anienis 173.19.
Auguſta 176.5.
Aufeia. 175.12.
Alſietina 186.20.23
Aurelia 186. 18.
Alexandrina 186.21/
189.18.
Claudia 173.20/
186.3/177.25.
Crabra 182.26.
Cerulea 186.23.
Ciminia.186.24.
Druſia 186.20.
Iunturna 173. 18/
186.25.

Iulia 173.20/182.23/
186.3/
Martia 172.1/173.21/
175.10/9.177.15/
175.26./
Scaurarum. 62.23.
Sabatina 186.11.24
Septimiana 186.19
Tuſculana
Tepula 173.20.182.16
186.23.
Traiana. 175.25/
178.24/186.18.
Virgo. 60.16/64.8/
173.1/ 186.5/
183.10.18/ 184.4/
207.2.
Virginea. 172.26.
Aratri ſacri initium.
210.26. (10.
Aræ Iouis uiminei 59.
Conſi. 66.16/368.1.
Ditis: & proſerpinæ.
366.27/20.
Febris 65.8/101.16.
Herculis. 106.12/
224.22.
Iouis elycij 107.9.
Iunonis Iugæ 204.5.
Maxima 88.4.
Neptūni 265.9.
Palatina 65.17/101.22
Pacis 332.14.
Veneris uetus 110.3.
Ararum locus. 315.10
Aræ tres Dijs 262.7
Aræ opis: & cereris 63.2.
Areæ Humæ 151.24.
Arcades. 5 12.
Arcuum uſus. 281.24/
282.2.
Arcus ſeptem Veſpilonum
174.25/37.13.
Arcus nouus 60.21.
Arcus marmorei 4. 72.8.
Arcus Fabianus. 61.25/
93.11 245.6.
Arcus Formæ. 114.9.
Arcus Neroniani 178.6
Arcus Latonæ 119.8.
Arcus Tripolis 195.21
Arcus ſancti Viti 29.2.
Arcus Boarius 242.20
Arcus Romuli 245.16

Arcus căpiliăi. 247.5
Arcus Triumphales, 238.5/28.15
Conſtantini 170.4/ 238.23 / 241.17 / 239.6/318.22
Druſi.56.17.246.11.
Gordiani. 127.24 / 244.26/25.13.
Galieni.244.15.
Gratiani.246.19.
Nerue.234.14.
Septimij: 238.25 / 241.17/318.22.
Traiani. 56.16/ 246.1.11.
Traiani alter.246.5.
Titi Veſpa .240.22/ 331.23/335.24.
Tyberij.246.16
Theodoſii.246.18.
Veri parthici.56.15/ 246.11.
Area Apollinis.56.10
Calidij.60.6.
Caßij. 337.5.
Concordie.334.25
Galli uel tralli.56.10
Manlij.76.24.
Pinnaria.56.11.
Radicaria.67.12
Spei.56.10.
Vulcani.333.22.
Argei 162.3.
Argiletus duplex .231.19.
Argilet⁹,ſuperior.202.19
Argiletus imus. 202.20
Argiletum.231.17.
Armamentarium.57.5.
Armamentarium Telluris 337.1.
Armiluſtrium. 68.8/ 322.20.
Arx roma.75.15/77.24.
Aſylum. 16.8/62.11.20/ 85.2/86.8.
Aſilia, à quibus, ſublata 86.20.
Athenæum.311.24.
Atrium.315.25.
Atrium curie pompeianæ. 249.21
Libertatis. 68.13/ 252.12.

Lat homiarum.317.21.
Minerue.61.24/220.6
Regium 221.1/297.11.
Seſſorianum.216.21
Sutorium.322.22
Veneris genetricis, 220.7.
Veſtæ.307.12.
Auaritiæ mala.387.3.
Auētinus 19.22/55.20 68.6/195.27.
Auētinus unde.104.11.
Aueutini ambitus, 104.27.
Auentini deſcriptio, 107.11/202.1.
Auentini Aqua Martia.175.25.
Auguratorium ad marmoream.65.16.
Auguſti natales/ 100.17.
Auguſti templū.101.3.
Auguſtus mons.111.15
Auguſti ſimulacrum, 359.11/304.20.
Aureliani opera.11.11.
Auſpicandi lex.7.1.
Bachi templum. 273.2/ 23.16.
Bachi prata.102.2.
Balnea 196.5.
Balnea quot 173.3.
Balneæ priuatorū 192.24
Balneum abſcantij.56.14.
Ampelidis 69.13
Anthiochiani.56.14
Paphnidis.58.9
Mamertini.56.14
Priſcilianæ.69.14
Pauli.60.5/133.23
Torquati.56.13
Vectij.56.13
Baptiſterium.116.21
Barbam quis primus Imp. 284.23
Baſilica 326.2/225.6/ 325.19
Baſilicæ quot 71.1/ 326.10
Baſilica Argentaria.62.7
Aemilia 327.20
Alexandrina 327.25

cristian. 574

Caij: & Lutij 127. 6 / 276.26
Conſtantiniana 328.3. 58.8.
De Celerinis 203.14
Fuluia 327.21.
Iulia 325. 26
Lateranenſis. 114.20 328.4.
Macidij 64.11 / 326.11. 327.19.
Marciani 64.11
Opima. 309. 22 / 327.18.
Pauli 326. 14 / 58. 8 / 62. 9.
Porcia 326.23
Sine cognomẽto 327.1
Bellonæ Aedes 266.1.
Beronia 209.3
Bibliopole ubi 231.26
Bibliothecar à ſitus 313. 22
Bibliothecæ 65.13 / 99.23. 312.24.
Bibliothecæ quot. 70. 7 / 313.1.
Aſinij. 313.5
Apollinis 299.5
Capitolina 313. 10 / 354. 16.
Numeriani 313.16
Palatina 313.8.148.18.
Pauli 313. 11.
Vaticana 313.25
Vlpia 313.14
Bombicinarum Textura, 203.18
Boni euentus, ſimulacrum, 363.27
Bonæ deæ templũ 109.15.
Bouis, ſimulacrum 224. 11
D. Bruti ſepulcrum 295.12
Bubali 374.15
Buccina, aurea 58.12
Buſta gallica 121.6 / 191.4 337.23 / 338.17.

C
Caballi marmorei 136.5
Caci domus 37.19
Caci Antrum. 227. 15 / 105.25 / 106.5 /
Caci ſcalæ 4.21
Calicum officinæ 263.23.
Calices marmorei 380.27
Camænarum Aedes 56. 5

Camenarum lucus 32. 20.
Camilla
Campi quot 70.18/343.6
Campus Agonis 190. 4/
270.27.
Agrippæ. 60.23/
352.18.
Argeus 201.19.
Brutanus 69.18.
Codetanus 69.18.
Exquilinus 28.1/59.6.
128.12/177.16.
Horatiorum.56.3.
Iudeus.154.2.
Lanatarius 67.15.
Lupariæ 57.1.
Martialis.57.1/113.25
Marti⁹.343.11/347.18
327.26.
Martis.64.7.
Minor.348.1.
Sceleratus .22/4/
141.13.
Vaticanus 46.26.
Viminalis .24.24/
59.7/128.3.
Cancelli fori.219.20
Candelabrum aureum,
241.6.
Candidati .144.14.
Canes ruffæ.49.3.
Capena opid.38.3.
Capita bubula.100.19.
Capitolium. 62.15/
78.6/182.17.
Capitoliũ biceps.91.2.
71.24.
Capitoliũ uetus.59.25
136.25.
Capitolij nõina.75.22
Capitolij templa.74.9
Capitolij ornat⁹ et laus
74.8/79.22/364.3
88.8.per totum
Capreæ palus 364.6.
Capri ficus.214.14
Caprotricæ Nonæ,
365.5.
Caput affricæ.57.2.
caput comodi Aeneum
87.10.
Caput Gorgonis,
69.15.
Carinæ.58.16/339.22

Carmẽtæ tẽplum 62.15/ 90.8.15.
Carmentæ ſedes.5.19/ 90.7/228.4.
Carſuræ Areæa.56.11
Carcer.316.7.
Carceres 260.2.
Carceris deſcriptio
Carcer Claudij.64.5
Fori.63.3.
Mamertinus.317.9.
Plebis.319.25.
Tulian⁹.121.23/316.10
Caſæ Romuli .5.23/95.23 69.6.
Caſtellum 173.25.
Caſtella aquarũ.174.2
Caſtrorũ tẽplũ.61.23. 274.5.
Caſtra quot. 72.17. 274.11.
Caſtra geſtiniana, 60.23.
Caſtra lecticariorum, 69.19/274.12.
Miſenarium. 57.21/ 153.18/274.1.12.
Peregrina 57.2/114.1 274.2.
Pretoriana. 274.11.
Rauenatium. 153.17/ 12.274.11.
Salmariorum 274.13
Salicanorum. 274.13.
Tabellariorũ 274.12.
Viſtimariorum 274.13
Caſtrum cuſtodie.25.3
Caſtoris, & Pollucis, ſignum.223.6.
Caſtoris,& pollucis tẽ plum.34.9.
Celimontana regio, 55.16/56.24.
Cælius mons. 9.21/ 110.16/111.4/153.19/ 178.7/203.6/274.2
Cæliol⁹.56.4/110.24 203.15.
Cæmiteria ſubterra‑ nea.295.25.
Cæmiterium Apronij, 296.12.
Balbinæ.296.5.
Calixti. 36.24/296.8

Cæmiterium Calopodij.
296.13.
Campi ſancti.296.18.
Ciriace.296.9.
Commodillæ.296.3.
Domitillæ.296.4.
Prætextati.296.6.
Priſcillæ.296.10.
In niſalatas.296.14.
Inter duas Loures,
.296.15.
Thraſonis.296.11.
Cenationes laqueatæ,
342.14.
Cenſus equeſtris.221.5.
Cardona.57.1.
Cæreris ſignũ.337.8/
303.1.
Ceſpius mons.120.4.
Cæſaris ſtatua Lorica-
ta.222.10.
Ciceria.259.9.
Ciceronum domus aui-
ta.58.17/340.10.
Ciconiæ nixæ.64.10
Circeſiæ.258.7.21.
Circus.330.10.
Circi quot.260.5.
Circi forma.258.10.
Circi uſus.253.8.
Circus propemolẽ Ha-
driani.272.10.
Circus Agon.264.1/
267.24.
Circus Alexandri,
190.4/268.7.
Circus appij pulcri,
250.2.
Circus Caij, & Neronis.
198.2/271.25/289.7.
Circꝰ Flãminij.252.4/
263.6/310.2/55.18/
60.18/62.15.
Circi Flamminij regio,
63.20.24.
Circus Floræ.59.25.
Maximus.55.19/66.9/
196.26/197.20/
202.19/260.14.
Neronis.153.5/271.15.
Ciſpius mons ſepticeps
120.11.
Ciuitas Leonina.47.1.
Cohortes pretoriæ
quot.72.12.

Cohortes urbanæ, *quot*, 72.13.
Cohortes uigilum. 59.3/ 60.20 /. 62.6 / 67.16 / 69.15/ 72.14.
Collatia.19.23.
Collina regia .22.15.
Collis uide ubi mons.
Coloſſeus.191.3/255.9.
Coloſſus. 58.14 / 255.9. 298.4/342.6.
Coloſsi quot .71.26.
Coloſſus apollinis.298.13.
Apollinis in bibliotheca, 299.5.
Domitiani.300.1.
Galieni.304.26.
Iouis.298.15.
Iouis capitolini.299.9.
Neronis.299.18.
Scopæ.300.5.
Solis.298.19/299.18.
Colũnæ.282.12.
Columnarum genera, 282.4/8.12.
Colũnarum uſus .281.24/ 282.2.
Columnæ ſtriatæ. 283.5.
Columnæ ſtructiles, 283.6.
Columnæ Aerorũ. 115.14
Columnæ coclides quot, 72.1/62.4/280.19/ 64.12/234.23.
Columna ænea.233.21.
Aurea 219.9.
Antonini. 64.12/ 285.10/351.17.
Bellica. 265.17. 64.18.
Cæſaris.286.16.
Cochlis Antonini, 285.10.
Cochlis Traiani: 283.12.
Cochlis porphiretica, 286.1.
Lactaria.66.17/233.6/ 286.21.
Miliaria.219.6.
Mæniana. 219.14/ 286.20/327.6.9.
Cũ ſtatua.61.19.

Comitium: 61.10/86.26/ 206.7/310.22.
Comitia.311.9.
Concordia.202.21.
Concordiæ templũ, 76.1. 334.4/335.13.
Concordiæ ſignum. 304.12.
Conclaue.148.18.
Concameratio.384.9.
Conditoria comeatuum. 323.7.
Conſus.368.4.
Conſi ædes, & *ara ſubter*, 368.1.
Conſtanti Sepulcrum, 23.23.
Conſualia.368.16.
Cornißæ.69.11.
Corragia.277.20.
Coruini ſtatua
Curatores uiarum.
Curatores cloacarum, 200.16.
Curiones.307.4.
Curia.61.22/307.11
Curiæ locus. 307.17/ 330.8.
Curiarũ numerus. 307.2.
Curia calabra.62.17.26.
Catonis 308.21.
Duplex.307.5.
Diui Iulij.308.26.
Geruſia.309.2.
Hoſtilia. 112.25/ 328.19.
Hoſtila duplex.308.8.
Curiæ nouæ.309.10.
Octauiæ.309.1.
Pompeiana.308.23.
Pompeianæ atrium. 250.21.
Pompiliana.309.6.
Portia.326.24.
Saliorum.308.4.
Senatus.307.7.
Tiphata.308.20.
Vetus. 65.19/ 307.23.
Curtius fons.178.2.
Curtij pietas in patriam. 211.21.

Claudij Imp.opa.179.2.
Claudij templum.56.26/ 113.21.
Claſſes geminæ.153.19.
Clatræ.59.24.
Clauij affigendi ratio, 82.26.
Clauus annalis.83.2.
Cleopatræ Imago.220.13.
Cliui quot.204.11.
Cliuus capitolin⁹.137.18/ 204.12.
Palatinus.204.12.
Public⁹.137.16/204.12/ 11/227.9.
Scauri.137.12.
Suburbanus.137.12.
Vrbicus.204.12.
Cloacæ.198.10.
Cloaca unde.148.14.
Cloaca maxima.221.6/ 198.11.
Cloacæ primæ à quo, 198.20.
Cloacarum purgamentum 200.14.
Cloacar. curatores:200.16
Cluere.97.10.
Cluacinæ ueneris ſimulacrum.198.12.
Chriſtianorum deuotio, 103.26.
Chriſocollæ.261.18.
Crypta balbi.64.1.
Crypto porticus.274.27.
Chriſti ueſtigia.36.20.
Cybele.42.10.
Cybelis templum.41.21.
Cyclopis Antrum.57.1.
Deorum numerus.329.8.
Deorum penatium forma, 211.11.
Deorum magnorum Aræ, 262.11.
Deus Heliogabalus.103.18
Dea ſtrenua.110.7.
Dea lauerna.48.22.
Decumationes.228.27.
Decuriæ.307.5.
Delubrum Mineruæ.62.13
Delubrum domitij.64.6.
De lubrum.65.10.
Delphini ſignum.67.14.

Depontani.163.10.
Dianium.341.3.
Dianæ templum.108.1.
Dietæ.104.2.
Dieta mammee.65.17.
Dij troiani.211.7.
Dij ſelecti.329.10.
Dij geniales.329.12.
Diribitoriũ balbi.354.14.
Ditis templum.366.22.
Diuus fidius.59.26.
Doliolum.68.11.
Doliola.221.8.
Dolia,ad Vina.321.5.
Domine quouadis.36.13.
Domiciliũ plebis.319.25.
Domus attici.60.2/132.6.
Auguſti.101.2/62.19/
220.3.
Aurea Neronis. 341.13/
369.14/191.8.
C.Aquilij.131.13.
M.Aquilij.59.9.
Britiana.57.18.
Cæſaris.222.14.
Q.Catuli.131.12/
59.10/65.18.
Domus Catulli.210.27.
Catilinæ.211.1.
Caßij.336.9.
Ciceronis.96.24.
M.Craßi.96.26.
L.Craßi orat.131.11.
Ceoniorum.65.10.
Chilonis.64.16.
Cornificij.67.16.
Corneliorum.136.17.
Dentati.308.20.
Dioniſij.65.18.
Flauia.60.4/140.12.
Gordiani.192.17.
Heliorum.126.18.
Lateranorum.114.17.
C.Marij.131.13.
Martialis.137.23.
Ouidij.92.6.
Pompeij a uita.58.16.
Pompeij magni.340.6.
Philippi.57.3.
Val.publicolæ.210.21.
Septem parthorũ.67.15.
Tatij ſabini.78.1.
Titi.191.21
Tyberiana.65.15.

Domus Vectiliana. 57.3.
Vitruuij.65.7.
M. Vaceij.338.1.
Emporium.37.26/330.9/
335.25.
Ennij ſepulcrum. 295.10.
Epulones 292.10.
Equi æneí. 302.25/72.6.
Equi eburnei. 302.26/
72.7.
Equus Cæſaris.220.17.
Aur.Domitiani.220.17/
61.26.
Conſtantini.220.18.
Traiani.62.3.
Equi ænei Tyridatis:
60.26.
Equi ueri ſepulchriani,
295.17.
Equiria cur.64.9/113.25/
269.1.260.7.
Equiria in celio.269.16.
Eſquiliæ.9.24.
Eſquiliæ biceps.120.3.20/
119.21/191.3.
Eſquiliarum ambitus,
121.1.
Eſquilina regio.58.22.
Eſquilina.55.17.
Euander.5.18.
Eudoxia.121.15.
Eufratres 238.22.
Expoſitio infantium,
214.12.
Excubitoria quot, 72.15.
Fabij gurgitis opus,
66.11.
Facinoroſorum pena:
162.27.
Famæ templum.52.17.
Fanum ueneris.261.26.
Faſciola regio.55.24.
Fatidica.5.20.
Fauſtulus. 2.5/202.16/
216.14.
Fauſtuli Tugurium.4.22.
Fauiſſæ Capitulinæ.
90.19.
Febris templa.101.16.
Feriæ Palatinæ.103.11.
Feriæ Sementinæ.
336.23.
Fercula Pompæ.84.7.

Ficus ruminalis . 311.8 / 214.13/87.1/61.18 / 62.9.
Fictilium uſus.321.10.
Fidei ſacrarium.80.16.
Fidei publice ædes.80.23.
Fidei templa.80.7.
Fidis uicus.68.1.
Figlinæ.23.3/320.26.
Figulorum collegium. 321.6.
Figlinarum author.321.21
Foci ubi.326.25.
Foculus.128.16.
Foeminarum luxuria: 390.per totum.
Foeneratorum locus, 226.6.
Fontes quot.221.13/173.1.
Fons olei.154.6.
Scipionum 175.1/64.9.
Piconia.175.13.
Iunturnæ.212.13.
Curtius.178.2.
Aquæ claudiæ.177.20.
Aquæ tepulæ.182.15
Aquæ uirginis.183.18.
Fōs Ceruleus.178.2.
Forum. 328.4/205.3/ 330.9.
Fori extruendi ratio. 223,14/205.3.
Fora quot.70.22/204.22
Fora prima.205.2.
Forum romanum regio. 61.14.17.
Forum Auguſti. 222.25/ 62.3.
Archi marium . 236.8/ 61.1.
Boarium.224.11/93.18/ 62.24/75.7/202.22.
Cæſaris.222.5/62.2.
Cauſarū.148.19/205.2/ 221.24.
Cupedinis.237.5.
Latium.221.20.
Neruæ.225.26/233.16/ 82.4.
Olitoriū.226.3/232.11/ 233.8/66.17.
Piſcariū.232.1/62.26/ 203.1.
Piſtorium.237.9/68.16

Forum Palladium.122.20/
237.10.15.
Romanum .220.11/
221.19/55.18/205.15/
75.7.
Ruſticorum.237.9.
Salluſtianum.236.20/
59.26/138.22.
Suarium.235.26/61.1.
Traiani.234.20/62.3
134.11/284.1/60.18.
Tranſitorium 225.25/
233.27/58.8/202.19
Venale.205.2/203.2.
Fornix calpurnius.245.14
Fornix Fabianus.245.6.
Fontis fortunæ ædes,
369.5/69.16.
Fortis fortunæ templum,
154.20.
Fortunæ tres.21.16.
Fortunæ nomina.368.20.
Fortuna publica.60.1.
Fortuna reſpiciens.65.20.
Fortuna mammoſa.67.12.
Fortunæ auentinæ templũ
370.25.
Fortunæ bonæ ſimulacrũ:
83.17.
Fortunæ breuis ædes:
370.22.
Fortunæ calue templum,
370.2.
Conuertentis templum,
370.19.
Dubiæ templũ.155.10.
Equeſtris templũ.370.6.
Malæ ſimulacrum 83.17.
Malæ ædes.369.16.
Muliebris tẽplũ.372.26.
370.5.
Muliebris ſimulacrum.
31.11/130.4/369.17.
Numen.368.20.
Obſequentis templum,
370.16.
Poſtuertæ templũ 371.18
Primigeniæ templũ
370.11.
Propriæ tẽplũ.370.17.
Proſperæ tẽplũ.370.18.
Reducis ædes.369.25.
Templum nouũ.60.25.
Virilis templũ.155.3.

Fortũæ uirilis ædes.369.4
Viſcate Templũ.370.18
Vortæ templum. 371.1.
Fulguritum.212.10.
Fundamenta ædif. 384.1.
Flora.137.25.
Floralia.137.3.27.
Frumentarius uicus .68.2.

Gabijs littera diſcebãt ro. pueri.7.13.
Gabij ubi.30.6.
Gaianum.69.9.
Galliarea.56.11.
Galbæ ſepulcrum.45.5.
Gallicanas albas.60.6.
Galluʒi 127.9.
Gegania.209.5.
Genius.329.14.
Genij ſacellum ſangi, 60.26.
Geniales Dij.329.12.
Gipſiana.60.23.
Germalum.214.13/95.1.
Germalenſe.93.24.
Germalia.202.27.
Gimnaſium. 311.16/284.3
Gymnaſium põpeij.311.18:
Neronis.311.19.
Commodi.311.19.
Gypſiana caſtra .60.23.
Gladiatorum ratio .256.8
Gradus pulcri littoris, 77.4.
Gradus templorũ.366.24
Grecoſtaſis .309.22 / 310.10 / 224.6/ 61.19 / 202.21.

Hadriani ſepulcrũ.224.8.
Hadriani priuata. 67.17.
Villa.374.5.
Mauſoleum.166.23.
Hecatonſtilon. 250.10 / 277.14.
Helephantus herbarius, 63.5.
Helenæ Mauſoleũ.376.13
Heliogabalus. 286.13 / 103.18.
Herculis. ſtatua. 224.17.
Herculis,ſullanus.59.5.
Olivarius.66.14.
Cubans.69.17,

Herculis Tēplū, 330.10.
Hercules Pantheonis, 360.5.
Herculis ſimulacrū. 88.1.
Herculaneus riuus.182.5.
Hiatus terræ.211.20.
Hieroglyphica.287.16.
Hippodromus. 322.9/ 260.7/273.5/174.23.
Hydræ effigies.326.2.
Honoris templum.21.9.
Honorij imp.opa .10.7.
Honoris,& uirtutis lucus: & ædes.32.2.
Horologium campi Mar- tij.350.15.
Horrea.323.9.
Horrea q,& ubi .323.22.
Horrea galbiana. 324.2.
Cartaria, Teſtaria. 58.12.
Horrea germanica.62.21.
Agrippina.62.21.
Amiceti.68.13.
Hortus.125.26.
Horti celebres extra urbē 373.26.
Horti celebres in urbe. 373.24.
Horti aſiniãi 181.25/67.11
Argiani.61.2.
Cæſariani. 154.20/ 369.10.
Domitij.69.12.
Galbæ.45.4/69.15.
Lucullani.64.9.
Mæcenatis.59.4/128.27
T.Martialis.152.11.
Neroniani.271.25.
Ouidij.53.5.
Planciani.59.4/178.4.
Salluſtiani. 138.4/ 140.16/60.4.
Hoſtia.39.11.
Hoſtilij regia.96.6.
Iani quot. 71.8/61.25.
Iani aræ.225.12.9.
Ianus bifrons. 225.21/ 150.15/218.14.
Ianus q̃drifrōs. 202.22/ 225.4.17.
Iani templum. 17.19/ 232.16/112.6/139.7. 373.3/218.1.

Ianus ſeptimianus. 69.17.
*Ianuarius.*225.19.
*Ianiculum.*69.12/274.1/14.22.
Ianiculus ubi additus. 151.7/150.13.
Ianiculi ambitus. 152.14.
Ignis perpetuus. 208.16.
*Ilex uaticana.*145.21.
Iliæ Hiſtoria.1.13/215.25
*Iliæ mors.*1.17.
*Imagines.*300.18.
*Imagines cereæ.*305.7.
*Impluuium.*360.17.
*Imperij ſedes.*65.16.
*Imperij inclinatio.*386.15.
*Incendium.*220.20.
Inſula tyberina. 68.26/344.25.
Inſula Iouis *licaonij.* 164.8/345.10.
*Inſula phelidij.*64.20.
*Inſulæ loca.*69.10.
*Intormentium.*85.25.
*Inter columnia.*281.23.
Iouis *uiminij* Fanum.23.1.
Iouis *cænatio.*65.11.
Iouis *ſimulacrũ.*240.17/62.20.
Iouis Imperatoris *ſimulacrum.*81.13.
Iouis *ſimulacrum cũ quadrigis.*81.15.
Cuſtodis templũ. 81.23.
Feretrij templũ. 83.20.
*Statoris ſimulacrũ.*96.16
*Sponſoris templũ.*80.20
*Capitolini ſignũ.*148.7.
*Templũ ubi.*330.5.
Statoris ædes. 338.2.
Iouis *uiminij ara.*59.10.
Iouis *ſacellum.*91.4.
Iouis *uictoris templum.* 370.17.
Iouis *nomina diuerſa, & cultus.*80.26.
*Iſeum.*64.19/355.12.
Iſis: & ſerapis. 55.16/57.13.
*Iſis patricia.*59.10/355.10
Iſis Antenodoria. 67.13.
*Iſidis tẽpla.*330.9.335.14/353.9.
Iſidis templa tria. 354.19.

Iſidis Antenodoriæ tem-
plum.354.22.
Iuppiter panarius. 318.3/
81.2.
Iuppiter pōpeianus. 64.3.
Iunonis hoſpitæ templum
99.18/108.26.
Reginæ tēplum.109.6.
Soſpitæ delubrū. 65.10.
Sacellum.91.4.
Templum.330.5.
Iunturnæ fons.212.13.
Iunturne ædes.64.8.
Iudeorum religio.103.25.
Iuuentas.80.5.

Labra ubi.380.22.
La conica.196.11.
Labrum.196.10.
Labicum.28.2.
Lacus.174.5.
Lacus ſeruilius.326.1.
Septingemi.172.27.
Caſtoris.57.22.
Promethei.59.1.
Ganymedis.60.20.
Iūturnæ.61.23/186.25.
Lacus Curtius. 62.7/
211.20/203.3.
Lanarum textura. 203.19.
Laocōtis uirgiliani.149.7
191.18.
Lapis pertuſus.61.2.
Lapis manalis.34.15.
Lapis,ſemitas.287.19.
Laquearium ſigna.363.19.
Larentalia.138.1/202.15.
373.15.
Latrinæ.383.8.
Latrinæ publicæ quot,
72.11.
Lathoniæ. 317.18/30.13.
Larum ſedes.373.17.
Laurus palatina.101.12.
Lauretum.107.25.
Lauacrum.63.23.
Lauacrū agrippinæ.59.11.
194.12/130.22.
Lauacra.196.5.
Lauacrū apollinis. 265.9.
Lauerna dea.48.22.
Leges Romuli.7.19
Leonis quarti opa.10.24.
Libera.16.10.

Liber. } 373.9.
Liberta.
Liberi templum.330.10.
Libonis puteal . 226 .6.
Libertatis templũ.109.18.
Libertatis atrium.109.20.
Librorũ impreßio ubi pri-
mum Romæ.314.15.
Libri numæ cremati.152.8
Libyſſus.202.18 .
Licinij ſepulcrum. 22.17.
Lycæus.102.9.
Lychni.100.1
Lychni arboris inſtar,
65.11.
Lythoſtrata.372.11.
Linghuæ latinæ corruptio
unde.236.15.
Litteras pueri romani ubi
diſcebant.7.13.
Littere latinis traditæ à
quo.5.18.
Lothos.58.10/220.13.
Lucus Martis. 216.5/
120.1.2.
Camenarum.109.21.
Hylernæ.109.23.
Lucus Eſquilinus.59.6.
Petilinus.59.8/18.20.
Fagutalis.59.8/123.2.
Larium.120.1/123.3.
Iunonis lucinæ .120. 3/
123.4.
Petilius.120.11.
Sacer.206.19.
Mephites.123.4.
Intellarius.133.11.
Lucina unde.123.8.
Luctus publicus.141.27.
Lucullanus ager. 182.17.
Ludus.311.20.
Ludi litteranij quot.63.4/
72.4.
Ludus gallicus. 311.23/
57.6.
Ludus æmilius. 61.24/
311.23.
Ludus magnus.57.17.
Ludus Dacius.57.17.
Ludus mattutinus.311.23/
57.6.
Ludus pompeij Lænei,
340.6/311.22.
Ludorum genera.311.25.

Ludi Taurij . 263.16 |
322.15.
Apollinares.263.17.
Olimpici.273.13.
Agonales.20.16.
Lupa aerea cum infantibus 86.24.
Lupae miraculũ.1.20.
Lupercal. 62.10|65.21|102.4.21.
Lupercal uirginis. 61.18.
Lupanaria quot.72.10.
Luxuria Romanorum. 387.3|388.3.

Macella quot.72.2.
Macellũ unde. 125.22.11.
Macellotae.221.1.
Macellũ.220.27|233. 8|237.8.
Macellum liuiani.59.2.
Macellũ magnũ.125.16.
Macella duo.125.15.
Malũ punicũ.140.15|60.3
Mammeae 104.3.
Mamae ſacellum. 69.12.
Mamurius.138.12.
Mãſiones albanae. 111.19|57.5.
Mappa aurea.68.12.
Marforium.88.*pro tutum*
Marmorũ genera.384.16
Marmaridũ lapis.162.27.
Martis templũ.33.11.24|330.11.
Martis templum extra muros.56.1.
Martis ſtatua.359.8.
Mauſoleũ.166.20|348.14
Mauſoleũ hadriani.166.23
Auguſti.144.8.
Haelenae.376.13.
Maxima ueſtalis. 210.1.
Medius fidius.140.2.
Megal oſia 99.12.
Meleagricum.64.19.
Mercatus uenalium. 51.25
Mercatorũ locus.61.26.
Mercatorũ ſacra.35.6.
Mercurij aqua. } 204.7
Mercurio lacte } 204.7
Mercurij locus.35.5.
Merulana.126.24.
Meretricũ ſolẽne.372.20

Meta.293.20.
Meta ſudās.58.16/240.16
Methodium.284.1.
Menſa lignea.116.10.
Mentulæ pompa. 21.5/
372.19.
Mica aurea.57.5.
Miliarium aureum.14.11/
219.6/286.20/61.21.
Militum pretorianorum
hoſpitia.273.16.
Minerua.330.6.
Mineruiūm.64.20.
Minerua medica.59.10.
Minerua calcidica.
64.20/356.10.
Minerua ī Auētino.68.6.
Mineruæ ſacellum.91.4.
Minutia uetus.63.25.
Minutia frumētaria.63.25
Mœnia.327.12/219.23.
Mœnium ambitus nō ſem-
per idem.9.27.
Mœnium ambitus.49.25/
10.22.
Mœnia urbis ex ſaxo qua
drato.9.28.
Mœnia nunc extantia à
quibus.10.7.24.
Moles Hadriani.272.10/
292.24.
Molis Hadrianæ deſcri-
ptio.168.3.
Molendina.159.25.
Molæ aquariæ.160.2.
Moneta unde.77.4.
Monimēta.239.3/247.5.
ornamenta.
Montes urbis.73.13.
Mons ægonius.20.15.
Auentinus.104.10.
Auguſtus.111.15.
Citatorius. 144.22/
351.17.
Ciriciorum.145.2.
Ceſpius.120.4.
Hortulorum.60.15/142.15
144.4/184.11/197.11.
Palatinus.95.11.
Ianiculus.150.7.
Iordanus.145.8.
Latialis ſepticeps.133.10
Quirinalis. 133.17/
59.20/177.18/370.12.

Mõs Martialis quinticeps:
133.9.
Quirinalis tripces.
133.7.
Pricius.142.16.20.
Romuleus.93.9.
Salutaris q̃rticeps.133.8
Sacer.23.11.
Sexticeps.
Teſtaceus.320.24.
Vaticanus.145.18.
Viminalis.177.18. 132.5.
Mugonia unde.16.1.
Mundus quid.328.26
Murcia.110.4.
Murcia dea.5.
Murus inclinatus.143.11.
Mutatoriũ cæſaris.56.17.

Naris Flum.ſimulacrum:
318.14.
Naualia.322.27/158.1/
149.18
Naualia à quo munita,
11.1/38.9.
Nauale.323.11.
Naualiũ fauces à quo11.5.
Naumachia.144.20/
69.11/196.20.25.
Naumachiæ quot.72.5.
Naumachia circi.196.26.
Amphitheatralis.197.1.
Auguſti.197.4.
Domitiani.197.17.
Neronis.198.1.
Cæſaris.198.3.
Nemeſis ſimulacrum. 83.13
Neronis ſepulcrum.18.18/
143.24.
Neptũnus equeſter.368.7
Nilus.238.23.
Nili ſimulacrum. 87.14.
19/149.3/355.16.
Nymphæ.196.16.
Nymphea quot.72.6/
192.26.
Nympheũ diui Alex.59.2
Iouis.60.22/196.16.
Alexandri.196.17.
Noſcomium.346.16.
Numæ ſepulcrum.151.14.
Regia.96.4.
Numitori regnum reſtitutũm.2.13.

Obeliſcus

Obeliſcus.286.25/273.12
Obeliſci duo.66.16.
Obeliſci quot. 70.9.
Obeliſci magni quot. 287.5.
Obeliſcus Vaticanus. 43.10/271.17.
Officina.262.25.
Officina monetæ. 89.21.
Officinæ Minij.137.14.
Officina prima librorum impr.314.14.
Olympus.202.26.
Oppius mons.120.5.
Oppius mons triceps. 120.8.
Oppius quadriceps.120.9
Orci ædes.103.20.

Palatium unde.92.22.
Palatinæ.376.20.
Palatium .104.9/ 65.3/ 206.15.19/93.12.
Palatinus pons. 163.29.
Palilia.5.3/4.26.
Palladiū.103.22/208.27.
Palloris.373.6.
Pantheon. 64.10/359.3/ 188.23/357.20.
Pantheon Ioui ultori. 358.5.
Pan.102.9.
Panos Ara.217.19.
Parcæ tres.218.4.
Paupertatis templū. 373.6.
Pax Veſpaſiani.277.3.
Pentapylon Iouis arbitratoris.65.14.
Pharea turris.43.20.
Pila tyburtina. 61.2/ 137.21.
Pila horatia.220.4/61.21.
Piſcina publica. 55.19/ 67.3/196.6.
Piſcinæ regio.190.11.
Pinaria Area. 56.11/ 146.25/209.14.
Pinea arbor.130.24.
Pyramides.291.1.
Pyramis in uaticano. 292.23.
Platea palatina.103.13.
Plateæ Antonianæ.103.15

Platanus.68.13.
Plutonis ara ſubterr.
366.20.
Pomerium urbis.13.4.
Pomerij mutatio .10.5/
13.10/38.7
Pontes.161.12.
Pontes quot 70.15.
Pons Tyberinus *primus*.
157.27.
Pons *æmilius*. 162.22/
66.12.
Aelius.166.15.
S.Angeli.166.11.14.
Aurelius.165.5.
S.Bartolomei. 164.24.
Cæſtius.164.20.
Fabritius.164.11.
Ianiculenſis.165.4.
Inſulæ.164.20.
Pons Iudeus.164.14.
Lapideus.162.22.
Lucanus.170.7.19.
S.Mariæ.164.3.
Pons Mameus.170.7.
Mamoratus. 159.24/
162.26.
Pons Nometan⁹.170.17
Milvius.169.8/280.26.
Quattuor capitum.
164.15.
Ruptus.165.6.
Sacer.161.21.
Salarius.170.7/184.10.
Senatorius.163.22.
Salutaris.49.5.
Sixtus.159.23/165.1.
Sublicius.17.22/224.8/
162.9/66.12.
Vaticanus.166.1.
Portus.330 12.
Portus Hoſtienſis.43.1.
Porticuū nomina. 281.13.
Porticū genera.274. 25.
Porticus.274.16.
Chorintiaca. 274.27/
276.12.
Stadiata.274.26.
Abſidata. 58.9/280.15.
Apollinis Palatini.
277.4.
Antonini, & Fauſtinæ.
279.14.
Argonautarum. 289.4/
64.19.

Porticus Barbarica.283.4.
Capitulina.280.10.
Centenaria.250.12.
Concordiæ.279.2.24.
Conſtantini. 60.24/
281.15.
Claudia.275.21/334.20
Corinthia.63.26.
Caij,& Lucij.127.7.
C.N.Octauij.276.7.
Domitiani.278.22.
Fabraria.68.14/281.16.
Flaminia.280.26.
Gordiani.281.4.
Iulia. 220.6/61.25/
279.18.
Liuia. 222.23/57.21/
275.12/276.26.
Lybiæ.281.14.
Libitinenſis.49.9.
Margaritaria.63.4.
Metelli.279.11.
Neptũni.280.20.
Neronis.278.17.
Octauia.276.16.
Philippi. 63.24/
278.27.
Porticus Pãtheõis.280.23
Perſica.282.15.
Põpeia.277.8.
Septimiana.277.25.
Viſpana.281.17.
Portic⁹ triplices miliariæ
342.8.
Porta Populi 349.23.
Flumẽtana. } 18.10.
Flãminia.
Porta Pinciana. 19.15/
184.9/142.18.
Collatina.19.20.
Po.Salaria.140.25/141.11
Quirinalis. } 20.13.
Aegonenſis.
Collina. 19.15/20.11/
133.15/138.25/372.7.
Porta.s.Agnetis. 22.25.
Viminalis.50.9/372.24
Ficulenſis.23.2.
Numentana.22.24.
Porta ĩteraggeres.23.20
Porta.s.Laurentij.25.23.
Tyburtina.25.23.
Taurina,176.11/26.5.
Eſqlina.26.26/28.23.

Porta næuia.28.8/173.13
67.11.
Præneſtina.28.19.
Labicana.28.19.
Maior. 28.7/176.8.
179.15.
S.Crucis.28.7.
Porta.S.Ioannis.29.13.
Cælimontana.29.14.
Aſinaria.29.19.
Porta Gabiuſa.30.20.
Metrodi.30.1.
Gabina.30.5.
Porta Latina.173.13/31.2
Porta.s.Seſtabiani.55.24/
70.3/190.26/310.1.
Capena.294.12/372.27
196.3/31.25.
Camæna.38.4.
Appia.32.10.
Triumphalis. 166.5/
46.19.25/32.14.
Fõtinalis.45.20/34.19.
Porta Tergemina.37.6/
174.20/106.36.12.
S.Pauli.37.5.
Hoſtienſis.160.1
Porta Ripæ. } 42.19.26
Portuenſis. }
S.Pãcratij. } 173.14/
Aurelia. }
186.16/44.10/152.17.
Porta Subtus Ianũ 45.19.
Septimiana. } 45.10.
Fontinalis. } 34.19.
Porta triumphalis. 46.5.
S. Spiritus.47.7.
Vaticana.46.6.
Porta Turrionis. 47.10.
Porta Antiqua .48.1.
Porta pertuſa.47.15.
Porta Ianualis.49.8.10.
Viridarij.47.21.
S.Petri.44.18.
S.Pæragrini.47.20.
Caſtelli.47.25.
Saturnia.74.14.
Porta Carmẽtalis. 15.26/
16.19/62.14/203.1.
373.3.
Scelerata.16.24.
Pandana. 15.26/16.7/
90.12.

Porta Mugonia. 15.26 / 96.10
Querquetulana. 48.19.
Mutia.323.5/155.17.
Quintia.323.6/155.19.
Ad prata.47.22.
Poſterula.47.11.
Raduſculana.67.10.
Stercoraria.49.20.
Feneſtella.49.13/230.1.
Mutionis.49.12.
Romanula 16.10/49.10.
Sancualis.49.6.
Minutia.49.2.
Salutaris.49.5.
Piacularis.49.4.
Catularda.49.3.
Rutumena.49.1.
Lauernalis.48.22.
Agonalis. Aegonalis 20.14.
Libera.16.10.
Trigonia.16.2.
Portæ abolitæ.48.15.
Portæ inpontibus.50.3.
Portæ æneæ.380.19.
Portæ ſanctæ.376.6.
Portæ portuenſis inſcriptio.10.8.
Portæ Romuli: & nomina 15.25.
Portarũ numerus. 14.24.
Portarum extãtiũ nomina.48.15.
Portũni ædes.43.17.
Poſſidonius.368.10.
Poſtulio.211.21.
Prata.102.2.
Vaticana.148.23.
Bachi.65.7.
Flãminia.263.7.
Prætura præſtantiſſima 57.18.
Promethei lacus.56.12.
Propugnacula urbis ſine numero.11.8.
Prothyrion quid. 362.13/ 280.24.
Pudicitiæ fanum.164.11.
Pudicitiæ patriciæ ſacellum.62.24.
Pupæ Veneri ericinæ. 21.4.
Puteal.226.11.
Puteal, bybonis: 61.25.

Puteus aq̄ ſaliaris.128.6.
Puteus uinarij.128.7.
Puticulæ.128.19.
Q uercus.84.5.
Querc⁹ capitolina.100.15
Q uerquetulanus.111.6.
Q uerquetulanum ſacellū.
123.3.
Quirinalis collis.9.24 / 310.5 / 130.13.16 / 132.19. 97.18 / 272.23.
Quirinalis cliuus ſiniſter. 60.16.
Q uirini ſacellum.20.14.
Quir.ædes.34.3 / 138.24.
Quirinus.366.4.
Q uirini foſſæ.151.14.
Quinquatria.112.16.
Ramnuſia.83.14.
Regia hoſtilia.112.8.
Ancus.96.9.
Tulli.57.3.
Ser.tullij.59.5 / 340.25 / 96.12.
Remi.110.10.
Regiones urbis.54.16.
Regionū urbis nomina. 55.15.
Regio tabernolæ.126.25 / 55.21.
Regio ſuburrana.55.22.
Remuria.292.21 / 68.12 / 110.9.
Remus.1.16 / 238.24.
Remi mors.7.16.
Riuus Herculeus.182.5.
Roma curim palatio po‑tius condita.2.24.
Roma q̄drata.65.6 / 4.15.
Roma a quo: et ūde.3.14
Romæ Laus.394.4.
Romæ quo tempore con‑dita.3.2.6.6.10.
Romæ deſignatio.4.23.
Romæ natalis.4.26.
Roma idem ꝙ ualētia.5.15
Roma unde.5.17.
Romæ nomen occultum. 5.27 / 6.3.
Romani primi coloni.3.1.
Romus.1.15.
Romulus unde.3.19.
Romuli ſcyphus.213.24.
Romulus qua ætate urbē condidit.3.25.
Romulus rex.6.24.

Romuli caſa. 95.23.
Romuli geneſis.4.6.
Romuli, & Remi expoſi-
tio.1.19.216.11.
Ro.& Re.cōtentio.3.4.
Romurius ager.110.8.
Roſtra.61.14.
Roſtra populi romani.
205.21.
Roſtra noua: & uetera
205.27.
Ruma.1.14/216.10.
Rumiæ ſacellum.215.17.
Rupes capitulina.221.15.
Romuli laus.7.4.
Roma quibus artibus cre-
uit.9.7.
Romæ ambitus.11.20.
Roma ab ocriculo ad ma-
re.11.20.
Roma cur condita.12.10.
Romannla.16.10.
Sabinarum raptus.7.11.
Sacella.373.14.
Sacellū deæ uiri pl.101.23
Iouis, Iunonis, Mineruæ.
120.3/136.26.
Sacellum Senecte.373.6.
Pudicitiæ patritiæ.62.24
Querquetulanum.120.2.
Sangi.60.26.
Mamæ.69.12.
Marianum.126.20.
Aequi æneι Tyridatis.
60.26.
Sacerdotū uictus.209.18.
Sacrifitia gratiora.371.17
Sacri portus.94.23.58.8
Salinæ. 66.13/323.9/
324.13/37.18/174.8/
106.4.
Saltus panos.217.18.
Samium coragium.57.18.
Sandalia.204.9.
Sardonix gēma.334.10.
Saturnius.74.12.
Saturnia.90.11/203.3.
3.2/14.21/74.16.
Saxum tarpeium.76.25.
Scalæ annullariæ.220.3/
100.27.
Scalæ caci.106.16.
Scalæ gemoniæ.68.14.
Schola.311.15.

Scola Queſtorū. 57.21.
Capulatorum. 57.21.
Caßij.68.15.
Scipionis Sepulcrum. 293.6.
Scyllæ imago aurea. 206 9.
Scurræ ubi ſepel. 155.23.
Sciæ fortunæ ædes. 369.13.
Semita è ſaxo quadrato. 33.22,
Senatores unde. 3.23
Senatus ubi.307.7.
Senatus curia.307.7.
Senatula urbis quot.70.1. 309.18.
Senatulū.309.15/202.20. 89.26.
Senatulum aureum. 61.21/ 309.24.
Senatulum mulierū.310.7. 60.4.
Septinzonia .296.21/ 297.4.
Septinzoniū unde.297.17. 368.2.
Septi.ſeueri.65.20.
Septi ſolium. 296.23/ 297.19.
Septhodium.297.18.
Septimij ſimulacrum. 304.22.
Septa agrippinæ.327.26.
Septē.tabernæ.220.21.
Septem montes.202.4.
Septimontiū.73.10.
Septius mons quinticeps. 120.10.
Septi collis.202.17.
Septa.351.12.
Septa trigaria. 64.8/ 352.20/273.3.
Septa cāpi martij.144.18/ 350.26.
Septa Agrippina.352.15.
Sepulcrorum ſantitas. 301.1.
Sepulcra quibus.295.10.
Sepulcrum.295.17/152.8.
Sepulcra extra urbem. 294.17.
Sepulcrū ſcurrarū.155.23
Hadriani.166.23/224.8

Sepul. Auguſtorum.64.10
Numæ.69.14|151.17.
Romuli,139.11.
Statij poetæ.152.9.
Antoniorum.166.25.
Neronis.143.24.
Metellæ.294.4.
Ceſtij.291.25.
Scipionum.295.10.
Accij poetæ.295.12.
Stemata.305.13.
Seruorum nequam ſupplicia.327.6.
Seruij Tullij regia.96.12|59.5.
Seruij Tullij opera. 12.21.
Serapidis, & ſerapidis.57.14.
Serapidis templum.330.9.335.13.
Seraptum.64.19|55.17|57.14.
Serica uby.203.16.
Sexagenarij.163.11.
Simulacrum quid. 305.19.
Simulacrum cereris.303.1.
Auguſti.304.20.
Simulacrum Apollinis.204.10.
Septimij.304.22.
Naris Flum.fl.318.14.
Herculis œnium.229.3|88.1.
Nili.87.14.
Tigris.87.14.
Veneris cluacinæ.198.12|98.26.
Solarium 327.23.
Spolium ſacrarium.57.5.
Sponſalia ubi.139.16.
Signa quot.72.8.
Signũ cõcordiæ.304.12
Signum caſtoris, & pollucis.223.6.
Stadium.322.10.
Statuæ.300.16.
Statua æqueſtris.M. Aurelij.301.10.
Statua aurea Domitiani.302.2.
Equeſtris Traiani.302.18.
Equeſtris Conſtantini.302.20.

Statua Equeſtris. Q. Mae rij.302.23.
Equeſtris Cæſ. Dict. 301.18.
Intẽplo Iouis.61.17.
Herculis Tunicat i. 206.11.
Statuæ legatorum.304.8.
Statuæ nudæ.303.3.
Statuæ Tunicatæ.303.4.
Statua equeſtris togata. 303.6.
Nauij.303.7.
Horatij coclidis.303.8.
Mutij.303.9
Clæliæ.303.9.
Neuij poetæ.303.10.
Scipionum } 303.15.
Ennij. }
Iunij bruti.303.20.
Bullata Lepidi, 303.25.
L.Scipionis.304.1.
Syllæ.304.4.
Claudiæ.304.18.
Syllæ aurea.302.20
Loricata Cæſaris 222.10.
Statua Coruini.223.8.
Mamurri.60.1.
M.Ludij.61.19.
Valeriana.69.14.
Siciana.69.14.
Stabula factionum.63.22.
Stadium Methodium. 197.19.
Stationes municipiorum 62.2.
Stagnum. 197.26/ 261.20.
Strenua Dea.110.7.
Submenianum.327.15.
Subrumi.215.20.
Sublicius pons.161.20.
Sublices.162.13.
Suburra. 50.15.21/ 57.22. 121.6/203.3/340.3.
Suburranum.203.3.
Suburbana.374.1.
Suelia.65.11.
Suppliciorum author. 209.12.

Tabernæ decem.60.4.
Tabernæ nouæ.320.6.
Tabernæ nouæ, & vete-res.220.19.
Tabernæ Argentariæ 220.22.
Tabernæ fori.221.2.
Taberna meritoria. 154.6.
Tabernola.339.24.
Tabellæ æreæ.115.26.
Tabulæ quot.72.8.
Tarpeia.209.4.
Tarpeius. 5.9.74.4.19/ 76.26.
Tarpeius mõs ubi,& q̃uo. 86.17.
Tarpeiæ effigies. 75.9.
Tarpeius biceps. 75.12.
Tarquinij Regia. 96.10.
Tarquinij ſuperbi regia. 96.14.
Tegulæ marmoreæ. 370.9.
Templa ædes fana ſacel-la.370.9.
Templum. 328.10/ 235.16/153.3/99.18/ 370.6/225.16/80.20 62,3/108.1/83.20.
Templorum aditus, & gradus. 362.12/ 366.22.
Templa in altiſſimo qui-bus.330.7.
Templa extra muranea 371.15/372.6.
Templum Apollinis. 59.24/145.24/63.23 264.15/65.11.
Agrippæ inſtauratum. 224.8.
D.Antonini.64.12/ 279.19.
Aij locutij.52.15.
Bellonæ 64.16/265.15. 310.2/266.1.

Tēplū Bonæ deæ.105.16/67.13/68.11.
Boni euentus. 64.16/363.6.
Bruti calaici.64.5.
Bruti.300.5.
Camenarum.303.12.
Caſtrorum.274.5.
Caſtoris. 302.24/66.15.
Caſtoris: et pollucis. 213.12/215.7.
Cereris. 66.10.15/262.1.
Claræ & Apollinis. 136.22.
Claudij.178.7.
Conſi. 261.23/68.6/368.1.
Concordiæ. 309.22/333.6.20/61.23.
Deæ uiri placæ.65.13.
Deorum tutelantiū.330.5.
Deorū penatium. 96.6/210.19/62.1/211.3.
Dij Iouis.65.19.
Dianæ. 252.10. 68.9.
Ditis patris.66.10.
Templū Eſculapij.335.13/69.16.
Fauni.345.17/69.10.
D.Fauſtinæ.58.6/93.11.
Fidei.65.8.
Fidij.133.9/139.26.
Floræ.59.25.
Flauij.140.12.
Flauiæ gentis.60.3.
Fortunæ proſperæ.229.21
Fortunæ primi greuiæ. 140.10.
Fortunæ publicæ. 131.23.
Fortunæ uirilis.369.9.
Fortunæ muliebris.370.5
Fortum equeſtris. 368.26.
Fortunæ ſeiæ.364.2.
Fortunæ malæ.369.17.
Hadriani.223.24.
Heliogabali.103.18.
Herculis.227.26.
Herculis uictoris.227.18/106.4/62.24.
Herculis cuſtodis.229.12/266.11/63.24.
Herculis muſagetes. 252.10.
Honoris.294.24.

Tēplū Fani.64.4/112.6/
139.6.
Iouis. 322.24/330.6/
69.10.
Iouis opt.max.62.17/
78.9.
Iouis uictoris. 65.17/
101.4.
Iouis ſtatoris.65.6/338.2/
96.16.
Iouis cuſtodis.81.23.
Iouis tonantis.81.6/62.19
Iſidis.269.23/352.26.
Iulij Cæſaris.61.16.
Iunonis Matutæ. 66.20.
Iun.laciniæ.120.12.
Iun.Reginæ.19.6/68.15.
Iun.Lucinæ.59.8.
Iun.Cuſtodis.233.26.
Iuuentutis.262.2.
Iunturnæ. 64.8.
Larum.96.10.
Libertatis.109.18/68.9.
Lunæ.109.11/68.9.
Malæ fortunæ.369.16.
Magnæ matris.99.10.
Martis.265.13/330.11/
373.1/310.1/252.20.
Tēplum Martis. vultoris.
223.12/62.3.
Matris Deorum. 304.18/
65.9.
Matutæ. 230.9/63.1/
229.21.
Maxima ædes.66.14.
Mentis.83.5.
Mercurij.66.10/262.3/
330.9/56.5.
Mineruæ.112.12/62.21/
82.25/56.9/32.24.
Miſericordiæ.85.3.
Monetæ.333.18/76.10.
Murciæ.66.16.
Neptunni.352.12.
Neniæ.322.24/23.5.
Opis.61.20.89.4.
Opis,& Saturni.61.20.
Pacis. 328.3/222.24/
55.17/275.13/331.11/
241.12.
Pacis regio.58.5.
Palladis.302.1.
Pietatis. 233.4/251.9/
66.18.

Templū Pompeij. 66.15.
Portuni.66.11.
Pudicitiæ.203.2.
Pudicitiæ patritiæ, 230.26.
Pudicitiæ plebeiæ.231.14
Quirini etiam nouum. 60.2.25/132.14/137.15/366.3.
Quietis.372.25/28.4.
Reducis fortunæ.369.25.
Remi 58.5.
Rhamuſiæ.65.14.
Romuli.62.1/330.22.
Ridiculi.373.1.
Salutis. 59.23/133.8/139.20.
Saturni. 202.21/219.10/252.13/89.4.9.
Serapidis.59.24 / 139.18.
Solis. 135.14/60.22.
Spei. 232.26.60.25/32.23.
Telluris. 340.9/58.6/336.1.
Tempeſtatis. 56.2.10/35.10.
Templun Titi: & Veſpeſia.62.8.
Veiouis.62.11/86.8.
Veneris.58.6/66.11.
Veneris caluæ.77.15.
Veneris genitricis. 220.7/279.19/301.26.
Veneris, & Cupid. 258.2.
Vertuni.112.6.
Veſtæ.220.25/186.26/212.13/62.1/150.26/206.18.
Victoriæ. 219.26/61.15.
Vi turbij.102.1.
Vulcani.63.24/265.12.
Terminus. 79.5/80.5.
Terminalia.80.9.
Terentus.366.9.
Terenti uſus. 367.11.
Teſtaceus mons.320.20
Theatrum. 247.25/249.13.
Theatra quot, 72.3/249.10.

Theatra temporaria. 248.2.
Theatrum cornelij balbi 252.3.
*Caſſij.*252.15.
*Iulij Cæſaris.*252.19.
Lapideum. 252.18/370.6.
*Ligneum.*248.2.
*Marcelli.*64.3/249.10/251.5/232.15.
Pompeij. 136.13/64.11/249.20/246.16.
*Præneſtinum.*253.10.
*Scauri.*249.1.
*Traiani.*252.24.
Thenus. 5.20.
*Thermæ.*187.12.
Thermæ quot. 71.4/188.10.
*Thermarum uſus.*187.23.
Thermarum Imbres. 197.24.
Thermæ Agrippæ. 64.16.
Thermæ Agrippinæ. 188.10.
Thermæ Alexandrinæ. 64.15/189.10.
Thermæ Antonianæ. 67.6/190.10.
Thermæ Antoninianæ. 67.14.
Aurelianæ. 154.18/196.4.
*Comodianæ, et Seuerianæ.*56.15/196.2.
Conſtantinianæ. 60.4/134.23/194.18.
*Balbi.*64.1.
*Decij.*105.19/195.27.
*Diocletianæ.*195.17. 60.4/129.16/193.6.
*Domitiani.*195.18.
*Gordianorũ.*127.20.
*Gordiani.*192.17.
*Hadriani.*190.7.
Maximiani. 193.6.
Neronianæ. 54.15/189.10.
Nouatianæ. 131.5/194.5.
Olimpiadis 59.11/130.21/194.12.

Thermæ Philippi.57.20/
14.29.
Septimianæ.154.19.
Seuerianæ.56.15.
Siriacæ.196.1.
Titi.57.19.
Titi anæ.191.1.
Traiani.57.19/122.15/
192.2.
Varianæ,& Syriacæ.
68.10/196.1.
Theſauri publici ubi:
89.5.
Tigillum ſororium.
340.14/58.14.
Timoris templum.373.3.
Titi tatij domus.96.3.
Tyberis rheumata.
364.9.
Tyberis,ſimulacrum.
356.3/149.4.
Tyberis Aggeres.
157.21.
Tyberis laus.156.10.
Tyber per uelabrum.
214.7.
Tyberini atrium.40.14.
Typus matris deum.
103.21.
Traiani cineres.284.6.
Tralli area.56.10.
Trãſtiberina regio.
42.20/155.23/68.25/
153.17.
Trãſtiberina.55.20/
196.4.198.3.
Tribus Lemonia.32.6.
Trigaria.260.5.
Trigonia unde, & ubi.
16.3.
Trinoctia ſacra.367.7.
Triumphalis pons:& por-
ta:& uia.166.4.
Triumphalis pompa.
238.16.
Trophea.84.7/61.21
Trophea Marij.126.5.
Tubi luſtrum,322.22.
Tullianum.316.11.
Turres in manibus.
10.25/
Turriũ urbis antiquæ nu-
merus.11.7.
Turris

Turris Mœcenatis .128.
14/129.6/135.8/58.25
Turris Meſa.134.25.
Turris Militiarum.134.9
Vaticanus.69.11.
Vaticani ornamẽt. 191.25
Valentia.5.15.
Vallis Quirinalis.131.19.
Vaticanus Deus.145.27.
Vaticana ornam.149.20.
Vergilij domus. 129.10.
Velabrũ.186.24 / 226.16.
Velabrum maius. 66. 20.
Velia.210.13/94.20/65.
19.
Veſta. 150.26.
Veſtæ Aedes.206.23/208
6/332.7/ 303.10.
Veſtæ locus.315.10.
Veſtales.209.1.15.
Veſtaliũ numerus.209.8.
Veſtæ ignis. 103.21.
Veſtalis qualis. 209.19.
Veſtalium inceſtus pœna.
141.15.
Veſtibulum.314.25.
Vertumnus.203.11/110.22
327.5/ 202.21
Vertumni ſignum.203.12
63.2/327.3/214.10.
Vertumni Aedes. 63.5.
Venus Murcia. 110.2.
Veneris ſimulachrũ.372.8
Verticordiæ ſimulachrum
121.7/372.8.
Veneris Templũ. 330. 11.
Veneris criſinæ ædes. 20.
19/59.3/372.7/83.12
Veneris cluacinæ ſimula-
chrum.198.12.
Veneris Cluacinæ ſigna.
98.26.
Veiouis Templum.82.16.
Veiouis ſimulacrũ. 86.9.
Veclienſe.94.25.
Verranij ager. 26.14.
Vertumnus.68.8.
Veſpaſiani Lucus. 56.12.
Vexilla quot.72.16.
Viarum ratio.15.18.
Viarum capita.15.6.
Viarum nomina.18.1
Viarũ numer?.15.5/71.16
Via Aemilia.53.9.
Amilia duplex. 53.11

Via Alta Semita. 50.5.
Appia .246.8/31.22.
174. 15/32.10/35.17
54.13/275.6/293.26
294.8/373.27.
Ardentina.53.22.
Aurelia.44.26/54.9
Caßia.53.15/54.9.
Campi Martij. 52.26.
Sempana.29.25.
Cimina.53.14.
Claudia.373.27.
Collatina.19.26/183.
22.
Cornelia.53.22/136.
Conſularis.54.8 (17
Figulenſis.23.7.
Flaminia.54.10/144.
19/351.15/18.17/94
10/243.21.
Fornicata. 144. 19/
351.15/53.3.
Gallicana.53.18.
Hoſtienſis.38.10.
Labicana.181.23/50.
20/27.25/28.24/121
7/272.17/372.26.
Via Latina.181.23/182.18
186.3/53.18/370.5
31.1/372.26/29.27.
Lata.19.10/50.10/55.
17/60.15.
Laticulenſis.53.22.
Laurentina.53.22
Nomentana.22.11/23
7/273.1.
Nouæ. 297.8/67.12/
52.4.
Patinaria.53.19.
Portuenſis.42.26.
Preneſtina.183.15/50.
24/27.25/28.22/
127.20/192.19.
Publica.53.1
Quintia.53.18.
Sacra. 202.20. 27/
275.12/335.21.24/
51.9/279.12/245.6
Salaria.20/1.22.8.
Sabina.19.21.
Setina.53.22.
Sublaceſis.178.1/182.1
Suburrana.50.15.
Tyburtina.26.5.

Via Tyberina.53.14.
Traiana.45.2
Triũphalis.166.5/ 52
20/36.7.
Valeria.53.15/ 30.12/
175.23.
Vitellia.52.23.
Vici quot.204.4
Vici Preclari.203.23
Vicus Apollinis.65.5
Affricus.204.2.
Amienſis.202.22.
Armiluſtri.68.4
Aquæ Salientis. 67.8.
Bellonæ.59.22.
Bructanius.69.6
Capitis canterij.68.4
Cenſori.69.2.
Ceſeti.68.2
Ceios. 67.7.
Cypri⁹.121.15/203.25
341.4.
Calopeti Paſto.67.10
Colũnæ ligneæ.68.6.
Curtarum.65.4.
Dianæ.67.7.
Druſiani.56.6.
Vicus Faliſcus.202.24.
Fabritij.56.9.
Fidij.68.1.
Fortunati.68.4.
Fortun.mamoſæ.67.9
Fortunæ reſpicientis.
101.22.
Fortunæ obſequentis.
56.7.
Fortunæ dubiæ. 68.8.
Frumentarius.68.2.
Gemini.69.3.
Honoris, & Virtutis.
56.8.
Ianuclenſis.69.4.
Inſusq; Diti.65.4.
Iugarius.327.4/ 227
10/61.20/63.1/ 204
4/75.7.
Laici reſtituti.69. 8.
Laici militarij.68.3.
Laici tecti.67.9
Laterlianus.202.25.
Larum rurſus.69.5.
Ligurum.62.12.
Lõgus.202.22/204.8
Loreti minoris.68.5.

[illegible]oris.68.7
Maecenatianus.68.6.
Mam[illegible].59.23|178.12
Mendicini.68.7.
Nouus.68.5.
Padi.61.[illegible]
Patricii [illegible]
[illegible]

Vicus Sceleratus.69.4.
Sex. Dextri.69.6.
[illegible].204.6.
[illegible] publici.69.7
[illegible].56.6.
Transmarinarum.68.2.
Trium Alitum.68.4.
Trium Ararum.56.8.
Triarij.67.8.
Tuscus.110.21|111.15.
112.8|201.11|203.18
239.7|204.4.
Veients.202.24.
Valerianus.69.6.
Valerij.68.2.
Victorini.69.9.
Veneris Almae.67.6.
Vnguentarius.63.4.
Victoriae simulachrum ex auro.207.20|78.10.
Victoriae aediculae.99.17
Pictura.207.21.
Alexandri mag.223.6.
Germanici.65.21.
[illegible].61.17.
Villa publica.64.6|267.4|331.10|

Villarum ſumptuoſitas. 372 18.
*Villa Hadriani Tyburtina.*374.5.
*Viminalis collis.*9.24/59 1/121.12/130.16/
Viriplacæ Deæ Sacellum 101.22.
*Virga Aron.*116 .14.
Vitis miræ magnitudinis 275.26/
*Vitulus Menechmus.*371. 27.
*Viuarium.*24.25 / 25.10/ 128.9.
Vmbilicus *Vrbis* . 219.5. 62.8.
Vnguentariorum locus. 203.21.
*Volupiæ Sacellum.*16.11.
*Vrbs antiqua.*9.20.
*Vrbs ſaxo quadrato cincta.*9.28.
*Vrbs quando a Gallis capta.*77.12.
Vrbis excidia. 361.4/386 15/391.per totum.
*Vrſus pileatus.*127.15/55. 23.
*Vulcani Templum.*330.12 213.22.
*Vulcanali.*58.10.
*Vrbis priſcæ ambitus.*10. 9/11.17.
*Vrb. partes celebres.*12.4
*Vrbs Romuli.*14.2.
*Vrbis ſitus.*14.16.

Τελος

Statua Equeſtris. Q. Marij.302.23.
Equeſtris Cæſ. Dict. 301.18.
Intẽplo Iouis.61.17.
Herculis Tunicati. 206.11.
Statuæ legatorum.304.8.
Statuæ nudæ.303.3.
Statuæ Tunicatæ. 303.4.
Statua equeſtris togata. 303.6.
Nauij.303.7.
Horatij coclidis. 303.8.
Mutij.303.9
Clæliæ.303.9.
Neuij poetæ.303.10.
Scipionum Ennij. } 303.15.
Iunij bruti.303.20.
Bullata Lepidi, 303.25.
L.Scipionis.304.1.
Syllæ.304.4.
Claudiæ.304.18.
Syllæ aurea.302.20
Loricata Cæſaris 222.10.
Statua Coruini.223.8.
Mamurri.60.1.
M.Ludij.61.19.
Valeriana.69.14.
Siciana.69.14.
Stabula factionum.63.22.
Stadium Methodium. 197.19.
Stationes municipiorum 62.2.
Stagnum. 197.26/ 261.20.
Strenua Dea.110.7.
Submenianum.327.15.
Subrumi.215.20.
Sublicius pons.161.20.
Sublices.162.13.
Suburra. 50.15.21/ 57.22. 121.6/203.3/340.3.
Suburranum.203.3.
Suburbana.374.1.
Suelia.65.11.
Suppliciorum author. 209.12.

Tabernæ decem.60.4.
Tabernæ nouæ.320.6.
Tabernæ nouæ, & vete-res.220.19.
Tabernæ Argentariæ 220.22.
Tabernæ fori.221.2.
Taberna meritoria. 154.6.
Tabernola.339.24.
Tabellæ æreæ.115.26.
Tabulæ quot.72.8.
Tarpeia.209.4.
Tarpeius. 5.9.74.4.19/76.26.
Tarpeius mõs ubi, & q̃do. 86.17.
Tarpeiæ effigies. 75.9.
Tarpeius biceps. 75.12.
Tarquinij Regia. 96.10.
Tarquinij ſuperbi regia. 96.14.
Tegulæ marmoreæ. 370.9.
Templa ædes fana ſacel-la.370.9.
Templum. 328.10/235.16/153.3/99.18/370.6/225.16/80.20 62.3/108.1/83.20.
Templorum aditus, & gradus. 362.12/366.22.
Templa in altiſſimo qui-bus.330.7.
Templa extra muranea 371.15/372.6.
Templum Apollinis. 59.24/145.24/63.23 264.15/65.11.
Agrippæ inſtauratum. 224.8.
D.Antonini.64.12/279.19.
Aij locutij.52.15.
Bellonæ 64.16/265.15.310.2/266.1.

Tēplū Bonæ deæ.105.16/67.13/68.11.
Boni euentus. 64.16/363.6.
Bruti calaici.64.5.
Bruti.300.5.
Camenarum.303.12.
Caſtrorum.274.5.
Caſtoris. 302.24/66.15.
Caſtoris:et pollucis. 213.12/215.7.
Cereris. 66.10.15/262.1.
Claræ & Apollinis. 136.22.
Claudij.178.7.
Conſi. 261.23/68.6/368.1.
Concordiæ. 309.22/333.6.20/61.23.
Deæ uiri placæ.65.13.
Deorum tutelantiū.330.5.
Deorū penatium. 96.6/210.19/62.1/211.3.
Dij Iouis.65.19.
Dianæ. 252.10. 68.9.
Ditis patris.66.10.
Templū Eſculapij.335.13/69.16.
Fauni.345.17/69.10.
D.Fauſtinæ.58.6/93.11.
Fidei.65.8.
Fidij.133.9/139.26.
Floræ.59.25.
Flauij.140.12.
Flauiæ gentis.60.3.
Fortunæ proſperæ.229.21
Fortunæ primi greuiæ. 140.10.
Fortunæ publicæ. 131.23.
Fortunæ uirilis.369.9.
Fortunæ muliebris.370.5
Fortum equeſtris. 368.26.
Fortunæ ſeiæ.364.2.
Fortunæ malæ.369.17.
Hadriani.223.24.
Heliogabali.103.18.
Herculis.227.26.
Herculis uictoris.227.18/106.4/62.24.
Herculis cuſtodis.229.12/266.11/63.24.
Herculis muſagetes. 252.10.
Honoris.294.24.

Tēplū Fani.64.4/112.6/
139.6.
Iouis. 322.24/330.6/
69.10.
Iouis opt.max.62.17/
78.9.
Iouis uictoris. 65.17/
101.4.
Iouis ſtatoris.65.6/338.2/
96.16.
Iouis cuſtodis.81.23.
Iouis tonantis.81.6/62.19
Iſidis.269.23/352.26.
Iulij Cæſaris.61.16.
Iunonis Matutæ. 66.20.
Iun.laciniæ.120.12.
Iun.Reginæ.19.6/68.15.
Iun.Lucinæ.59.8.
Iun.Cuſtodis.233.26.
Iuuentutis.262.2.
Iunturnæ. 64.8.
Larum.96.10.
Libertatis.109.18/68.9.
Lunæ.109.11/68.9.
Malæ fortunæ.369.16.
Magnæ matris.99.10.
Martis.265.13/330.11/
373.1/310.1/252.20.
Tēplum Martis. vultoris.
223.12/62.3.
Matris Deorum. 304.18/
65.9.
Matutæ. 230.9/63.1/
229.21.
Maxima ædes.66.14.
Mentis.83.5.
Mercurij.66.10/262.3/
330.9/56.5.
Mineruæ.112.12/62.21/
82.25/56.9/32.24.
Miſericordiæ.85.3.
Monetæ.333.18/76.10.
Murciæ.66.16.
Neptunni.352.12.
Neniæ.322.24/23.5.
Opis.61.20.89.4.
Opis,& Saturni.61.20.
Pacis. 328.3/222.24/
55.17/275.13/331.11/
241.12.
Pacis regio.58.5.
Palladis.302.1.
Pietatis. 233.4/251.9/
66.18.

Templũ Pompeij. 66.15.
Portuni.66.11.
Pudicitiæ.203.2.
Pudicitiæ patritiæ.
230.26.
Pudicitiæ plebeiæ.231.14
Quirini etiam nouum.
60.2.25/132.14/
137.15/366.3.
Quietis.372.25/28.4.
Reducis fortunæ.369.25.
Remi 58.5.
Rhamuſiæ.65.14.
Romuli.62.1/330.22.
Ridiculi.373.1.
Salutis. 59.23/133.8/
139.20.
Saturni. 202.21/219.10/
252.13/89.4.9.
Serapidis.59.24/139.18.
Solis. 135.14/60.22.
Spei. 232.26.60.25/
32.23.
Telluris. 340.9/58.6/
336.1.
Tempeſtatis. 56.2.10/
35.10.
Templun Titi:& Veſpe-
ſia.62.8.
Veiouis.62.11/86.8.
Veneris.58.6/66.11.
Veneris caluæ.77.15.
Veneris genitricis.
220.7/279.19/
301.26.
Veneris,& Cupid.
258.2.
Vertuni.112.6.
Veſtæ.220.25/186.26/
212.13/62.1/150.26/
206.18.
Victoriæ. 219.26/
61.15.
Viturbij.102.1.
Vulcani.63.24/265.12.
Terminus. 79.5/80.5.
Terminalia.80.9.
Terentus.366.9.
Terenti uſus. 367.11.
Teſtaceus mons.320.20
Theatrum. 247.25/
249.13.
Theatra quot. 72.3/
249.10.

Theatra temporaria. 248.2.
Theatrum cornelij balbi 252.3.
*Caſsij.*252.15.
*Iulij Cæſaris.*252.19.
Lapideum. 252.18/370.6.
*Ligneum.*248.2.
*Marcelli.*64.3/249.10/251.5/232.15.
Pompeij. 136.13/64.11/249.20/246.16.
*Præneſtinum.*253.10.
*Scauri.*249.1.
*Traiani.*252.24.
Thenus. 5.20.
*Thermæ.*187.12.
Thermæ quot. 71.4/188.10.
*Thermarum uſus.*187.23.
Thermarum Imbres. 197.24.
Thermæ Agrippæ. 64.16.
Thermæ Agrippinæ. 188.10.
Thermæ Alexandrinæ. 64.15/189.10.
Thermæ Antonianæ. 67.6/190.10.
Thermæ Antoninianæ. 67.14.
Aurelianæ. 154.18/196.4.
*Comodianæ,et Seueria-næ.*56.15/196.2.
Conſtantinianæ. 60.4/134.23/194.18.
*Balbi.*64.1.
*Decij.*105.19/195.27.
*Diocletianæ.*195.17. 60.4/129.16/193.6.
*Domitiani.*195.18.
*Gordianorũ.*127.20.
*Gordiani.*192.17.
*Hadriani.*190.7.
Maximiani. 193.6.
Neronianæ. 54.15/189.10.
Nouatianæ. 131.5/194.5.
Olimpiadis 59.11/130.21/194.12.

Thermæ Philippi.57.20/
14.29.
Septimianæ.154.19.
Seuerianæ.56.15.
Siriacæ.196.1.
Titi.57.19.
Titi anæ.191.1.
Traiani.57.19/122.15/
192.2.
Varianæ,& Syriacæ.
68.10/196.1.
Theſauri publici ubi:
89.5.
Tigillum ſororium.
340.14/58.14.
Timoris templum.373.3.
Titi tatij domus.96.3.
Tyberis rheumata.
364.9.
Tyberis,ſimulacrum.
356.3/149.4.
Tyberis Aggeres.
157.21.
Tyberis laus.156.10.
Tyber per uelabrum.
214.7.
Tyberini atrium.40.14.
Typus matris deum.
103.21.
Traiani cineres.284.6.
Tralli area.56.10.
Trãſtiberina regio.
42.20/155.23/68.25/
153.17.
Trãſtiberina.55.20/
196.4.198.3.
Tribus Lemonia.32.6.
Trigaria.260.5.
Trigonia unde,& ubi.
16.3.
Trinoctia ſacra.367.7.
Triumphalis pons:& por-
ta:& uia.166.4.
Triumphalis pompa.
238.16.
Trophea.84.7/61.21
Trophea Marij.126.5.
Tubi luſtrum,322.22.
Tullianum.316.11.
Turres in manibus.
10.25/
Turriũ urbis antiquæ nu-
merus.11.7.
c Turris

Turris Mœcenatis .128.
14/129.6/135.8/58.25
Turris Meſa.134.25.
Turris Militiarum.134.9
Vaticanus.69.11.
Vaticani ornamẽt. 191.25
Valentia.5.15.
Vallis Quirinalis.131.19.
Vaticanus Deus.145.27.
Vaticana ornam.149.20.
Vergilij domus. 129.10.
Velabrũ.186.24 / 226.16.
Velabrum maius. 66. 20.
Velia.210.13/94.20/65.
19.
Veſta. 150.26.
Veſtæ Aedes.206.23/208
6/332.7/ 303.10.
Veſtæ locus.315.10.
Veſtales.209.1.15.
Veſtaliũ numerus.209.8.
Veſtæ ignis. 103.21.
Veſtalis qualis. 209.19.
Veſtalium inceſtus pœna.
141.15.
Veſtibulum.314.25.
Vertumnus.203.11/110.22
327.5/ 202.21
Vertumni ſignum.203.12
63.2/327.3/214.10.
Vertumni Aedes. 63.5.
Venus Murcia. 110.2.
Veneris ſimulachrũ.372.8
Verticordiæ ſimulachrum
121.7/372.8.
Veneris Templũ. 330.11.
Veneris criſinæ ædes. 20.
19/59.3/372.7/83.12
Veneris cluacinæ ſimula-
chrum.198.12.
Veneris Cluacinæ ſigna.
98.26.
Veiouis Templum.82.16.
Veiouis ſimulacrũ. 86.9.
Vecilenſe.94.25.
Verranij ager. 26.14.
Vertumnus.68.8.
Veſpaſiani Lucus. 56.12.
Vexilla quot.72.16.
Viarum ratio.15.18.
Viarum capita.15.6.
Viarum nomina.18.1
Viaꝝ numer⁹.15.5/71.16
Via Aemilia.53.9.
Amilia duplex. 53.11
D

Via Alta Semita. 50.5.
Appia .246.8/31.22. 174. 15/32.10/35.17 54.13/275.6/293.26 294.8/373.27.
Ardentina.53.22.
Aurelia.44.26/ 54.9
Caſsia.53.15/54.9.
Campi Martij. 52.26.
Sempana.29.25.
Cimina.53.14.
Claudia.373.27.
Collatina.19.26/ 183. 22.
Cornelia.53.22/ 136.
Conſularis.54.8 (17
Figulenſis.23.7.
Flaminia.54.10/144. 19/351.15/18.17/94 10/243. 21.
Fornicata. 144. 19/ 351.15/53.3.
Gallicana.53.18.
Hoſtienſis.38.10.
Labicana.181.23/ 50. 20/27.25/28.24/121 7/272.17/372.26.

Via Latina.181.23/182.18 186.3/53.18/ 370.5 31.1/372.26/29.27.
Lata.19.10/50.10/55. 17/60.15.
Laticulenſis.53.22.
Laurentina.53.22
Nomentana.22.11/ 23 7/ 273.1.
Nouæ. 297.8/67.12/ 52.4.
Patinaria.53.19.
Portuenſis.42.26.
Preneſtina.183.15/50. 24/ 27. 25 /28.22/ 127.20/192.19.
Publica.53.1
Q uintia.53.18.
Sacra . 202. 20 . 27/ 275.12/335. 21.24/ 51.9/279.12/ 245.6
Salaria.20/1.22.8.
Sabina.19.21.
Setina.53.22.
Sublacẽſis.178.1/182.1
Suburrana.50.15
Tyburtina.26.5.

Via Tyberina.53.14.
Traiana.45.2
Triũphalis.166.5/ 52
20/36.7.
Valeria.53.15/ 30.12/
175.23.
Vitellia.52.23.
Vici quot.204.4
Vici Preclari.203.23
Vicus Apollinis.65.5
Affricus.204.2.
Amienſis.202.22.
Armiluſtri.68.4
Aquæ Salientis. 67.8.
Bellonæ.59.22.
Bructanius.69.6
Capitis canterij.68.4
Cenſori.69.2.
Ceſeti.68.2
Ceios. 67.7.
Cypri⁹.121.15/203.25
341.4.
Calopeti Paſto.67.10
Colũnæ ligneæ.68.6.
Curtarum.65.4.
Dianæ.67.7.
Druſiani.56.6.
Vicus Faliſcus.202.24.
Fabritij.56.9.
Fidij.68.1.
Fortunati.68.4.
Fortun.mamoſæ.67.9
Fortunæ reſpicientis.
101.22.
Fortunæ obſequentis.
56.7.
Fortunæ dubiæ. 68.8.
Frumentarius.68.2.
Gemini.69.3.
Honoris, & Virtutis.
56.8.
Ianuclenſis.69.4.
Inſusq; Diti.65.4.
Iugarius.327.4/ 227
10/61.20/63.1/ 204
4/75.7.
Laici reſtituti.69. 8.
Laici militarij.68.3.
Laici tecti.67.9
Laterlianus.202.25.
Larum rurſus.69.5.
Ligurum.62.12.
Lõgus.202.22/204.8
Loreti minoris.68.5.

Vic⁹ Loreti maioris.68.7
Materiarius.68.6.
Mamuri.59.23/138.12
Mondiciti.68.7.
Nouus.68.5.
Padi.65.3.
Patrici⁹.131.6/203.23
Patratilli.69.8.
Pauli.69.6
Piſcinæ publ.67.5
Ploti.69.9
Portæ Raduſculanæ.
67.10.
Portæ Neuiæ. 67.11.
Puluerarius.56.7.
Quadrati.69.4.
Raciliani.69.4.
Roſtrati.69.3.
Salutaris.69.6/ 65.5.
Stelatinus.202.23.
Sabatinus. 202.23.
Sandalarius.204.8.
Scauri.112.18.
Sceleratus.111.16/203
27/340.25.
Saufei.69.8.
Sergi.69.9.

Vicus Socianus.69.4.
Sex. Luceij.69.6.
Sobrius.204.6.
Sini publici.69.7
Sulpitij.56.6.
Triumuirarum. 68.2.
Trium Alitum. 68.4.
Trium Ararum.56.8.
Triarij.67.8.
Tuſcus.110.21/111.13.
112.5/201.11/203.18
.75.7/204.4.
Veiens.202.24.
Valerianus.69.6.
Valerij.68.3.
Viberini.69.9.
Veneris Almæ. 67.6.
Vnguentarius.63.4.
Victoriæ ſimulachrum ex
auro.307.20 / 78.10.
Victoriæ ædiculæ. 99.17
Pictura.307.21.
Alexãdri mag.223.6.
Germanica.65.21.
Aureæ.61.17.
Villa publica.64.6/267.
4/351.10/

Villarum ſumptuoſitas. 372 18.
*Villa Hadriani Tyburtina.*374.5.
*Viminalis collis.*9.24/59 1/121.12/130.16/
Viriplacæ Deæ Sacellum 101.22.
*Virga Aron.*116 .14.
Vitis miræ magnitudinis 275.26/
*Vitulus Menechmus.*371. 27.
*Viuarium.*24.25 / 25.10/ 128.9.
Vmbilicus Vrbis . 219.5. 62.8.
Vnguentariorum locus. 203.21.
*Volupiæ Sacellum.*16.11.
*Vrbs antiqua.*9.20.
*Vrbs ſaxo quadrato cincta.*9.28.
*Vrbs quando a Gallis capta.*77.12.
Vrbis excidia. 361.4/386 15/391.per totum.
*Vrſus pileatus.*127.15/55. 23.
*Vulcani Templum.*330.12 213.22.
*Vulcanali.*58.10.
*Vrbis priſcæ ambitus.*10. 9/11.17.
*Vrb. partes celebres.*12.4
*Vrbs Romuli.*14.2.
*Vrbis ſitus.*14.16.

Τέλος

ANDREAE FVLVII ANTIQVArii Rom. de Antiquitatibus Vrbis ad Clementẽ VII. Pont. Max. Liber Primus.

Natalis VRBIS.

DE cõdita Vrbe, & eius uocabulo uaria eſt inter ſcriptores opinio, uetus enim, & cõſtas fama eſt, alijs prætermiſſis, Romulũ Marte, Siluiaq; ueſtali genitum, Romam terrarum caput condidiſſe, author diligentiſſimus. M. Varro. Imaginem Vrbis, magis q̃ Vrbem fecerat, quia incolæ deerant, cæterum ne res tanta in arctũ conficiatur, ab Iliæ puerperio altius exordium repetẽdum eſt. Siue illa Genij, ſeu mortalis forſan cõpreſſu prægnãs facta eſt. Et quia locus Marti dicatus erat à Marte compreſſa, unoq; partu ædidit infantes, quibus Ruma, ideſt, mãma Lupæ nomen fecit. Alter Romus, alter Remus appellatus eſt. Iubente Amulio, qui tunc rerum potiebatur, Ilia mater in Aniene ſubmerſa eſt, ſeu iuxta legẽ, in terra uiua defoſſa, infantes uero, in Tiberi, lõgius ab Alba expoſiti, nõ potuerũt extĩgui, quibus interim Lupa (mirum) paulo ante fæta ac relictis catulis, uagitũ ſecuta, uelut nutrix ube-

ra admouebat. Ouidius *libro.* III. *faſtorum,*

Hoc ubi cognouit contemptor Amulius æqui,
(Nam raptas fratri uictor habebat opes.)
Amne iubet mergi geminos, ſcelus unda refugit,
In ſicca pueri deſtituuntur humo.

Forte accidit, ut Fauſtulus *regij pecoris magiſter iter illac haberet: illos cum conſpexiſſet ſugere ubera,* Lupæ, *fugata clamoribus fera, ſtuporis plenus, accœptos in* Alueolo, *Larentiæ uxori educandos dedit.* Numitor *tunc à fratre* Amulio *regno pulſus, in agro ſuo uixit.* Pueri *cum adoleuiſſent, & in notitiam aui iam perueniſſent, collecta paſtorum manu, interfectoq; apud* Albam Amulio, *Numitorem in regnum* Albanum *reſtituerunt.* Ouid. *eodem libro.*

Martia terſenos proles adoleuerat annos,
Et ſuberat flauæ iam noua barba comæ.
Vt genus audierant, animos pater editus auget,
Et pudet in paruis nomen habere caſis.
Romuleoq; cadit traiectus Amulius enſe,
Regnaq; materno reſtituuntur auo.

Quibus *poſtea cum optionem faceret de deducenda colonia,* Placuit *eam primum in palatio condi, eo* ꝙ *ibi* Romulus *ſeruatus, nutrituſq; eſſet, ijs auus dedit pecunias, arma, ſeruos, onerariaq; iumẽta, quæq; Vrbi condẽdæ uſu uenirent.* Ad tria *hominum millia ex alba, quæ tunc*

erat caput Latij in Coloniam adſcripta. Quicunq; *palatium Saturniam ue incolebant, præſenti multitudini adiunguntur, diuiſis inter ſe copijs, cōfeſtim quicquid hominum fuit, in duas abijt factiones.* Sed *dum de imponendo nomine contentio orta foret, perſuaſit* Numitor, *ut qui meliores aues uidiſſet, imperaret.* Remus *primus uiderat aues ſex in Auentino,* Romulus. XII. *in palatio.* Naſcitur *contentio de tēpore, item de numero,* Factiones *ambæ ſuos defendebant reges, à certamine uentum eſt ad arma, ab armis ad cædem.* Fauſtulus *dum controuerſiam ſedare nititur, uulneratus eſt.* Deniq; Romulus *dijs fauentibus ſuperior urbem condidit.* (Nam *rerum omnium magnarum à dijs immortalibus principia ducuntur).* Romā Romulus *de ſuo nomine appellauit, & ideo* Romam *non* Romulam, *ut ampliore uocabuli ſignificatu proſperiora ſuæ patriæ ominarentur.* Romulus, & Remus *à uirtute ideſt à robore, græca origine, ut nonnulli uoluere, appellati ſunt.* Romulus *primus urbis, &* Imperij *conditor, ad quod conſtituendum uirtus, & fortuna cōtendiſſe uidentur.* Conſiliū *reip. penes ſenes fuit.* Qui *ex authoritate patres ab ætate ſenatores uocabātur.*

Qua ætate Romulus Vrbem condidit.

R*omulus duo de uiginti natus annos urbem condidit olympiade.* VII. *Anno.* CCCCII.

poſt captum ilium. xi. Cal. maias, hora poſt ſecundam ante tertiam, Sole, in Tauro: Luna in Libra, Ioue in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte, Mercurio in Scorpione, ut prodidit L. Tarrutius Mathematicorum Varronis ætate præſtantiſſimus. Romuli geneſin intuitus, ꝗ ex his, quæ de illo memoriæ prodita, longa temporum ſerie retro ad calculum reuocata, Varronis iuſſu eſt conſecutus, & conſtanti aſſe ueratione monſtrauit primo anno VII. Olympiadis Romulum concæptum. XXIII. die menſis Decembris, hora tertia, qua Sol omnino defecit. natum uero. XII. Cal. Octobris, qui uigeſimus fuit Septembris. Ferūt urbem Romam geneſin habuiſſe una cum conditore ſuo Romulo, quod auſpicatiſſimum fuit augurium ut tradit Cenſorinus. Dicta eſt autē Roma quadrata, ꝗ forma prima Vrbis quadrata fuit, eo ꝗ ad æquilibrium fuerit poſita, & ambitus amplior, q̄ eo tempore multitudo incolentium eſſet. Monumentum autem Romæ quadratæ manſit in palatio. Ea incipit à ſilua quæ eſt in area Apollinis, & ad ſupercilium ſcalarum Caci habet terminum, ubi tugurium fauſtuli, ubi Romulus manſitauit qui auſpicato fundamenta iecit, ſulco urbem deſignans uomere æreo, uictis albis, & intactis, bobus maſculo, fæminaq;, altero extrinſecus, intrinſecus altera, quos abſoluto opere immolaſſe dicitur. Obſeruatumq; deinde nequa hoſtia palilibus cæde-

retur. ut dies iſte à ſanguine eſſet purus; cuius rei meminit Propertius cum inquit.

Vrbi feſtus erat, dixere palilia patres.
Hic primus cœpit mœnibus eſſe dies.

Quod multis etiam uerſibus proſequitur Ouidius, & Liuius, & Dionyſius alicarnaſeus ſatis multa ſcripſere, eũq; diem feſtum Romani agunt natalem patriæ nũcupantes. Quatuor fuere prius urbis portiones. paulo poſt adiectus mons Tarpeius, non penuria locorum, ſed ne quis hoſtium illo occupato obeſſe poſſet. Tenuerunt hæc loca primum (ut uulgatior fama hẽt) Arcades, qui illic oppidulũ offenderunt. Nam primum ab initio oppidum fuit à iuuentute latina Valentia appellatum. Quod cum Euander ad ea ueniens loca extruxiſſet, ſeruata impoſitiõe nominis ſignificatione, Romã nũcupauit. Siquidẽ græci Rhomin Valẽtiã uocãt. Arcadũ uero dux Euãder qui profugus ex Arcadia literas latinis dedit, uel ut alij ſcribunt, eius mater Carmenta, quæ à græcis Themis à latinis uero Fatidica nuncupatur. Præterea in palatio monte rex Euander prius Herculem, deinde Aeneam hoſpitio excepit. fuit etiam in eodem monte caſa Romuli: quæ durauit ad multas ætates, & cuſtodiebatur à miniſtris ſacrorum. Roma inquit Pomponius Mela quondam à paſtoribus condita, nunc ſi pro materia dicatur alterum opus. Ea eſt terrarum caput, cuius nomen alte

rum dicere nefas,unde diua Angerona, cui ſacrificatur ore obligato ſignatoq; ſimulacrum habebat, alioqui Romæ nomen, & nominis origo uulgata eſſet,atq; manifeſta, quæ occulta ſaluberrima religio ſanxit, cuius nomen proferens Valerius ſoranus meritas dedit pœnas.

In qua orbis regione urbs condita.

ROma in occiduis partibus in Latio condita. *centum uiginti ſtadijs à Tyrrheno mari diſtans,ubi erant tuguria, & paſtores diuerſorum pecorum. Albanorum uero genus mixtum erat ex Arcadibus,Epæis,& pelasgis, ac poſt euerſionem Ilij cum troianis duce Aenea: Hi omnes ſimul amiſſis gẽtilitijs nominibus, uocati ſunt Latini à rege illorum locorum Latino. Conditaq; eſt ea urbs ab his gentibus anno CCCC.II. poſt captum Iliũ olympiade VII. occidente autem Babylone. Roma ſurrexit. Qui uero coloniam deduxere fratres germani fuere,regij generis. Quibus nomẽ fuit alteri Romulo. Alteri Remo. matre quidem ab ænea dardanide,de patre uero ambigitur. Creduntur autem à Romanis Martis fuiſſe filij. Romulus priuſquam factus eſſet rex boni & æqui conſulens dedit poteſtatem populo regem eligendi, Ipſeq; electus eſt:is poſtquam conſenſu omnium præfuit. legem tulit ut nemo regnum aut magiſtratum iniret niſi author*

deus, ipſeq; per auſpicia cõfirmari uoluit: mãſit hic mos, non ſolum in creatione regum ſed etiam Conſulum,& Prætorum uſq; ad ætatẽ Ciceronis. Hoc igiť modo Romulus rex ab hominibus, & dijs creatus, uir bellicis rebus grauis,ac ſtrenuus, & ad cõinſtituendũ Ciuitatis ſtatum optimus. præſtantiſſimuſq; fuiſſe dicitur, tantumq; ſapientia ualuit, ut pleroſq; populos eadẽ die hoſtes,deinde ciues habuẽrit. Sed cum uxores nec ipſe, nec ſui haberent, finitimos ad ſpectacula ludorum per legatos inuitauit, ac uirgines rapuit, anno ab urbe condita. IIII.Erat enim uir apprime eruditus, Nã pueri gabios delati.litteras,aliaq; didiciſſe dicuntur,ut ingenuos decebat pueros. Poſtquã adoleuit ætas: Romulus ſuperior fuit conſilio & prudẽtia,extinctoq; fratre Remo, quem non magis iubente ipſo Romulo quàm conſentiente,Celer raſtro interemit,& ad tegendum ſcelus in Hetruriam exulatum miſſus eſt,res ad unum redacta eſt. Romulus cum urbem mœnibus ſtruxiſſet, legibus eam ſtabilire decreuit. uerum reputans aĩo ciuium concordiam, pro mœnibus eſſe urbibus,qua ſublata, nulla diu ciuitas ſtare poſſit.Incõptam, & agreſtem multitudinem certis uelut legibus ciuilem in modum compoſuit.Aderãt ad tria millia peditum,ſupra hos Equites trecenti. Quibus ad concionem uocatis in hunc modum eos affatus dicitur. Nouam quidem formam, expreſ-

ſamq; urbis ſpeciē cernitis uiri fortiſſimi, & quā ueſtræ manus foſſa & uallo ualide munitam reddiderunt, ſed maiore adhuc præſidio opus eſt, concordia & conſenſu, quamuis pauci, & inermes facile locū hunc tuebimur. plura quoq; in eandem ſententiam addidit. Eoſq; ita ad bene beateq; uiuendū exhortatus, decreta quædā uelut leges Vrbi per id tempus ſatis idoneas, atq; utiles huiuſmodi tulit. uidelicet. Nequid inaugurato faciunto. Patres ſacra, magiſtratuſq; ſoli peragunto, ineuntoq;. Plebæi agros colunto. Sacrorum omniū ſub Regibus poteſtas eſto. Sacra patres cuſtodiūto. Populus magiſtratus creāto. Leges diſcunto. Bella decernunto. Deorum fabulas ne credunto. Deos peregrinos præter Faunū ne colunto. Nocturnas in templo uigilias ne habento. Parricidas omnes capite puniunto. Ne quis præſentibus fœminis obſcæna uerba facito. Quiſq; demiſſam ad talos togā in urbe habeto. Monſtroſos partus quiſq; ſine fraude cædunto. Ne quis niſi per portas Vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia ſacroſancta ſunto. Mulier uiro legitime coniuncta fortunarum; & ſacrorum ſocia illi eſto. Domuſq;, ut ille dominus, ita hæc domina. F lia ut patri, ita defuncto uiro hæres eſto. Adulterii conuictam uir, & cognati (ut uolent) necanto. Si . uinum biberit domi, ut adulteram puniunto. Parentum liberos omne ius eſto relegandi, uendendi, occidendi. Mi-

tigauit non parum auſterum carmen Numa pompilius, ipſeq; ex bono & æquo quaſdam tulit leges ſatis idoneas, & ſalubres, poſt eum reges alii, ſed præcipue Seruius Tullius, deinde latæ leges. XII. tabularum, & in foro affixæ. His itaq; legibus ſtabilita urbs, bonis artibus diu floruit præſertim iuſtitia, & clementia, atq; erga ſubditos fide. Quapropter in eam rerum magnitudinem euaſit, ut pleriq; populi ſine ui aliqua armorum ſe ſe, ac ſua ſponte Romanis ſubiicerent. His enim artibus uictores ſemper, atq; fortiſſimi diis fauentibus extiterunt. Et quia libertati Ciuitas, & iuſtitiæ ſtuduit, ex cõcurſu omnium gentiũ in dies amplior, populoſiorq; euaſit, ex uno Orbe facta eſt una, æterna Vrbs, Regina terrarũ, & Mũdi uniuerſi caput.

De mœnibus, ambitu, & pomerio antiquæ Vrbis.

ANtiqua Vrbs Palatium, & Capitolium, Tullus hoſtilius poſtea addidit Cœlium montem. Ancus martius Auentinum. Tarquinius priſcus Vrbem cinxit ſaxo quadrato ad amuſſim. Seruius Tullius addidit Exquilias, Viminalem, & Quirinalem colles. Vnde ſiquis poſtea altitudinem tectorum addat, nullius Vrbis altitudinem in toto orbe potuiſſe comparari ſcribit Plin. Mœnia antiquæ Vrbis ex quadrato lapide poſt incenſam à Gallis conſumata

tradit Liuius. Quæ ſæpius euerſa & incenſa, ſæpiuſq; inſtaurata, nunquam priorē circuitum, ac ueterem ambitum adepta ſunt. Quæ poſtea à diuerſis principibus reſtituta ſemper contractiorem, mutato Pomerio habuere ambitum, per collium ſupercilia, & æditiora locorum compendia. Nam bona ex parte Arcadius, & Honorius impe. reſtituerunt ut apparet extrinſecus ſupra portam Portuenſem uetus in marmore Inſcriptio huiuſmodi.

IMPP. CAES. DD.NN.INVICTIS-
SIMIS.PRINCIPIBVS.ARCADIO.
ETHONORIO VICTORIBVSET
TRIVM PHATORIBVS SEM-
PER AVGG. OB INSTAVRATOS
MVROS ET TVRRES EGESTIS
INMENSIS RVDERIBVS ET
SVBGESTIONIBVS. V.C. ETILLV
STRIS MILITIS ET MAGISTRI
VTRIVSQ.MILITIAE AD PERPE
TVITATEM NOMINIS EORVM
SIMVLACHRA CONTITVIT.

Arctato ambitu, mutato pomerio, & quibuſdam portis, ad urbis commoditatem. Reſtituere deinde ſummi Ro. Pont. Hadrianus primus, & Leo. IIII. Qui etiā in ipſis mœnibus. XV. turres & propugnacula neceſſaria erexit. Extat adhuc eius opus ſub Ianiculo, in ripa Tyberis, iuxta portam Portuēſem Tur-

ris, ea parte, qua naues naualia ingrediuntur. Similis erat altera e regione ſub Auetino. Quas in naualium faucibus excitauit, ne barbaris ad rapinam Vrbis (ſicut ante) pateret acceſſus. Sūt qui tradant mœnia antiquæ urbis habuiſſe .DCXXXIIII. turres cum propugnaculis ſine numero. Hodie uero. CCCLXVI. Ambitum autem priſcæ urbis fuiße olim .XX. millibus paſſ. ſcribit Plinius. Sed poſtea Aurelianus cæſ. ampliuit uſq; ad. L. mil. paſſ. teſte Flauio Vopiſco, qui ſcribit muros Vrbis ſic ampliauit, ut. L. millia murorū eius ambitus teneāt. Quod ſane uerisimile non uidetur, niſi ex iuris conſulti ſententia iudicabitur. Qui Romam, aliam ab urbe facit, Suburbana quoq; cōprehendens. Plinius uero ex Auguſti traditionibus ſcribit, Vrbis circuitum fuiße ſuo tempore .XX. mil. paſſ. & ſic uidetur deſignare totum corpus urbis, & Flauius Vopiſcus circuitum Romæ. Nam ab Ocriculi ponte uſq; ad mœnia Vrbis uia plena erat ædificijs. Itaq; peregrini nonnulli tum ſe urbem ingredi putabant, ut accidit Cōſtantino principi. Qui cum Romam uenit, ubi nā eſſet interogauit Romanū forū, cū plus dimidio itineris ab urbe diſtaret, & cū portas ingrederet̃, more Anſerū ſubmiſit caput hōparuæ ſtaturæ, nō ſine circumſtantium irriſione, ut ſcribit Marcellinus. Habitabaturq; Vrbs olim per utramq; ripam tyberis uſq; ad mare. Ariſtides in ea oratione quā

ſcribit de urbe Ro. Ita inquit. Deſcendit hæc uſq; ad mare ubi cōe hominū Emporium, cōiſq; omniū, quæ terra proueniunt, diſpenſatio. Quacumq; in parte eius Vrbis conſtiterit quis, nihil prohibet quo minus ſit pariter & in medio. Quicquid nūc Italiæ reſtat completum iri uniuerſum mihi uidetur, unaq; futura Vrbs perpetua in Ionium mare protenſa. Nero princeps mœnia urbis promouere, atq; inde foſſa mare ueteri urbi ſtatuit inducere. Romam inquit Strabo non delectu, ſed neceſſitate conditam eſſe. Priſci namq; Capitolium, & Palatium, collemq; Quirinalem ſic muniere muris, ut uenientibus aliunde externis, facilis eſſet aſcenſu, adeo ut. T. Tatius primo aduentans incurſu locorum potius cum captarum uirginum ulciſciretur iniuriam. Ancus martius Cœlium, & Auentinum, & iacentem inter hos campum aſſumens, inuicem diſiungens, & ab alijs ante muro cinctis ædificijs, urgente neceſſitate prioribus copulauit, totum etiam explere circuitum non ualuit, quem quidem locorum defectum Seruius redarguit, nā ipſe ſuppleuit, & adiecto Exquilio colle, & Viminali. Ea uero loca aduenientibus hoſtibus facile capi poterant. Quo circa profundiore exterius ducta foſſa, & accepto ſolo, ſtadijs Sex Aggerē porrexerunt perfoſſo interiore ſupercilio, murum cum turribus à Collina porta uſq; ad exquilinam impoſuerunt, in medio autem aggere

tertia eſt Porta *eiuſdem nominis, cũ colle* V*iminali.*

De Pomerio Vrbis.

POmerium dictũ eſt quaſi poſt mœnium, atq; id appellatur ſpatium, quod eſt proximum mœnibus, tam intrinſecus, q̃ extrinſecus, ac locus certis regionibus terminatus, quẽ neq; arare, neq; habitare fas erat, per totius urbis ambitum. Produxit Seruius Tullius, & intactus manſit uſq; ad L. Syllã, protulit & ipſe pomerium, atq; id quidem plurimũ quicunq; fecerant, ambitione magis quàm neceſſitate fecerunt. Idem fecit Cæſar dictator, deinde Auguſtus, poſtea Claudius ut his, qui imperium protulerunt, etiam terminos Vrbis propagare liceret, ut accidit longo poſt tempore Aureliano. Cuius rei teſtimonium apparet in lapide Tyburtino nuperrime eruto apud cloacã ſanctæ Luciæ cum inſcriptione.

POMERIVM. TI. CLAVDIVS. DRVSI. F. CAES. AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. IX. IMP. XIV COS. III. CENSOR. PP. AVCTIS POPVLIRO. FINIB. POMERIVM AMPLIAVIT TERMINAVITQ.

De portis ac uijs urbis, & earum appendicibus.

VRBEM *tris portas habētē* Romulus *reliq̄t (& ut plurimis placet) quatuor, teſte* Plinio. *Mœnia eius collegere ambitu, Imperatoribus Cēſoribuſq; Veſpaſianis.* M. P. XX.: *complexa montes.* VII. *Ipſa diuiditur in regiones.* XIIII. *Compita Larum.* CC. LXV. *Eiuſdem ſpatij menſura currēte à miliario in capite Fori. Ro. ſtatuto ad ſingulas portas quæ ſunt hodie inq̄t numero.* XXXVII. *efficit paſſuū per directū.* XXX. M. DCC. LXV. *ad extrema uero tectorū cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarū mēſura colligit paulo amplius.* LXX. M. *Paſſ. Quo ſiquis altitudinem tectorum addat, dignam profecto extimationem concipiat: fateaturq; nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari.* *Clauditur enim ab oriente aggere Tarquinij ſuperbi: inter prima, opere mirabili, namq; eam muris æquauit: qua maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat excelſis muris, aut abruptis mōtibus, niſi ꝙ expatiātia tecta multas addidere urbes.* *In prima regione Saturnia, ubi nunc Roma eſt, Antipolis quod nūc Ianiculum in parte Romæ eſt.* *Portæ apud ueteres.* XX. *ut uulgatior fama hēt. Totidem prope hodie numerantur in toto urbis ambitu, cum his quæ ſunt circa Ianiculum, & Vaticanum, quas mō plures, mō pauciores pro murorum*

ambitu extructas facile eſt deprendi. Quarum uetuſtiores ex quadrato lapide ad huc extant, ex antiqua ſtructura,nam mœnia priſcæ Vrbis ex quadrato lapide erãt,ut ſcribit Liuius. Paucæq; admodum nunc retinent priſca nomina, & omnes habebant ſuas uias,ut tradit Liuius. Quæ erant. XIX. Quarum aliquæ concipiebantur intra portas ut flaminia,aut in ipſo limine,ut Appia, aut procul ab urbe ut ualeria. Earũ quædã erãt conſulares,ut Aurelia,quædã Cẽſorinæ ut Appia,quædã,prætoriæ, quedã uero triũphales,ut poſtea dicetur.De qbus ita Strabo cernere licet inquit ſtratas in agro uias,Exciſis adhæc collibus, a ggeratis uallibus unde nauigiorum onera plauſtris exciperentur.G.Gracchus certis regionibus uias teſte Plutarcho direxit, & eas paſsim lapide ſtrauit, partim arena muniuit aggeribꝰ,iniqua adæquãs, & quantum ualles torrẽteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine coniungens. Dimenſo præterea uiarum ſpatio ſingulis miliarijs columnas lapideas ſpatij ſigna præferentes conſtituit. Lapideſq; parum inter ſe diſtantes ex utraq; uiarumparte diſpoſuit ut ex illis facile:& ſine ſaltu in equos eſset aſcenſus.

De portis Romuli.

PORtarum uero quas Romulus reliquit. Hæc ſunt nomina Mugonia, pandana,Carmẽtal is.

Mugonia à mugitu boum, uel ꝗ per eam boues mitterentur, apellata. Eadem, & Trigonia à tribus angulis ad radices palatij ſita, iuxta forum, & ficum ruminalem. Primā hanc habuit urbs ab Romulo ædificatam. Ouidius lib. III. de triſtibus.

Inde patens dextram porta eſt ait iſta palati.
Hic ſator, hic primum condita Roma loco eſt.

Pādāna uero dicta, ꝗ ad res, quæ in urbē ferebātur pāderetur, quæ in aſylū tēdebat, quod augēdæ Vrbis gratia criminoſorum refugium inſtituerat. Eadem Libera, & Romanula uocata eſt ab Roma, ꝗ haberet gradus in naualia ad Volupiæ ſacellum iuxta Erarium ut ſcribit Varro, quam oſtendit Saturniæ Vrbis non Romæ fuiſſe. Eamq; Pōpilius inſtituiſſe dicitur, ut tradit Piſo in annalibus. Duæ ex his, Roma aucta, ſine forma, & uſu aliquandiu nomen retinuerunt.

De porta Carmentali.

Carmentalis porta à Carmēta Euandri matre, quæ ibi hītauit dicta ē. Vir. Et carmētalē romano nomine portam. Ea fuit in faucibus Capitolij uerſus Tyberim, cui Capitolium maxime ex directo incumbebat, ut ſcribit Plutarchus in Camillo. Quæ poſtea ſcelerata dicta eſt ꝗ per eam ſex, & trecenti Fabij cum clientibus quinq; millibus egreßi ad amnē Cremeram omnes interfecti.

De

De quibus ita Feſtus,Religioni eſt inquit. Quibuſdam porta Carmentali egredi,& in æde Iani quæ eſt extra portam Senatũ haberi, ꝙ ea egreßi ſex, & trecenti Fabij, apud Cremeram omnes interfecti ſunt,cum in æde Iani :S. C. factum eſſet,ut proficiſcerentur. Ouid.li. II. Fa.

Vna dies fabios ad bellum miſerat omnes.
Ad bellum mißos abſtulit una dies.
Carmentis portæ dextro eſt uia proxima Iano.
Ire per hanc noli quiſquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exiße trecentos.
Porta uacat culpa,ſed tamen omen habet.

Liuius Prætereũtibus inquit Capitoliũ,arcẽmq;,& alia templa, quicquid deorũ oculis,quicquid animo occurrit precantur, ut illud agmen fauſtum, atq; fœlix mittant, Soſpites breui in patriam ac parentibus reſtituant. Incaſſum miſſæ preces, infœlici uia dextro iano, porta Carmentali, profecti ad, Cremeram flu.peruenerunt. Templum autem iani tunc ut ſcribit. P. uictor erat ubi nunc eſt Theatrum Marcelli ad dexteram euntibus e porta Carmentali ad pontem ſublicium qui tunc erat ſolus in Tyberi, per quem Fabij profecti ſunt. Portæ uero urbis, quæ hodie ſunt in uſu, præter eas, quæ ſunt ultra Tyberim,hæ ſunt præcipue.Flumentana.Collatina. Collina. Viminalis. Tyburtina.Neuia.Cœlimontana. Latina. Appia. & Trigemina, quarum

Etymologiam ponit Fæſtus. Viæ autē harum portarum, Flaminia, Collatina. Salaria. Nomentana. Tyburtina. Præneſtina. Lauicana. Campana. Latina. Appia. Oſtienſis. Adſingulaſq; olim portas ubi celebres erant uiæ, præparatæ erant Rhedæ, quas indigentes conſtituto pretio, conducebāt. Sunt & aliæ portæ, & aliæ uiæ de quibus in conſequentibus dicetur.

De porta nunc Populi, & uia Flaminia.

PORTA, quæ nunc populi dicitur, Flumentana apud ueteres uocabatur, ꝙ Tybris nonnunq̄ eam influeret, teſte Pompeio. Eadem, & Flaminia dicta, ut ſcribit Plutarchus, cum inquit. Hæc mandata cum dediſset, in tempeſta nocte, porta Flaminia egreſſus, in caſtra ad Manlium contendit. Eſt autem porta omnium hodie frequentiſsima, in uia Flaminia ſita: ad radices collis hortulorū, iuxta ſepulchrum Neronis, & templum ſanctæ Mariæ de populo, Liuius in damnatione Manlij Capitolini ſic inquit, Prædicta die in Petilinum lucū, extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitoliū non eſt, Concilium populi indictum, & alibi Flumentanam inquit portam de cœlo tactam. Quæ formam habet Arcus, magis q̄ portæ, & erat olim extra pomerium in æditiore loco, ut ſcribit Procopius, & mutato loco dicta eſt porta

Populi. Nam ea mœnia ubi ſita nunc eſt, multo tempore poſt a Beliſſario condita fuiſſe dicuntur, uſq; ad Tyberim. Via autem, quæ per hanc portam egreditur, dicitur Flaminia, quam. C. Flaminius. M. Lepidi in conſulatu collega ſtrauit, per Tuſciam, Ariminum uſq;, ut tradit Strabo. Suetonius etiam in Auguſto ſic inquit. Quo autem facilius undiq; Vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia Via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus Viris, ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit Inchoabat olim uia Flaminia, iuxta ſepta, unde, & Via lata uerſus Capitolium.

De porta nunc Pinciana, & uia Collatina.

ALTERA, quæ ſequitur porta in proximo colle ſita Pinciana nunc dicta, antiquato priore nomine, nam antea Collatina dicebatur. Pinciana uero à proximo palatio Principij ſenatoris, cuius marmora, cum domum demoliretur Theodoricus Rex Oſtrogothorum Rauennam miſit, ut ſcribit Caſſiodorus in epiſtolis. Collatina uero q̃ ad oppidum Sabinorum Collatiam mitteret, Tarquinij collatini, & Lucretiæ uxoris quondam ſedem, de qua Liuius. Collatia inquit, & quicquid circa illam agri erat Sabinis ademptum eſt. Dicta aũt ab opibus illuc collatis, ex finitimus locis. Via quæ ab hac porta auſpicat̃, dicebat̃ etiã collati

na. Quæ paulo extra portam iungitur Sallariæ nunc, olim prolixior erat ubi Aqua uirgo, ut ſcribit Frontinus, concipiebatur. Cuius adhuc cernitur per ſpiracula profundiſsimus Aquæ ductus, Per quem Gothi clam ingredientes ſubter Pincianam portam. facile urbem cæpiſſent, niſi detecti fuiſſent, author Procopius.

De porta & uia Salaria.

QVæ nunc dicitur Porta ſalaria apud ueteres dicebatur Collina. Hæc fuit ultima porta antiquæ Vrbis, dictaq; eſt, uel à colle Quirinali, uel a uicinitate collium. Dicebatur, & quirinalis, a Quirini ſacello. Et Aegonalis ab Aegonio colle, & Agonalis ab Agonalibus Ludis, q olim extra hanc portam fiebant, quotiens Circus Flaminius Tyberinis undis reſtagnabat. Liuius Nam ita inquit reſtagnauit Tyberis, ut Ludi Apollinares inundato circo, extra portam collinam ad Aedẽ Erycinæ Veneris peracti ſint. Extant adhuc ueſtigia paulò extra Portã. huius Aedis meminit Ouid. in faſt.

Templa frequentari Collinæ proxima Portæ
Nunc decet, à ſiculo nomina colle tenet
Vtq; ſyracoſias Arethuſidas abſtulit armis
Claudius, & bello te quoq; cæpit Ery.x.

Huic templo inſignis adiacebat Porticus, *ut ſcribit* Strabo. *cui quidem* Deæ *uirgines olim paruas imagunculas quas in deliciis habent offerebant.* Perſius Nempe hoc, *ꝗ ueneri donatæ a uirgine pupæ.* Ad *quam etiam matronæ uirilis membri figuram diuinis percolentes honoribus, magna ſacrorum pompera perferebant.* Vbi *fuit etiam* Simulacrum Veneris *uerticordiæ ꝗ homines ab effuſa libidine auerteret, eius templi meminit* Ouid. *lib. iiii. faſt.* Extra *eādē portā fuit etiā* Tēplū Honoris. Vt *ſcribit* Cicero. *ii. de legibus cum inquit noſtis extra* Portam *collinam templū* Honoris, & *Aram* Itē *de natura* Deorū. *uides* Honoris *tēplum a* Marcello *renouatum, quod multis annis erat bello* Liguſtico *a* Q. Maximo *dedicatum,* Quod *reſtituenti* Veſpaſiano Cor. *Pinus,* & Actius *priſcus pinxerunt, ut ſcribit* Plin. *In eo ambitu tres* Fortunas *fuiſſe aiunt, de quarum nominibus ambigitur.* Per *eandem* Portam *memorāt* Gallos Senonas *ingreſſos, qui* Vrbem *diripuerunt.* Extra *eandē* Portam *tertio miliario apud* Anienem Hannibal *dux pœnus caſtra poſuit, ubi ſtatiuis poſitis ipſe a* Porta Collina *uſq; ad* Herculis *templum progreſſus eſt* Vrbem *expugnaturus. quod templum diu fuiſſe extra* Collinam *pleriq; autumant, unde ter imbribus atq; grandine repulſus obſidionem ſoluit.* Vrbéq;

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ipſam anteq̃ caperet, militibus diuiſerat, in huius rei memoriam ſcribit Pli. *Hannibalis etiam ſtatuæ tribus locis uiſuntur in ea* Vrbe, *intra cuius muros ſolus haſtam emiſit.* Intra eandem portam *à dextris erat campus ſceleratus, ubi ueſtales in ſtupro deprehẽſæ uiuæ terra infodiebãtur, ut poſtea dicetur.*

Via huius portæ uocatur ſalaria, q; per eam Sabini *ſalem deferebant. ut ſcribit feſtus. nam* Hæc *uia in ſabinos ducit, per quos, ut inquit* Strabo *non longæ magnitudinis ſtrata eſt, in quam etiam* Nomentana *incidit apud* Eretum Sabino*rum uicum ſupra* Tyberim *iacẽtem, ex eadem* Col*lina porta inchoans,* Cor. Tacitus *tertium inquit agmen per ſalariam collinæ portæ appropinquabat,* In *ſalaria etiam uia ad.* II. *lapidem nõ bili monumento ſepultus fuit* Licinius Auguſti Tonſor *prædiues, de quo illud memoratum extat diſtichon.*

Marmoreo Licinus tumulo iacet, At Cato paruo,
Pompeius nullo credimus eſſe Deos.

De porta nunc. S. Agnetis, & uia Nomentana.

POſt *collinam ſequitur porta nunc.* S. Agne*tis, apropinquo eius extra portam templo, que apud ueteres dicebatur* Viminalis *a uiminali*

colle, in cuius margine ſita, uel a Fano Iouis uiminij. dicta eſt, & Figulenſis à proximo extra ipſam portam loco, ubi Figlinæ olim, ſicut apud teſtaceum montem fiebant, uocata eſt etiam Nomentana ab oppido ſabinorum Nomento quo mittit. Iuxta hanc portam fuit olim templum Deæ Neniæ, q̃ cantu querulo funeribus præeſſet.

Ab hac porta auſpicatur uia quæ nunc dicitur Nomentana, quæ Figulenſis etiam dicta eſt teſte Liuio, cum inquit Decem uiri Nomentana, cui tunc Figulenſi nomen fuit, profecti caſtra in monte ſacro locauere. Strabo uero Nomentanam uiam à Collina porta in choare ſcribit ubi ad. II. ferme ab urbe lapidem in ſub urbano uiæ ipſius Nomentanæ occurrit a ſiniſtris templũ. S. Agnetis, iuxta quod ad iactum lapidis ſurgit uetuſtiſſimum Bacchi templum ſphærica extructum forma, columnis circum quaq; per gyrum geminatis, mediam templi teſtudinem ſubſtentantibus, ubi uermiculato opere, & ueteri pictura omnia renident, ubi & ipſius dei geſta undiq; effigiata, ſed temporis diuturnitate iã caduca apparent. Quod templum Alexan. iiii. Pont. Max. diuæ Conſtantiæ uirgini ac magni Conſtantini Impe. filiæ dedicauit, ut notatum eſt ſupra templi portã, ubi etiam porphyretico ſepulcrho, quod illic uiſitur, ſepulta fuit. Hoc autẽ ſepulcrum Paulus. ii.

ſcribit de urbe Ro. Ita inquit . Deſcendit hæc uſq; ad mare ubi cõe hominũ Emporium, cõiſq; omniũ, quæ terra proueniunt, diſpenſatio. Quacumq; in parte eius Vrbis conſtiterit quis, nihil prohibet quo minus ſit pariter & in medio. Quicquid nũc Italiæ reſtat completum iri uniuerſum mihi uidetur, unaq; futura Vrbs perpetua in Ionium mare protenſa. Nero princeps mœnia urbis promouere, atq; inde foſſa mare ueteri urbi ſtatuit inducere. Romam inquit Strabo non delectu, ſed neceßitate conditam eße. Priſci namq; Capitolium, & Palatium, collemq; Quirinalem ſic muniere muris, ut uenientibus aliunde externis, facilis eßet aſcenſu, adeo ut T. Tatius primo aduentans incurſu locorum potius cum captarum uirginum ulciſceretur iniuriam. Ancus martius Cœlium, & Auentinum, & iacentem inter hos campum aßumens, inuicem diſiungens, & ab alijs ante muro cinctis ædificijs, urgente neceßitate prioribus copulauit, totum etiam explere circuitum non ualuit, quem quidem locorum defectum Seruius redarguit, nã ipſe ſuppleuit, & adiecto Exquilio colle, & Viminali. Ea uero loca aduenientibus hoſtibus facile capi poterant. Quo circa profundiore exterius ducta foſſa, & accepto ſolo, ſtadijs Sex Aggerẽ porrexerunt perfoſſo interiore ſupercilio, murum cum turribus à Collina porta uſq; ad exquilinam impoſuerunt, in medio autem aggere

tertia eſt Porta eiuſdem nominis, cũ colle Viminali.

De Pomerio Vrbis.

POmerium dictũ eſt quaſi poſt mœnium, atq; id appellatur ſpatium, quod eſt proximum mœnibus, tam intrinſecus, q̃ extrinſecus, ac locus certis regionibus terminatus, quẽ neq; arare, neq; habitare fas erat, per totius urbis ambitum. Produxit Seruius Tullius, & intactus manſit uſq; ad L. Syllã, protulit & ipſe pomerium, atq; id quidem plurimũ quicunq; fecerant, ambitione magis quàm neceſsitate fecerunt. Idem fecit Cæſar dictator, deinde Auguſtus, poſtea Claudius ut his, qui imperium protulerunt, etiam terminos Vrbis propagare liceret, ut accidit longo poſt tempore Aureliano. Cuius rei teſtimonium apparet in lapide Tyburtino nuperrime eruto apud cloacã ſanctæ Luciæ cum inſcriptione.

POMERIVM. TI. CLAVDIVS.
DRVSI. F. CAES. AVG. GER-
MANICVS PONT. MAX. TRI-
B. POT. IX. IMP. XIV COS. III.
CENSOR. PP. AVCTIS POPV-
LI RO. FINIB. POMERIVM AM-
PLIAVIT TERMINAVITQ.

De portis ac uijs urbis, & earum appendicibus.

VRBEM tris portas habẽtẽ Romulus reliq̃t (& ut plurimis placet) quatuor, teſte Plinio. Mœnia eius collegere ambitu, Imperatoribus Cẽſoribuſq; Veſpaſianis. M. P. XX. complexa monſtes. VII. Ipſa diuiditur in regiones. XIIII. Compita Larum. CC. LXV. Eiuſdem ſpatij menſura currẽte à miliario in capite Fori. Ro. ſtatuto ad ſingulas portas quæ ſunt hodie inq̃t numero. XXXVII. efficit paſſuũ per directũ. XXX. M. DCC. LXV. ad extrema uero tectorũ cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarũ mẽſura colligit paulo amplius. LXX. M. Paſſ. Quo ſiquis altitudinem tectorum addat, dignam profecto extimationem concipiat: fateaturq; nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Clauditur enim ab oriente aggere Tarquinij ſuperbi: inter prima, opere mirabili, namq; eam muris æquauit: qua maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat excelſis muris, aut abruptis mõtibus, niſi q̃ expatiãtia tecta multas addidere urbes. In prima regione Saturnia, ubi nunc Roma eſt, Antipolis quod nũc Ianiculum in parte Romæ eſt. Portæ apud ueteres. XX. ut uulgatior fama hẽt. Totidem prope hodie numerantur in toto urbis ambitu, cum his quæ ſunt circa Ianiculum, & Vaticanum, quas mõ plures, mõ pauciores pro murorum

ambitu extructas facile eſt deprendi. Quarum uetuſtiores ex quadrato lapide ad huc extant, ex antiqua ſtructura, nam mœnia priſcæ Vrbis ex quadrato lapide erãt, ut ſcribit Liuius. Paucæq; admodum nunc retinent priſca nomina, & omnes habebant ſuas uias, ut tradit Liuius. Quæ erant. XIX. Quarum aliquæ concipiebantur intra portas ut flaminia, aut in ipſo limine, ut Appia, aut procul ab urbe ut ualeria. Earũ quædã erãt conſulares, ut Aurelia, quædã Cẽſorinæ ut Appia, quædã, prætoriæ, quedã uero triũphales, ut poſtea dicetur. De qbus ita Strabo cernere licet inquit ſtratas in agro uias, Exciſis adhæc collibus, a ggeratis uallibus unde nauigiorum onera plauſtris exciperentur. G. Gracchus certis regionibus uias teſte Plutarcho direxit, & eas paſſim lapide ſtrauit, partim arena muniuit aggeribꝰ, iniqua adæquãs, & quantum ualles torrẽteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine coniungens. Dimenſo præterea uiarum ſpatio ſingulis miliarijs columnas lapideas ſpatij ſigna præferentes conſtituit. Lapideſq; parum inter ſe diſtantes ex utraq; uiarumparte diſpoſuit ut ex illis facile: & ſine ſaltu in equos eſſet aſcenſus.

De portis Romuli.

PORtarum uero quas Romulus reliquit. Hæc ſunt nomina Mugonia, pandana, Carmẽtal is.

De quibus ita Feſtus, Religioni eſt inquit. Quibuſdam porta Carmentali egredi, & in æde Iani quæ eſt extra portam Senatũ haberi, ꝙ ea egreſſi ſex, & trecenti Fabij, apud Cremeram omnes interfecti ſunt, cum in æde Iani: S. C. factum eſſet, ut proficiſcerentur. Ouid. li. II. Fa.

Vna dies fabios ad bellum miſerat omnes.
Ad bellum miſſos abſtulit unadies.
Carmentis portæ dextro eſt uia proxima Iano.
Ire per hanc noli quiſquis es, omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos.
Porta uacat culpa, ſed tamen omen habet.

Liuius Prætereũtibus inquit Capitoliũ, arcémq́;, & alia templa, quicquid deorũ oculis, quicquid animo occurrit precantur, ut illud agmen fauſtum, atq; fœlix mittant, Soſpites breui in patriam ac parentibus reſtituant. Incaſſum miſſæ preces, infœlici uia dextro iano, porta Carmentali, profecti ad, Cremeram flu. peruenerunt. Templum autem iani tunc ut ſcribit. P. uictor erat ubi nunc eſt Theatrum Marcelli ad dexteram euntibus e porta Carmentali ad pontem ſublicium qui tunc erat ſolus in Tyberi, per quem Fabij profecti ſunt. Portæ uero urbis, quæ hodie ſunt in uſu, præter eas, quæ ſunt ultra Tyberim, hæ ſunt præcipue. Flumentana. Collatina. Collina. Viminalis. Tyburtina. Neuia. Cœlimontana. Latina. Appia. & Trigemina, quarum

Etymologiam ponit Fæſtus. Viæ autẽ harum portarum, Flaminia, Collatina. Salaria. Nomentana. Tyburtina. Præneſtina. Lauicana. Campana. Latina. Appia. Oſtienſis. Ad ſingulaſq; olim portas ubi celebres erant uiæ, præparatæ erant Rhedæ, quas indigentes conſtituto pretio, conducebãt. Sunt & aliæ portæ, & aliæ uiæ de quibus in conſequentibus dicetur.

De porta nunc Populi, & uia Flaminia.

PORTA, quæ nunc populi dicitur, Flumentana apud ueteres uocabatur, ꝙ Tybris nonnunq̃ eam influeret, teſte Pompeio. Eadem, & Flaminia dicta, ut ſcribit Plutarchus, cum inquit. Hæc mandata cum dediſſet, in tempeſta nocte, porta Flaminia egreſſus, in caſtra ad Manlium contendit. Eſt autem porta omnium hodie frequentiſſima, in uia Flaminia ſita: ad radices collis hortulorũ, iuxta ſepulchrum Neronis, & templum ſanctæ Mariæ de populo, Liuius in damnatione Manlij Capitolini ſic inquit, Prædicta die in Petilinum lucũ, extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſt, Concilium populi indictum, & alibi Flumentanam inquit portam de cœlo tactam. Quæ formam habet Arcus, magis q̃ portæ, & erat olim extra pomerium in æditiore loco, ut ſcribit Procopius, & mutato loco dicta eſt porta

Populi . Nam ea mœnia ubi ſita nunc eſt, multo tempore poſt a Beliſſario condita fuiſſe dicuntur, uſq; ad Tyberim. Via autem, quæ per hanc portam egreditur, dicitur Flaminia, quam. C. Flaminius. M. Lepidi in conſulatu collega ſtrauit, per Tuſciam, Ariminum uſq;, ut tradit Strabo. Suetonius etiam in Auguſto ſic inquit. Quo autem facilius undiq; Vrbs adiretur, deſumpta ſibi Flaminia Via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus Viris, ex manubiali pecunia ſternendas diſtribuit Inchoabat olim uia Flaminia, iuxta ſepta, unde, & Via lata uerſus Capitolium.

De porta nunc Pinciana, & uia Collatina.

ALTERA, quæ ſequitur porta in proximo colle ſita Pinciana nunc dicta, antiquato priore nomine, nam antea Collatina dicebatur. Pinciana uero à proximo palatio Pincij ſenatoris, cuius marmora, cum domum demoliretur Theodoricus Rex Oſtrogothorum Rauennam miſit, ut ſcribit Caſſiodorus in epiſtolis. Collatina uero q̧ ad oppidum Sabinorum Collatiam mitteret, Tarquinij collatini, & Lucretiæ uxoris quondam ſedem, de qua Liuius. Collatia inquit, & quicquid circa illam agri erat Sabinis ademptum eſt. Dicta aũt ab opibus illuc collatis, ex finitimus locis. Via quæ ab hac porta auſpicat̃, dicebat̃ etiã collati

na. Quæ paulo extra portam iungitur Sallariæ nunc, olim prolixior erat ubi Aqua uirgo, ut ſcribit Frontinus, concipiebatur. Cuius adhuc cernitur per ſpiracula profundiſſimus Aquæ ductus, Per quem Gothi clam ingredientes ſubter Pincianam portam. facile urbem cæpiſſent, niſi detecti fuiſſent, author Procopius.

De porta & uia Salaria.

QVæ nunc dicitur Porta ſalaria apud ueteres dicebatur Collina. Hæc fuit ultima porta antiquæ Vrbis, dictaq; eſt, uel à colle Quirinali, uel a uicinitate collium. Dicebatur, & quirinalis, a Quirini ſacello. Et Aegonalis ab Aegonio colle, & Agonalis ab Agonalibus Ludis, q olim extra hanc portam fiebant, quotiens Circus Flaminius Tyberinis undis reſtagnabat. Liuius Nam ita inquit reſtagnauit Tyberis, ut Ludi Apollinares inundato circo, extra portam collinam ad Aedẽ Erycinæ Veneris peracti ſint. Extant adhuc ueſtigia paulò extra Portã. huius Aedis meminit Ouid. in faſt.

Templa frequentari Collinæ proxima Portæ
Nunc decet, à ſiculo nomina colle tenet
Vtq; ſyracoſias Arethuſidas abſtulit armis
Claudius, & bello te quoq; cæpit Ery.x.

Huic templo inſignis adiacebat Porticus, ut ſcribit Strabo. cui quidem Deæ uirgines olim paruas imagunculas quas in deliciis habent offerebant: Perſius Nempe hoc, ꝙ ueneri donatæ a uirgine pupæ. Ad quam etiam matronæ uirilis membri figuram diuinis percolentes honoribus, magna ſacrorum pompera perferebant. Vbi fuit etiam Simulacrum Veneris uerticordiæ, ꝙ homines ab effuſa libidine auerteret, eius templi meminit Ouid. lib. iiii. faſt. Extra eãdẽ portã fuit etiã Tẽplũ Honoris. Vt ſcribit Cicero. ii. de legibus cum inquit noſtis extra Portam collinam templũ Honoris, & Aram Itẽ de natura Deorũ. uides Honoris tẽplum à Marcello renouatum, quod multis annis erat bello Liguſtico à. Q. Maximo dedicatum, Quod reſtituenti Veſpaſiano Cor. Pinus, & Actius priſcus pinxerunt, ut ſcribit Plin. In eo ambitu tres Fortunas fuiſſe aiunt, de quarum nominibus ambigitur. Per eandem Portam memorãt Gallos Senonas ingreſſos, qui Vrbem diripuerunt. Extra eandẽ Portam tertio miliario apud Anienem Hannibal dux pœnus caſtra poſuit, ubi ſtatiuis poſitis ipſe à Porta Collina uſq; ad Herculis templum progreſſus eſt Vrbem expugnaturus. quod templum diu fuiſſe extra Collinam pleriq; autumant, unde ter imbribus atq; grandine repulſus obſidionem ſoluit. Vrbẽq;

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ipſam anteq̃ caperet, militibus diuiſerat, in huius rei memoriam ſcribit Pli. Hannibalis *etiam ſtatuæ tribus locis uiſuntur in ea* Vrbe, *intra cuius muros ſolus haſtam emiſit.* Intra *eandem portam a dextris erat campus ſceleratus, ubi ueſtales in ſtupro deprehēſæ uiuæ terra infodiebātur, ut poſtea dicetur.*

Via huius portæ uocatur ſalaria, q̃ per eam Sabini *ſalem deferebant. ut ſcribit feſtus. nam* Hæc *uia in ſabinos ducit, per quos, ut inquit* Strabo *non longæ magnitudinis ſtrata eſt, in quam etiam* Nomentana *incidit apud* Eretum Sabinorum *uicum ſupra* Tyberim *iacētem, ex eadem* Collina *porta inchoans,* Cor. Tacitus *tertium inquit agmen per ſalariam collinæ portæ appropinquabat,* In *ſalaria etiam uia ad.* II. *lapidem nobili monumento ſepultus fuit* Licinius Auguſti Tonſor *prædiues, de quo illud memoratum extat diſtichon.*

Marmoreo Licinus tumulo iacet, At Cato paruo,
Pompeius nullo credimus eſſe Deos.

De porta nunc. S. Agnetis, & uia Nomentana.

Poſt collinam ſequitur porta nunc. S. Agnetis. a propinquo eius extra portam templo, que apud ueteres dicebatur Viminalis a uiminali

colle, in cuius margine ſita, uel a Fano Iouis uiminij. dicta eſt, & Figulenſis à proximo extra ipſam portam loco, ubi Figlinæ olim, ſicut apud teſtaceum montem fiebant, uocata eſt etiam Nomentana ab oppido ſabinorum Nomento quo mittit. Iuxta hanc portam fuit olim templum Deæ Neniæ, quæ cantu querulo funeribus præeſſet.

Ab hac porta auſpicatur uia quæ nunc dicitur Nomentana, quæ Figulenſis etiam dicta eſt teſte Liuio, cum inquit Decem uiri Nomentana, cui tunc Figulenſi nomen fuit, profecti caſtra in monte ſacro locauere. Strabo uero Nomentanam uiam à Collina porta inchoare ſcribit ubi ad. II. ferme ab urbe lapidem in ſub urbano uiæ ipſius Nomentanæ occurrit a ſiniſtris templũ. S. Agnetis, iuxta quod ad iactum lapidis ſurgit uetuſtiſſimum Bacchi templum ſphærica extructum forma, columnis circum quaq; per gyrum geminatis, mediam templi teſtudinem ſubſtentantibus, ubi uermiculato opere, & ueteri pictura omnia renident, ubi & ipſius dei geſta undiq; effigiata, ſed temporis diuturnitate iã caduca apparent Quod templum Alexan. iiii. Pont. Max. diuæ Conſtantiæ uirgini ac magni Conſtantini Impe. filiæ dedicauit, ut notatum eſt ſupra templi portã, ubi etiam porphyretico ſepulcrho, quod illic uiſitur, ſepulta fuit. Hoc autẽ ſepulcrum Paulus. ii.

Venetus in Vaticanum, tranſferri iuſsit, ubi condi ſe uolebat, ſed diuina quadam prouidentia, eo interim extincto, ſepulchrum è medio itinere retractū in priſtinum locum relatum eſt. Conſtantia enim Elephantiæ morbo, ut aiunt, precibus diuæ Agnetis liberata, Templum ac monaſterium in eius honorem, ac titulum extruxit, ubi ipſa Regia Virgo, cum multis aliis uirginibus ſacro uelamine uelata in perpetua manſit uirginitate. Extat adhuc ibi Aedes. S. Agnetis ſubterranea, æneis portis, ad quam multis gradibus deſcenditur. diuerſo interius lapide ſatis conſpicua. Ad quam de cœlo demiſsus dicitur Annulus, quo Chriſtus Agnetem ſponſam ſibi ſubarrauit, in cuius feſto duo cādidiſsimi agni offeruntur, ex quorum lana Zonæ texuntur, quibus Ro. noui Pontifices inito pontificatu exornantur. Cæteriq; etiam chriſtiani orbis metropolitani Epiſcopi ex antiquo more, ſerico ac Byſſo, multo pretioſius emptis decorantur.

De porta inter Aggeres, & eius Via.

SVbit porta inter Aggeres, paucis admodum nota, quoniam clauſa, & in nullo uſu eſt, dicta ꝙ inter Aggeres Tarquinii cōdita ſit in cāpo Viminali, qui hodie ab incolis dicit̃ Viuariū. eſt aūt porta media inter portā S. Agnetis & S. Laurentij in loco præcipiti ſita, ubi extrinſecus a latere ſta-

tim occurrit locus planus inſtar magnæ areæ, quadrata forma parietibus circumſeptus, & dicebatur Caſtrum cuſtodiæ, ubi tradunt fuiſſe olim inſtatione milites Prætorianos Diocletiani Imp. Procopius uero ſcribit è regione Viuarii forinſecus ueteres Romanos alterum breuem murũ modico interuallo adieciſſe, non ad tutelam, ſed ad delicias, ut Leones eo loco, & alias beſtias ſeruarent, unde & Viuarium is locus dictus. Qui hodie ab incolis Viuariolum dicitur ad differentiã maioris Viuarij. Intra hanc Portam fuit olim ſatis munita, ac celebris Via, in qua erat Arcus triũph. Gordiani Imp. Quæ porta paucis ante hac nota, quia non erat liber ad eam acceſſus, nunc autem Clemẽtis VII. munere, ab omnibus uideri poteſt; reſtituto antiquo pomœrio, patefactoq; intra, & extra mœnia per totum Vrbis ambitum peruio, ac liberiori itinere, ad commoditatem defenſionemq; ciuitatis.

De porta nunc S. Laurentii, & uia Tyburtina.

SEquitur porta nunc S. Laurentij, ſiue Tyburtina in aquæ ductu Aquæ Martiæ cõdita, quam diuerſam ponit Strabo ab Exquilina, cum inquit. In campo Exquilino duæ portæ Vrbis. Altera Exquilina, quæ clauſa eſt, Altera Tyburtina. Quam Liuius preteriit in obſidione Porſenæ regis cum

alias quæ tunc erant in hoc ordine deſcribat. Sed credendum eſt Tyburtinam poſtea conditã in Arcu formæ, ubi nunc eſt; clauſa Exquilina, quæ erat in antiquo pomœrio. Tyburtina uero a Tybure dicta, eo ꝙ illuc mittat, uel ꝙ in Tyburtina uia fuerit condita. Eadem etiam Taurina nuncupatur a capite Tauri, quod in utroq; interioris Fornicis frontiſpicio cœlatũ adhuc cernitur. dicitur, & porta. S. Laurentii, ab eius templo extrinſecus, quod per hanc uiam aditur ab hac porta, ubi extant pedales literæ interius, & exterius ſupra Fornicem.

Via autem quæ per hanc portam egreditur dicitur Tyburtina, ꝙ Tybur deducat, iuxta quam, ad primum ferme lapidem occurrit à dextris Baſilidá S. Laurentij extra muros in agro Verannio, á Conſtantino magno condita, marmoreis ornamentis tota interius decorata. Laqueatis, auratiſq; tectis ſatis conſpicua, opere, & impenſa. D. Oliuerij Carrafæ Cardinalis Neapol. nuperrim· exornata, Vbi ſub maiore altari Corpora duorum præcipuorum martyrum Stephani, ac Laurentij marmoreo tumulo ferreis clatris undiq; munito requieſcunt.

De Porta olim Exquilina, & eius duabus uiis.

INter hanc, & portam Næuiam, fuit olim porta Exquilina, cuius nullum extat hodię ueſti-

gium, quæ etiã Strabonis ætate clauſa erat, ut iam dixi, de qua Liuius lib. ii. ab. V. C. in obſidione Porſenæ Regis ſic inquit. Itaq; Cos. Valerius, ut eliceret prædatores, edicit ſuis poſtera die frequentes porta Exquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat, educerent Pecus, ſcituros id hoſtes ratus, ꝙ in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. T. Herminiũ cum modicis copijs ad .ii. lapidẽ Gabina uia occultum conſidere iubet. Sp. largiũ cũ expedita iuuẽtute ad portã Collinã ſtare, donec hoſtis prætereat. Deinde ſe obijcere hoſti, ne ſit ad flumẽ reditus. Conſulũ alter. Lucretius porta Næuia, cũ aliquot manipulis militum egreſſus. Ipſe Valerius Cælimontana delectas cohortes educit, hiq; primi apparuere hoſti. Herminius ubi tumultũ ſenſit cõcurrit ex inſidijs, uerſiſq; in Lucretiũ Hetruſcis terga cædit dextra leuaq; hinc a porta Collina, illinc a Næruia reddittus clamor ita cæſi, in medio prædatores, neq; ad pugnã uiribus pares, & ad fugã ſeptis oĩbus uijs, finiſq; ille tam effuſe uagãdi. Hetruſcis fuit. Quæ portæ tũc erãt in antiquo Pomœrio, quo poſtea mutato, mutatæ ſunt etiã Portæ retinẽtes tamẽ priora nomina. Ab Exquilina duæ olim anteq̃ clauſa eſſet, egrediebantur uiæ Labicana, & Præneſtina, teſte Strabone, cum inquit. Porro in unum cadit Labicana uia á porta quidem Exquilina, á qua & Præneſtina, á ſiniſtra uero

hanc, & Exquilinum campum omittas, ultra centum uiginti ſtadia pergit, tum autem, & Labico appropinquat, & hoc, & Tuſculum relinquit. In uia Labicana fuit Templum Quietis, ut ſcribit Liuius.

De Porta nunc Maiore, & Via Labicana, & Præneſtina.

QVæ hodie uocatur porta maior, ſiue . S. Crucis, apud ueteres didebatur Næuia à propinquo nemore Neuio, utrum ſit hæc illa antiqua, non conſtat certis argumentis, niſi ordine tantum quoniam ſæpe Pomœrium mutatum eſt, & que nunc dicitur porta maior in aquæ ductu condita eſt, ut cubitales litteræ oſtendunt interius, & exterius. Sunt qui tradant hanc;, non Portam, ſed triũphalẽ fuiſſe Arcum, ut ſigna apparent, poſtea uero cæpiſſe nomen: & uſum portæ cum additamentis clauſtrorũ: ad præſidiũ Vrbis, ſicut in alijs antiquis portis. Dicebatur hæc olim Labicana: & Præneſtina, ſiue in eodem ambitu altera diuerſa ab hac porta que multum à Procopio celebratur in bello Gothico. Ab hac Porta, duplex nũc egreditur uia Labicana, & Præneſtina, ſicut olim per Exquilinam ante q̃ clauſa eſſet, ut ſuperius dictum eſt. Concipitur enim uia Labicana ſupra Coloſſeũ, & inter Cælium, & Exquilias recto tramite huc producitur. Via uero Præneſtina, in capite Su-

buræ iuxta .S. Luciam in ſilice, progrediturq; per Arcum .S. Viti in macello, deinde iuxta Trophæa Marij, & Baſilicam Caij, & Lucij, huc tandē ex directo protēditur. Quæ ſtatim ambæ extra portam iterum dirimuntur. labicana a dextris iuxta formam aquæ Claudiæ ad Columnam oppidulū dirutum nunc tendens, Præneſtina uero à ſiniſtris Gabios olim, deinde Præneſte, unde nomen habet, progreditur.

De porta nunc. S. Ioannis uia campana.

IN cliuo Cælii montis uerſus orientem brumalē extat porta nunc. S. Ioannis à propinqua eius Baſilica. Quæ apd̄ ueteres dicta eſt Cælimōtana à Cælio monte, in cuius margine ſita eſt, de qua Liuius ſic ſcribit porta Cælimontana fulmine icta & murus circū multis in locis tactus. dicta eſt etiā porta Aſinaria a regno (ut aiunt) Aſinorum quod eſt Neapolitanum, quo mittit. Vnde ex eo regno Romam uenientibus obijci per iocum ſolet, per Aſinariam portam ingreßis. Cælimontanam, Exquilinam, & Quirinalem, a collibus Vrbis (ubi ſitæ ſunt) dictas conſtat. Via uero quæ ab hac porta inchoat dicitur Campana ꝙ in Campaniam ducat, quæ ſtatim extra portam in duas dirimitur ſemitas, poſt pauca uero ſtadia utraq; lantinæ iungitur.

De porta Metrodil, & eius uia.

INter Aſinariam portam, & latinam in angulo mœnium ſub Cæliolo monte occurrit porta Metrodi, à menſura, ut puto uiæ, dictam, quæ nunc clauſa, eſt per quam ingreditur riuus aquæ nunc Marianæ, quam quidem portam trandunt Gabinam, ſiue gabiuſuam olim fuiſſe uocatam, q; in Gabios latinorum tunc clarum oppidum mitteret, à Galacto, & Bio ſiculis fratribus conditum, unde nomen habet, fuerunt autem Gabij uia præneſtina, medij inter Romam, & præneſte ut ſcribit Strabo, cum inquit. Sunt & Romanorum oppida à ſiniſtra Latinæ, inter eam, & Valeriam, Gabij extant in Præneſtina uia, ubi lathomiæ ſunt pluſq̃ reliquæ, lapides Romæ ſuppeditantes, diſtantes Romæ, & Præneſte ex æquo, ſtadijs centum. Satis conſtat eam portam fuiſſe olim uel hoc in loco, uel in Exquilijs in antiquo pomærio, uerſus Gabios, quo mittebat, & unde nomen accepit. Liuius, Gabinam inquit de cœlo tactam, dicebatur etiam Gabiuſa teſte Feſto. Via huius portæ uocabarur Gabina, de qua Liuius. P. Valerius inquit. T. Herminium cum modicis copijs ad. ii. lapidem Gabina uia occultum obſidere iubet. Item ad. iii. lapidem uenere uia Gabina.

De porta, & uia latina.

IN uertice Cælioli montis ſurgit porta in uia latina eius nũc nominis. Cuius quidẽ portæ nulla extat apud ueteres ſcriptores memoria niſi alio fortaſſe ante nomine uocaretur, ubi extat Sacellũ diuo Ioanni Apoſtolo, & Euangeliſtæ ſacrum, quo in loco iuſſu Domitiani Imp. in feruentis olei doliũ demerſum, illeſum euaſiſſe tradunt, & alterum templũ haud longe, eiuſdem apoſtoli uetuſtate iam collabẽs. Via uero Latina dicta eſt, ꝙ in Latinos populos ducat, in qua olim .iiii. ab urbe lapide, fuit ſimulachrũ Fortunæ muliebris quod ſolæ nuptæ contingere poterant, ut ſcribit Val. Max. cum inquit Muliebre ſimulachrũ, qđ eſt in Via Latina, ad quartum miliariũ, eo tempore, cũ in Aede ſua conſecratum Cal. decẽbris Quo Coriolanus ab excidio Vrbis, maternæ preces repulerũt nõ ſemel. ſed bis locutũ conſtitit, his uerbis. Rite me uidiſtis. Rite me dedicaſtis. Valeria, Val. Publicolæ filia quæ muliebris legationis author fuerat, prima Sacerdotiũ tẽpli adepta eſt. Strabo ſic inquit præclariſſimæ ſunt Viæ, Appia, Valeria, media inter has latina eſt, ad Caſinũ oppidũ iungitur Appiæ, a Capua.xix. diſtans ſtadijs.

De porta nunc. S. Sebaſtiani, & uia Appia.

PORta Appia, ſiue nũc. S. Sebaſtiani, apud ueteres, Capena uocabat̃, à Capenatibus latinis po

pulis ad quos mittebat. Liuius in agro Capenate ad lucum Feroniæ, ſigna ſanguine ſudaſſe ſcribit, uel a capenate fluuio, ut tradit Sillius Italicus cũ inqt. Quo ſacer humectat fluuialia rura Capenas. Quod hæc ſit porta Capena, nulla eſt ambiguitas, quia porta, & regio, in qua condita eſt, Capenæ nomen habent, Feſtus ita ſcribit Lemoniam tribum, a pago lemonio appellatam, qui eſt à porta Capena, uia latina. Item Iulius Frontinus ſic inquit poſt initium Samnitici belli, inducta eſt, Aqua ab Appio cenſore, qui etiam uiam Appiam à porta Capena, uſq; ad Vrbem Capuã muniendam curauit. fuit olim hæc Porta ſatis celebris, quoniã triũphantes maiori ex parte per hanc ingreſſi Capitolium adibant, unde Triumphalis dicta eſt. Præterea ab hac porta uſq; in Arcem Capitolinam, uia ſtrata erat quadrato lapide, ut tradit Liuius. Quin etiam Regio prima antiquæ Vrbis, Porta Capena dicebatur, intra & extra portam, ubi multa fuerunt olim ornatiſſima Deorũ Templa, & in primis Lucus, & Ades Camænarum, à Fuluio nobiliore condita, ut tradit Pedianus, uel ut alii ſcribunt, ab Octauio tibicine, fuit etiam Area Apollinis, Aedes Spei, & Mineruæ, Lucus Honoris, & uirtutis & eius Aedes, Liuius Aedẽ uirtutis ad portam Capenam Marcellus .ii. punico bello antea uotam, dedicauit. Auguſtinus de Ciuit. Dei, Nemo in-

quint

quit Honoris templum ingrediebatur, niſi prius Virtutis ædem ingrederetur. Viſebantur olim ad portã Capenam dedicata templa à Marcello, propter excellentiam eius generis ornamenta, quorum nulla nunc apparent, per hanc portam tertius ex trigeminis Horatijs, qui uictor, ſuperſteſq; fuit, ingreſſus eſt, qui ſororem interfecit. Cuius ſepulchrum eo loco, quo ceciderat conſtructum, e ſaxo quadrato. Trigeminorum uero, quo quiſq; cecidit diſtantibus locis, ut pugnatum eſt, author Liuius. Excellentißimum olim fuit extra portam Capenam Martis templum, quod Sylla in ædilitate ſua conſecrauit, poſitum ſupra centum columnas in media uia, dictumq; Martis extramuraneum. Ouidius lib. VI. faſt.

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit extra.
Appoſitum rectæ porta Capena uiæ.

Cuius maxima pars corruiſſe fertur, precibus .S. Stephani Papæ, & Martyris, cum illuc ad ſacrificandum ductus eſſet iußu Valeriani, & Gallieni Impp. Sic enim Catholicorum habent hiſtoriæ. Liuius uiam inquit Cenſores ſternendam à porta Capena ad Martis templum locauere, ſemitamq; ſaxo quadrato ſtrauerunt. Duo fuiße olim extra Capenam portam Martis templa tradunt. Vnum quatuor miliariis ab Vrbe diſtans, in uia Appia, ut mentes Ciuium à bello auerteret. Alterum paulo extra por-

tam, ut ſupra dictum eſt, de quo Seruius. Mars *Inquit* Quirinus *dictus*. Duo *eius templa in* Vr*be, unum* Quirini *intra* Vrbem, *quaſi cuſtodis*, & *tranquilli*, Alterum *in* Appia Via *extra* Vrbem *prope portam quaſi bellatoris*, & *gradiui, in quo dabatur olim* Senatus *legatis hoſtium, qui intra* Vrbem *non admittebātur*. Vnde Equites Ro. No*nis quintilibus trabeati ferentes manu dextra ramos oliuarum, cum ingenti pompa, ad templum* Caſtoris, & Pollucis, *quòd eſt in* Foro, *uelut redirent ex uictoria, incedebant, quo die proſpere cōtra* Latinos *pugnare contigit*. Item *idibus* Quin*tilibus* Equites Ro. *ab* Aede Honoris, *equis inſidentes in* Capitolium *tranſibant, ex inſtituto* Fa*bij* Rutiliani. Fuit *prœterea iuxta* Martis *templum* Lapis *manalis, quem cum propter nimiam ſiccitatem in* Vrbem *pertraherent, ſequebatur aqua ſtatim*. Eumq;, ꝙ *aqua manaret*, Manalem *lapidem dixere, author* Pompeius. Quidam *tradunt* Capenam *portam* Fontinalem *dictam, à fontium ubertate*. Martialis.

Capena grandi, Porta *qua pluit gutta.*

Vnde Fontinalis *dicta eſt*, & Fontinalia *ſacra fontium illic fiebant, coronatis pueris, & fontibus, ut ſcribit* Feſtus. Iuuenalis *madidā dixit capenam*. Item. M. Cicero *ad*. Q. *fratrem*. Romæ *inquit*, & *maxime* Appia, *ad* Martis, *mira proluuies*, Hor-

ti, *Tabernæ plurimæ, magna uis aquæ, uſq; ad Piſcinam publicam*. Liuius Aediles *inquit alterã* Porticum *ad portam* Fontinalem, *ad* Martis Arã, *qua in campos iter eſſet, perduxere, in campos. i.* Martis, *&* Horatiorum. *Fuit præterea iuxta Capenam locus* Mercurio *ſacer cum aſpergine aquarum, ubi* Mercatores *ſacrificabant, ut a periurijs perſoluerentur. Ouidius in faſt.*

Eſt aqua Mercurij *porta uicina Capenæ.*
Si iuuat expertis credere, numen habet.

Fuit itẽ extra Capenam Aedes Tempeſtatis *quam* Marcellus, *qui primus Corſos ſubegit, cum in Corſicam & Sardiniam nauigaret, in eo mari penè ſubmerſus à periculo ſeruatus eſt,* Deæ Tẽpeſtati Aedem *erexit. Idem in eodem.*

Te quoq; Tempeſtas meritam delubra fatentur.
Cum penè eſt Corſis obruta pupis aqua.

Via uero ab hac porta inchoãs uocatur Appia, Ab Appio Claudio *cenſore, qui eam Capuam uſq; ſtrauit, ea latitudine, ut plauſtra duo ex aduerſo inuicem occurrentia libere reciperet.* Liuius, *memoriæ tamen fœlicioris ad poſteros nomen* Appij *Qu.& Viam muniuit, & aquam in Vrbem duxit. Quam quidem uiam Cæſar dictator, uel exornauit, uel reſtituit, ut tradit* Plutarchus, *cum inquit. Commiſſa dehinc illi Appiæ uiæ cura, ingentes proiecit pecunias. Nouiſſime uero*

Traianus Imp. reſtituit, ſtrauitq; eam Brũduſium uſq; deſiccatis paludibus, exciſis collibus, aggeratis uallibus, ſaxis conſtratis uijs circum, ac Pontibus magnificentiſsimi operis excitatis, permeabilem fecit, ut ſcribit Dyon. Strabo uero Appia inquit ad mare protendit, uſq; Sinueſſam ſecans partem Pontinæ uiæ. Per uiam item Appiam deferebantur olim omnes prope triumphi, unde regina Viarum dicta eſt, de qua Papinius.

Appia cunctarum fertur regina uiarum.

Romæ inquit Liuius ſignum Martis, Appia uia ad Simulachra luporum ſudaſſe conſtat. In uia etiam Appia ad primum fere lapidem occurrit paruum ſacellũ cognomento. Domine quo uadis. ubi Chriſtus dicitur poſt aſcenſum in cœlum occurriſſe Petro Apoſtolo. Petrus enim ad declinandam iram principis, monentibus amicis, Via Appia, ab Vrbe diſcedens, ad primum lapidem Chriſto fit obuiam, quem rogans Domine quo uadis. Tũ Chriſtus Romam iterum crucifigi. Vnde extat Sacellũ, ubi hæc uerba habita ſunt. Extant & ueſtigia ubi ſteterunt (ut uulgo creditur) pedes eius marmore impreſſa. Quæ adhuc cernuntur in templo ſancti Sebaſtiani dextra uiæ ad. ii. lapidem, Vbi Cœmiterium Caliſti, & ſepulchra martyrum in ſubteranea crypta, manu facta apparẽt. Et ſacella ubi priuatim à chriſtianis Sacrificia fierẽt, quæ publice oli

Imperatorum metu celebrari non poterant.

De porta nunc. S. Pauli, & Via Oſtienſi.

SEquitur porta nunc S. Pauli ſiue Oſtiẽſis, quæ & Trigemina dicta eſt, à uetuſtiſſima illa, per quam, Trigemini Horatij egreſſi dicuntur, cum Curiatiis, de ſumma Imperij Certaturi. Fuit autem illa prior porta Trigemina inter Tyberim, & Auentinum, ſub angulo montis, relicta à dextris Ripa Fluminis, iuxta Naualia, & eundo ad proximũ fornicem, qui nunc extat in media Via, cognomento Arcum ſeptem Veſp. iuxta Salinas, & Formam aquæ Appiæ, cuius adhuc quædam apparent ruinoſa ueſtigia, inter proximas uineas. Huius loci meminit Frontinus cum inquit ductus aquæ Appiæ habet longitudinem à capite uſq; ad Salinas, qui locus eſt ad portam Trigeminam, & ſubdit, Cacus habitauit locum, ubi Salinæ nomen, ubi Trigemina porta. Habitauit autem Cacus in crepidine proximi montis, ſub Templo nũc ſanctæ Mariæ Auentinæ, Supra ipſam portam, Salinarum etiam extant adhuc ſubteraneæ Cauernæ manu factæ, in proxima uinea iuxta Ripam Tyberis. Item Liuius, Eo anno inquit Porticũ unam extra portam trigeminam, emporio ad Tyberim addito, inter lignarios fecerunt. Per trigeminam

tradunt Horatios egreſſos, per Capenam uero Tertium illum, qui ſuperſtes ac uictor rediјt, Romam petiſſe, ut ſcribit Liuius, *fuit olim in hoc ambitu*, Capena *oppidulum, unde quidam portam hanc Capenam fuiſſe putant, cum non ſit, ut ſupra oſtendimus.* Porta *uero, quæ nunc dicit ſancti* Pauli, *longo tempore poſt, ibi condita, & mutato* Pomerio, *dicta eſt* Trigemina. *poſtea* . S. *Pauli productis mœnibus uſq; ad tyberim, & inde per ripã eius uſq; ad* Naualia, *ut locus eſſet á* Pyratharum, *& barbarorum incurſionibus tutior.* Via *autem quæ per hanc portam egreditur uocatur Oſtienſis, eò ꝙ Oſtiam* Tyberinam *petit, ubi ad. x. fermè ſtadia, occurrit* Venerubilis Baſilica *diui* Pauli A*poſtoli, á* Conſtantino Impe. *condita marmoreis ornamentis,* Lithoſtrato, *&* Vermiculato *opere, a fronte & á tergo interius, conſpicua, opera & impenſa* Honorij. IIII. *ut illic eius nomen legitur, ingentibus columnis, & excelſis* Abſidibus *ſuffulta, ubi ſub priore* Altari *oſſa* APoſtolorum Petri, *&* Pauli, *æquali portione diuiſa requieſcunt, ubi & multa ſanctorum corpora, & reliquiæ conditæ dicuntur.* Q*uam quidem* Baſilicam Prudentius Poeta *ita deſcribit.*

Subdidit, & paruas fuluis laquearibus columnas,
Diſtinguit illic quas quaternus ordo,

Diuidit oſſa duum tyberis ſacer ex utraq; ripa,
Inter ſacra dum fluit ſepulchra,
Dextra Petrum regio *tectis tenet aureis receptũ,*
Parte alia titulum Pauli *uia tenet Oſtienſis,*
Qua ſtringit amnis ceſpitem ſiniſtrum.
Regia *pompa loci eſt,* Princeps bonus *has ſacra uit arces*

Cuius ueſtibulũ ſiue Atrium Hadrianus primusmar *moribus ſtrauit,ſicut* Donus Papa Atriũ *ſancti* Petri.

De Oſtia Tyberina.

ET *quoniã Oſtienſis uia Oſtiã petit, operæ pre tiũ uidetur aliquid in hoc loco de illa dicere.* Strabo *lib.*V.*Oſtia quidẽ importuoſa eſt,propter li mũ quẽ* Tyberis, *multis refertus amnibus aggerat non paruo igitur diſcrimine agitata ſalo ,ſtant in anchoris nauigia,uincit tamẽ utilitas, nẽpe mini- ſtrãtiũ copia* Scapharũ, *quibus eximũtur,& impo- nũtur onera, in pigrã efficit è nauigandi faculta- tẽ, anteq̃ flumen attingatur.* Sunt *quæ ex parte le uatis oneribus amnem intrant, & penès* Romam *ſtadijs . clxxxx . aduerſa producantur aqua.Oſtiã, quæ tale oppidũ eſt* Ancus Martius *condidit .* Nec Vrbs *tantum hoc rege creuit inquit* Liuius, *ſed etiã ager, fineſq;, ſilua* Meſia, Salinæq; *circum fa- ctæ:* Et *ſubdit.* Oſtia *ab* Anco Martio *extructa mi litiæ, omniumq; munerum uacationem habuit.*

Euerſam olim à Sarracenis Leo . IIII . reſtituit , Corſiſq; Colonis habitandam dedit . Martinus.V. Turrim in ea excitauit, quam Iulianus Car . S .Petti ad Vinc. loci præſul , qui poſtea Iulius . II . dictus eſt magno ſumptu refecit una cum oppido, coarctato ambitu . Extatq; hodie . Arx maritimorum comeatuum præſidium, in Tyberis Ripa, cum paucis admodum caſulis , in ueteribus priſcæ Vrbis ruinis, excitatis, ac quæ in pelagus extendi uidentur, Vrbs ipſa in ſiniſtra planitie fuiſſe inter oppidum quod nunc nouum extat , & mare , cum templo .S. Auræ, ubi ſecunda poſt romanam,epiſcopatus dignitas . Erat olim in hoc ipſo angulo magnus ille, ac memoratiſſimus ab antiquis ſcriptoribus ſinus, ubi Atrium, & regia fuiſſe dicitur Tyberini dei, de quo Virgilius libro .VIII.

Hic mihi magna dom',magnis caput Vrbib' exit.

Quo deuecta fertur deum mater.

Quo etiam omnes equites Ro.& matronæ ad eam excipiendam conuenere. Ouid.in faſt.

Omnis eques, mixtaq; grauis cum plebe Senatus,
Obuius ad tuſci Fluminis ora uenit.
Fluminis ad Flexum ueniunt, Tyberina priores.
Atria dixerunt, unde ſiniſter abit.

Nam deum mater è Peſſinunte Phrygiæ oppido aduecta, iuſſu Sibyllonorũ Carm . & Apollinis oraculo, Tyberino alueo ſubſtitit, in Arena, pro-

per nimiam ſiccitatem, & cum non poſſet ullis humanis uiribus, aut ingenio moueri. á. Q. Claudia Veſtali, iniecta zona, Nauis in qua dea erat, paruo demum conatu mota dicitur. Quo miraculo erecta eſt illi Statua in Foro, cuius rei ſatis multa Liuius. & Ouidius in faſtis. in eo quidem ſinu aduueniente nocte, Dea quieuit. Poſtera uero die inde ſoluentes perduxerunt eam ad Almonem Fluuiũ; ubi Lota eſt, erat enim multo limo oblita. Labitur autem almo ad X. ab Vrbe lapidem, in Tyberim defluens. Ouid. in faſt.

Eſt locus, in Tyberim, quà lubricus influit almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum ueſte ſacerdos,
Almonis dominam, ſacraq; lauit aqua.

Delataq; tandem per Portam Capenam, excepta eſt hoſpitio a Scipione Naſica optimo omniũ tunc Viro. Plinius hunc unum eſſe dicit, qui à condito Aeuo Vir optimus ſit iudicatus, & dignus, qui matrem deum domi, uſq; ad conditum Templum exciperet. Cui Deæ. Q. Cecilius Metellus Templum in regione Portæ Capenæ ex donis Deæ collatis, ac ſtipe erexit. Quod poſtea Auguſtus Cæs. inſtaurauit. Vnde Ouid. in faſt.

Illa ſedens plauſtro porta eſt inuecta capena,
Sparguntur niueæ Flore nitente boues.
Naſica excepit, Templi non extitit author:

Auguſtus nunc eſt, ante Metellus erat.
Cuius Deæ ſimulacrum habebat in manu, Tympanum, & in capite turres. Et quoniam nimis diſtabat ab Vrbe prior, ac uetus Almo, ubi primum dea lota eſt finxerunt alterum Almonem. Vrbi propinquiorem riuum, qui labitur Paulo extra portam capenam, quem Romani hodie uocant riuum Appij. In Almone quin etiam quot annis, de more, à gallis ſacerdotibus ipſa dea, Calen. Aprilis abluebatur. Vnde Lucanus.
Et lotam paruo reuocant Almone cybellem. Mart.
Capena grandi porta, qua pluit gutta,
Phrygius, qua matris almo, qua lauat ferrum.
Horatiorum qua uiret ſacer campus.
Qui lauandi mos ſeruatur hodie Romæ in lauandis pedibus imaginis Saluatoris dum geſtatur per Vrbem menſe Auguſti.

De Porta, & Via Portuenſi.

REgio Tranſtyberina, mœnibus, & Tyberi undiq; munita, tries tãtũmodo habet in ipſis mœnibus portas, Portuenſem, Pancratianam, & Septimianam. Quæ quibus ante nominibus apud antiquos uocarentur non ſatis compertum habeo. Porta autem portuenſis inter Ianiculum, & Tyberim ſita, unde uia inchoat portuenſis, quæ ducit

ad portum oſtienſem. a quo Porta, ac uia, nomen accepit. Quem portum Claudius Cæſ. excitauit, ut ſcribit Suetonius cum inquit. Opera magna potius, q̃ neceſſaria perfecit. Inter quæ emiſſarium Fucini lacus, Portumq; Oſtienſem, quanq̃ ſciret, ex his alterum ab Auguſto, precantibus aſſidue Marſis, negatum. Alterum a Diuo Iulio ſæpius deſtinatum, atq; propter difficultatem omiſſum, utrumq; Claudius peregit, merſaq; in ipſo oſtienſi portu magna Triremi, qua nunq̃ in mari maior uiſa eſt, ad iacienda fundamenta, ea Vaticanus Obeliſcus aduectus fuerat, longitudo ſpatium obtinuit, magna, & parte oſtienſis portus, Latere leuo ibi nãq; demerſa à Claudio, cum tribus molibus turriũ altitudine, in eam ædificatis obiter Puteolano puluere aduectis, cuius arboris craſſitudo quatuor ulnas complectentium implebat, author Plinius. In eo portu fuit Aedes Portumni, qui portubus præeſt, in cuius ædificatione portumnalia facta ſunt. Excitauitq; idem princeps marmoream in mari Turrem inſtar Alexandrinæ phari, ubi nocturna lumina affixa uiam nautis portum ſubituris, aperirent, quæ hodie marinis fluctibus ceſſit una cum portu. Extant hodie in ambitu magnæ ruinæ ciuitatis portuenſis, cum templo. S. Luciæ, quæ nunc eſt tertia dignitas poſt Ro. Quem locum hodie interſecat pars quota Ty-

beris, & riuus ipſe uocatur Fluuiolus, huius Vrbis nemo ex ueteribus ſcriptoribus quod ſciam meminit, ſed portus tantum meminere Oſtienſis, qui poſtea (ut uidetur) auctus eſt undiq; ædificiis, & rerũ marittimarum Conditoriis, quorum adhuc extant ueſtigia circum ſtagnum, quod adhuc illic exſtat.

De Porta nunc. S. Pancratij, & Via Aurelia.

IN uertice Ianiculi mõtis, qui hodie dicitur mõs Aureus, extat Porta. S. Pancratij à propinquo Sctĩ Pãcratij extra eius portã Tẽplo, à Symmacho Papa natiõe, Sardo cõdito, quã Procopius Pancratianã uocat. Quidã uero Aureliã, ſiue ab Amelio cõſulari uiro, ſiue ab Aurelio Imp. dictã eſſe ſcribunt Sed Procopius Cæſarienſis medicus, qui erat in caſtris Beliſſarij, & geſtarum eius rerum, & Gothici belli ſcriptor, tradit Aureliam portam fuiſſe iuxta molem Hadrianam, eandem &.S. Petri nuncupatam, à propinqua eius Baſilica, cum inquit, Sepulchrum Adriani extra portam Aureliam, iactu lapidis impoſitum, niſi forſan duæ portæ tunc fuerint eiuſdem nominis, duobus in locis, eodem tempore, una hæc, altera in Ianiculo, ſicut ẽt duæ portæ duæ uiæ Triumphales, Vaticana, & capena, Via Appia, & Vaticana. Viam uero Aureliam Satis conſtat fuiſſe conſularem, ac ue

tuſtiſsimam ab Aurelio *Conſulari uiro ſtratam*, Cuius *meminit* Cicero *Quæ, & Traiana dicta eſt á* Traiano *Imp. qui eam reſtituiſſe dicitur*. *Ea tendit per maritima maris* Tuſci, *tradit* . M . Antoninus *in* Itinerario. *In uia* Aurelia *fuerũt olim* Horti *Galbæ Imp. ubi idem princeps ſepultus fuit, ut ſcribit* Tranquillus,

De Porta Septimiana.

INter Portam . S . Pancratij, & Tyberim *ad radices* Ianiculi *montis extat porta* Septimiana, á Septimio Seuero *Imp. dicta: teſte* Spartiano *cũ inquit*, *Opera eius publica extant* . *Septizonium, & Thermæ Septimianæ, in tranſtyberina regione, ad portam nominis ſui, ubi Ianus Septimianus, & ara Septimiana.* Quam *Portam iam uetuſtate collabentem*, Alexander .VI. *Nuperrime á fundamentis inſtaurauit, & in meliorem formam redegit*, *ubi* Septimij, *antea legebatur inſcriptio*. *Quidam eam appellauerunt* Portam *ſuptus* Ianum, ꝙ *ſub eius mõte ſita fuerit* . *Aliqui uero* Fontinalẽ . i . Deabus *fontium ſacram*. *ſed doctiores* Fontinalem Capenam *fuiſſe dicunt* . Ab *hac porta poſtea* Iulius.II . *Viam direxit ad amuſsim per ripam* Tyberis *uſq; ad portam nunc* .S. Spiritus. *Vbi á dextris & ſiniſtris ſumptuoſæ ſurgunt* Aedes, *quam quidem uiam deſtinauerat á* Platea . S . Petri *uſq;*

ad naualia ſub Auentino . qui locus uulgo Ripa dicitur , disfractis hinc inde ædificijs promouere .

De Porta Vaticana , ſiue Triumphali.

VLtima ex antiquis porta fuit Vaticana in ripa Tyberis , in aditu pontis Vaticani , cuius ueſtigia adhuc in medio extant fluuio, ubi nunc eſt Hoſpitale . S . Spiritus in Saxia . *Quod* Innocentius . III . *á fundamentis excitauit , & auctum ab eo magnis prouentibus . Quibus peregrini , &* Aegroti *ac ſpurij uulgoq; concepti* Orphani *alerentur . Quem locum* Syxtus . IIII . *poſtea inſtaurauit , & ampliauit , & multis identidem prœdijs , & prouentibus auxit . Vocatur autem .S . Spiritus in ſaxia á Saxonibus Germaniæ populis , qui illic aliquando conſederunt, ne intra Vrbem , propter Latrocinia reciperētur. Hanc &* Triumphalem *portam fuiſſe tradunt . Suetonius in funere Auguſti ſcribit. Quoſdam Senatores cenſuiſſe Auguſti funus porta Triūphali ducendum , idem ſcribit Cor.Tacitus li . primo . &* Hieronymus *in funere Diui Petri apoſtoli. Eruditiores uero Triūphalem portam,Capenam fuiſſe tradunt.* Leo . IIII . *patria Ro . primus omnium incluſit mænibus campum Vaticanum, & ap-*

pellauit ſuo nōie ciuitatem Leoninam, Eamq; habitandam dedit Corſis, qui tunc é Corſica inſula á Sarracenis eiecti Romam confugerant. Hac potiſſimum cauſa, ne Baſilica. S. Petri, quæ tunc erat in maxima ſolitudine (ut ſæpius ante acciderat) diriperetur. Conſtituitq; in eo mænium circuitu portas ſex omnes quidem neceſſarias, opportunaſq;. Quarum prima iuxta Hoſpitale. S. Spiritus in æditiore loco nuperrime inſtaurata, quæ mittit in tranſtyberinam regionem per Septimianam portam inter Tyberim, & Ianiculum. Secunda nunc dicitur porta Turrionis iuxta fornaces Vaticanas. Quæ olim uocabatur Poſterula, á poſterulone quodam ex Saxonia, qui illic aliquandu habitauit uel ꝙ magis uériſimile eſt ꝙ in poſteriore parte ſita ſit Vrbis. Tertia eſt porta pertuſa in ædito loco ſita ſupra Baſilicam. S. Petri, cui propinqua eſt alia parua quædam porta extra numerum, ſupra uiridarium Vaticanum, in úſum tantum palatinorum. Quarta iuxta plateam. S. Petri quæ dicitur porta. S. Peregrini, ſiue Viridarij. Quinta iuxta molem Hadrianam, quæ mittit in prata Vaticana. Sexta, quæ Burgum. S. Petri Vrbi coniungit, omnium pulcherrima, Quam Alexander. VI. cum Caſtrū. S. Angeli mænibus renouaret nouam ibi excitauit, & ampliauit ad excipiēdam om-

nem populi multitudinem, priore, ueteriq; abolita Area porta, inter pontem, & molem, quæ nimis anguſta erat. Directa Alexandrina de ſuo nomine ad amuſſim uia, uſq; ad portam Palatij Vaticani ſubmota è medio pyramide, quæ impedimento erat, Idem etiam pontifex portas prope omnes Vaticanas inſtaurauit. Collabentiaq; loci mœnia reparauit, in quibus occultum excogitauit iter, Pontificum Commodis, peregitq; ab ædibus Vaticanis, uſq; ad molem Hadrianam, commoditatis, ſecuritatiſq; cauſa, ut ſine arbitro quotienſcunq; libuerit in proximam, exploratis prius latebris Molem geſtaretur. Fuerunt, & aliæ non nullæ antiquæ urbis portæ etiam intra muros Vrbis, ut ſcribit. M. Varro., quarum hodie ſola nomina extant ut portæ Romuli circa Palatiũ. fuit, & Querquetulana, ad radices collis Viminalis à Quercu, quæ iuxta portam erat, ita dicta, ut ſcribit feſtus, Plinius fuit, inquit porta Querquetulana in colle, in quem uimina petebantur, ubi Querquetulanum Sacellum iuxta Lucum Iunonis lucinæ, & lucũ fagutalem, ut tradit. M. Varro. Fuit, & porta Lauernalis, à Lauerna Dea, quæ iuxta eam portã colebatur, eſt enim lauerna dea furum, unde lauerniones fures olim uocabantur. Fuit, & porta Raduſculana ꝗ rudis eſſet impoſita, uel relicta iuxta Næuiam, uel ꝗ Aere munita eſſet, Fuit porta

Rutumena,

Rutumena, a quodam auriga ita dicta, qui Veijs curſu uictor in Vrbem redijt. Minutia porta, à ſacello Minutij nuncupata. Catularia à canibus, ꝙ iuxta eam canes ruffæ immolarentur Syrio propter fruges. Piacularis propter quædã piacula, que illic fiebant. Salutaris, quæ proxima erat Aedi Salutis. Sancualis ſiue ſangualis, ꝙ Sancualis Aedi eſſet propinqua, & Aedibus Anci Martij Regis in ſumma Via ſacra. Ianualis à ſigno Iani ibidem affixo. Libitinenſis, per quam fato defuncti efferebantur. Ex his Romanula, Ianualis, Mutionis, & Sancualis non in pomærio, ſed intra Vrbis ambitum fuiſſe traduntur. Fuit, & porta Feneſtella, ꝙ parua, & anguſta, & ꝙ per eam Tanaquil ad populum locuta, ut Seruium Tullium generum regnare paterentur, donec Tarquinius priſcus conualeſceret; uel ꝙ per eam Fortuna intraret ad Seruium Tullium nocturno tempore, ut ſcribit Ouid. lib. VI. faſt.

Nocte domum parua ſolita eſt intrare feneſtra.
Vnde feneſtellæ nomina porta tenet,

Fuit & Porta ſtercoraria incliuo Capitolino, ut ſcribit Põpeius, ubi ſordes ex tẽplo Veſtæ ſublatæ, cõdebãtur, inde poſt in Tyberim trãſferendæ. Præterea ſciendum eſt totam olim Vrbem fuiſſe cinctam undiq; firmiſſimis mænibus, & portis, ſed rationibus uerſus Martium campum, quoniam muni

tus erat alueo Tybris. Appianus, *Sylla inquit Exercitium in* Campo Martio Anteportas Vrbis *ſtatuit. Erant etiam portæ in* Pontibus Tyberis *ſicut nunc ſunt.* Hactenus de portis. *Erant preterea Viæ* (*præter quas deſcripſims intra*) & *extra Vrbem celeberrimæ.* Alta ſemita *in dorſo montis Quirinalis:que inchoabat a* Thermis Cõſtantini Imp. *non longe ab eo loco: ubi nunc ſunt Caballi marmorei*, & *tendebat recto tramite per medium montis dorſum, uſq; ad portã Viminalem* Nunc. S. Agnetis. Erat, & Via lata: *que incipiebat iuxta ſepta* Campi Martij, & Viam Flaminiam, & *protendebatur uſq; in* Capitolium: *extant adhuc ſigna in platea* Sciarræ, *unde inchoabat*, & *ante* .S. Mariã *in uia* Lata, *unde locus nomen accepit.* Erat, & *uia Subura omnium olim celeberrima, in media Vrbe conſtituta, dicta uel q; ſubmuro terreo Carinarum eſſet, uel à pago ſuecuſano, detrita littera, ut ſcribit* Varro. *Ea inchoabat à regione* Tabernolæ *ſupra* Coloſſeum, *ubi* Suburæ *caput*, & Principium Labicanæ, *uerſus auroram tendentis.* Subura *uero per radices* Exquiliarum *longo ambitu perducebatur uſq; ad* Aedem. S. Luciæ *in* Orphea, *ſiue in capite ſuburæ, unde principium* Viæ *præneſtinæ.* In Subura *olim proſtrabant meretrices, ut ait* Martialis.

Famæ non nimium bonæ puellam.

Qualꝭs in media ſedent ſubura. Iuuenalis item de Tyberino ignobili piſce.

Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſuburæ. extabat nuper in media Via Turris cognomento ſecura pro ſubura, quæ hodie à magiſtris uiarum diruta eſt uiæ ampliandæ cauſa. Erat præterea ſuburana Regio antiqua, una ex quator, in quas Seruius Tullius diuiſit Vrbem. Suburanæ regiõis inquit Varro princeps eſt Cælius mons. Erat, & Via ſacra, que inchoabat à Curia ueteri, in angulo Palatij, iuxta Arcum Conſtantini Imp. ut quidam tradunt. M. Varro autem à Carinis, cum inquit, Carinas ab eo dictas, ꝙ hic oritur caput uiæ Sacræ, Ea demum per arcum Titi: Veſp. & Forum Ro. ducebat in Capitolium. Sacra uero dicta, ꝙ in ea dictum fuit fœdus inter Romulum, & Tatium. In qua etiam Augures ſedem habentes augurari conſueuerant. Siue, ut tradit Varro, ꝙ per eam, ab arce ad augures ſacra quot menſibus ferebantur. Cæſar dictator inquit Plynius, totum Forum, Viamq; ſacram, à domo ſua, ad Cliuum uſq; Capitolinum, linteis contexuit, munere gladiatorio. Huius ſacræ uiæ pars hæc ſola uulgo nota quæ eſt à Foro eunti priore cliuo. In uia ſacra erat olim mercatus rerum uenalium, ut ſcribit Varro de re ruſtica. Huiuſce inquam Pomarij ſumma ſacra uia

ubi poma ueneunt. Ouidius de arte Amandi.

Rure ſuburbano poteris tibi dicete miſſa,
Illa uel in ſacra ſint licet empta Via.

In Via ſacra uendebatur etiam mel. Erat præterea Via noua, iuncta Foro. Ouid. in faſt.

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illa,
Qua noua Romano nunc uia iuncta Foro eſt.

Ea incipiebat a porta Mugionis, deinde per Palatium, & iuxta Septizonium producebatur uſq; in Piſcinam publicam, & Thermas Antonini Baſsiani, ubi caput ipſius Viæ, quam ipſe Princeps muniuit. Liuius eodem anno. M. Cæditius de plebe nunciauit ſe in noua Via, ubi nunc Sacellum eſt ſupra Aedem ueſtæ, noctis ſilentio, audiſſe uocē clariorem humana, quæ magiſtratibus dici iuberet Gallos aduentare, unde Aij locutij, qui Aius loquens, a Cice. lib. II. de diuinatione dictus eſt: ſiue Famæ templum, propter cæleſtem famam auditam, in noua Via fieri iuſserunt, quod Camillus ſtruxit, ut ſcribit Plutarchus. Erat etiam uia Triumphalis per portam, & pontem Vaticanum tendens, uſq; in Capitolium unde diuus Hieronymus de uiris illuſt. Sepultus eſt inquit Petrus iuxta Viā Triūphalē in Vaticano ubi totius Vrbis Veneratione celebratur. Fuit, & uia Vitellia à Ianiculo uſq; ad mare: ut ſcribit Suetonius in Vitellio. Fuit, & uia recta in Martio Campo, ut ſcri-

bit Seneca. Fuit: & uia Publica, de qua Liuius Romæ inquit de cælo tacta uia Publica. Fuit, & uia Fornicata in Martio Campo iuxta Flamminiã, & ſepta ad uſum militũ, ut ſcribit Liuius. Erant præterea extra Vrbem uiæ celebres. Claudia iuncta Flaminiæ, ubi horti erant Ouid. ut ipſe ſcribit de ponto.

Nec quæ pomiferis poſitos in collibus hortos.
Spectat Flamminiæ Claudia iuncta uiæ.

Erat, & Via Aemilia, a Lepido collega. C. Flãminij in conſulatu ſtrata, ab Aemilia regione Bononiam uſq;. Erant autem Aemiliæ duæ, altera, quæ Flãminiam excipiebat, altera, quam ſtrauit Scaurus per Piſas, & Lunam in Sabatios uſq;. Erat, & uia Tyberina, quæ Ciminia, & Caßia, quæ Hetruriam diſcriminat. Fuerunt, & iuxta Vrbem uiæ claræ, Valeria. A tyburtinis incipiens, per Marſos, & Pelignos ducit, ut tradit Strabo, media eſt Latina, per Algidum tendens, fuerunt præterea. Viæ Quintia Gallicana, Patinaria. Laticulenſis. Setina. Cornelia. Laurentina, Ardeatina, quarum hodie uix ſigna apparent. Vias autem Vrbis magna ex parte disruptas, ſua impẽſa Veſp. Imp. reſtituit, ut apparet in Marmore, in Porticu Aedium Conſeruatorum in capitolio.

IMP. CAESARI
VESPASIANO AVG.

PONT. MAX. TR. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IIII.
S. C.
QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Quarũ aliquæ Cõſulares, ut Aurelia in maritimis Etruriæ Piſas uerſus. Caſſia ad Sutriũ, Viterbium, Volſinienſes. Flaminia per Narniã, Spoletũ, Fulginiũ, Nuceriam, Fanũ fortunæ, Piſaurum. Ariminũ. Per latiũ ad Labicos, & Campaniã, in capenatem uſq; ſaltum. Per Appiam Albæ. Aritiæq; ruinas, Pontinas paludes, Taracinam, Fundos, Sinueſſam, Stellatemq; Campum, Brunduſium uſq;.

DE REGIONIBVS PRISCAE VRBIS NVMERO. XIIII.

PLacet, & Regiões *priſcæ* Vrbis *in quas olim ex ueterũ traditiõe diſtincta erat, breuiter deſcribere:* Seruius Tullius *primus* Vrbem *in quatuor* Regiones *diuiſit,* Palatinã, *Suburanã*, Exquilinã, & Collinã. *Poſtea* Auguſtus Cæſar *ſpatiũ* Vrbis *in regiões,* & Vicos *diſtinxit.* Plynius *ſcribit* Regiões Priſcæ Vrbis *fuiſſe quatuordecim.* Extat hodie in Capitolio Marmor in Porticu Aediũ Con-

ſeruat, his litteris:

IMP. CAESARI DIVI
TRAIANI PARTICI FIL.
DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AAG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTESTAT. XX.
IMP. II. COST. III. PP.
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM. XIIII.

REGIONES PRISCE VRBIS.

D*Vas tantũ, & illas* Regias Vrbes, Romã, & Cõſtãtinopolim, *alterã rerũ magiſtrã, alterã eius Aemulã in* Regiones .xiiii. *utrãq; diſtinctã reperio.* Regio *prima noſtræ* Vrbis: Porta Capena *uocata eſt.* ii. *Cælimõtana.* iii. *Iſis, & Serapis.* iiii. *Tẽplũ Pacis.* v. *Exquilina.* vi. *Altaſemita.* vii. *Via Lata.* viii. *Forũ Romanũ.* ix. *Circus Flaminius.* x. *Palatiũ.* xi. *Circus max.* xii. *Piſcina publica.* xiii. *Auẽtinus.* xiiii. *Trãſtyberina. Fuerũt prætereа aliæ extra hunc numerum particulares, ut* Regio *Tabernolæ. Suburanæ: &* Collinæ, *deinde* Regio *Faſciolæ, & ad Vrſum pileatum.*

Regio *prima antiquæ* Vrbis *Porta Capena dicta eſt, à propinqua illic porta. Quæ regio ſola omnium intra, & extra limen cõſtituta di-*

citur. Continebat autem exterius Martis Tēplum extramuraneum, Almonem Fluuium, Aedem tempeſtatis. Campum Horatiorum, & quædam alia, Interius uero Cæliolum, & primas partes Cælij montis: & iuxta ipſam Portam erat Aedes cum Aqua Mercurij, & Vicus, & Aedes Camœnarum, Vicus Druſiani. Vicus Sulpitij ulterioris, & citerioris. Vicus Fortunæ obſequētis. Vicus puluerarius. Vicus Honoris, & Virtutis, Vicus triū Ararū. Vicus Fabritij, Aedes Martis Aedes Mineruæ. Aedes Tēpeſtatis Area Apollinis. Area Spei. Area Galli, ſiue Tralli, ſiue Galliæ. Area Pinaria. Area Carſuræ. Lacus Promethei. Lacus. Viſpani, uel Veſpaſiani: Balineū Torquati, Balineū Vectij Bolani. Balineū Mamertini: Balineū Abaſcantiani: Balineum Antiochiani. Thermæ Seuerianæ. Thermæ Cōmodianæ. Arcus Diui Veri Parthici. Arcus Diui Traiani Arcus Druſi. Mutatoriū Cæſaris. Almo Flum. Vici. ix. Aediculæ. x. Vicomagiſtri. xxxvi. Curatores. ii. Denūtiatores. ii. Inſulæ. IIII. M. CCL. Domus. cxx. Horrea. XIII. Balineæ priuatæ. LXXXII. Lacus. LXXXII. Piſtrina. XX. Regio in ambitu continet pedes. XII. M. CCXXII.

REGIO. II. CAELIMONTANA.

Continebat olim hæc Regio cæteram partē Cælij montis: Templum Claudij: Macellū

magnū,ibi & Cāpꝰ Martialis.Lupariæ.Antrū Cyclopis.Caſtra peregrina:caput Africæ.Arbor ſancta.Domus Philipp.Domus Vectiliana.Regia Tulli hoſtilij.Tēplūq; quod is in Curiā redegit, ordine ab ſe aucto.i.Patribus minorū gētiū.Māſiones Albanæ.Mica aurea. Armamentarium. Spolium Samarium.Ludus matutinus . Ludus Gallicus, Cohortes .V. Vigilum . Vici . XII . Aediculæ . VIII . Vicomagiſtri. XXVIII. Curatores. II. Denunciatores.II.Inſulæ.III.M.Domus.CXXXIII. Horrea. xxiii,Balineæ priuatæ.XX.Piſtrina.XII. Regio in ambitu continet pedes. XII. Mil. CC.

REGIO III. ISIS ET SERAPIS.

HAec Regio inchoabat ſtatim poſt Cælium montē uerſùs Sept.& occupabat magnā partē Exquiliarū.in qua erat Amphitheatrū qđ capit loca.LXXXVII. M.Ludus magnus.Ludus Dacius. DomusBrytiana.Samiū Coragiū.Prætura præſentiſſima.Thermæ Titi Cæſ.Aug. Thermæ Traiani Thermæ Philippi Imp.Lacꝰ Paſtoris.Schola Quæſtorū.Schola Capulatorū. Porticus Liuia : Caſtra Miſenatiū:Subura.Vici.VIII.Aediculæ.VIII. Vico magiſtri.XXIIII.Cur.II.Den.totidē.Inſulæ.II. M. DCCLVII. Domus. CLX.Horrea.XVIII. Balineæ priuatæ.LXXX. Lacus.LXV.Piſtrina. XII. Regio in ambitu cōtinet pedes.XII . M.CCCCL.

ad naualia ſub Auentino *. qui locus uulgo* Ripa *dicitur, disfractis hinc inde ædificijs promouere.*

De Porta Vaticana, ſiue Triumphali.

V*Ltima ex antiquis porta fuit Vaticana in ripa* Tyberis*, in aditu pontis* Vaticani*, cuius ueſtigia adhuc in medio extant fluuio, ubi nunc eſt* Hoſpitale . S . Spiritus in Saxia . *Quod* Innocentius . III . *á fundamentis excitauit, & auctum ab eo magnis prouentibus. Quibus peregrini, &* Aegroti *ac ſpurij uulgoq; concepti* Orphani *alerentur. Quem locum* Syxtus . IIII . *poſtea inſtaurauit, & ampliauit, & multis identidem prædijs, &* prouentibus *auxit. Vocatur autem .* S . Spiritus in *ſaxia á* Saxonibus *Germaniæ populis, qui illic aliquando conſederunt, ne intra Vrbem, propter* Latrocinia *reciperētur.* Hanc *&* Triumphalem *portam fuiſſe tradunt.* Suetonius *in funere* Auguſti *ſcribit. Quoſdam* Senatores *cenſuiſſe* Auguſti *funus porta* Triūphali *ducendum, idem ſcribit* Cor.Tacitus *li. primo. &* Hieronymus *in funere* Diui Petri *apoſtoli. Eruditiores uero* Triūphalem *portam,* Capenam *fuiſſe tradunt.* Leo . IIII . *patria* Ro. *primus omnium incluſit mænibus campum* Vaticanum, *& ap-*

pellauit ſuo noĩe ciuitatem Leoninam, Eamq; habitandam dedit Corſis, qui tunc é Corſica inſula á Sarracenis eiecti Romam confugerant. Hac potiſſimum cauſa, ne Baſilica. S. Petri, quæ tunc erat in maxima ſolitudine (ut ſæpius ante acciderat) diriperetur. Conſtituitq; in eo mœnium circuitu portas ſex omnes quidem neceſſarias, opportunaſq;. Quarum prima iuxta Hoſpitale. S. Spiritus in æditiore loco nuperrime inſtaurata, quæ mittit in tranſtyberinam regionem per Septimianam portam inter Tyberim, & Ianiculum. Secunda nunc dicitur porta Turrionis iuxta fornaces Vaticanas. Quæ olim uocabatur Poſterula, á poſterulone quodam ex Saxonia, qui illic aliquandu habitauit uel ꝙ magis ueriſimile eſt ꝙ in poſteriore parte ſita ſit Vrbis. Tertia eſt porta pertuſa in ædito loco ſita ſupra Baſilicam. S. Petri, cui propinqua eſt alia parua quædam porta extra numerum, ſupra uiridarium Vaticanum, in uſum tantum palatinorum. Quarta iuxta plateam. S. Petri quæ dicitur porta. S. Peregrini, ſiue Viridarij. Quinta iuxta molem Hadrianam, quæ mittit in prata Vaticana. Sexta, quæ Burgum. S. Petri Vrbi coniungit, omnium pulcherrima, Quam Alexander. VI. cum Caſtrũ. S. Angeli mœnibus renouaret nouam ibi excitauit, & ampliauit ad excipiẽdam om-

nem populi multitudinem, priore, ueteriq; abolita Area porta, inter pontem, & molem, quæ nimis anguſta erat. Directa Alexandrina de ſuo nomine ad amuſſim uia, uſq; ad portam Palatij Vaticani ſubmota è medio pyramide, quæ impedimento erat. Idem etiam pontifex portas prope omnes Vaticanas inſtaurauit. Collabentiaq; loci mœnia reparauit, in quibus occultum excogitauit iter, Pontificum Commodis, peregitq; ab ædibus Vaticanis, uſq; ad molem Hadrianam, commoditatis, ſecuritatiſq; cauſa, ut ſine arbitro quotienſcunq; libuerit in proximam, exploratis prius latebris Molem geſtaretur. Fuerunt, & aliæ non nullæ antiquæ urbis portæ etiam intra muros Vrbis, ut ſcribit. M. Varro., quarum hodie ſola nomina extant ut portæ Romuli circa Palatiū. fuit, & Querquetulana, ad radices collis Viminalis à Quercu, quæ iuxta portam erat, ita dicta, ut ſcribit feſtus, Plinius fuit, inquit porta Querquetulana in colle, in quem uimina petebantur, ubi Querquetulanum Sacellum iuxta Lucum Iunonis lucinæ, & lucū fagutalem, ut tradit. M. Varro. Fuit, & porta Lauernalis, à Lauerna Dea, quæ iuxta eam portā colebatur, eſt enim lauerna dea furum, unde lauerniones fures olim uocabantur. Fuit, & porta Raduſculana ꝙ rudis eſſet impoſita, uel relicta iuxta Næuiam, uel ꝙ Aere munita eſſet, Fuit porta

Rutumena,

Rutumena, a quodam auriga ita dicta, qui Veijs curſu uictor in Vrbem redijt. Minutia porta, á ſacello Minutij nuncupata. Catularia á canibus, ꝙ iuxta eam canes ruffæ immolarentur Syrio propter fruges. Piacularis propter quædã piacula, que illic fiebant. Salutaris, quæ proxima erat Aedi Salutis. Sãncualis ſiue ſangualis, ꝙ Sancualis Aedi eſſet propinqua, & Aedibus Anci Martij Regis in ſumma Via ſacra. Ianualis á ſigno Iani ibidem affixo. Libitinenſis, per quam fato defuncti efferebantur. Ex his Romanula, Ianualis, Mutionis, & Sancualis non in pomærio, ſed intra Vrbis ambitum fuiſſe traduntur. Fuit, & porta Feneſtella, ꝙ parua, & anguſta, & ꝙ per eam Tanaquil ad populum locuta, ut Seruium Tullium generum regnare paterentur, donec Tarquinius priſcus conualeſceret; uel ꝙ per eam Fortuna intraret ad Seruium Tullium nocturno tempore, ut ſcribit Ouid. lib. VI. faſt.

Nocte domum parua ſolita eſt intrare feneſtra.
Vnde feneſtellæ nomina porta tenet,

Fuit & Porta ſtercoraria incliuo Capitolino, ut ſcribit Põpeius, ubi ſordes ex tẽplo Veſtæ ſublatæ, cõdebãtur, inde poſt in Tyberim trãſferendæ. Præterea ſciendum eſt totam olim Vrbem fuiſſe cinctam undiq; firmiſſimis mœnibus, & portis, ſed rationibus uerſus Martium campum, quoniam muni-

tus erat alueo Tybris. Appianus, Sylla inquit Exercitium in Campo Martio Anteportas Vrbis ſtatuit. Erant etiam portæ in Pontibus Tyberis ſicut nunc ſunt. Hactenus de portis. Erant preterea Viæ (præter quas deſcripſims intra) & extra Vrbem celeberrimæ. Alta ſemita in dorſo montis Quirinalis: que inchoabat a Thermis Cõſtantini Imp. non longe ab eo loco: ubi nunc ſunt Caballi marmorei, & tendebat recto tramite per medium montis dorſum, uſq; ad portã Viminalem Nunc. S. Agnetis. Erat, & Via lata: que incipiebat iuxta ſepta Campi Martij, & Viam Flaminiam, & protendebatur uſq; in Capitolium: extant adhuc ſigna in platea Sciarræ, unde inchoabat, & ante S. Mariã in uia Lata, unde locus nomen accepit. Erat, & uia Subura omnium olim celeberrima, in media Vrbe conſtituta, dicta uel q̃ ſubmuro terreo Carinarum eſſet, uel à pago ſuccuſano, detrita littera, ut ſcribit Varro. Ea inchoabat à regione Tabernolæ ſupra Coloſſeum, ubi Suburæ caput, & Principium Labicanæ, uerſus auroram tendentis. Subura uero per radices Exquiliarum longo ambitu perducebatur uſq; ad Aedem. S. Luciæ in Orphea, ſiue in capite Suburæ, unde principium Viæ præneſtinæ. In Subura olim proſtrabant meretrices, ut ait Martialis.

Famæ non nimium bonæ puellam.

Quales in media ſedent ſubura. Iuuenalis item de Tyberino ignobili piſce.

Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſuburæ. extabat nuper in media Via Turris cognomento ſecura pro ſubura, quæ hodie à magiſtris uiarum diruta eſt uiæ ampliandæ cauſa. Erat præterea ſuburana Regio antiqua, una ex quator, in quas Seruius Tullius diuiſit Vrbem. Suburanæ regiõis inquit Varro princeps eſt Cælius mons. Erat, & Via ſacra, que inchoabat à Curia ueteri, in angulo Palatij, iuxta Arcum Conſtantini Imp. ut quidam tradunt. M. Varro autem à Carinis, cum inquit, Carinas ab eo dictas, ꝙ hic oritur caput uiæ Sacræ, Ea demum per arcum Titi. Veſp. & Forum Ro. ducebat in Capitolium. Sacra uero dicta, ꝙ in ea dictum fuit fœdus inter Romulum, & Tatium. In qua etiam Augures ſedem habentes augurari conſueuerant. Siue, ut tradit Varro, ꝙ per eam, ab arce ad augures ſacra quot menſibus ferebantur. Cæſar dictator inquit Plynius, totum Forum, Viamq; ſacram, à domo ſua, ad Cliuum uſq; Capitolinum, linteis contexuit, munere gladiatorio. Huius ſacræ uiæ pars hæc ſola uulgo nota quæ eſt à Foro eunti priore cliuo. In uia ſacra erat olim mercatus rerum uenalium, ut ſcribit Varro de re ruſtica. Huiuſce inquam Pomarij ſumma ſacra uia

ubi poma ueneunt. Ouidius de arte Amandi.

Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa,
Illa uel in ſacra ſint licet empta Via.

In Via ſacra uendebatur etiam mel. Erat praterea Via noua, iuncta Foro. *Ouid. in faſt.*

Forte reuertebar feſtis ueſtalibus illa.
Qua noua Romano *nunc uia iuncta* Foro *eſt.*

Ea incipiebat a porta Mugionis, deinde per Palatium, & iuxta Septizonium *producebatur uſq; in Piſcinam publicam, &* Thermas Antonini *Baſſiani, ubi caput ipſius Viæ, quam ipſe Princeps muniuit. Liuius eodem anno.* M. *Cæditius de plebe nunciauit ſe in noua Via, ubi nunc Sacellum eſt ſupra Aedem ueſtæ, noctis ſilentio, audiſſe uocē clariorem humana, quæ magiſtratibus dici iuberet Gallos aduentare, unde Aij locutij, qui Aius loquens, a Cice. lib.* II. *de diuinatione dictus eſt: ſiue Famæ templum, propter cæleſtem famam auditam, in noua Via fieri iuſſerunt, quod Camillus ſtruxit, ut ſcribit Plutarchus. Erat etiam uia Triumphalis per portam, & pontem Vaticanum tendens, uſq; in Capitolium unde diuus Hieronymus de uiris illuſt. Sepultus eſt inquit Petrus iuxta Viā Triūphalē in Vaticano ubi totius Vrbis Veneratione celebratur. Fuit, & uia Vitellia à Ianiculo uſq; ad mare: ut ſcribit* Suetonius *in Vitellio. Fuit, & uia recta in* Martio Campo, *ut ſcri-*

bit Seneca. Fuit: & uia Publica, de qua Liuius Romæ inquit de cælo tacta uia Publica. Fuit, & uia Fornicata in Martio Campo iuxta Flamminiā, & ſepta ad uſum militū, ut ſcribit Liuius. Erant præterea extra Vrbem uiæ celebres. Claudia iuncta Flaminiæ, ubi horti erant Ouid. ut ipſe ſcribit de ponto.

Nec quæ pomiferis poſitos in collibus hortos.
Spectat Flamminiæ Claudia iuncta uiæ.

Erat, & Via Aemilia, a Lepido collega. C. Flāminij in conſulatu ſtrata, ab Aemilia regione Bononiam uſq;. Erant autem Aemiliæ duæ, altera, quæ Flāminiam excipiebat, altera, quam ſtrauit Scaurus per Piſas, & Lunam in Sabatios uſq;. Erat, & uia Tyberina, quæ Ciminia, & Caßia, quæ Heturiam diſcriminat. Fuerunt, & iuxta Vrbem uiæ claræ, Valeria. A tyburtinis incipiens, per Marſos, & Pelignos ducit, ut tradit Strabo, media eſt Latina, per Algidum tendens, fuerunt præterea. Viæ. Quintia Gallicana, Patinaria. Laticulenſis. Setina. Cornelia. Laurentina, Ardeatina, quarum hodie uix ſigna apparent. Vias autem Vrbis magna ex parte disruptas, ſua impēſa Veſp. Imp. reſtituit, ut apparet in Marmore, in Porticu Aedium Conſeruatorum in capitolio.

IMP. CAESARI
VESPASIANO AVG.

PONT. MAX. TR. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IIII.
S. C.
QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

Quarũ aliquæ Cõſulares, ut Aurelia in maritimis Etruriæ Piſas uerſus. Caſſia ad Sutriũ, Viterbium, Volſinienſes. Flaminia per Narniã, Spoletũ, Fulginiũ, Nuceriam, Fanũ fortunæ, Piſaurum. Ariminũ. Per latiũ ad Labicos, & Campaniã, in capenatem uſq; ſaltum. Per Appiam Albæ. Aritiæq; ruinas, Pontinas paludes, Taracinam, Fundos, Sinueſſam, Stellatemq; Campum, Brunduſium uſq;.

DE REGIONIBVS PRISCAE VRBIS NVMERO. XIIII.

Placet, & Regiões priſcæ Vrbis in quas olim ex ueterũ traditiõe diſtincta erat, breuiter deſcribere. Seruius Tullius primus Vrbem in quatuor Regiones diuiſit, Palatinã, Suburanã, Exquilinã, & Collinã. Poſtea Auguſtus Cæſar ſpatiũ Vrbis in regiões, & Vicos diſtinxit. Plynius ſcribit Regiões Priſcæ Vrbis fuiſſe quatuordecim. Fxtat hodie in Capitolio Marmor in Porticu Aediũ Con-

ſeruat, his litteris.

IMP. CAESARI DIVI
TRAIANI PARTICI FIL.
DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AAG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTESTAT. XX.
IMP. II. COST. III. PP.
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM. XIIII.

REGIONES PRISCE VRBIS.

D*Vas tantũ, & illas* Regias Vrbes, *Romã, & Cõſtãtinopolim, alterã rerũ magiſtrã, alterã eius Aemulã in* Regiones *.xiiii. utrãq; diſtinctã reperio.* Regio *prima noſtræ* Vrbis. *Porta Capena uocata eſt. ii. Cælimõtana. iii. Iſis, & Serapis. iiii. Tẽplũ Pacis. v. Exquilina. vi. Altaſemita. vii. Via Lata. viii. Forũ Romanũ. ix. Circus Flaminius. x. Palatiũ. xi. Circus max. xii. Piſcina publica. xiii. Auẽtinus. xiiii. Trãſtyberina. Fuerũt præterea aliæ extra hunc numerum particulares, ut* Regio *Tabernolæ. Suburanæ: &* Collinæ*, deinde* Regio *Faſciolæ, & ad Vrſum pileatum.*

Regio *prima antiquæ* Vrbis *Porta Capena dicta eſt, à propinqua illic porta.* Quæ *regio ſola omnium intra, & extra limen cõſtituta di-*

citur. Continebat autem exterius Martis Tẽplum extramuraneum, Almonem Fluuium, Aedem tempeſtatis. Campum Horatiorum, & quædam alia, Interius uero Cæliolum, & primas partes Cælij montis: & iuxta ipſam Portam erat Aedes cum Aqua Mercurij, & Vicus, & Aedes Camœnarum, Vicus Druſiani. Vicus Sulpitij ulterioris, & citerioris. Vicus Fortunæ obſequẽtis. Vicus puluerariꝰ. Vicus Honoris, & Virtutis, Vicus triũ Ararũ. Vicus Fabritij, Aedes Martis Aedes Mineruæ. Aedes Tẽpeſtatis Area Apollinis. Area Spei. Area Galli, ſiue Tralli, ſiue Galliæ. Area Pinaria. Area Carſuræ. Lacus Promethei. Lacus. Viſpani, uel Veſpaſiani: Balineũ Torquati, Balineũ Vectij Bolani. Balineũ Mamertini: Balineũ Abaſcantiani: Balineum Antiochiani. Thermæ Seuerianæ. Thermæ Cõmodianæ. Arcus Diui Veri Parthici. Arcus Diui Traiani Arcus Druſi. Mutatoriũ Cæſaris. Almo Flum. Vici: ix. Aediculæ. x. Vicomagiſtri. xxxvi. Curatores. ii. Denũtiatores. ii. Inſulæ. IIII. M. CCL. Domus. cxx. Horrea. XIII. Balineæ priuatæ. LXXXII. Lacus. LXXXII. Piſtrina. XX. Regio in ambitu conti net pedes. XII. M. CCXXII.

REGIO. II. CAELIMONTANA.

Continebat olim hæc Regio cæteram partẽ Cælij montis: Templum Claudij: Macellũ

magnũ,ibi & Cãpꝰ Martialis.Lupariæ.Antrũ Cyclopis.Caſtra peregrina,caput Africæ.Arbor ſancta.Domus Philipp.Domus Vectiliana.Regia Tulli hoſtilij.Tẽplũq; quod is in Curiã redegit, ordine ab ſe aucto.i.Patribus minorũ gẽtiũ.Mãſiones Albanæ.Mica aurea. Armamentarium. Spolium Samarium.Ludus matutinus. Ludus Gallicus, Cohortes.V. Vigilum. Vici. XII. Aediculæ. VIII. Vicomagiſtri. XXVIII. Curatores. II. Denunciatores.II.Inſulæ.III.M.Domus.CXXXIII. Horrea. xxiii,Balineæ priuatæ.XX.Piſtrina.XII. Regio in ambitu continet pedes. XII. Mil. CC.

REGIO III. ISIS ET SERAPIS.

HAec Regio inchoabat ſtatim poſt Cælium montẽ uerſus Sept.& occupabat magnã partẽ Exquiliarũ.in qua erat Amphitheatrũ qđ capit loca.LXXXVII. M.Ludus magnus.Ludus Dacius. Domus Brytiana.Samiũ Coragiũ.Prætura præſentiſſima.Thermæ Titi Cær.Aug.Thermæ Traiani. Thermæ Philippi Imp.Lacꝰ Paſtoris.Schola Quæſtorũ.Schola Capulatorũ. Porticus Liuia: Caſtra Miſenatiũ.Subura.Vici.VIII.Aediculæ.VIII. Vicomagiſtri.XXIIII.Cur.II.Den.totidẽ.Inſulæ.II. M. DCCLVII. Domus. CLX.Horrea.XVIII. Balineæ priuatæ.LXXX. Lacus.LXV.Piſtrina. XII. Regio in ambitu cõtinet pedes.XII. M.CCCCL.

REGIO. IIII. TEMPLVM PACIS.

Regio hæc breuiſſima,& oblonga inter Palatium,& Exquilias cum ſuperiore confuſa. In qua erat olim Templum Pacis. Templum Remi. Templum Veneris. Templum Fauſtinæ. Templum Telluris. Via Sacra. Baſilica Conſtantini. Baſilica Pauli Aemilij. Sacri portus. Forum trāſitorium,Balineum Daphnidis. Porticus Abſidata. Area Vulcani,cum Vulcanali, ubi Lotos à Romulo ſata,in qua Area ſanguine per biduum pluuit.Buccina aurea, uel Buccinum Aureum,Apollo Sandalarius, Horrea Chartarea, uel Teſtaria, Tigillum Sororium. Coloſſus altus pedes. Cii. & ſemis, habens in capite radios.vii. Singuli pedes.xii.& ſemis. Meta ſudans, Carinæ,Domus Pompei.Auita, Ciceronum domus.Vici. viii. Aediculæ.viii. Vico magiſtri.xxii.Cur.ii.Den.ii.Inſulæ. ii. M. Dcclvii. Domus. Cxxxviii. Horrea. viii. Balineæ priuatæ. lxxv. Lacus. lxxviii. Piſtrina. xii.Regio in ambitu continet pedes.xiii.mil.

REGIO .V. EXQVILINA.

Occupabat olim hec Regio cæteram partem Exquiliarum, cū Turre Mæcenatis,& pro-

ximo colle Viminali. *In qua fuit lacus* Promethei *Macellum* Liuiani. Nymphæum *diui* Alexandri Cohortes. vii. *uigilum*, Aedes Veneris Erycinæ *ad* Portam Collinam, Horti *Planciani*, *uel Plauciani*, Horti Mæcenatis. *Regia Seruij* Tulli, Hercules Sullanus. *Amphiteatrum caſtrenſe*. Cãpus Exquilinus, & Lucus. *Campus* Viminalis *ſub* Aggere. *Lucus* Petilinus. *Templum* Iunonis *Lucinæ*. Lucus Fagutalis. Domus. M. Aquilij *iure conſulti*, & Q. *Catuli*, & M. *Craſſi*. *Ara* Iouis Viminei. *Minerua* Medica, *Iſis patricia*. *Lauacrum* Agrippinæ. *Thermæ* Olimpiadis. *Vici*. xv. Aediculæ. xv. *Vico magiſtri*. lx. *Cur*. ii. Den. ii. *Inſulæ*. iii. M. Dcccl. Domus. Clxxx. Lacus. lxxix. Horrea. xxiii. Balineæ *priuatæ*. *lxxv*. *Piſtrinæ*. xii. *Regio continet in ambitu pedes*. xv. M. Dcccc.

REGIO. VI. ALTA SEMITA.

HAec Regio includebat *olim montem* Quirinalem, & *proximam à ſiniſtris* Vallem *iuxta collem* Hortulorum. *In qua* Vicus Bellonæ. Vicus Mamuri. Templũ *Salutis in colle* Quuirinali, Templum Serapeum, Templum Apollinis, & Clatræ. Tempum Floræ, & Circus Floralia. Capitolium Vetus. Diuus Fidius *in colle*. Forum Salluſtij,

Fortuna publica in Colle. *Statua* Mamuri *plumbea*. Templum Quirini. Domus Attici. Malum *punicum, ad quod* Domitianus. DD. *Templũ* Gentis Flauiæ, *& erat domus eius* Horti *Salluſtiani*. *Senatulum mulierum*. Thermæ *Diocletianæ*, Thermæ *Conſtantinianæ*. *Balnea* Pauli, *decem* Tabernæ, *ad Gallinas albas*. *Area Calidij*. Cohortes. III. Vigilum. Vici. XII. *Aediculæ*. XVI. Vicomagiſtri. XLVIII. *Cur*. II. *Den*. II. *Inſulæ*. III. M.D V. Domus. CXLV. *Horrea*. XVIII. *Balineæ priuatæ*, LXXV. *Lacus*. LXXVI. *Piſtrina*. xii. *Regio in ambitu continet pedes*. XV. M. D. C.

REGIO. VII. VIA LATA.

AVſpicabatur *olim hæc* Regio *iuxta collem* Hortulorum, & Formam *Aquæ* Virginis, *& per ſiniſtrum Quirinalis cliuum protendebatur uſq; ad* Traiani *Forum: à* dextris *uero cum Circo Flaminio: & ipſa Via Lata terminabatur, unde nomen habet. In qua fuit* Lacus *Ganymedis*. Cohortes. VII. Vigilũ, *aliter primorũ uigilũ*. Arcus Nouus Nymphæũ Iouis. *Aedicula Capraria*. Tẽplũ Solis *Campus* Agrippæ. *Caſtra Gentiana, aliter* Gipſiana. Porticus Conſtantini. Templum nouum Spei. Templum *nouũ* Fortunæ. *Templũ nouũ* Quirini. Sacellum Genij Sangi. *Equi ænei* Tiridatis,

Forum Suarium. Forum Archemorium . Horti Argiani, Pila Tyburtina ad manſuetos .Lapis pertuſus. Vici. x. Vicomagiſtri. xl. Cur. II. Den . II. Inſulæ . III . M . CCCLxxxv .Domus. . Cxx. Horrea.xxv. Piſtrina.XVI.Balineæ Priu. lxxv. Lacus.lxxvi.Regio in ambitu continet Pedes.xii. M.Dcc.

REGIO. VIII. FORVM ROMANVM.

HAec Regio continebat olim eam omnẽ planitiem, quę iacet inter Palatium: & Capitolium uſq; ad Tyberim cũ proximo Capitolino mõte , ubi Forum ipſum Ro. Roſtra Populi Ro.Aedes Victoriæ cum alia Aedicula Victoriæ Virginis .DD. à Portio Catone.Templum Iulij Cæs.in Foro. Victoriæ aureæ. Statua in templo Iouis Opt. Max.Ficus Ruminalis.& Lupercal Virginis, Columna cum ſtatua. M. Ludij. Græcoſtaſis . Aedes Opis & Saturni in Vico Iugario . Miliarium Aureũ.Senatulũ Aureũ.Pila Horatia,ubi Trophæa locata nũcupãtur, Curia. Templũ Caſtorũ ad lacũ Iuturnæ. Templũ Concordiæ. Equus Aeneus Domitiani. Atrium Mineruæ. Ludus Aemilius . Porticus Iulia . Arcus Fabianus . Puteal Libonis . Iani duo , Celebris mercatorum locus. Regia Numæ.

Templum Veſtæ.Templum Deorum Penatiũ Templum Romuli.Forum Cæſaris . Stationes Municipiorum .Forum Auguſti, cum Aede Martis Vltoris.Forum Traiani cum Templo, & Equo Aeneo, & Colũna Choclide, quæ eſt alta pedes.Cxxviii. habetq; intus gradus. Clxxxv. Feneſtellas. xlv. Cohortes ſex uigilum. Aedicula Concordiæ ſupra Græcoſtaſin. Lacus Curtius. Baſilica Argentaria. Vmbilicus Vrbis Ro . Templum . Titi, & Veſpaſiaui, Baſilica Pauli cum phrygijs Colũnis. Ficus ruminalis in Comitio, ubi,& Lupercal. Aedes Veiouis inter Arcem,& Capitoliũ,prope Aſylum. Vicus Ligurum. Apollo tranſlatus ex Apollonia à Luculo . xxx. cubitum . Delubrum Mineruæ:Aedicula Iuuentæ. Porta Carmentalis uerſus Circum Flaminium. Templum Carmentæ . Capitolium ubi omnium Deorum ſimulachra celebrabãtur . Curia calabra, ubi minor Pontifex dies pronuncibat . Templum Iouis opt. Max . Aedes Iouis tonantis ab Auguſto dedicata incliuo Capitoli. Signum Iouis Imperatoris è Præneſte auectum. Aſylum : Templum uetus Mineruæ. Horrea Germanica. Horrea Agrippina, Aqua cernens quatuor Scauros. Forum Boarium. Sacellum pudicitiæ patritiæ, Aedes Herculis uictoris duæ. Altera ad Portã Trigeminã.Altera in Foro Boario cognomina Rotũda,& parua.Forũ Piſcarium;Aedes

Maturæ, *Vicus Iugarius*, *Idem & Turarius*, *ubi ſunt Aeræ Opis*, *& Cereris cũ ſigno Vertumni*. *Carcer iminens Foro*, *à Tullo Hoſtilio ædificatus media Vrbe*. *Porticus Margaritaria Ludi Litterarij*. *Vicus Vnguentarius*, *Aedes Vertumni in Vico Tuſco*. *Elephantus Herbarius*. *Vici*. *xii*. *Aediculæ totidem*. *Vicomagiſtri*. *xlviii*. *Curatores*. *ii*. *Denunciatores*. *ii*. *Inſulæ*. *iii*. M. *Dccc*. *lxxx*. *Domus*. Cl. *Balniæ priuatæ*. *lxvi*. *Horrea* .*xviii*. *Lacus*. Cxx. *Piſtrina*. xx. *Regio in ambitu continet pedes*. *xii*. M. *Dccc*. *lxvii*.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

REGIO .IX. CIRCVS FLAMMINIVS.

INcludebat olim *hæc Regio*, *totum Campum*, *qui iacet inter montes*, *& Tyberim*, *ubi nunc Roma eſt*, *excluſa tantum regione Viæ Latæ ſub Quirinali monte*. *Erat autem Circus Flamminius Regio omnium maxima extra Pomœrium*, *ubi in primis Stabula quatuor Factionum*, *Aedes antiqua Apollinis cum Lauacro*, *Aedes Herculi magno cuſtodi Circi Flammi*. *Porticus Philippi*, *Aedes Vulcani in Circo Flam.Minutia uetus.Minutia Frumentaria*. *Porticus Corinthia Cn*. *Octauij quæ prima du*

plex fuit. Crypta Balbi. Theatrum Balbi capit loca. xxx. M. lxxxxv. Claudius Cæs. dedicauit: & appellatur à uicinitate. Iuppiter Pompeianus. Theatrum Marcelli capit Loca. xxx. M. ubi erat aliud Templum Iani. Delubrum Cn. Domitij. Carcer Claudij. xviri Viri. Tẽplum Bruti Callaici. Villa publica, ubi primum populi cenſus eſt actus, in Campo Martio. Campus Martis. Aedes Iuturnæ ad Aquam Virgineam. Septa Trigaria. Equiria. Horti Lucullani. Fons Scipionum. Sepulchrum Auguſtorum. Ciconiæ Nixæ. Pantheon. Theatrum Pompeij. Baſilica Macidij. Baſilica Marciani, Templum diui Ant. cũ Choclide columna, quę eſt alta pedes. Clxxv. habet intus gradus. CCVI & feneſtellas. Lxi. Thermæ Hadriani. Thermæ Neronianæ, quæ poſtea Alexandrinæ. Thermæ Agrippæ. Templum Boni Euẽtus, Aedes Bellonæ uerſus Portam Carmentalem, ante hanc Aedem Colũna index belli inferendi. Porticus Argonautarum. Meleagricum. Iſeum. Serapeum. Mineruium. Minerua Chalcidica. Inſula Phelidij ſiue Phelidis. Vici. xxx. Aediculæ totidem. Vicomagiſtri. CCxx. Curatores. II. Denunciatores totidem. Inſulæ. III. M. Dcc. Lxxxviii. Domus. Cxl. Balineæ priuatæ. lxiij. Horrea. xxii. Piſtrina. xx. Regio habet in ambitu pedes. xxx. M. D.

REGIO

REGIO .X. PALATIVM.

HAec Regio continebat olim totum Palatinum Montem, ubi Vicus Padi. Vicus Curtarum. Vicus Fortunæ reſpicientis, Vicus Salutaris. Vicus Apollinis, Vicus inſuſq; diei, Roma Quadrata. Aedes Iouis ſtatoris, Caſa Romuli, Prata Bacchi, ubi fuerunt Aedes Vitruuij Fundani. Ara Febris, Templum Fidei, Aedes Matris Deum. huic fuit conterminum Delubrum ſoſpitæ Iunonis. Domus Ceioniorum. Suelia. Iouis Cænatio. Aedes Apollinis, ubi Lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis. Aedes deæ Viri placæ, in palatio Bibliothecæ, Aedes Rhãnuſiæ, Pentapylon Iouis Arbitratoris. Domus Auguſtana. Domus Tiberiana. Sedes Imperij Ro. Auguratorium ad Mammæam hoc eſt Diætæ Mammeæ. Ara Palatina. Aedes Iouis Victoris. Domus Dionyſi. Domus. Q. Catuli. Domus Ciceronis. Aædes Diiouis. Velia. Curia uetus, Fortuna reſpiciens. Septizonium Seueri. Victoria Germaniciana. Lupercal. Vici. vi. Aediculæ. vi. Vicomagiſtri. xxiiii. Cur. ii. Den. ii. Inſule. ii. M. Dcxliiii. Domus. lxxxviii. Lacus. lxxx. Horrea. xlviii. Piſtrinæ. xx. Balineæ priuatæ. xxxvi. Regio habet in ambitu pædes. xii. M. DC.

REGIO. XI. CIRCVS MAXIMVS.

Regio hæc continebat olim totũ ſpatium ipſius Circi Max. & quicquid Campi iacet inter Auentinum, & Tyberim iuxta Naualia, & Salinas. & iuxta Capitolium, & Tyberim. Forum Olitorium; cum Templo Pietatis, & Columna Lactaria. Circus autem ipſe Max. Capit loca. ccc. lxxxv. M. ubi Portæ. xii. Templum Mercurij, Aedes Ditis Patris. Aedes Cereris Aedes Veneris Opus Fabij gurgitis, Aedes Portũni ad Pontẽ Aemiliũ olim ſublicium. Porta Trigemina. Salinæ. Apollo Cæliſpex, Aedes portumni. Hercules Oliuarius. Aedes Maxima. Tẽplũ Caſtoris. Aedes cereris Aedes Põpei. Obeliſci duo. Iacet alter, alter erectus. Aedes Murciæ. Ara Conſi ſubterranea. Forum Olitorium, in eo Columna eſt Lactaria, ad quam Infantes lacte alendos deferunt, Aedes pietatis in Foro Olitorio, Aedes Iunonis Matutæ. Velabrum maius. Vici. viii. Aediculæ totidem. Vicomagiſtri. xxxii. Cur. ii. Den. ii. Inſulæ. M. DC. Domus. lxxxix. Balineæ priuatæ. xv. Horrea. xvi. Lacus. lx. Piſtrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xi. M. D.

REGIO XII. PISCINA PVBLICA.

HAec Regio admodum parua, continet totum eum ambitum qui adiacet Auentino poſt Circum Max. Iuxta S. Sixtum, ubi ſunt Thermæ Antonianæ. Vicus Veneris almæ, Vicus Piſcinæ pu. Vicus Dianæ, Vicus Ceios, Vicus Triari, Vicus Aquæ ſalientis. Vicus Laci tecti. Vicus Fortunæ Mãmoſæ. Vicus Colopeti paſtoris. Vicus Portæ raduſculanæ, Vicus Portæ Neniæ. Vicus Victoris. Horti Aſiniani. Area Radicaria. Caput Viæ nouæ. Fortuna Mãmoſa Iſis Antenodoria. Aedes Bonæ Deæ Subſaxanæ. Signum Delphini. Thermæ Antoninianæ. Septem domus parthorum. Cãpus Lanatarius. Domus Chilonis. Cohortes tres uigilum. Domus Cornificij. Priuata Hadriani. Vici. xii. Aediculæ. xii. Vicomagiſtri. xlviii. Cur. ii. Den. ii. Inſulæ. ii. M. ccccclxxxvi. Domus. cxiiii. Balineæ priuatæ. xliiii. Lacus. lxxx. Horrea. xxvi. Piſtrina. xx. Regio habet in ambitu pedes. xii. M.

REGIO XIIII. AVENTINVS.

REgio hæc occupabat totum Auentinũ montem, unde nomen accepit. præter Ther-

mas. Antoninianas. In qua erat Vicus Fidij, Vicus Frumentarius. Vicus Trium Viarum. Vicus Ceſeti. Vicus Valeri. Vicus Laci militarij. Vicus Fortunati. Vicus capitis canteri. Vicus Triū Alitum, Vicus Nouus, Vicus Loreti minoris, Vicus Armiluſtri, Aedes Conſi. Vicus Columnæ Ligneæ. Minerua in Auentino. Vicus Materiarius, Vicus Mundiciei, Vicus Loreti maioris, ubi erat Vertumnus, Vicus Fortunæ dubiæ. Armiluſtrum. Templum Lunæ in Auentino. Templum commune Dianæ, Thermæ Varianæ, Templum Libertatis, Doliolum, Aedes Bonæ Deæ in Auētino. Mappa Aurea, Priuata Traiani. Remuria. Atrium Libertatis in Auentino. Platanon, Horrea Aniceti. Scalæ Gemoniæ. Porticus Fabraria. Shola Caſsij. Templum Iunonis Reginæ à Camillo. DD. Veiis captis. Forum Piſtoriū. Vici. xvii. Aediculæ totidē, Vicomagiſtri. lxxiiii. Cur. ii. Den. ii. Inſulæ. ii. M. ccccclxxxviii. Domus. ciii. Balineæ priuatæ. lxiiii. Lacus lxxviii. Horrea. xxvi. Piſtrina. xx. Regio in ambitu habet pedes. xvi. M. cc.

REGIO. XIIII. TRANSTIBERINA.

HAec Regio ſola alueo Tibris ab Vrbe diempta, continebat olim Inſulam Tyberi-

nam,& quicquid agri iacet ſub Vaticano,& Ianiculo iuxta Tyberim. In qua Vicus Cenſori, Vicus Gemini Vicus Roſtrati, Vicus Longi Aquilæ. Vicus ſtatuæ Siccianæ, Vicus Quadrati, Vicus Raciliani maioris, Vicus Raciliani minoris, Vicus Ianuclenſis, Vicus Bructanus, Vicus Larum ruralium, Vicus ſtatuæ Valerianæ, Vicus Salutaris, Vicus Pauli. Vicus ſex. Luccei, Vicus Simi publici, Vicus Patratilli, Vicus Laci Reſtituti. Vicus Sauſei. Vicus Sergi, Vicus Plori, Vicus Viberini, Gaianium. In Inſula Aedes Iouis, & Aeſculapij, & Aedes Fauni, Naumachiæ, Corniſce. Vaticanus, Hortus Domitij, Ianiculum, Mamæ Sacellum. Balineum Ampelidis, Balineum Priſcillianæ. Statua Valeriana. Statua Sicciana. Sepulchrum Numæ. Cohortes. vii. Vigilum, Caput Gorgonis. Templum Fortis Fortunæ, Area Septimiana, Ianus Septimianus, Hercules Cubans, Campus Bruttanus. Campus Codetanus. Horti Getæ, Caſtra Lecticariorum. Vici. xxii. Aediculæ totidem, Vicomagiſtri. lxxxviii. Cur. ii. Den. ii. Inſulæ. iiii. M. ccccv. Domus. cl. Balineæ priuatæ. lxxxvi. Lacus. clxxx. Horrea. xxii. Piſtrina. xxii. Regio in ambitu habet pedes. xxxiii. M. ccccLxxviii.

Baſilicæ .xi. Vlpia. Pauli Veſtini. Neptumnij. Macidij. Martiana. Veſtellaria. Floſcelli. Siccinij. Conſtantiniana.

Thermæ. Baſilica Porcia á Porc. Catone facta. Traiani. Titi Agrippæ. Syriacæ Commodianæ. Seuerianæ. Antonianæ. Alexandrinæ quæ Neronianæ. Diocletianæ. Decianæ. Conſtantinianæ. Septimianæ.

Iani per omneis regiones incruſtati, & adornati ſignis, Duo præcipui, ad Arcum Fabianum ſuperior, inferiorq;.

Aquæ. xx. Appia. Martia. Virgo. Claudia. Herculanea. Tepula. Damnata. Traiana. Annia. Alſia. ſiue Alſientena quæ Auguſta. Cerulea. Iulia. Algentiana. Ciminia, Sabbatina, Aurelia, Septimiana, Seueriana, Antoniana. Alexandrina.

Viæ. xxix. Appia, Latina, Labicana, Campana, Præneſtina, Tyburtina, Collatina, Nomentana, quæ Figulenſis. Salaria, Flaminia, Aemilia, Claudia, Valeria, Oſtienſis, Laurentina, Ardeatina, Setina, Quintia, Gallicana, Triumphalis, Patinaria, Ciminia, Cornelia, Tyberina, Aurelia, Caſsia, Portuenſis, Gallica, Laticulenſis.

Capitolia duo, uetus, & nouum.

Amphiteatra duo.

Coloſsi duo.

ANDREAE FVLVII QVARII RO. DE ANTIQVITATIBVS VRBIS. AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX.

LIB. II.

Montes Vrbis, In quibus Roma prius condita fuit. ſeptem memorantur. undeq; Septimontium dicta, ut tradit Antiſtius Labeo, *& hiſce montibus* Feriæ. Quæ *Sacra.* M. Varro *in libris de* Lingua *Latina proſecutus eſt.* Virgil. Item *lib. ii.* Geor.

Scilicet, & rerum facta eſt pulcherrima, Roma
Septemq; una ſibi muro circundedit arces

Quorum nomina hæc ſunt. Tarpeius. Palatium. Auentinus. Cœlius. Exquiliæ. Viminalis, *&* Quirinalis. *Omnes uno ambitu conſtituti, ac prope ſibi contigui, quaſi ſeptem rupes circum* Tyberim *ſibi perpetuæ cauis paruis diſtinctæ; quibus dirimuntur. ubi prius boum paſcua erant, ut tradit* Ouidius, *cum inquit.*

Hic *ubi nunc* Roma *eſt, tunc ardua* Sylua *uirebat.*
Tantaq; res paucis paſcua bubus erat,

unde necata, & illic ſepulta, Monti nomen reliquit. Ouidius in faſtis.

Vtq; leuis cuſtos armillis capta, ſabinis,
Ad ſummæ tacitos duxerat arcis iter.
Vnde, uelut nunc eſt, per quem deſcenditis, inquit.
Arduus in ualles, & fora cliuus erat.

Fora tunc Ro. & Boarium ubi Vicus Iugarius, qui in arcem ducebat. De Tarpeia ſatis multa Oui. & Propertius. Tarpeiæ uero effigies erat in Templo Iouis, quod Sabinis ſemper patebat, ex pacto, quod inter Tatium, & Romulum conſtitutum erat. Mons uero Tarpeius diuiſus erat in Arcem, & Capitolium, licet confuſo nomine totus dicitur Capitolium. Eundemq; prætera montem ubiq; arcem uidemus appellari. Legimus enim nullo alio tempore Romanos Capitolio, & Arce, pro munimine uſos, niſi in obſidione Gallorum, relictis cæteris Vrbis partibus, magno telorum præſidio locum minuiſſe. Quæ bello Sabino facile à Tarpeia prodita dicitur. Fuit autem ea Arx, loco ædito, è regione Palatij ſupra Forum iugo collis, qui Saturnius primo, mox Tarpeius, nouiſſime à capite humano ibi inuento Capitolinus eſt dictus. Viſuntur adhuc ruinæ ex atro liberaliq; lapide, Via qua nũc itur è Capitolio ad S. Mariam de conſolatione.

Imminebat autem ea Arx templo Concordiæ, quod erat inter Capitolium, & Forum, ut ſcribit. M. Varro, cuius adhuc extat porticus octo columnarum, uno ordine, opere Dorico. Templi uero ornamenta, ante hos annos in calcis uſum abiere. ex quo loco centum gradibus aſcendebatur in proximam arcem. Liuius in Aede Concordiæ inquit, Victoria quæ in culmine erat: Fulmine icta, decuſſaq; ad uictorias, quæ in arce fixæ erant, hæſit. neq; inde procidit. In qua arce fuit Templum Monetæ á Camillo uotum. Ouid. lib. i. faſtorum.

Candida te niueo poſuit lux proxima templo,
Qua fert ſublimes alta Moneta gradus. & rurſum.
Arce quoq; in ſumma Iunonis templa Monetæ.
Ex uoto memorant facta Camille tuo,
Ante domum Manli fuerat qui Gallica quondam.
A capitolino repulit arma Ioue.

Dictator Camillus inquit Liuius, Aedem Iunoni Monetæ uouit, cuius damnatus uoti cum uictor Romam reuertiſſet, dictatura ſe abdicauit, Senatus duumuiros ad eam ædem pro amplitudine Reip. faciēdam creari iuſſit. Locus in arce deſtinatus, quæ area Aedium M. Manlij fuerat ad Saxum Tarpeium. Manlius enim ex ſuſpitione regni affectati, è Rupe Tarpeia, quod Tarpeium appellatur

Saxū præcipitatus eſt, me huius ſupplicio æternæ moriæ inſerta eſt nota. Vnde lege ſancitum eſt, nequis Patricius iarce, aut Capitolio habitaret. Romani enim eruta eius domo. Aedem Monetæ ibi ædificauerunt. Moneta uero à monendo dicta. Vnde Cicero libro primo de diuinatione. Poſt cladem inquit illam maximam à Senonibus Gallis factam, audita uox ex arce, Iunonis fuit, ex quo illa appellata Moneta eſt. Val. Max. M. Manlius inquit unde Gallos repulerat, inde præcipitatus eſt, & qui pro libertate antea ſe geſſerat, imitatus Gallos, factus eſt unus ex Gallis. Capta eſt autem Vrbs à Gallis. Anno.ccclx.ab.VC. Obſeſſi enim in Capitolio Romani occupataq; Vrbe. Cum ex mulierum capillis tormenta feciſsent. Aedem Veneri Caluæ in honorem Matronarum conſtituerunt. Eadem ſors accidit Carthagini cum Scipio eā deleuit. Galli autem Senones, duce Brenno Vrbem cæperunt, & incenderunt præter Capitolium, Qui cum Arcem aſcendiſsent. Manlius cuſtos, ex arce detruſit, clangore anſerum excitatus; Natura nullū animal ita odorem hominis ſentit, ut ſcribit Plynius. Vnde Lucretius.

Rumulidarum Arcis ſeruator candidus Anſer.

Arx ab arcendo ꝙ is locus munitiſsimus Vrbis, à quo facillime poſsit hoſtis prohiberi, ut ſcribit. M. Varro. Fuit præterea iuxta arcem domus. T.

Tatij Sabini, qui cum Romulo regnauit, incoluit autem Tatius eam Vrbis partem, ubi Monetæ eſt Templum, Romulus uero, qua ex Palatio in Circum max. itur, iuxta quem ſunt, quos pulchri littoris gradus uocitant, ex Plutarcho. Virgi. Aen. viii.

In ſummo cuſtos tarpeiæ Manlius arcis
Stabat in templo, & Capitolia celſa tenebat.

Celeberrimum autem fuit in Arce Capitolina Iouis opt. max. Templum, in quo fuit Victoriæ Aurea Statua. Templum poſitum erat in crepidine Saxi Tarpei, forma quadrata, cuius ſingula Latera pedes. cc. continebant triplicem habẽs ordinem columnarum, & Sacella tria, paruo diſtincta ſpatio, Iouis: Iunonis, & Mineruæ. Sed ambiguum eſt utrum Tarquinius Priſcus, an Superbus fundamenta iecerit, quod è manubijs inchoauit, capto Latinorum oppido Apiolis, ut refert Antias. Liuius uero, Tarquinios Reges ambos, patrem uouiſſe inquit, filium perfeciſſe, & ut libera à cæteris religionibus Arx ea to-tota Iouis, Templumq; eius ædificaretur, exaugurare Fana, Sacellaq; ſtatuit. Quæ aliquot ibi à Tatio conſecrata. Satis conſtat in fundamentis eius templi caput humanum inuentum, fluente ſanguine, Tuſcis litteris annotatum. Dum Iouis Templi Princeps Tarquinius fundamenta ia-

cereret, uates ex Ethruria conſultus, reſpondit eum Locum foræ Italiæ caput, Quod templum cum exaugurraretur, & in loco multorum deorum Sacella eſſent, conſuluit eos per auguria. utrum Ioui cederent, Cedentibus cunctis ſolus Terminus *manſit, qui erat* Lapis *informis, ac rudis, cum foramine tecti ſuperius, ut liberum ei eſſet* Cœlum, *unde hoc ualde placuit omnibus. Et augures prædixerunt magnitudinem Vrbis, &* Aeternitatem *Imperij portendere.* Viros Dum Domus Aeneæ. *Capitoli* Immobile *Saxum,* Terminũ *dixit.* Sed Tẽplum *ipſum pulſis* Regibus Horatius Puluillus *iterum* Cos. Magnifice *dedicauit.* Vouerat Turquinius *priſcus* Rex *bello ſabino, ieceratq; fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, q̃ ꝓ populo Rom. competeret, mox* Seruius Tullius *ſociorum ſtudio, deinde Tarquinius ſuperbus capta Sueiſſa pometia, Hoſtium ſpolijs extruxere. ſed gloria operis libertati ſeruata, pulſis regibus,* Horatius Puluillus *iterum conſul dedicauit. curam* Victor Sylla *ſuſcepit,* Hoc *ſolum felicitati eius negatum.* Cor. Tacitus *de ornamentis* Capitolij *ita ſcribit.* Erant *antiquitus* Porticus *in latere cliui dexteræ ſubeuntibus, erant & diuerſi* Capitolij *aditus iuxta* Lucum Aſyli, *& qua* Tarpeia Rupes *centum gra*

dibus aditur, ubi ædificia Capitolium adequantibus Sedem Iouis opt. Max. auſpicato à maioribus pignus Imperij conditam, quam non Porſena dedita Vrbe, neq; Galli capta temerare potuiſſent, furore principum excindi. Colebantur præterea Terminus, & Iuuentas, eo ꝙ Imperium Ro. nullos haberet terminos, nec ſenectam ſentiret, fuerunt etiam Termini, & Fidei Templa iuxta. Iouis opt. Max. in Capitolio primum à Numa conſtructa, cui feſtis Terminalibus. Vi. ab Vrbe lapide in agris & ſub Dio ſacrificabatur Libo, ac Mola ſalſa, fidei pignus ac pacis, Nam qui terminum exaraſſet, ipſe, & boues deo ſacri fierent. Fuit etiam in eo monte Simulachrum Fidei, iuxta Aedem Iouis opt. Max. ut eſt in Catonis oratione, & maiores noſtri eſſe uoluerunt. Numa Pomp. authore Liuio Sacrarium, & Sacerdotes Fidei inſtituit; Fidei autem ſacrificabatur albo panno inuoluta manu: Horatius;

Et albo rata fides colitur uelata panno. fuit, & Templum Fidei. Iouis Sponſoris, quod Sp. Poſthumus conſul alter nonis Iuniis in Capitolio dedicauit, extructum ipſum ab ultimo rege. Fuit & Aedes Fidei publicæ, ut ſcribit Val. max. fuit etiam Templum Fidei in Palatio, ut tradit Agathocles. Coluerunt præterea Romani Iouem ſub diuerſis nominibus, ut Opt. Max. Tonantem,

Feretrium,

Feretrium, Cuſtodem, Victorem, & Piſtorium, cuius ara ſuit in Arce, & eius munere panes in obſidione Capitolij in Caſtra Gallorum cuſtodes arcis deiecere. Vnde Ouid. in faſt.

Nomine q̃ pretio celebratior arce tonantis.

Diſcant piſtoris quid uelit ara Iouis, Fuit & templum Iouis Tonantis, cuius Simulacrum erat ſedens, Fulmen dextra tenens ab Auguſto excitatum incliuo Capitolino. Suetonius. Ioui inquit tonanti Aedem conſecrauit liberatus periculo: cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumq; ducentem examinaſſet, Fuit et in eodem monte Simulachrum Iouis Imperatoris è Præneſte auectum à L. Quintio Cincinnato, bello Latino, Fuit & ſimulachrum aliud Iouis, cum quadrigis, de quo Liuius, Aediles inquit Curules damnatis aliquot fæneratoribus, Limina & trium menſarum uaſa argentea in celia Iouis, Iouemq; in culmine, cum quadrigis dedicarunt. Et ad Ficum Ruminalẽ Simulachra infantium conditorum Vrbis ſub uberibus Lupæ poſuerunt, Semitamq; è lapide quadrato, a Capena Porta ad arcem ſtrauere. Fuit præterea in Capitolio Templum Iouis Cuſtodis à Domitiano Imp. conditum, de quo Plutarchus, mox imperium adeptus Ioui Cuſtodi templum ingens, ſeq; in ſinu dei ſacrauit. Suetonius plurima inquit,

& amplißima opera incendio abſumpta reſtituit, in Queis. *&* Capitolium, *quod rurſus arſerat, ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac nulla priſtini authoris memoria.* Nouam *enim excitauit* Aedem Ioui Cuſtodi, *&* Forum, *quod* Neruæ *uocatur.* Q*uidam tradunt id fuiße olim, ubi nunc ſunt Saline Capitolinæ*, et Palatium Senatoris, *Cauſarum* Forum, *& noxiorum cuſtodia, quod ſolum hodie ex tot olim Capitolij ædificijs, & illud non integrum cernitur, ſed eam molem multo ante extructam uetuſta inſcriptio,* Iam *ſalis humore prope abſumpta teſtatur huiuſmodi.*

Q. LVTATIVS. Q. F. Q. CATVLVS. COS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM. S. S. FACIVNDVM CVRAVIT. P. *uero uictor ſcribit fuiße ibi templum* Veiouis *cum inquit templum* Veiouis *inter* Arcem, *&* Capitolium *iuxta* A*ſylum*. Ouidius *autem ante duos lucos, qui erant in duobus collibus, & erant querni, ut poſtea dicetur.* Q*uem locum* Bonifacius *eius nominis nonus inſtaurauit, ut eius adhuc inſignia marmore inciſa oſtendunt dedit q;* Pretori Vrbis *quem Senatorem nunc uocant, incolendum, ubi cauſarum* Forum, *& noxiorum cuſtodiam conſtituit.* Fuit *& in* Capitolio Aedes Mineruæ, *in qua* Prætor *quot annis* Clauum *parieti affigebat*,

ad numerandos annos, cum nondum eſſet litterarum, uſus. & uocabatur Clauus Annalis, in quo etiam Templo fuit Tabella ubi erat raptus. Proſerpinæ a Nicomacho Pictore depicta ſupra Aediculã Iuuentatis ut ſcribit Plynius. Fuit & in eodem monte Templum Mentis. Ouid. in faſt.

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus.
Vota, metu belli perfide pœne tui.

Nam Votum fuit poſt cladem Thraſymeni, quod Attilius dedicauit, teſte Liuio cum inquit: Interea Duum uiri creati ſunt. Q. Fabius, & Attilius Craſſus Aedibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ, utraq; in Capitolio Cannali uno diſcretæ. Fuit & in eodem monte Nemeſis Simulacrũ, quæ & Rhannuſia, dicta uolucri uelocitate tam ad bonum, quam ad malum mentes excitans, Authores Plynius, & Mocrobius, ubi etiam Fortunæ Bonæ Simulacrum, ſicut Fortunæ Malæ in Exquiliis fuiſſe tradũt. In altero uero Tarpei Mõtis iugo, ubi nunc eſt Ara Cœli, fuit olim Templum Iouis Feretrij, de quo Dionyſius ita ſcribit, inſtructo templo in uertice Capitolini collis Ioui, quem Feretrium Romani uocant, nec magno ipſo, ubi enim ſeruabatur ueſtigium uetus, cum minora duum pedum latera habeat, maiora denum, Ceninenſium in eo Regis ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit. Quod po-

Quod poſtea ab Anco Martio ampliatum. Cæſar. Q. Pomponij monitu reficiẽdum curauit. Liuius, Spolia ducis inquit Suſpenſa fabricato ad id apte Feretrio gerens in Capitolium aſcendit, Ibiq; cũ ad quercũ paſtoribus ſacram depoſuiſſet, Templũ deſignauit, Haud longe ab ipſa quercu ubi ſuſpendebantur ſpolia hoſtibus detracta, quæ dicebantur Trophæa, ex cuius ramis fiebant Fercula manibus geſtanda in pompis triumphorum, ex quibus Spolia hoſtium dependebant. Quorum ſimulachris hodie Romani utuntur in geſtatione Saluatoris, de Menſe Auguſti. Suetonius in triumpho Cæſaris Pontico Triũpho inter Pompæ fercula, triũ uerborum protulit titulũ. V. V. V. Ipſum uero Iouis Feretrij Templum primum Romæ conditum habetur. In cuius fundamentis extructa eſt, poſtea ut creditur uenerabilis Eccleſia S. Maria Ara Cæli. ſiue filij Dei á Gregorio magno, ubi primum Monachorum collegium conſtituit. Quo in loco nunc ſunt fratres, Vulgo obſeruantini, ſub regula Seraphici Frãciſci conf. quare dicta ſit Ara cæli Paulus Oroſius declarat. Eſt enim locus in primo Vrbis, & Orbis monte conditus. Templumq; marmorum diuerſitate conſpicuum habens in aſcẽſu gradus. cxxviii. ex marmoreis ornamentis Templi quondam Quirini, in monte Quirinali. Fuit præterea inter Arcem, & Capitolium, ubi

nunc eſt platea Conſer: inter duos lucos quernos› ſacrum Aſylum *conſeptum denſis ſentibus (quod* Templum Miſericordiæ *uocant)* Aſylum *primus apud* Græcos Theſeus *apud* Latinos Romulus *cõſtituit, de quo Strabo, Vrbe deinde condita Mortales conuenas congregauit in quendam locũ aperiens* Aſylum *inter* Arcem, *&* Capitolium: *Quo confugientes tuti erant.* Ouid. in faſt.

Romulus ut ſaxo lucum circumdedit alto.
Quilibet huc inquit confuge, tutus eris.

Erat enim Locus ſacroſanctus, Ex finitimis locis *turba omnis ſine diſcrimine, liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum profugit, Quo confugientes finitimos ciuitate donatos deſignat, ab initio tradunt haud plures mille, domos fuiſſe.* Et cum *adipiſci coniugia nequiret,* Neptumno, *Equeſtre certamen uulgat,* Venientibus *maxima ex parte* Sabinis, *edicit, ut cælibes cuncti uirgines, profectas rapiant.* Diony. *lib. ii. hiſt.* Romulus *inquit* Romanorum *uires augere uolens, & finitimorum adimere, cauſam honeſtam inuenit, & rem ipſam in honorem* Dei *referens,* Locum *enim umbroſum, mediumq; Capitolij, &* Arcis *elegit, quod nunc uocatur* Lingua Romana *intermontium duorum quercetorum.* Erat *tunc caſus reiq; ipſius cognomen, cum ſylue eſſent per utraq; latera opacæ, quibus iungebatur; ſacrum ſinens inuiolabile ſeruis,*

ad Ficum Ruminalem, ubi expoſiti fuerunt. Q*uis ea ſigna conflauerit* ; Liuius docet, *cum inquit* Aediles Curules *damnatis aliquot fæneratoribus*, Limina, & *trium menſarum uaſa argentea in* Cella Iouis, Iouemq; *in culmine cum quadrigis dedicarunt*, & *ad* Ficum Ruminalem, Si*mulacra infantium conditorum* Vrbis *ſub uberibus* Lupæ *poſuerunt, ut ſupra dictum eſt*. Vnde *in* Lateranum *prius, poſtea in* Capitolium *delata*. Extat & *in* Porticu *ingens* Aeneumq; *Caput* Commodi (*ut aiunt*) Imp. *Vna manus*, & *Vnus pes*. Item *duo pari forma ingentia, marmoreaq; fluuiorum ſimulacra ſeminuda*, Q*uæ quãtum ex rerum argumento depræhendi poteſt*, Nili *ac* Tygris *flu. numina ſunt*. Quorum Al*terum* Sphynga Aegypti *peculiare animal, cui ſubito innititur, habet*, Alterum *uero* Tygri*dem* Armeniæ *truculentam feram, nam* Nilus *ægypti*. Tygris *uero* Armeniæ *flu. eſt*. Aelia*nus ſcribit* Nili *ſimulacrum exprimi figura humana*. Huiuſmodi *enim* Simulacra, *uel* habent *urnas aquam fundentes, ut* Nar Fluuius, *uel* Lu*pam cum infantibus, ut* Tyberis. *In quorum ſiniſtris eſt* Cornu Copiæ *rerum affluentiam ſignificans*. Q*uamuis omnia flumina idemtidem exprimerentur, alia alijs inſignibus uti competebat*. *Intra limẽ ſtatim à dextris ſurgit* Simulacrũ *æreũ*

inauratum, ac nudum Herculis *adhuc impuberis, dextra clauam, ſiniſtra uero aurea* Heſperidum *mala tenens, quæ in prima ſuſtulit inuenta, quod ſignum in ruinis* Aeræ Maximæ *in* Foro Boario *mea ætate repertum eſt*, Extant *in ipſo* Atrio *caput, & pedes marmorei* Coloſsi*; & quædam alia fragmenta, quæ erant antea iuxta* Templum Pacis *in* Via Sacra. *Viſuntur, & marmorea ſigna parieti affixa, &* Imagines, L. Veri Ant. de Triumpho Parthico, *ſiue ut quidam putant* M. Antonini Imp. de Triumpho Dacico *ſublata nuper ex* Aede.S. Martinæ *iuxta* Marforium. In *ſuperiore uero* Aula *ſtatim occurrit marmoreũ ingenſq;* Leonis. x. Simulacrum, *à Romanis nuperrime ibi poſitum: ob reſtitutum* Vectigal, *& alia quædam grate conceſſa*, Et *in penetralibus duo* Aenea *ſimulacra iuuenili forma alterum ſtans ſerui habitu ſpectatur*, Alterum *nudũ pueri ſedentis, paſtori haud abſimilis curuato corpore è planta ſuppurati pedis ſpinam acu euellenti, ueteris operæ mirabilis ſtructura.* Viſuntur, *& aliæ nonnullæ ibi* Marmoreæ Statuæ *haud magnæ, uerum mutilatæ ſuis loculis* collocatæ. Et *in parietibus recens pictura, ubi ſeptem* Regum Rò. *Triumphalia geſta: & triumphalium* Virorum *eminentiſſimi* Triumphi. In *reliqua uero* Capitolij *parte uerſus* Occaſum, *præter ruinas, & rupium crepidines, nihil ex priſcis*

operibus nunc ſupereſt. Montis autem pars quæ uergit ad Libyn in Faucibus Capitolij ſupra Hoſpitale nunc. S. Mariæ in Porticu habuit olim Aedē Saturni, & Opis in Vico Iugario, ubi quondā ſeruabantur publici Theſauri populi Ro. ubi erat Aerarium, quo è Foro in Capitolium aſcendebatur. Extat adhuc ibi paruum, ac ruinoſum Sacellū ſub rupe prerupea titulo nunc. S. Saluatoris in Aerario. Macrobius Aedem inquit Saturni Aerarium eſſe Romani uoluerunt. Quam Tullius Hoſtilius cum tertio triumphaſſet ædificauit. Eoq; tempore, quo Italiam incoluit, fertur in eius finibus nullum furtum commiſſum. Vocatur etiam. S. Saluator in ſtatera, quæ Trutina eſt. M. Varro de uerbo Trutinæ ſic ait, Veſtigium trutinæ etiam nunc manet in Aede Saturni: quod etiam nunc propter penſuram trutinam habet poſitam, Aerarium ab ære appellatum uolunt, quod Valerius publicola Saturni Aedem conſtituit. Quod poſtea uictor Cæſ. dict. militibus ſuis diripiendum dedit, ubi reſeruati theſauri, a rege Pyrro, uſq; ad ultimos conſulum triumphos erant. Officinam uero Monetæ ſatis cōſtat fuiſſe in Capitolio, & in Arce. Liuius ita inquit, Domus. M. Manlij ubi nunc Aedes, & officina Monetæ. Memorant ante Vrbem conditam eo in loco, ubi fuit Aerarium conſecratam Saturno aram, conſtat eam fuiſſe ante Senatulum, ubi

græco ritu capite operto res diuina fieri ſolebat, ibi remanſiſſe Acheos quoſdam, & Epeos ædificaſſe ſaturniam oppidum, & montem ipſum appellaſſe Saturnium. Solinus Aedem inquit, quæ Saturni ærarium fertur, comites eius, condiderunt in honorem Saturni. quem cultorē regionis illius cognouerunt, extitiſſe. Pars etiā Capitolini mōtis infima, habitaculum fuit Carmentæ, & Carmentæ fanum in ea parte quæ maxime reſpicit Ianiculum, à qua Carmentalis portæ nomen, ubi Saturniam fuiſſe ſcribit Ennius, eius ueſtigia etiam nunc manent tria, ꝙ Saturni faunm in faucibus, ꝙ Saturnia porta, quam nunc uocant Pandanam, ꝙ poſt Aedem Saturni parietes poſtici muri ſunt ſcripti quæ haud longe fuit ab Aede Saturni ad radices Capitolij. Carmentis uero Aedem mulieres ædificauerunt, quia uehiculis . S. C. prohibitæ & poſtea reſtitutæ, condiderunt, Auctores Liuius & Plutarchus. Fuerunt præterea in Capitolio Fauiſſæ Capitolinæ, quas cellas, & ciſternas appellat Gellius, quaſi foſſas in Area capitolina, ubi reponi ſolebant ſigna, & alia quædam religioſa donarijs conſecrata. Fauiſſas inquit Pompeius, locum appellatum, in quo aqua incluſa, uerum ſunt qui tradant ut ſupradictum eſt fauiſſas in Capitolio cellis, Ciſterniſq; ſimiles, ubi reponi erant ſolita ea, quæ in templo uetuſtate facta erant inuti-

tilia, quæ etiam cuſtodiebantur ab æditius capitolinis, duo autem dicuntur Capitolia, unum, Capitolium uetus, in monte Quirinali, in quo fuit Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ, alterum de quo nunc agitur. Cuius ornamenta refert Amianus Marcellinus lib. xxii. Huius inquiens totius artis ornamenta quibuſcumq; Aegyptiorum miraculis ſunt auteponenda. Caſſiodorus etiam Capitolia inquit celſa conſcendere hoc eſt humana ingenia ſuperata uidiſſe. Virgilius lib. viii. æn. ita ſcribit.

Hinc ad tarpeiam ſedem, & capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.

Ouid. in met.

Frondibus ornabant quæ nunc Capitolia gemmis,

Poſt Vrbem à Gallis captam, Capitoliũ quadratō lapide fuiſſe ſubſtructũ ſcribit Liuius, cum inquit Eodem anno ne priuatis tantũ operibus creſceret Vrbs, Capitolium quoq; ſaxo quadrato ſubſtructũ eſt, Opus uel in hac magnificentia Vrbis inſpiciendum, atq; intra annum noua Vrbs ſtetit. Ea ſaxa hodie idẽtidem è profunda tellure erui uidemus ad calcem, alioſq; uſus diſfracta conuerti. Erat olim Mõs æditiſſimus, nũc uero oppletis ruderibus adiacẽtibus locis humilis ac depreſſus apparet. Capitoliũ Vrbis Ro. & religionis caput ſæpius cõflagrauit, nouiſſime uero fulmine ictũ, cum oĩbus ornamẽ

dibus aditur, ubi ædificia Capitolium adequantibus Sedem Iouis opt. Max. auſpicato à maioribus pignus Imperij conditam, quam non Porſena dedita Vrbe, neq; Galli capta temerare potuiſſent, furore principum excindi. Colebantur præterea Terminus, & Iuuentas, eo ꝙ Imperium Ro. nullos haberet terminos, nec ſenectam ſentiret, fuerunt etiam Termini, & Fidei Templa iuxta. Iouis opt. Max. in Capitolio primum à Numa conſtructa, cui feſtis Terminalibus. Vi. ab Vrbe lapide in agris & ſub Dio ſacrificabatur Libo, ac Mola ſalſa, fidei pignus ac pacis, Nam qui terminum exaraſſet, ipſe, & boues deo ſacri fierent. Fuit etiam in eo monte Simulachrum Fidei, iuxta Aedem Iouis opt. Max. ut eſt in Catonis oratione, & maiores noſtri eſſe uoluerunt. Numa Pomp. authore Liuio Sacrarium, & Sacerdotes Fidei inſtituit, Fidei autem ſacrificabatur albo panno inuoluta manu: Horatius;

Et albo rata fides colitur uelata panno. fuit, & Templum Fidei. Iouis Sponſoris, quod Sp. Poſthumus. conſul alter nonis Iuniis in Capitolio dedicauit, extructum ipſum ab ultimo rege. Fuit & Aedes Fidei publicæ, ut ſcribit Val. max. fuit etiam Templum Fidei in Palatio, ut tradit Agathocles. Coluerunt præterea Romani Iouem ſub diuerſis nominibus, ut Opt. Max. Tonantem,

Feretrium,

Feretrium, Cuſtodem, Victorem, & Piſtorium, cuius ara fuit in Arce, & eius munere panes in obſidione Capitolij in Caſtra Gallorum cuſtodes arcis deiecere. Vnde Ouid. in faſt.

Nomine q̃ pretio celebratior arce tonantis.

Diſcant piſtoris quid uelit ara Iouis, Fuit & templum Iouis Tonantis, cuius Simulacrum erat ſedens, Fulmen dextra tenens ab Auguſto excitatum incliuo Capitolino. Suetonius. Ioui inquit tonanti Aedem conſecrauit liberatus periculo: cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumq; ducentem examinaſſet, Fuit et in eodem monte Simulachrum Iouis Imperatoris è Præneſte auectum à L. Quintio Cincinnato, bello Latino, Fuit & ſimulachrum aliud Iouis, cum quadrigis, de quo Liuius, Aediles inquit Curules damnatis aliquot fæneratoribus, Limina & trium menſarum uaſa argentea in celia Iouis, Iouemq; in culmine, cum quadrigis dedicarunt. Et ad Ficum Ruminalẽ Simulachra in fantium conditorum Vrbis ſub uberibus Lupæ poſuerunt, Semitamq; è lapide quadrato, a Capena Porta ad arcem ſtrauere. Fuit præterea in Capitolio Templum Iouis Cuſtodis à Domitiano Imp. conditum, de quo Plutarchus, mox imperium adeptus Ioui Cuſtodi templum ingens, ſeq; in ſinu dei ſacrauit. Suetonius plurima inquit,

& ampliſſima opera incendio abſumpta reſtituit, in Queis. & Capitolium, quòd rurſus arſerat, ſed omnia ſub titulo tantum ſuo, ac nulla priſtini authoris memoria. Nouam enim excitauit Aedem Ioui Cuſtodi, & Forum, quod Neruæ uocatur. Quidam tradunt id fuiſſe olim, ubi nunc ſunt Saline Capitolinæ, et Palatium Senatoris, Cauſarum Forum, & noxiorum cuſtodia, quod ſolum hodie ex tot olim Capitolij ædificijs, & illud non integrum cernitur, ſed eam molem multo ante extructam uetuſta inſcriptio, Iam ſalis humore prope abſumpta teſtatur huiuſmodi.

Q. LVTATIVS. Q. F. Q. CATVLVS. COS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM. S. S. FACIVNDVM CVRAVIT. P. uero uictor ſcribit fuiſſe ibi templum Veiouis cum inquit templum Veiouis inter Arcem, & Capitolium iuxta Aſylum. Ouidius autem ante duos lucos, qui erant in duobus collibus, & erant querni, ut poſtea dicetur. Quem locum Bonifacius eius nominis nonus inſtaurauit, ut eius adhuc inſignia marmore inciſa oſtendunt dedit q; Pretori Vrbis quem Senatorem nunc uocant, incolendum, ubi cauſarum Forum, & noxiorum cuſtodiam conſtituit. Fuit & in Capitolio Aedes Mineruæ, in qua Prætor quot annis Clauum parieti affigebat.

ad numerandos annos, cum nondum eſſet litterarum, uſus. & uocabatur Clauus Annalis, in quo etiam Templo fuit Tabella ubi erat raptus Proſerpinæ a Nicomacho Pictore depicta ſupra Aediculã Iuuentatis ut ſcribit Plynius. Fuit & in eodem monte Templum Mentis. Ouid. in faſt.

Mens quoq; numen habet, Menti delubra uidemus.
Vota, metu belli perfide pœne tui.

Nam Votum fuit poſt cladem Thraſymeni, quod Attilius dedicauit, teſte Liuio cum inquit: Interea Duum uiri creati ſunt. Q. Fabius, & Attilius Craſſus Aedibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ, utraq; in Capitolio Cannali uno diſcretæ. Fuit & in eodem monte Nemeſis Simulacrũ, quæ & Rhannuſia, dicta uolucri uelocitate tam ad bonum, quam ad malum mentes excitans, Authores Plynius, & Mocrobius, ubi etiam Fortunæ Bonæ Simulacrum, ſicut Fortunæ Malæ in Exquiliis fuiſſe tradũt. In altero uero Tarpei Mõtis iugo, ubi nunc eſt Ara Cœli, fuit olim Templum Iouis Feretrij, de quo Dionyſius ita ſcribit, inſtructo templo in uertice Capitolini collis Ioui, quem Feretrium Romani uocant, nec magno ipſo, ubi enim ſeruabatur ueſtigium uetus, cum minora duum pedũ latera habeat, maiora denum, Ceninenſium in eo Regis ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit. Quod po-

nunc eſt platea Conſer. inter duos lucos quernos, ſacrum Aſylum conſeptum denſis ſentibus (quod Templum Miſericordiæ uocant) Aſylum primus apud Græcos Theſeus apud Latinos Romulus cõſtituit, de quo Strabo, Vrbe deinde condita Mortales conuenas congregauit in quendam locũ aperiens Aſylum inter Arcem, & Capitolium: Quo confugientes tuti erant. Ouid. in faſt.

Romulus ut ſaxo lucum circumdedit alto.

Quilibet huc inquit confuge, tutus eris.

Erat enim Locus ſacroſanctus, Ex finitimis locis turba omnis ſine diſcrimine, liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum profugit, Quo confugientes finitimos ciuitate donatos deſignat, ab initio tradunt haud plures mille, domos fuiſſe. Et cum adipiſci coniugia nequiret, Neptumno, Equeſtre certamen uulgat, Venientibus maxima ex parte Sabinis, edicit, ut cælibes cuncti uirgines, profectas rapiant. Diony. lib. ii. hiſt. Romulus inquit Romanorum uires augere uolens, & finitimorum adimere, cauſam honeſtam inuenit, & rem ipſam in honorem Dei referens, Locum enim umbroſum, mediumq; Capitolij, & Arcis elegit, quod nunc uocatur Lingua Romana intermontium duorum quercetorum. Erat tunc caſus reiq; ipſius cognomen, cum ſylue eſſent per utraq; latera opacæ, quibus iungebatur, ſacrum ſinens inuiolabile ſeruis,

ad Ficum Ruminalem, ubi expoſiti fuerunt. Quis ea ſigna conflauerit, Liuius docet, cum inquit Aediles Curules damnatis aliquot fœneratoribus, Limina, & trium menſarum uaſa argentea in Cella Iouis, Iouemq; in culmine cum quadrigis dedicarunt, & ad Ficum Ruminalem, Simulacra infantium conditorum Vrbis ſub uberibus Lupæ poſuerunt, ut ſupra dictum eſt. Vnde in Lateranum prius, poſtea in Capitolium delata. Extat & in Porticu ingens Aeneumq; Caput Commodi (ut aiunt) Imp. Vna manus, & Vnus pes: Item duo pari forma ingentia, marmoreaq; fluuiorum ſimulacra ſeminuda, Quæ quãtum ex rerum argumento depræhendi poteſt, Nili ac Tygris flu. numina ſunt. Quorum Alterum Sphynga Aegypti peculiare animal, cui ſubito innititur, habet; Alterum uero Tygridem Armeniæ truculentam feram, nam Nilus ægypti. Tygris uero Armeniæ flu. eſt. Aelianus ſcribit Nili ſimulacrum exprimi figura humana. Huiuſmodi enim Simulacra, uel habent urnas aquam fundentes, ut Nar Fluuius, uel Lupam cum infantibus, ut Tyberis. In quorum ſiniſtris eſt Cornu Copiæ rerum affluentiam ſignificans. Quamuis omnia flumina idemtidem exprimerentur, alia alijs inſignibus uti competebat. Intra limẽ ſtatim à dextris ſurgit Simulacrũ æreũ

inauratum, ac nudum Herculis *adhuc impuberis, dextra clauam, ſiniſtra uero aurea* Heſperidum *mala tenens, quæ in prima ſuſtulit inuenta, quod ſignum in ruinis* Aeræ Maximæ *in* Foro Boario *mea ætate repertum* eſt, Extant *in ipſo* Atrio *caput, & pedes marmorei* Coloſsi, *& quædam alia fragmenta, quæ erant antea iuxta* Templum Pacis in Via Sacra. Viſuntur, *& marmorea ſigna parieti affixa, &* Imagines, L. Veri Ant. de Triumpho Parthico, *ſiue ut quidam putant.* M. Antonini Imp. de Triumpho Dacico *ſublata nuper ex* Aede. S. Martinæ *iuxta* Marforium. In *ſuperiore uero* Aula *ſtatim occurrit marmoreũ ingenſq;* Leonis. x. Simulacrum, *à* Romanis *nuperrime ibi poſitum: ob reſtitutum* Vectigal, *& alia quædam grate conceſſa,* Et *in penetralibus duo* Aenea *ſimulacra iuuenili forma alterum ſtans ſerui habitu ſpectatur,* Alterum *nudũ pueri ſedentis, paſtori haud abſimilis curuato corpore è planta ſuppurati pedis ſpinam acu euellenti, ueteris operæ mirabilis ſtructura.* Viſuntur, *& aliæ nonnullæ ibi* Marmoreæ Statuæ *haud magnæ, uerum mutilatæ ſuis loculis collocatæ.* Et *in parietibus recens pictura, ubi ſeptem* Regum Rò. Triumphalia *geſta: & triumphalium* Virorum *eminentiſſimi* Triumphi. In *reliqua uero* Capitolij *parte uerſus* Occaſum, *præter ruinas, & rupium* crepidines, *nihil ex priſcis*

operibus nunc ſupereſt. Montis autem pars quæ uergit ad Libyn in Faucibus Capitolij ſupra Hoſpitale nunc. S. Mariæ in Portico habuit olim Aedē Satarni, & Opis in Vico Iugario, ubi quondā ſeruabantur publici Theſauri populi Ro. ubi erat Aerarium, quo è Foro in Capitolium aſcendebatur. Extat adhuc ibi paruum, ac ruinoſum Sacellū ſub rupe prerupea titulo nunc. S. Saluatoris in Aerario. Macrobius Aedem inquit Saturni Aerarium eſſe Romani uoluerunt. Quam Tullius Hoſtilius cum tertio triumphaſſet ædificauit. Eo q; tempore, quo Italiam incoluit, fertur in eius finibus nullum furtum commiſſum. Vocatur etiam. S. Saluator in ſtatera, quæ Trutina eſt. M. Varro de uerbo Trutinæ ſic ait; Veſtigium trutinæ etiam nunc manet in Aede Saturni: quod etiam nunc propter penſuram trutinam habet poſitam, Aerarium ab ære appellatum uolunt, quod Valerius publicola Saturni Aedem conſtituit. Quod poſtea uictor Cæſ. dict. militibus ſuis diripiendum dedit, ubi reſeruati theſauri, a rege Pyrro, uſq; ad ultimos conſulum triumphos erant. Officinam uero Monetæ ſatis cōſtat fuiſſe in Capitolio, & in Arce. Liuius ita inquit, Domus. M. Manlij ubi nunc Aedes, & officina Monetæ. Memorant ante Vrbem conditam eo in loco, ubi fuit Aerarium conſecratam Saturno aram, conſtat eam fuiſſe ante Senatulum, ubi

græco ritu capite operto res diuina fieri ſolebat, ibi remanſiſſe Acheos quoſdam, & Epeos ædificaſſe ſaturniam oppidum, & montem ipſum appellaſſe Saturnium. Solinus Aedem inquit, quæ Saturni ærarium fertur, comites eius, condiderunt in honorem Saturni. quem cultorē regionis illius cognouerunt, extitiſſe. Pars etiā Capitolini mōtis infima, habitaculum fuit Carmentæ, & Carmentæ fanum in ea parte quæ maxime reſpicit Ianiculum, à qua Carmentalis portæ nomen, ubi Saturniam fuiſſe ſcribit Ennius, eius ueſtigia etiam nunc manent tria, ꝗ Saturni faunm in faucibus, ꝗ Saturnia porta, quam nunc uocant Pandanam, ꝗ poſt Aedem Saturni parietes poſtici muri ſunt ſcripti quæ haud longe fuit ab Aede Saturni ad radices Capitolij. Carmentis uero Aedem mulieres ædificauerunt, quia uehiculis. S. C. prohibitæ & poſtea reſtitutæ, condiderunt, Auctores Liuius & Plutarchus. Fuerunt præterea in Capitolio Fauiſſæ Capitolinæ, quas cellas, & ciſternas appellat Gellius, quaſi foſſas in Area capitolina, ubi reponi ſolebant ſigna, & alia quædam religioſa donarijs conſecrata. Fauiſſas inquit Pompeius, locum appellatum, in quo aqua incluſa, uerum ſunt qui tradant ut ſupradictum eſt fauiſſas in Capitolio cellis, Ciſterniſq; ſimiles, ubi reponi erant ſolita ea, quæ in templo uetuſtate facta erant inuti-

tilia, quæ etiam cuſtodiebantur ab æditiuis capitolinis, duo autem dicuntur Capitolia, unum, Capitolium uetus, in monte Quirinali, in quo fuit Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ, alterum de quo nunc agitur. Cuius ornamenta refert Amianus Marcellinus lib. xxii. Huius inquiens totius artis ornamenta quibuſcumq; Aegyptiorum miraculis ſunt auteponenda. Caſſiodorus etiam Capitolia inquit celſa conſcendere hoc eſt humana ingenia ſuperata uidiſſe. Virgilius lib. viii. æn. ita ſcribit.

Hinc ad tarpeiam ſedem, & capitolia ducit.
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.

Ouid. in met.

Frondibus ornabant quæ nunc Capitolia gemmis,

Poſt Vrbem à Gallis captam, Capitoliũ quadratõ lapide fuiſſe ſubſtructũ ſcribit Liuius, cum inquit Eodem anno ne priuatis tantũ operibus creſceret Vrbs, Capitolium quoq; ſaxo quadrato ſubſtructũ eſt, Opus uel in hac magnificentia Vrbis inſpiciendum, atq; intra annum noua Vrbs ſtetit. Ea ſaxa hodie idẽtidem è profunda tellure erui uidemus ad calcem, alioſq; uſus diſfracta conuerti. Erat olim Mõs æditiſſimus, nũc uero oppletis ruderibus adiacẽtibus locis humilis ac depreſſus apparet. Capitoliũ Vrbis Ro. & religionis caput ſæpius cõflagrauit, nouiſſime uero fulmine ictũ, cum oĩbus ornamẽ

cum inquit.

Arcades has oras genus á palante profectum.
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus Vrbem,
Palantis proaui de nomine palanteum.

ſiue á Palãtia uxore Latini, ſiue á Pale paſtorum dea. Neuius uero palatium quaſi balantium inquit á pecudũ balatu, mutata, b, in, p, ꝗ ibi paſcentes oues balare conſueuerint ante urbem cõditam. Quem montem Tremellius Romuleum uocat cum inquit fuit eius ſtatua in pede Montis Romulei ante ſacram Viam intra Templum Fauſtinæ ad Arcum Fabianum. Is mons hodie appellatur á uulgo Palatium maius, unde per excellentiam magnorum uirorũ domicilia, ubi nunc palatia uocãtur. habetq; idem mons in ambitu mille paſſus, Quem Cor. Tacitus deſignare uidetur, cum inquit, Eo ꝗ pomeriũ Romulus poſuerit, haud abſurdum reor. Igitur á Foro Boario, ubi æreum Tauri ſimulacrum aſpicimus, quia id genus animalium aratro ſubditur, ſulcus deſignandi oppidi cæptus, ut magnam Herculis Aram amplecteretur. inde certis ſpatijs interiecti lapides per ima mõtis Palatini ad aram Cõſi. mox ad Curias ueteres, tum ad Sacellum Larum Forumq; Ro. & Capitolium, non á Romulo, ſed á Tatio additum Vrbi creditur. In Palatino monte fuit prima Imperij Ro. ſedes, & primus locus habi

tium. Germalium à germanis Romulo, & Remo ad Ficum Ruminalem, & hi inuenti quo aqua hyberna eos Tybris detulerat in alueolo expoſitos. Dionyſius ſcribit genus Ro. ab Aboriginibus incipere. Tres igitur colles primum coluere ante Romulum, medium quidem Roma filia Itali, extremos uero Saturnus, & Italus, proceſſu deinde temporis Romulus captato augurio Vrbem illic condidit quadrangulam, in qua tris, ut ſupra diximus, portas reliquit. Habuere hæc loca ante omnes, Siculi, ante quos nulla eſt memoria. Mons Palatinus natura ipſa humilis, & depreſſus, ſed ædificiorum celſitudine ſublimis, & amplus redditus eſt. Nam totus, quantus eſt antiquitatum ueſtigijs pollet, ac ſuis obrutus ruinis! ſolus omnium hodie inhabitatus, ubi quondam prima ſedes Imperij Ro. ubi primum Reges, poſtea Conſules, deinde Imperatores, propter memoriam Romuli, qui illic habitauit, montem incoluerunt (& quoniam in hunc ſermonem incidimus) operæ præcium erit oſtendere, quibus ſinguli reges Ro. locis ſuas regias habuere. Caſa Romuii fuit in Palatio iuxta deſcenſum ex Palatio in Circum Max. in angulo montis uerſus Forum Boarium, & durauit per multas ætates. Cuius ſiquid uel tempeſtate, uel uetuſtate corruerit, id

ſcina qua ſe Craſſus plurimum delectabat. Ea domus uenit Ciceroni uicies ſeſtertium, quæ pecunia .L. Syllam reum Ciceroni fecit cum eius cauſam eſſet defenſurus, erat enim proxima Templo Iouis Statoris *ut dictum eſt.* Plutarchus *ſic inquit.* Maiorem *in modum excitatus in* Aedē *proximam* Iouis Statoris Senatum *uocauit. Id templum* Romulus *uouit in bello* Sabino, *ꝙ palantes ac fugiētes ſiſtere feciſſet milites, bellum uero iſtud geſtū fuit inter* Capitolium, *&* Palatium, *eo in loco, qui ſigna* Veneris Cluacinæ *habet.* Nam *cluere antiqui pugnare uocabant.* Pugnatum *eſt autem ubi nunc ſunt horti.S. Mariæ gratiarum.* Sed *res altius repetenda eſt* Sabini *enim duce* Tatio, *capta Capitolina arce, priusꝙ̃ bellum inferrent ut iuſta eßent arma, miſerunt legatos, qui peterent puellas ſimul, &* Raptores. *Nam ad rapiendas Sabinas non defuit* Conſilium Numitoris *aui.* Habebant *tunc Sabini caſtra in colle Quirinali, qui erat extra Pomærium. Quarto enim menſe ab Vrbe cōdita perpetratum eſt audax facinus in raptu Sabinarum, &* Latinarum. *Numerum autem raptarum ponit* Plutarchus. Primi *ex Sabinis bellum mouerunt in Romulum* Ceninenſes, Antennates, *&* Cruſtumerini. *Romulus auxilio implorato á Tuſcis, cum Cælio* Re ge *Hetruriæ, primum ex his* Triumphum *rettullit. & ob id quartus Vrbis collis á tuſcis habi-*

tari ceptus, & Cælius dictus. Subinde Sabini bellum ingens orſi coegerunt Romulum denuo á Lucumonibus ſocios milites expetere. Galerito Lucumoni datum negocium, magna Tuſcorum manu uenit. Qui cum offendiſſet Capitolium captum á Sabinis, ipſe proximum Capitolium, & Quirinalem pro Romulo muniuit, Verum cum Romulus audax ſub Capitolio Sabinos aggreſſus, uulneratus fugeret, Illumq; ad portam Palatinam ſecuti Sabini Roma potituri uiderentur, Illico Galeritus é Quirinali delapſus, Viamq; retro in Capitolium pedem ferendi adimens. ubi Ianus quadrifons, a tergo Sabinos aggreſſus (unde fabulæ eiatulactæ a quæ) in fugam uertit, animaduerſa re Romulus redintegratis uiribus, & ipſe afronte cædebat, adeo ut Metius in palude ſeſe in equo armatus iniceret, cædes ingens fiebat, Et ne unus quidem remanſiſſet. ni Fœminæ occurriſſent, quæ bellum diremerunt. Iuuenalis. Bellum dirimente Sabina. Liuius libro primo. Herſiliam inquit Romuli coniugem precibus captarum fatigatam, Virum rogaſſe, ut parentibus earum ueniam daret, ut eos in Ciuitatem acciperet, ita rem coaleſcere concordia poſſe facile impetratum. Depoſitis armis, uerbena myrtoq; purgati, quo in loco ſunt ſigna Veneris Culuacinæ, fœdere icto, Romulus Vrbis agrum

diuiſit in partes tris, æquis collibus, Sabinis Capitolium, & Quirinalis, Romulo ſequentes Exquilinus, & Palatinus, In quo Roma, Galerito, & Luceribus Tuſcis Gælius, & Cæliolus obuenerunt. Auentinum Romulus neminem paſſus eſt habitare, nam ſacrum fratri, illum eſſe uoluit, uſq; ad Hilernam. in eo bello Romulus ſaucius ſaxo in capite, facto uoto Sabinos confertiſſimo agmine adorti fundunt, fugantq; uſq; ad Regiam, & Veſtæ Templum, palantes agunt. Fuit præterea in palatio Aedes magnæ Matris Deum à Iunio Bruto dedicata in cuius dedicatione Ludi ſunt celebrati, quos Megaleſia appellant. Liuius Ipſamq; inquit Deum, matrem è græcia aduectam in Palatium pertulere, & in Templo Victoriæ collocatam, quod Templum uarietate lapidum, atq; auro ornatum cum alia Aedicula Victoriæ uirginis à Portio Catone extructa. Iuxta quam fuit Templum Soſpitæ Iunonis. In eodem monte Cæſar Auguſtus Apollinis Aedem excitauit. Suetonius Templum inquit Apollinis ea parte Palatinæ domus excitauit. Quam fulmine ictam deſiderari adeo Haruſpices pronunciarũt. addita Porticus cum bibliotheca Latina, græcaq;, Quo loco iam ſenior ſæpe etiam ſenatum habuit, Decuriasq; iudicum recognouit. Quod priuatis ipſius opibus admirandum erat Aedificium.

In quo tẽplo pendebant Lychni inſtar arboris mala ferentis,ubi etiam probati Poetæ ſua ſcripta reponebant . Vnde Horatius inarte poetica. Scripta Palatinus quæcumq; reponit Apollo , de cuius loci ornamentis . Ouid.lib.iii. detriſtibus.

Inde tenore pari gradibus ſublimia celſis.
Ducor ad intonſi candida templa dei.
Signa peregrinis, ubi ſunt alterna columnis.
Belides,& ſtricto ſtat ferus enſe pater.

Erant enim Belidum Simulacra , & Prætides in uaccas uerſæ ,quas Propertius Myronis armenta fabulatur ;Erat etiam in media area Palatina conſtituta Laurus quæ Capitolinam reſpiciebat Quercum Ouid. lib.i.met.

Poſtibus auguſtis eadem fidiſſima cuſtos.
Ante fores ſtabis mediamq; tuebere Quercum,
quæ erat in Capitolio paſtoribus ſacra.

Nec tanti principis natalem ſilentio præteribo, Natus eſt enim Cæſ. Aug , M . Tullio Cicerone,& . C. Ant .Coſſ.ad capita bubula in regione Palatij , ubi eius ſacrarium aliquanto poſtq̃ exceſſit conſtitutum , nutritus uero in carinis apud Exquilias , habitauit primum ad Scalas Annullarias , iuxta Forum in domo Calui oratoris, in Aedibus hortenſianis ,nouiſſime uero in Palatio , Sub eo principe plurimum arma ceſſauere , & ingenia floruere , multaq; egregie ab eo domi , foriſq; ge-

ſta, quæ librum ſibi poſcerent peculiarem. Fuit preterea in Palatio domus Auguſtana, & Tyberiana, & templum quod diuo Auguſto Liuia Auguſta fecerat, fuit etiam templum Iouis Victoris, quod. Q. Fabius bello ſabino uouerat, in quo cruento Marte fuera dimicatum, dedicauit Idibus Aprilis. Ouid. iiii. faſt,

Occupat Apriles Idus cognomine uictor.
Iuppiter, hac illi ſunt data feſta templa die,

Fuit, & in eodem monte templum Fidei à Troianis primum conſecratũ, ut ſcribit Agatocles cum inquit phryges primum omnium ſacraſſe in palatio Fidei templum, in quo Monte poſtea cũ Vrbs conderetur uiſa eſt iuſta uocabuli Romæ nominandi cauſa, eámq; priorem, unde locum dedicaſſe Fidei, cuius etiã meminerunt Appianus, & et Ouid. fuit in eodem monte Ara Febris, cuius templum tribus in locis Romæ fuiſſe tradunt, unum in Palatio, Alterum in Area Marianorum monumentorum. Tertium in ſumma parte Vici longi, in eaq; remedia, quæ corporibus ægrotorũ annexa fuerant, deferebantur. Fuit & in Palatio Ara Palatina, Vicus Padi, & Fortunæ reſpicientis. & Sacellum Deæ Viriplacæ, ad quod quoties inter uirũ, & uxorem aliquid iurgij interceſſerat. ueniebant in uicem locuti quæ uoluerant. contentione animorum depoſita, concordes reuertebantur author

Val.max. Fuerunt & Aedes Vitrubij Bacchi, quæ diruto ædificio publicatoq; , Bacchi prata appellata, Fuit enim is uir non domi ſolum, ſed etiam Romæ clarus, ut tradit Liuius. Erat olim ad radices palatij iuxta Forum Lupercal.i.antrum Lupæ, de quo Dionyſius Arcades inquit in colle ipſo Firmati, cum ædificia Alia more patrio exornaſſent, Templa quoq; conſtruxerunt, atq; primum quidem Pani Lyceo, ad monente eos Carmenta. Eſt enim apud Arcadas Pan uetuſtiſſimus plurimum in honore habitus quem Romani Lupercal, Græci Lycæum dicerent, nunc tamen circumſepto ædificijs Templo, priſcam loci naturam comprehendere nequit coniectura. Erat enim antiquitus (ut dicitur) Antrum magnum ſub colle, arbuſto contectum, & fontes ſub petris profundi adherensq; rupibus ſaltus, & quidem opacus, ubi Ara Deo conſtructa, ſacrificia patria perficiebantur, quæ poſtea Romani celebrarunt Februario Lugubri tempore poſt brumam. Ouidius in faſtis à Lupa nomen deriuatum putat cum ſcribit.

Illa loco nomen fecit, locus ille Lupercal.
Magna dati nutrix præmia lactis habet.

Inde Luperci dicti, Plutarchus. Videmus inquit Lupercos inde curſum incipere, ubi Romulum expoſitum ferunt. Nam nudi Sacerdotes Luperci currendo luſtrabant ciuiatem, cuius rei ſatis multa. Oui-

dius infaſtis cum inquit lib. ii.

Nupta quid expectas, non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fæcundæ patienter uerbera dextræ.
Iam ſocer optati nomen habebit aui.

Nam prægnantes, & adultæ nuptæ ut conciperent, dextras Lupercis *uerberandas præbebant, putantes id ſibi felicẽ pariũdi facultatẽ preſtare. Præterea* .M. Cicero *inſectatur.*M. Antoniũ ꝙ *ſe lupercũ exhibuerit in ſacris* Lupercalibus *nudus diſcurrens ſtatuæ* Cæſaris *diadema impoſuerit.*Item Feriæ *in palatio celebrari ſolitæ. in quibus ſacrificiũ quod fiebat* Palatual *dicebatur,ut tradidit* Antiſtius Labeo Eiuſdem Plateas *montis ſaxis lacedæmoniјs, & porphyreticis* Antonius Heliogabalus *Imp. ſtrauit, quas* Antonianas *uocauit, ut ſcribit* Lampridius, *quæ ſaxa inquit uſq; ad noſtram ætatem manſerunt. ſed nuper eruta, & execta ſunt.* Heliogabalum *q; Deum iuxta* Aedes Imperatorias *in* Palatio *monte conſecrauit, eiq;* Templum *fecit in eo loco. in quo prius* Orci Aedes *fuit, ſtudensq; matris deum typum, &* Veſtæ *ignem, &* palladium, & Ancylia, *& omnia* Romanis *ueneranda in illud transferre,* Templum *illud potiſſimum agens nequis deus niſi* Heliogabalus *coleretur,* Illuc & Iudæorum *religionem, &* Chriſtianorum *deuotionem transferendã curauit,*

ut omnium culturarum ſecretum Heliogabali *ſacerdotium teneret fecit & Alexander ſeuerus* Dietas *nominis Mammææ matris quas imperitum uulgus ad mammam uocat:* Auctor *lampridius*. Mons *hodie Palatinus in habitatus, totus ſeruit uinetis, arbuſtis, & paſcuis animalium, & in id penè reuerſus, quod fuerat ante Euandrum. dixiſſe feruntur* Haruſpices *apud ueteres*. Quando *mons Palatinus deſinet habitari, tunc & Imperij* Ro. *finem foret. fuit etiam palatium* Regio.xii.*antiquæ Vrbis.*

DE MONTE *Auentino, & de his quæ in eo continentur.* Auentinum *aliquot ex cauſis dicũt, uel ab* Auentino *Albanorum* Rege *illic ſepulto, uel ab* Auentino Herculis *ex* Rhea *filio dictus eſt. uel ab aduentu latinorum qui in eo monte conſederunt. q; ibi Dianæ templum ſit conſtitutum. uel ab aductu auium, q; illuc ueſperi cubitum ab* Tyberi *aduolarent, q; ſatis tutæ ibi propter adiacentes paludes (& Tyberim quieſcerent, ante Vrbem conditam.* Mons *eſt ab reliquis diſcluſus* Tyberino *incumbens alueo, magnum, ac diffuſum habẽt ambitum.* Terminatur *a dextris* Tyberi, *inde mænibus* Vrbis, *à* Porta. S. Pauli *usq; ad Portam.*S. Sebaſtiani, *deinde* Piſcina *publica, &* Circo Max. Mons *eſt longior quam latior aſſurgitq; in duos uertices, diſterminatur ualle, ac uia, quæ tendit à* Circo Max. *ad* Portam. S. Pauli. In *primo uerti-*

ce iuxta Tyberim occurrit Templum. S. Sabinæ, Quod quidam Petrus. Illiricus prædiues. Epiſcopus priuatis opibus,à fundamentis erexit, uariiſq; marmorum ornamentis decorauit, ut carmina illic ex muſiuo opere ad huc oſtēdunt, ubi etiam prima Statio in quadrageſima celebratur, & ubi Diuus Dominicus ordinis prædicatorum author. ab Honorio .iii. ex generoſa Sabellorum gente Regulam confirmari obtinuit. Haud procul in eodem montis ſupercilio ſurgit templum. S. Alexij Ro. Anachoritæ qui diu in domo paterna,ſub quibuſdā ligneis gradibus (qui adhuc ibi extant) latitauit, ne parentibus quidem,uſq; ad mortem agnitus eſt. ubi antea fuit monaſterium. S. Bonifacij martyris. Hinc lapidis iactu ſupra montis crepidinē apparet ruinoſa Aedes. S. Mariæ Auētinæ,ubi fuiſſe tradunt olim templum bonæ Deæ, cui ſolæ feminæ ſacrificabant. Ab altero montis latere uerſus circum Max. extat templum.S .Priſcæ in ruinis Thermarum decij Imp. In altero Auentini, in ſummo uertice, uerſus Portam Capenam ſurgit Aedes,& Cœnobium. S. Sabæ Abbatis in cella noua. Hinc fundæ iactu apparet Templum.S. balbinæ uirginis. Quirini Martyris filiæ, iuxta thermas Antonianas. Fuit præterea in Auentino ſpelunca Caci Tyberi incumbens, ut ſcribit Virgilius libro.viii. Aeneidos, cum inquit.

Hanc ut prona iugo leuum incumbebat ad amnem.
Dexter in aduerſum, & quæ ſecuntur.

Fuit autem ea ſpelunca iuxta Portam Trigeminã, *& ſalinas, ut ſcribit* Solinus, *in crepidine montis ſupra naualia, ubi etiam* Aedes Herculis Victoris, *qui eum interfecit.*Fuit enim Cacus Vulcani filius, *& tunc latro illius loci incola. Cacus autem re uera fuit ſeruus* Euandri, *qui incendio agros depopulabatur, accuſatus à ſorore, eiuſdem nominis, unde* Cacameruit Sacellum, *in quo* Veſtales *ſacrificia offerrent, quia* Herculi *fecit indicium de furto boum, illum autem* Hercules *obraptas ſibi boues interfecit, cunq; fluuio ſe abluiſſet* Aram *loco proximam erexit* Iouis *inuentoris, iuxta* Trigeminam Portam, *immolauit q;* Deo *iuuencum, gratũ munus inuentori boum.* In *eadem montis parte fuerunt* Scalæ Caci. Et Scalæ *gemoniæ iuxta* Templum Iunonis *reginæ, per quas facinoroſi unco trahebantur, erat enim locus præceps.* Suetonius *in funere* Tyberij Cæs. *Alij uncum inquit, & gemonias minabantur, &c. in* Vitelio Imp. Tãdem *apud gemonias minutiſſimis ictibus* excarnificatus, *inde unco tractus in* Tyberim. In *eodem monte* Numa *rex impetrare didiciſſe fertur fulmina à* Pico, & Fauno, *qui erant numina illius montis, ubi* Antrum & Fons *cuius aquã bibebant, quos,* Numa *uino illic appoſito ebrios, ac ſopitos*

reddidit,& inuincula iniecit, unde fulmina elicere didicit. Ouid. in faſt.

Lucus auentino ſuberat niger ilicis umbra,
Quo poſſis uiſo dicere numen adeſt.
In medio gramen,muſcoq́; adoperta uirenti.
Manabat ſaxo uena perennis aquæ.

Quem regem Tullus *hoſtilius, qui ei in regno ſucceſſit, cum imitari uellet,non rite agens in eliciendis fulminibus; ipſe cum tota domo (ut ſcribit* Liuius*) conflagrauit.* Elicij Iouis *uiſa* Ara *in* Auentino *ab eliciendo dicta ut tradit* Varro. Auen*tinum mōtē diu paludibus excluſum,* Ancus Mar*tius tandem* Vrbi *addidit, & frequentem fecit populis latinorum quos illuc tranſtulit, dirutis illorū* oppidis Politorio, Tellenis, *&* Sicania, *deinde à regionibus, & pomærio olim excluſum (quoniam in eo* Remus *infelices uidit uolucres)* Claudius Cæſar *uetantibus haruſpicibus pomærio incluſit.* Dionyſius *lib.iii.hiſt. ita ſcribit,* Primū *quidem non paruam* Vrbi *addidit partem* Ancus Martius, *cingens muro eum locum, qui* Auenti*nus dicitur,* Eſt *enim collis modice elatus,in orbē. ſtadia ferme.*xviii.*complectens, qui tunc cum ſylua omnis generis plenus erat, tum uero erat plurima, & pulchra* Lauro, *à qua locus quidā à* Ro*manis lauretum dicitur.* Nunc *autem* Aedium *plenus eſt omnis.* *In quo etiam monte multis ornamē*

tis inſigne extructum eſt Dianæ templum. Separabatur à Palatio profunda, & anguſta Valle, poſtea repleta eſt concauitas illa, inter colles media. Hũc autem uidens futurum aliquando munimentum aduerſus Vrbem, ut ſiquis ei ſuperuenerit exercitus muro foſſaq; muniuit, & traductis ex Tellenis, *politorio, aliis q; Vrbibus, quoſcunq; cæperat colonos ibi collocauit, perſuaſitq;, ut templum Dianæ ædificarent, adiicerent q; ſtatutis temporibus inducias, & ſi qua facta inter eos offenſio eſſet, per hæc ſacra diſſoluerent. poſteaq;* Rex *pecuniis, quas contulerunt* Vrbes *eæ omnes, extruxit Dianæ* Fanum *in maximo* Romæ *collium* Auẽtino *collocatum leges q; in baſe ærea conſcripſit in delubro* Dianæ *ſita, fuit q; id commune templum,* Romanis, *& latinis, exemplo* Dianæ Epheſiæ *Vrbibus* Aſiæ. Antonius Horatius *in ſabinis bouẽ inſigni ſpecie, & magnitudine natam à diuino quodã monitus eſt, ſi quis immolaſſet, totius* Italiæ *imperium eius ciuitatem potiturum.* Cornelius *ſacerdos eò ad* Tyberim *lauandi ſpecie miſſo, immolauit, &* Romæ *Imperium* Italiæ *peperit.* Cuius Cornua *in ueſtibulo templi pro miraculo diu pependêre.* Plutarchus *in problematibus ſcribit in* Dianæ *templis tantummodo* Ceruorum Cornua, *in eo autem quod eſt in* Auentino, *boum affixa ſpectantur.* Simili modo Iunonis *ſoſpitæ fuit commune tẽplum*

Lanuinis,& Romanis, cui omnes conſules ſacrificare neceſſe erat, ut docet. M. Tullius in oratione pro Murena. Liuius etiam Lanuinis inquit Ciuitatem datam, ſacraq; ſua reddita, Ea conditione, ut Aedes, Lucuſq; Soſpitæ Iunonis communis Lanuinis cum populo Ro.eſſet. fuit præterea in Auentino Templum Iunonis Reginæ quod exparte Veientanæ prædæ Camillus uouerat. Liuius eodem anno Aedes Iunonis reginæ ab eodem Dictatore, eodemq; bello uota, dedicatur, Celebratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt, fuit & in eodem monte Templum Lunæ,ut ſcribit Ouidius in faſtis.

Luna regit menſes huius quoq; tempore menſis,
Auentini Luna colenda iugo.

Fuit & Templũ bonæ Deæ a. Q. Claudia ueſtali conditum, quod poſtea uetuſtate collabens,Liuia ſumptuoſiſſime inſtaurauit. Fuit etiam Lauretum, Ioui ſacrum,ut ſcribit Plynius. Fuit & Templum Libertatis á Graccho conditum,ex mulctatitia pecunia, Fuit & Libertatis Atrium á Pollione inſtauratum,Fuit & Lucus Camœnarum,& Lucus Hybernæ iuxta Tyberim. Ouidius in faſtis.

Adiacet antiquus Tyberinæ Lucus hylernæ:
Pontifices illuc nunc quoq; ſacraferunt.

Præterea millibus Latinorum in ciuitatẽ acceptis, quibus ut adiungeretur Palatio Auentinus ad Mur

lus Mons ille ubi nunc eſt Porta Latina, & Templum cum altero ſacello.S. Io. Apoſtoli, & Euangeliſtæ, ſed redeo ad Cælium montem. Eſt enim Cælius unus ex ſeptem Vrbis mons ubi eſt Baſilica lateranenſis, de quo Cor. Tacitus, Ne fuerit inquit abſurdum tradere eum montem antiquitus, Querquetulanum cognomento fuiſſe ꝙ talis ſiluæ frequens fæcunduſq; erat mox Cælius appellatus à Cælio uibemno, qui dux gentis Hetruſcæ cum auxilium allatum ueniſſet, ſedem eam ad cæperat à Tarquinio priſco, ſeu quis alius regum dedit, nam in eo ſcriptores diſſentiunt, Cætera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam, ac foro propinqua habitaſſe, unde Tuſcum Vicum à uocabulo Aduenarum dictum. Adduntur ſententiæ, ut mons Cælius Auguſtus Appellaretur, Quando cunctis conflagrantibus, Sola Tiberij effigie ſita in domo Iunij Senatoris inuiolata manſiſſet. Eum montem Tullus hoſtilius Vrbi addidit, & habitandum dedit Albanis, ubi manſiones fuerunt Albanæ poſt euerſam Albã, & ex duabus facta eſt una Vrbs multi etiam Hetruſci, qui cum Cælio Vibemno prius, & poſtea cum Porſena rege uenerant, remanſerunt, & habitauere circa ea loca, ubi fuit Vicus Tuſcus, Liuius Hetruſcis inquit is locus ad habitandum datus, quem deinde tuſcum Vicum appellauere. Dionyſius libro.V. hiſt. ita tradit, Multis de-

Claudiæ extat á dextris Hoſpitale. S. Thomæ in Cælio monte conſtitutus, olim locus ad redimendos captiuos, ſeu permutandos, qui capti eſſent à Barbaris. Haud procul hinc ſurgit Eccleſia. S. Mariæ in domnica ſiue Nauicella, cuius ſimulachrum ex marmore extat ante fores templi, Quod nuperrime à Leone .x. inſtauratū, ac ſumptuoſiſſimè ornatum, unà cum porticu, & Nauicula, cuius loci antea Cardinalis titulum habebat. Hinc eundo in Lateranum ſtatim occurrit à dextris Sphæricum. S. Stephani rotundi Templū in Cælio monte, quod antea Fauno Capripedi dicatum. Simplicius eius nominis Papa protomartyri Stephano cōſecrauit, quod poſtea penitus collapſum, Nicolaus .V. ante hos proximos annos, coartatà priore Templi Sphærica illa amplitudine, in eam formam quæ nunc extat inſtaurauit, ut in Templi aditu titulus apparet. Fuit & in eodem ambitu memoria patrum noſtrorum celeberrimum. S. Eraſmi Monaſteriū. Fuit & iuxta formas Aquæ Claudiæ in hoc ſpacio Templū Claudij Cæs. à Veſpaſiano conditum, teſte Tranquillo cæptum antea ab Agrippina, ſed à Nerone funditus deſtructū. In eodem etiā ambitu fuit Campus Martialis, ubi Equiria fieri conſueuerant, Si quando Tyberis inundatio Martium Campum occupaſſet, ut ſcribit Ouidius in faſtis. In eodē met

ius in marmoreo Tabernaculo, ferro undiq; munito, ad id excitato, Cōdita ſunt Capita S. Apoſtolorum Petri & Pauli, quæ diu quæſita, tandē Vrbanus .v. inuenit. Deſierant enim in honore eſſe propter deſuetudinem, & ignorationem, reperta uero apud Sancta Sanctorum, & locellis argenteis condita, in hunc locum maxima ueneratione, & celebritate, aſtante clero, Populóq; Ro. Aſſurgit ibidem alterum marmoreum Suggeſtum, ubi multæ recōditæ ſunt precioſiſſimæ Sanctorum Reliquiæ, quæ die dominicæ reſurrectionis populo oſtenduntur, quarum nomina in magna tabula nuperrime ibi affixa notata ſunt. Extant adhuc quatuor ex ære columnæ pari forma, & ſtriatura conſpicuæ ſunt, quas tradunt ab Auguſto Cæs. conflatas. Auguſtus enim uictor totius Aegypti, quam Cæſar pro parte ſuperauit multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea, quibus conflatis quatuor effecit columnas, quæ poſtea à Domitiano in Capitolio ſunt poſitæ, nā roſtratas Iulius Cæs. poſuit uictis Pœnis nauali certamine, quibus unam in roſtris, alteram ante Arcū pro parte Ianuarum, quæ ſunt hodie in Lateranenſi Baſilica è ſtructura Corinthia. Extat in eadē Baſilica iuxta Tabernaculum Euchariſtiæ una è multis ærea Tabella inciſis literis, ubi quædā ſancio legitur, de Imperio Veſpaſiani. Extat & in

Inſons eſſe uolens iſto mundare lauacro,
Seu patrio premeris crimine,ſeu proprio.

*Q*uem locum nuperrime Leo . x . *tecto plūbeo inſtaurauit, ubi etiam* Hilarius Papa *tria oratoria condidit, quæ adhuc extant,* Vnum .S. Ioannis Baptiſtæ *ſatis exiguum, cum æreis* Foribus, *ubi* Conſtantini Imperatoris Cubiculum *fuiſſe tradunt, quod mulieres ex edicto non ingrediūtur.* Extat *& in primo ingreſſu uerſus hoſpitale,* Oratorium.S. Crucis, Crucis *effigiem habens ubi in aditu ſunt in ipſis poſtibus duæ, pareſq; columnæ, ex ſpeculari lapide, ſatis conſpicuæ, & totidem paruæ ſatis rudes interius ligneis loculis incluſæ, quas fuiſſe prius apud Iudæam in cubiculo (ut aiunt) Diuæ Mariæ uirginis, quarum altera ſemper uiolarum ſpirat odorem.* Ab altera *uero Baſilicæ parte ubi nunc æneus ſurgit* Equus. Extant *iuxta Sancta Sanctorum Marmorei gradus numero . xxviij . per quos Chriſtus ad Pilatum aſcendiſſe dicitur, ubi penſilis, & flexuoſa longo inceſſu occurrit* Porticus *ab* Eugenio .iiij. *inſtaurari cæpta, à* Nicolao . V . *&* Syxto .iiij. *ſucceſſiue reſtituta.* Vbi *in primo aditu iuxta Baſilicam.S. Ioannis occurrit à ſiniſtris menſura ſtaturæ Chriſti, ubi lapis, ſuper quo numerati dicuntur . xxx . argentei quibus uenundatus eſt à Diſcipulo Iuda, paulò ulterius*

occurrũt tres Portæ Marmoreæ, per quas ingreſſus dicitur ad Pilatum, iuxta antiquum Pontificum Suggeſtum, deinde duæ Porphyreticæ Sedes ubi nouus Pontifex attrectatur, ut fama eſt ab ultimo Diacono, ſi teſtes habeat inſtitutum, ob perpetuam notam ſedi Apoſtolicæ inuſtam à Ioanne Pont. natione Anglico qui fœmina inuentus eſt, & in proceſſione peperit, quẽ locum Ro. Pontifex illac progrediens uitat, & quaſi deteſtabilem abominatur. Extant & in triangulo paruæ ex ære haud magnæ Portæ, quarum ultima à ſiniſtris perducit ad Sancta Sanctorũ. Eſt enim paruum in loco Sacellum Diuo Laurentio martyri, à Nicolao. iii. ex clariſſima Vrſinorum proſapia excitatum, qui ob morum elegantiam Compoſitus dictus eſt. Depoſitis illic Apoſtolorum Caluarijs, donec templum renouaret. Eſt enim locus pictura, & teſſellatis pauimentis, ex diuerſo lapide ſatis conſpicuus, ubi ab Vrbano. v. Capita Apoſtolorum nouiſſimè reperta ſunt; ubi extat locellus cæleſti gratia plenus, & pleræq; aliæ reliquiæ, quæ nuperrrime iuſſu Leonis. x. reſeratæ ſunt, atq; à multis uiſæ. Sed præcipua illic cernitur Imago Saluatoris à Diuo Luca Euangeliſta deſignata, ab Angelo (ut creditur) abſoluta, argento, ac gemmis ſatis exornata. Quæ ex inſtituto Leonis. iiii. ſinguls fermè annis de

menſe Augusti, *ueluti in antiquo triumpho; & triumphalibus ferculorum ſimulachris concentuq; tubarum, tibiarumq;, & pomparum omnis generis maximo numero defertur è* Laterano *in* Forũ Ro. Siſtiturq; *ante* Aedem S. Hadriani *in tribus* Foris, *aſſiſtente* Clero, Populoq; Ro. *Inde ſuccollantibus honoratis quibuſq;, iteratur; præteruectuſq; per* Arcum Latonæ, *propter* Cacodæmonas *qui tunc locum infeſtabant; poſtea per* Suburam, *& ante* S. Lucam *in Silice, propter Baſiliſcum, qui ſubterranea cauerna ibi, ut fertur, latitabat.* Quæ *loca hoc modo liberata dicuntur, nouiſſimè uero in* Baſilica S. Mariæ *maioris, occurrente illi imagine* Diuæ Genitricis, *ea nocte ſiſtitur, ubi lectiſternia, & frequens totius urbis conuentus, poſtera autem luce in* Lateranum *per aliam uiam, cum eiſdem ferè pridianis pompis reportatur.*

De Eſquilijs, & earum ornamentis.

ESquiliarũ *diffuſiſſimus eſt ambitus, multiplicemq;* Mons *ipſe habet* Etymologiã, Eſtq; *cæterorum maximus æditiſſimúſq; in multos aſſurgens uertices.* De quo M. Varro, *Secundæ regionis* Eſquiliæ, Alij *has ſcripſerunt ab* Excubijs *regis dictas,* Alij *quòd excultæ à* Rege Tullio *eſſent: huic origini magis concinunt luci ui-*

cini, quòd ibi lucus Martis Fagutalis, & Lariũ Querquetulanum Sacellum, & Lucus Martis, & Iunonis Lucinæ. Eſquiliæ duo montes habiti, ꝙ pars Ceſpius mons ſuo antiquo nomine etiam in ſacris Argeorum ſcriptum eſt ſic: Oppius mons princeps. Exquilinum Lucũ Fagutalem ſiniſtra, quæ ſub mærum eſt. Oppius mons terticeps lucũ Eſquilinũ, dexterior uia in tabernola eſt. Oppius Mons quadriceps lucum Eſquilinum, uiam dexteriorem in figulis eſt. Septius mons quinticeps lucum Pætilium, ex quibus eſt. Ciſpius mons ſexticeps, apud Aedem Iunonis Laciniæ, ubi æditumus habere ſolet. Hæc autem montium nomina aduentitiorum Ducum ſunt, qui eos aliqunado in coluère. Ouidius ab excubijs Regis dictas affirmat in libris Faſtorum, cum inquit,

Adde quòd excubias, ubi Rex Romanus agebat,
Qui nunc Eſquilias nomina collis habet.

Siue quòd ante Vrbem conditam Aucupibus Eſquiliæ erant in uſum, ut ſparſis quiſquilijs aues illuderentur. M. Cato autem ab excubijs tradit, quas Romulo lucumo more priſco dedit .xij. lictorum, & .c c c. armatorum ad cuſtodiam corporis ſimul & dignitatem, quia T. Tatius non erat ſine ſuſpitione in fidæ ſocietatis, nam Romulus Vrbis agrum diuidens inter Sabinos, & Tuſcos, Palatium, & Eſquilias colles ſibi retinuit.

Terminantur enim Eſquiliæ cum omnibus Vrbis montibus interiectis cauis, præter Auentinum. Reſpiciunt autem ab oriente mœnia Vrbis, à meridie Cælium, ab occaſu Palatium, & Capitolium, Quirinalem, & Viminalem. Auſpicantur à Buſtis Gallicis, & ſuburra, terminantur à dextris Via Labicana, & includũt Templum S. Crucis in Hieruſalem, Portam maiorem, & Portam S. Laurentij cum campo Eſquilino, deinde relictis ad dexteram Thermis Diocletianis, terminantur cum Viminali, interpoſita ſubiacente ualle, quæ ducit in uiam ſuburram, qua poſtea ſeparatur reliqua parte Viminalis, & Quirinalis. In prima Esquiliarum parte ſurgit Eccleſia S. Petri à uinculis in Eudoxia, iuxta uicum Cyprium, & uicum ſceleratum, inter ruinas nunc Thermarũ Titi Imp. cõdita prius ab Eudoxia Arcadij ſuperioris uxore, ubi etiã uincula recondi iuſſit, quibus Apoſtolus Petrus uinctus fuit ab Herode rege, Hieroſolymis, diebus Azimorum. Quã ſolemnitatem (ut Diuus Hieronymus tradit) Sylueſter Papa, rogatu Cõſtãtini Imp. à Paſcha reſurrectionis in Cal. Auguſti diſtulit, Carcerẽq; Tullianũ iuxta forũ repurgatũ priꝰ in hãc uinculoꝝ ſolẽnitatẽ, dedicauit, & ut ea dies Cal. Aug. quæ in honorẽ uictoriæ Cæs. Auguſti de M. Antonio, & Cleopatra, antea celebrabantur in honorem

uinculorũ Petri *poſtea coleretur. Qui menſis ab eo dictus eſt* Auguſtus, *nã ſextilis antea uocabat à numero.* Sicut Quintilis *prius, poſtea* Iulius, *à* Iulio Cæs. *Quem quidẽ olim ſui tituli locuũ in meliorem formam redigens* Iulius.ij.Pontifex Max. *multis ornamentis decorauit. In eodem montis ſiniſtro ſnpercilio ſurgit* Tẽplũ S.Martini, *&* Silueſtri, *in Mõtibus, iam uetuſtate collabens, quod* Sergius Papa *prius cognomẽto* Os Porci *appellatus, ut qdã tradũt excitauit, Qui ob turpitudinẽ nominis prim⁹ omniũ* Pont.*nomẽ ſibi mutauit, appellatúsq; eſt* Sergius, *Quem morem cæteri poſt eum* Pont.*ſeruauerũt. Sunt qui trdant, non à* Sergio, *ſed à* Symmacho *id Templum conditũ iuxta* Thermas Traiani,Imp. *Subeſt huic loco* Aedes S. Luciæ *in capite* Suburræ, *ab* Honorio *primo cõdita. De cuisn fornice* Leo *quartus ſuis orationibus* Baſiliſcum, *ut dicitur, fugauit. paulò hinc ſuperius, eundo ad* Arcum S. Viti *occurrit à ſiniſtris* Templũ S. *Praxedis uirginis, à* Paſcali *primo conditum, ſiue inſtauratum, ut in apſide, ex muſiuo apparet carmen,* Vbi *à latere* Templi *extat* Sacellum *quod dicitur* Ortus Paradiſi, *& mulieres non ingrediũtur ubi breuis uerſicolórq; columna ſepta eſt clatris, ad quã* Chriſtus *religatus fuiſſe creditur. Quam* Ioannes Cardin. *de* Columna *prenæſtinus* Hieroſolymitana *functus legatione*

Romam aduexiſſe dicitur. Fuerũt præterea in Eſquilijs iuxta Viminalem Lucus Fagutalis, & Lucus Larum. Querquetulanum Sacellum, Lucus Mephytis, & Iunonis Lucinæ, Quorum anguſti fines non iam diu lati. Ouidius in Faſtis,

Monte ſub Eſquilio multis incæduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.

Lucina uero dicta, uel ab ipſo Luco, ut ſcribit M. Varro, uel ut tradit Ouidius in Faſtis, quòd naſcentibus lucem præbeat, cum inquit,

Gratia Lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quòd principium tu Dea lucis habes.

In quo ambitu ſurgit nũc uenerabilis Baſiliſca S. Mariæ maioris ad præſepe, quæ melioribus auſpicijs nunc puerperijs lucem præſtat, ac uitam. Cuius rei hiſtoria, ita ſe habet, fuit olim, quidam Ioãnes patricius, quicũ prolem nullam ex ſe procrearet, affluentibus illi magnis opibꝰ, multis precibus efflagitauit, unà cum uxore, ut oſtenderetur locus, ubi templum ex tot facultatibus, quas poſſidebat, ædificaret, nec abfuit ſuis uotis Deus Quadam uero nocte per quietem admonitus, ut eum locum, quem niuibus opertum, proxima luce conſpiceret templo deſignans, metaretur. Eadẽ uiſio apparuit Liberio Papæ. Inſtabant enim tũc Idus Auguſti, in maximis anni feruoribus. Quæ Baſilica auſpicijs Liberij Papæ, ſeu Syxti.iij. ut le

gitur in Abſide templi condita fuit ſed eam potius renouaſſe creditur,aut eã muſiuo quod in lateribus apparet,exornaſſe. Extat etiã argumentũ uermiculato opere in tẽpli Frontiſpicio,quis nã Baſilicã ſtruxerit.Ea eſt hodie omniũ pulcherrima diuerſitate marmoꝝ conſpicua,pauimẽto,incruſtatione,& muſiuo opere à fronte,& à tergo, tã interius,quã exterius inſignita. Laqueatisq; tectis,auro illitis, ac pictura, ab Alexandro .vi. nuperrime ſatis illuſtrata,inſtaurataq; ãtea à Nicolo .iiij. & Iacobo Columna,ut in maiore Abſide ex ſpecioſiſsimo muſiuo apparet. Latet ſub priore Altari corp⁹.S.Mathiæ Apoſtoli,& ante Sacellũ ad præſepe corpus.S. Hieronymi preſbyteri Car.ubi & de fœno eſt,& materijs illius præſepis,ubi Chriſtus natus eſt in Bethleẽ. Quod edicto interpoſito mulieres nõ ingrediunt̃. Surgit ibi marmoreũ ſuggeſtũ ubi multæ reconditæ ſunt Sanctoꝝ reliquiæ. Et alteꝝ ab altero tẽpli latere,ubi uetuſtiſsima Dei genitricis imago quã Diu⁹ Lucas Euãgeliſta ex propria eius idea expreſsiſſe dicitur. Extat & altera eiuſdẽ Deiparæ matris imago quæ Leoni Papæ dexterã abſciſſam reſtituiſſe credit̃ Extat & iuxta Turrẽ campanaꝝ, Sepulchrũ Ioannis patricij,eius Baſilicæ conditoris. Hinc eundo uerſus Arcum.S. Viti occurrit à ſiniſtris Tẽplum,& hoſpitale.S. Antonij abbatis, quod Pe-

trus Card. de Capotijs Ro. unà cũ hoſpitali excitauit, iuxta uetuſtã Aedem. S. Andreæ Apoſtoli à Simplicio Papa fundatã marmoreis circumquaq; interius incruſtationibus inſignitã, extat in abſide ex muſiuo authoris nomẽ. Hinc ad lapidis iactum ſtatim apparet iuxta Arcũ Galieni Imp. tẽplũ. S. Viti in Macello, à Syxto .iiij. nuperrime inſtauratũ, ubi requieſcũt multa corpora Sanctoꝝ martyrum, qui eo in loco interfecti ſuper lapidem (ut credunt) clatris ferreis ſeptum. Varia eſt de Macello hoc etymologia: Quidã id dictum putãt Macellũ Libyæ. P. Victor ſcribit, Macellũ Liuiani in .vi. Vrbis regione. Nec deſunt qui uelint à Macello .i. cæde martyꝝ deriuatum. Plura fuerũt in Vrbe Macella, ſed duo præcipua, Macellũ magnũ in Cælio mõte, & Macellũ Liuiani in Eſquilijs de quo nũc agit. Macellũ proprie locus eſt ubi uenalia oĩa ad uſum humanũ contrahunt. Plaut. in Aulul. Venio ad Macellũ inquit, Rogito piſces indicant caros, Agninam caram, bubulam, uitulinam, cetum, porcinam, cara omnia. Macellum uero à Macello quodam uiro dictum, qui in Vrbe latrocinium exercebat, quo dãnato, Cenſores Aemilius, & Fuluius ſtatuerũt, ut domo eius diruta, obſonia ibi uenderent, redactis in Fiſcũ bonis. Aliqui tradũt quod ibi fuerit hortus, quẽ Lacedæmonij macellũ uocãt ab eo macellũ in Foro.

Poſt hunc locum euntibus uerſus Portam maiorem occurrũt à ſiniſtris in proximo quadriuio ante templum S. Iuliani, duo marmorea trophæa . i. trunci, cum ſpolijs, quæ fuiſſe dicuntur C. Marij ſepties conſulis de triumpho Cymbrico, & de manubijs Cymbricis erecta. Quorum alterũ habet thoracem cum ornamentis, & clypeis, & ante ſe imaginem captiui Iuuenis Barbari brachiis poſt tergum uinctis. Alterum uero inſtrumenta omnia ad pugnandum, & clypeos. Quæ diſiecta à uictore Sylla, à C. Cæſare Dict. inſtaurata ſcribit Suetonius, cum inquit, Trophæa C. Marij de Iugurtha, deq; Cymbris, atq; Theutonis à Sylla diſiecta reſtituit. C. Marij enim duo Trophæa ſpectantur, & ſeptem in Faſtis Conſulatus leguntur. Vnde locus hodie ab incolis uocatur Cymbrum. In hoc olim loco fuiſſe domum Aeliorum, ſcribit Valerius Max. cum inquit, Domus Aeliorum ubi nunc ſunt Mariana monumenta, & Sacellum Marianum. In quo illud S. C. de reditu Ciceronis in patriam, Lentulo Cōſule referente, factum fuit, unde etiam ea regio omnis, quæ uergit in Lateranũ, nũc corrupto uocabulo dicitur uulgo Merulana. i. Mariana, quæ olim apud ueteres dicebatur regio Tabernolæ, ut ſcribit Varro, cũ inquit, lucus Eſquilinus dexterior uia in Tabernola eſt, qui locus hodie, &

tota illa concauitas, nunc ſeruit uinetis, & arũdinetis, uſq; ad uiam quæ ducit à Trophæis C. Marij *ad* Portam *maiorem. Inter hanc uiam, & mœnia Vrbis aſſurgit eminentiſſima ſphæricaq; moles, altera in tota Vrbe poſt* Pantheon, *mutilata, ac ruinoſa, Quã fuiſſe tradit* Suetonius *Baſilicam, &* Porticũ *quam* Caio, & Lucio *nepotibus erexit* Cæſar *Aug. Eúmq; hodie locum Incolæ uocant corrupto nomine* Thermas Galluzi. i. Caij, & Lucij. *Sunt enim in eo ambitu breues ad modum* Thermæ *ſiue balneæ, unde fortaſſe locus nomen accepit. Haud longè hinc ſurgit* Tẽplum S. Bibianæ, *& trium milium martyrum à* Simplicio Papa *conditum, iuxta palatium* Licinianum *ad Vrſum pileatum, quòd ibi fuit imago urſi habentis pileum in capite. Hinc poſt trophæa* C. Marij *cernitur ædes* S. Euſebij, *inter hanc & proximam* Aedem S. Viti *in* Macello *quædã apparent ruinæ, quas credunt fuiſſe* Thermarum Gordianorum *iuxta uiam præneſtinam, uerũ eas* Spartianus *ſcribit fuiſſe extra* Vrbem, *ut poſtea dicetur. Conſtat enim in hac regione fuiſſe olim* Arcum *triumphalem unius tantum* Gordiani *Imperatoris, In aggeribus* Tarquinij, *Cuius quidem marmora è profunda tellure eruta conuerti uidimus in ornamenta* Templi, *ac* Palatij *S.* Laurentij *in* Damaſo. *Sunt præterea in hoc ambitu*

duo Campi magnæ amplitudinis. Viminalis, & Eſquilinus. Quorum alter ſub aggere Tarquinij, à proximo colle Viminali dictus, diffuſiſſimam occupat planitiem intra mœnia, & ubi eſt Porta inter aggeres, qui locus nunc ſeruit uineis & arbuſtis, ubi puteus ſalientis aquæ profundiſſimus, qui dicitur hodie Puteus Vinari in uia quæ ducit ad ipſam Portam. Qui campus hodie ab incolis Viuarium uocatur, quòd illic apud Veteres animalia includerentur. Extant adhuc in proximis mœnibus Cauernæ ad id manu factæ ueluti latibula. Alter uero Campus huic cōtiguus, Eſquilinus ab Eſquilijs dictus, in quibus manet, ſub turre olim Mæcenatis, inter montem ſuper aggere & mœnia Vrbis, ubi nunc multa ſunt Aquæductuum ueſtigia, Qui Campus dicitur etiam Foculus ab antiquis uſtrinis, erat enim apud Veteres omniū ciuiū comune ſepulchrū, unde extra Portā Eſquilinam erat olim locus, qui uocabatur Puticolæ, ubi erant frequentes putei in quibus condebantur oſſa combuſtornm ex proximo campo. Puticulæ ut Aelius ſcribit, quòd putreſcant ibi cadauera proiecta. Qui locus publicus ultra Eſquilias. Cuius rei nidor multū Vrbi nocebat. Auguſtꝰ qui ſtuduit emēdare aerem, conſenſu Populi, & Senatus cōceſſit Campū Mæcenati, ubi pulcherrimos fecit Hortos, de quibus Suetonius in Tyberio,

Romam (inquit) reuerſus, deducto in Forum Druſo, ſtatim è Carinis, ac Pompeiana domo in Eſquilias, in hortos Mœcenatianos trāſmigrauit. Quo in loco nuper erutum eſt marmor cum inſcriptione, CVRTIA. C. L. Prapis cuius pars dimidia huius monumenti conceſſa eſt ab .C. Mæcenate Helio ſibi, & .P. Curtio Sp.F. Col.Max. filio, & .T. Iulio Aug.L. Glyconi, & ſuis poſteriſq; eorum. Iuxta hortos Mœcenatis, fuit olim domus egregij Poetæ Virgilij Maronis, vt ſcribit Donatus, habuit (inquit) domum Romæ in Eſquilijs, iuxta hortos Mœcenatianos, quanquàm ſeceſſu Cāpaniæ, Siciliæq; plurimū vteretur. Iminebat olim his hortis Turris illa celeberrima Mœcenatis, in æditiſſimo Eſquiliarum, & totius Vrbis monte, iuxta Thermas Diocletianas, qui hodie vocatur ab incolis Mons ſuper aggere. Iminebat enim aggeribus Tarquinij, ex qua Turre, olim tota Vrbs vndiq; circūſpiciebatur. Horatius in Car.

Molem propinquā nubibus arduis, omitte mirari.

Vbi vetus eius interpres, in hortis (inquit) ſuis, Turrem Mœcenas excitauit. Ex qua Nero princeps ſcænico habitu ſpectaſſe incendiū Vrbis traditur à Suetonio (cum inquit) Tunc initiumq; eius incendij ab ea parte Circi Max. originē habuit, quæ Palatino, Cælioq; montibus contigua eſt, finis autē ad imas Eſquilias. Sexta verò die (vt ſcri

bit Cor. Tacitus) cum ex .xiiij. regionibus quatuor ſolæ ab incendio integræ remanſerunt. Fuit præterea in Eſquilijs Templum Fortunæ malæ, ſicut in Capitolio Simulachrum Fortunæ bonæ.

DE *Monte Viminali.*

REſtant duo montes, Viminalis, & Quirinalis, quos .M. Varro inter Eſquilias connumerat, appellans eos colles, non montes, cũ inquit, Tertiæ regionis colles quinq;, à Deorum Fanis appellatos, è quibus nobiles Viminalem, & Quirinalem, Alterũ à Ioue Viminio, cuius Aræ ibi ſunt: Alterum à Quirini Fano dictum. Quos Seruius Tullius Vrbi addidit, ac ne ex illis Vrbs expugnari poſſet ab hoſtibus, Pomærio incluſit. Eſt autem Viminalis collis ille, qui ſurgit inter Eſquilias, & Quirinalem montes, collis quidẽ Anguſtus, & oblõgus, cuius longitudo à cãpo Viminali per Thermas Diocletianas, & proximã à ſiniſtris vallẽ vſq; in Suburrã patet, qui habet in aſcenſu Templũ. S. Laurẽtij in Paniſperna in Thermis Olympiadis, iuxta Lauacrũ olim Agrippinæ matris Neronis principis, Quod poſtea Hadrianus Imp. inſtaurauit, vbi erat arbor pinea magnæ amplitudinis, & fons qui effundebat vndiq; affluentiſſimas vndas, Cuius nuperrimè marmor effoſſum eſt in proximo cliuo vallis Quirinalis, vbi inciſæ literæ,

LAVACRVM AGRIPPINAE.

Haud longe ab hoc Templo ad radices montis, verſus Auroram, *ſurgit* Aedes .S. Potentianæ, *Quam* Pius Papa *primus, rogatu* Praxedis *ſororis ædificauit in* Thermis Nouatianis, *in uico patricio. Cuius meminit* Feſtus, *cum inquit, Patricius vicus ſub Eſquilijs, quòd ibi Patricij habitauerunt, iubente* Seruio Tullio, *vt ſi quid noui molirentur, è locis ſuperioribus opprimerentur. Fuerunt in hoc monte, teſte Plynio, trium illuſtriſſimorum virorum magnificæ ædes. L. Craſſi* Oratoris. *Quinti Catuli collegæ. Caij Marij in bello Cymbrico. Et Caij Aquilij Equitis Romani, Ciuilis ſcientiæ primus legem tulit, de dolo malo, decepto, paulò ante tunc. C. Cannio hortis Syracuſanis, vt ſcribit* Marcus Tullius Cicero *libro tertio Officiorum.* Inter Viminalem *præterea, & Quirinalem ſubiacet profunda vallis Quirinalis, vbi nunc eſt Templum .S.* Vitalis, *cuius loci meminit Iuuenalis ad* Vmbritium, *cum inquit,*

Officium cras
Primo Sole mihi peragendum in valle Quirini.

Vbi fuit olim Templum Forunæ *Publicæ, vt ſcribit Ouidius libro quarto Faſtorum.*

Qui dicet quondam ſacratam in valle Quirini,
Hac Fortuna die publica, verus erit.

Quod .P. Victor in colle fuiſſe tradit. In quo ambitu ferunt, Romulum ante lucem apparuiſſe Iulio Proculo Alba redeunti, cum iam cœlum aſcenderet, auguſtiori forma conſpicuum, in cliuo montis ſupra Aedem nunc .S. Vitalis. Eodem in loco fuiſſe (aiunt) olim domum Pomponij Attici, ad quem ſunt Ciceronis Epiſtolæ, Scribit præterea .C. Nepos, quòd Pomponius Atticus habuit domum Athenis, vbi Boreas rapuit Orithyam, & Romæ in cliuo Quirinali, vbi Romulus apparuit Iulio Proculo. Cicero libro de legibus. Cuius domus amœnitas (inquit) non ædificio, ſed ſylua conſtabat. Quo in loco poſtea conditum fuit Templum Quirini, Cuius marmora conuerſa ſunt in gradus Aræ cœli, & Capitolij, vt ſupra dictum eſt. In valle Quirinali fuit etiam puteus. D. Probæ, quẽ Proba fecit ſub proximo templo .S. Agathæ, & iuxta .S. Mariæ in Campo, vbi à fronte inciſæ literæ, huius rei indices iuxa Hoſpitale Epirotarũ.

De monte Quirinali, & eius appendicibus.

MONS Quirinalis à Quirini Fano dictus, (vt ſcribit .M. Varro) Ouid. etiã in Faſt.

Templa Deo faciũt, collis quoq; dictus ab illo eſt,
Et referunt certi ſacra paterna dies.

Vel à Quiritibus, qui cum Tatio Curibus venerunt, & illic caſtra habuerunt .M. Varro ſcribit,

Tertiæ Regio

Tertiæ Regionis colles quinq; à Deorum Fanis appellati. E queis nobiles, duo colles Viminalis à Ioue Viminio, quòd ibi Aræ ſunt, quòd ibi vimina nata fuerunt. Collis Quirinalis Quirini Fanum eſt, dictos enim colles plures apparet ex Argeorũ ſacrificijs, in q̄bus ſic ſcriptũ eſt, Collis Quirinalis terticeps Aedẽ Quirino. Collis Salutaris quarticeps aduerſum eſt Pilonoris Aedẽ ſalutis. Collis Mutialis quinticeps apud Aedem Fidij in delubro, vbi Aeditumus habere ſolet. Collis Latiaris ſexticeps iin Luco Inſtellario ſummum apud Thuraculum ædificium ſolum eſt. Horum Deorum viæ à quibus cognomina habent in eius regionis partibus ſunt, à qua colliũ varietate dicta putatur Porta Collina, quæ in extrema montis parte ſita eſt, vt ſupra diximus. Mons autem Quirinalis is eſt, vbi nunc ſunt equi marmorei, formam habens qualem Viminalis, ſed hic longè ampliorem. Auſpicatur enim à Porta Salaria, porrigiturq; vſq; ad Forum Neruæ, iuxta Turrem Comitum, habet in aſcenſu, & montis cliuo, Balnea Pauli, qui locus hodie corrupto vocabulo, vulgò dicitur, Mons Bagnanapoli, id eſt, Balnea Pauli, vbi nunc ſunt in parte vetuſtæ ædes, & Palatiũ claræ familiæ Comitum, vbi nunc eſt altiſſima militiarum turris, ab Bonifacio .viij. condita, ſicut Turris Comitũ ab Innocentio .iij. ad poſteritatẽ nominis, & familiæ

comitum quæ habuit vno fermè ſæculo, ac ſeriē quatuor Pontifices Max. Innocentium .iiij. Gregorium viiij. Alexandrum .iiij. & Bonifaciū.viij. qui primus ſæcularem annum (quem Iubileum vocant) in Chriſtiana religione inſtituit, ex veteri Iudæorum inſtituto, & Romanorū diu intermiſſo more, ab eo in lucem reuocato, ac primum ab eodem Pont. Romæ celebrato. M. ccc. Turris autē militarium à militibus Traiani Imp. nomen (vt aiunt) accæpit, qui illic olim ſtationem habebant, Iminet à item locus hic Foro Traiano, vbi adhuc extant triplici concameratione Fornices, & Cryptoporticus ex ueteri ſtructura, curuata forma in morem Hemicycli reddentes à fronte Theatralē caueam, vbi in altero cornu viſitur profunda, ac uetuſta Aedes .S. Albicyri, Eadem montis pars habet in Suburrana regione burgū, & Templum S. Agathæ, quod Gregorius prim. excitauit, uocauitq; Eccleſiam Gothorum, ſub titulo Agathæ virginis in domo materna, quam in Templū redegit, incruſtatione, & marmorum conſpicua. Poſt hūc locum ad iactum lapidis, ſtatim occurrunt in uertice montis Thermæ Conſtantinianæ, ubi à ſiniſtris eiuſdem in montis ſupercilio, ſurgit marmoreæ moles ſemidiruta quam Turrem meſam vulgò .i. dimidiatam appellant, ſupra Palatium .D. Columnenſium. Quidam putant eam fuiſſe Mæ

cenatis Turrem, ac meſam, quaſi Mœcenatianam ita dictam debili nominis argumento contendunt, cum non ſit, neq; eſſe poßit, nam in eo præcipuè decipiuntur, quòd hæc, vt illa olim, Vrbi imminet, ſed non aduertunt nouam hanc eſſe Vrbem, non ueterem, meſam autem putauerim, quaſi dimidiatam, vt iam ſupra dixi, quia dimidiata apparet. Nam Turris Mœcenatis in maximo Eſquiliarum monte fuit in regione Eſquilina, vt ſcribit Pub. Victor, hæc autem in regione uiæ Latæ in monte Quirinali, in antiquo Pomærio, Vnde Nero non potuiſſet ſpectare incendium Antiquæ Vrbis, ſicut ex illa ſpectauit, vt ſupradictum eſt. In hoc ambitu fuiße olim creditur Templum Solis, ab Aureliano Imp. conditum, teſte Flauio Vopiſco, Qui ita tradit, Aurelianus Romæ Soli Templũ poſuit maiori honorificentia conſecratum, nec deſunt, qui putent eam Turrem fuiſſe olim inter eius Tẽpli ornamenta, ubi vis magna Auri, & Argenti ex triumpho condita, & in porticibus fiſcalia vina poſita, idem ſcribit author. Aurelianiq; matrẽ fuiße Solis ſacerdotem, idcirco Solis Templum Romæ excitaſſe opinio eſt. Vidimus in eius principis Numiſmatibus titulũ, Soli inuicto. Extãt illic magna etiã antiquitatũ ruinoſa ueſtigia, quæ porrigebãtur, vſq; in plateã .S. Apoſtolorũ, ubi aſcenſus, & deſcenſus viſuntur ſicut in Amphitheatro.

de quibus nihil ſatis compertum, aut exploratum habeo, niſi eas fuiſſe autumem veteres, vt quidā tradunt, Thermarum Conſtan. appendices, cum eius porticu, quæ fuit in hoc ambitu. Poſt hunc ſtatim locū apparent Caballi marmorei, à quibus ea pars montis, vbi ſiti ſunt, nomē accepit, Sunt enim equi miræ magnitudinis, ſed mutilati, cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inſcriptum Latinis literis habet OPVS PRAXITELIS. alter, OPVS FIDIAE. Conſtat hos à Tiridate rege Armeniorū, Romam delatos quem Nero, vt lautè exciperet, vno die totum Pompei Theatrum inſano opere inaurauit, vt ſcribit Tranquillus. Extāt ibi tres Conſtantini Imp. ſtatuæ pedeſtres adhuc ſtantes, cum titulis, militari habitu, pari forma, ac ſtatura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuiſſe olim Domum, ac viam Corneliorum. Argumento eſt proxima nunc Eccleſia S. Saluatoris de Cornelijs. Vnde initium altæ ſemitæ per dorſum Quirinalis verſus ſept. vbi à ſiniſtris ſunt colles, & valles veluti montis appendices, & in primis mons cū Templo Clatræ, & Apollinis, qui plurimus iminet regioni, ac fontibus Triuij, vbi nunc eſt Palatiū, & vinea R.D. Oliuerij Caraſæ Cardinalis quondam Neapolitani. Poſt hūc ſurgit alter collis, vbi fuit Capitolium vetus, & vbi Sacellū Iouis, Iunonis, & Mineruæ, antiquius

quã Aedes in Capitolio facta. Inter vtrumq; collẽ ſubeſt vallis incluſa parietibus, vbi olim fiebant Floralia, nudis meretricibus, cum omni verborum, & laſciuiorum motuum licentia, ſic flagitante populo, ac ſpectante, vſq; ad ſacietatem, vt ſcribit Lactantius. Martialis referens vetuſta carmina, ita inquit,

Noſſes iocoſæ dulce cum ſacrum floræ,
Feſtosq; luſus, & licentiam vulgi,
Cur in Theatrum Cato ſeuere veniſti,
An ideo tantum veneras, vt exires.

Quibus Aediles cicer, fabas, & miſſilia ſpargere conſueuerant. In capite huius vallis, ac circi fuerunt olim Officinæ conficiendi Minij. Haud longè à Templo Quirini, vt ſcribit Vitruuius, fuit huic loco proximus Cliuus Publicius, de quo M. Varro, Cliuus (inquit) proximus ad florales vſus verſus Capitolium vetus. Ouid. in Faſtis.

Parte locant Cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile tunc iter eſt, Publiciumq; vocant.

Iuxta hunc locum fuit Pila Tyburtina, & domus Martialis Poetæ, vt ipſe teſtatur, cum inquit,

Sed Tyburtinæ ſum proximus accola Pilæ,
Qua videt antiquum ruſtica Pila Iouem.

Fuit autem Flora nobile ſcortum, quæ quum magnas opes arte meretricia acquiſiuiſſet, Populum Ro. reliquit hæredem, vnde illi Floralia inſtituta,

ſicut antea Larentalia Larentiæ Romuli, & Remi conditorum Vrbis nutrici. Occurrit hinc inter Quirinalem, & Viminalem, ob longa, & anguſta vallis, ſub hortis Salluſtianis formam circi habens & ſpectaculorum à dextris veſtigia, ubi nunc eſt uinea .R. D. Dominici Cardinalis, Iacobatij Ro. uiri profectò integerrimi, ac multæ ſcientiæ, quid autem illic olim fuerit, non ſatis audeo iudicare. Imminet huic loco Templum .S. Suſannæ, inter duas lauros, aliter ad duas domos à Leone .iij. conditum, vt in templi abſide ex muſiuo apparet, iuxta vicum Mamurri. Fuit autem Mamurrius faber ærarius nobiliſſimus, qui fecit Ancilia Numæ Pompilij. Eſt enim Ancile ſcutum longius, quàm latius, quòd Salij ſaltantes per Vrbem geſtare conſueuerant id de cœlo Diuinitus lapſum, quod à circumſtantibus auditum, potentiſſimam fore ciuitatem quam diu in eâ manſiſſet, Diuus Ambroſius ſcribit domũ Suſannæ, & domũ Sabini iunctam, & in vtraq; fuit ſtatio deputata, ſunt autem in regione .vi. iuxta vicum Mamurri, ante Forũ Salluſtij, cuius adhuc extãt ueſtigia ſupra eius hortos. Fuerunt præterea in Quirinali multa Deorum Fana, ſed præcipua Aedes Quirini iuxta Portam Collinam, ſiue diuerſa ab hac ſupra Aedem Sancti Vitalis, vt dictum eſt, cuius fundamenta ante hos annos erui vidi in vinea

nunc Reueren.

nunc Reueren. D. Hieronymi de Genutiis *auditoris Cameræ, vbi multæ marmoreæ tabellæ, & pauimenti teſſellulæ inde raptæ.* Quidam Otho Mediolanenſis, Senator Vrbis, *ſpoliauit Templum, & ex ornamentis facti ſunt gradus in Ara* Cœli, & Capitolio. Sciendum *eſt præter* Iani *Templum, quod pacata Vrbe claudebatur, Quirini omni tempore clauſum dicitur,* Quod *patefieri non licebat, quaſi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter* Deos *relatus fuerit.* Quamuis M. Varro *poſt roſtra* Romuli *ſepulchrum fuiſſe dicat, quod inter antiquiſſima Vrbis monumenta adnumeratur. Erat etiam propè Templum Quirini porticus, quo conueniebãt homines componendorum negotiorum cauſa, & nonnunquàm agebantur ibi* Spõſalia. Martialis, *Vicini pete porticum Quirini.*

Fuit præterea hoc in monte Templum Serapis, *qui prius* Apis, *poſtea* Serapis *dictus, vt tradit* Suidas. Fuit & Aedes Salutis, *à* Fabio *pictore depicta,* Claudij *principatu incenſa:* Aedem Salutis *inquit* Titus Liuius, Caius Iunius Bubulcus Dictator, & *de* Aequis *triumphans, quam prius uouerat,* Cenſor *locauerat,* Dictator *dedicauit* Aedes Salutis, Cereris, & Quirini *de cœlo tactæ.* Fuit etiam Templum Dij Fidij. Eſt enim Dius Fidius, qui fidei præeſt. Plautus.

Per Deum Fidium credis iurato mihi, vnde & Medius Fidius dicitur genus iurandi apud veteres Ouidius libro .vi. Faſt.

Quærebam nonas ſancto Fidioq́; referre,
  An tibi ſemipater, tum mihi ſanctus ait.
Cuicunq́; ex illis dederis, ego munus habebo.
  Nomina terna fero, ſic voluère cures.
Hac igitur veteres donarunt æde Sabini.
  Inq; Quirinali conſtituère iugo.

Fuit & Templum Fortunæ Primigeniæ, à Cn. Domitio Prætore extructum. Fuit præterea Templum, & Domus Flauiæ Domitiani Imp. opus, quò in loco ipſe natus eſt, vt ſcribit Suet. cum inquit, Natus eſt Domitianus in regione Vrbis .vi. ad malum Punicum domo, quam poſtea in Templum gentis Flauiæ cõuertit, iuxta Hortos Salluſtianos, Qui omnium fuerunt pulcherrimi, & amœniſſimi in quibus ſubterraneæ erãt aquæ manufactæ, quæ rigabant Hortos. Salluſtius enim patrocinio, & fauore .C. Cæſaris, conſequutus dicitur Præturam Africæ interioris, ex qua diues factus, cùm in Vrbem rediret, amœniſſimos hortos comparauit, & Tyburtinam villam, quæ à Cicerone itidẽ illi obijcitur, Extant adhuc hortorum veſtigia, im profunda valle, parum intra Portam Salariam inter montem Quirinalem, & collem Hortulorum, cuius partem hi Horti cum ciſternis aquarũ occupabant, vnde

pabant, vnde collis nomen accepit, locus autem nunc ab incolis dicitur corruptè Saluſtricum, *vbi nuperrimè marmor erutum, quod nunc eſt in domo* D. Angeli Colotij, *cum inſcriptione huiuſmodi.*

M. AVRELIVS PACORVS .M.
COCCEIVS Stratocles, AEDITVI
VENERIS HORTORVM SALV-
STIANORVM BASEMCVM PAE
MENTO MARMORATO DIA-
NAE D. D.

Extant præterea extra, atq; intra proximam Salariam Portam terreſtre ſupercilium, quod vocatur tumulus, ſiue campus ſceleratus, ab inceſto id loco nomen, vbi erat artificio factum antrum teſtudineum, cum exiguo foramine vnde immittebantur Veſtales, quæ inceſtum commiſerant, & ne fame viderentur perire, in antro erant duæ paruæ feneſtræ, in altera erant lucerna accenſa, in altera verò mel, lac, & aqua, Veſtalis enim inceſto damnata, per mediam Vrbem, ac Forum maximo ſilentio Sandapila ferebatur tanquàm mortua, Et demittebatur in Antrũ per ſcalã, Poſtea populus iniciebat terram, donec terra veniret ad ſummum poſtea claudebatur firmiſſimo operculo, ita moriebatur, Sed priuſquàm hoc fieret, auferebantur ſacra aſſiſtentibus ſacerdotibus, & erat illa die luctus publicus per totã Vrbẽ. De hac re ſatis multa

Plutarchus, in Camillo. Liuius, eo anno, inquit, Minutia Veſtalis facto indicio viua ſub terra ad Portam Collinam *dextera via ſtrata defoſſa* Scelerato *Campo, ab inceſto id ei loco nomen factum. Puniebantur præterea nonnunquam Veſtalium corruptores, vnde* Liuius *ita ſcribit,* L. Cantilius Scriba Pontificis *ex his, quos minores appellant, à* Pontifice Maximo, *eo vſq; virgis in* Co*mitio cæſus erat, ut inter verbera expiraret.*

DE *monte* Pincio, *ſeu colle* Hortulorum.

DE*ſcriptis iam ſeptem* Vrbis *montibus, reſtant adhuc quidam alij extra* Pomœrium, *inter quos* Collis Hortulorum, *qui hodie vocatur* Pincius, *à proximo olim* Palatio Pincij Senatoris, *qui in eo colle habitauit, vt ſcribit Caßiodorus in* Epiſtolis, *vnde & vicina huius loci* Porta Pinciana *nuncupatur.* Is *eſt collis qui plurimus* Campo Martio *imminet, &* Magnum *habet ambitum, & in longitudinem porrectus inſtar curuati ad cubitum humani brachij.* Incipit *autem à* Porta Salaria, & Hortis Salluſtianis, *deſinit ad* Portam Populi, *poſtea incluſus eſt antiquo* Pomœrio, *præſidij cauſa, vbi in angulo extrinſecus ſupra* Portã Populi *in ipſis mœnibus extat reticulatũ opus, pars vetuſti muri iam pridem laxata compage ſe*

iuncta ſpecta

iuncta ſpectatur nondum à ſolo, ſed à medio ad ſummum faſtigium ſciſſa, ſic inclinauit, vt cætero muro extrinſecus partem prominentior eſſe appareat, partim retractior, cuius loci tutelam Petrum Apoſtolum *ſumpſiſſe aiunt, ac per omne tempus, quo* Vrbs *obſeſſa eſt à* Barbaris, *hoſtilis vis nulla ad hunc locum peruenit, quæ cum miraculi loco ſit habita, nec reſarcire in poſterum quiſquam, nec de integro reſtituere auſus, ſed ſemper ſeiunctus permanet murus, author* Procopius *de* bello Gothico, Is *nunc dicitur murus inclinatus.* Extat *in vertice collis iuxta ipſa mœnia dimidiata moles ſphæricam formam habens inſtar* Panthei *verum multò minor, ac ruinoſa.* Haud *procul hinc ſurgit* Templum Sanctæ Trinitatis, *ac locus regula minorum* Seraphici Franciſci, *nuperrimè extructus cura, & impendijs* Ludouici .xi. Regis Francorum, *cum* Romã *ante hos annos aduẽtaſſet, inſtãte religioſo viro fratre* Franciſco *de* Paula, *natione* Calabro, *qui poſtea inter* Sãctos *à* Leone *decimo relatus eſt, approbata prius eius vita ſignis, & miraculis.* Eſt *enim locus iuxta* Aedem .S. Fœlicis *in* Pincis *in colle* Hortulorũ, *vbi ſepultus fuit* Nero Princeps, *vt ſcribit* Suetonius, *cũ inquit,* Reliquias Egloge, *&* Alexandriæ *nutricis, cũ* Accia *cõcubina* Gentili Domitiorum *monumẽto cõdiderunt, ꝗ conſpicitur è* Martio Campo

impoſitum colle Hortulorum, in eo monumento Solium Porphyretici marmoris, ſuperſtanti lunēſi ara, circumſeptum è lapide thaſio. Collis autem Hortulorū dictus vel ab hortis Saluſtianis, quorum pars in eo colle erat, vel quòd ſub illo, inter ipsū & viam Flaminiam, vbi locus eſt humidus, horti olim fuerunt, cuius rei meminit Strabo, loquens de Auguſti Mauſoleo cum inquit, addidit hortos, & nemora iuxta Naumachiam, locus hodie ab incolis vulgò Hortalia vocatur, nam totus hic ambitus qui patet inter montem hunc, & Auguſti molem occupabatur olim rebus ab Auguſto conditis vſq; ad Tyberim, vt poſtea dicetur. Ex colle olim Hortulorum deſcendebant Candidati qui erant petituri magiſtratus inſeptis Campi Martij, alba veſte induti, ſine toga, ne munera ad corruptionem abſconderent, fuiſſe autem ad hunc vſum Portam ad formam Aquæ virginis tradunt. Septa verò Martij campi, iuxta viam Flaminiam, & viam Fornicatam, ſcribit Liuius in eo ambitu, vbi poſtea erecta fuit Columna Cochlidis Antonini Pij, iuxta montem Citatorum, qui à citandis Tribubus, ſiue Acceptorius ab acceptandis ſuffragijs, ſiue mons Septorum à proximis ſeptis nuncupatus. Eſt autē tumulus potiùs quàm mons, ex egeſtione terræ manu factus ex fundamentis (vt creditur proximæ Columnæ Cochlidis. Eſt & alter huic ſimilis

mons inter

mons inter Plateam nunc Iudæorum, & Tyberim, qui hodie vocatur mons Cinicorum à nobiliſsima Cinicorum familia locum incolente, factus (vt puto) de induſtria, quaſi agger, & repagulum ad reprimendum alueum Tyberis, qui influebat totus à ſiniſtris, antequã à Tarquinio Priſco recto curſu directus eſſet, quo nunc labitur, vt poſtea dicetur. Extat *tertius huiuſmodi mons Iordanus, omnibus notus, à quodam Vrſino* Heroe *nuncupatus, vbi Illuſtriſs. Vrſinorum proſapiæ, etiam nunc ædes ſpectantur, & coluntur. Eſt enim mõs ſpatio breuis, ſed nomine amplius, non locus homines nobilitat, ſed locum nominis claritudo. Reſtant duo montes Vaticanus, & Ianiculum vltra Tyberim.*

DE *mõte Vaticano, & eius ornamentis.*

MONS *Vaticanus à vaticinijs, teſte Gellio, nuncupatus, quòd in eo quondam Hetruſci ſub gemina Ilice vaticinarentur; vnde Plynius, vetuſtior (inquit) in Vaticano Ilex. In qua titulus æneis literis Hetruſcis, regione arborem iam tũc dignam fuiſſe ſignat, vbi poſtea ob eam rem fuit Templũ Apollinis. Vaticanus, inquit Feſtus, quòd eo potitus ſit Populus Romanus, Vatum reſponſo pulſis Hetruſcis. Varro tamen ſcribit Vaticanũ Deum nominatum, penes quem eſſent vocis huma*

næ initia, quondam pueri, ſimul ac patri ſunt, eam primã ædunt quæ prima in Vaticano ſyllaba, idcircò uagire dicitur. Eſt enim Mõs omnibus nũc notiſsimus, ubi ſedes Apoſtolica, & Baſilica Petri, Apoſtolorum Principis, Quã Conſtãtinus Imp. à fundamẽtis excitauit, iuxta Aedẽ Apollinis ex quibus ipſe ſuis humeris. xij. corbulas terræ in Honorem xij. Apoſtolorũ aſportauit, ornauitq́; pulcherrimis rerum ornamẽtis, & præcipuè locum, ubi oſſa, & cineres Apoſtolorũ Petri, & Pauli condita, æquali portione dicuntur, quem gemmis, auro, argẽto, & cupro decorauit. Elargitusq́; eſt oloſericas ueſtes, ac uaſa ad rẽ Sacrã pertinẽtia. legebatur nuper in Abſide quæ nunc diruta eſt diſticon ex muſiuo paucis notum.

Quod duce te mũdus ſurrexit in aſtra triũphans.
Hanc Conſtantinus victor tibi condidit Aulam.

Quam Honorius primus de auratis tegulis ex Ioue Capitolino ſumptis, exornauit, à . Q . Catulo exauratis, cũ Templũ Ioui poſt exactos Reges dedicaret. Extãt in Tẽpli ueſtibulo, quod Paradisũ uocãt, à Dono Papa primo marmoribꝰ ſtratũ, & à Martino. v. inſtauratũ, Apoſtolorũ Petri, & Pauli pictura in proxima Porticu. In medio autẽ Atrio ſurgit Aerea pinea miræ magnitudinis ex ueteri ſtructura tuberculis inſignita, & nauicula à tergo fluctuans ex muſiuo opere à Zoto Florẽtino eminẽ

tiſſimo tunc magiſtro depicta, ſicut poſtea ab Antonio eiuſdem loci Fores Baſilicæ .S.Petri conflatæ, & inauratæ, mirabili rerum cælatura inſignitæ, opera, & impenſa Eugenij.iiij. In memoriam nationum, quæ eius opera Eccleſiæ Romanæ reconciliatæ ſunt, cuius rei argumentum foribus cælatum apparet. Nam hæ Portæ olim argenteæ erant, ſed ſublatæ ab Agarenis dicuntur. Extat à dexteris in angulo Porta Sancta, ab Alexandro vi. anno ſæculari primũ patefacta, pridie Natalis Domini .M.D. aſtante Clero Populoq; Romano ubi interius eminet marmoreum tabernaculũ, ferro undiq; munitum, ubi Sacrum, Chriſti Sudarium aſſeruatur, & Ferrum Lanceæ, quo eius latus apertum, à Maximo Turcarum Principe miſſum Innocentio.viij. Extat eius argumentum, æreum ipſius Pont. Simulachrum ita locatum, cum ferri effigie. In ſiniſtro uerò Templi Angulo, in Marmoreo Suggeſto eſt caput Sancti Andreæ Apoſtoli è Peloponneſo à Principe loci Romam deuectum, ſuſcipiente illud Pio.ij. Apud Pontem Miluium, ubi extat rei memoria. Requieſcunt etiam corpora Apoſtolorum, Simonis, & Iudæ, & pro maiori parte cineres Summoꝝ Pont. quorũ aliqua marmorea ſepulchra in renouatione Templi ſunt diruta. Extat adhuc Syxti .iiij. miro artificio conflatũ

æreum monumentum,omnium noſtræ ætatis pulcherrimum, In Sacello,quod ipſe Pont. adhuc viuens,*à* Ioanne Pulario Florentino *extructum, qui etiam innocentij .viij. ex eodem metallo monumētum conflauit.* Extant *etiam duo pari forma, & effigie,*Petri Apoſtoli *ærea ſimulachra,*Quorum *alterum aiunt ſuiſſe olim* Capitolini Iouis *ſignū.* Nouiſsimè verò Iulius .ij. *magnæ molis fundamēta admirabilis ſtructuræ, veterem ſoluens vetuſtatem, iaciens,auſpicatus eſt,nec abſoluit inceptum opus ante à* Nicolao .v. *à* Paulo .ij. *auctū.* Haud *ſilentio præteribo* Vaticanas *ædes, huic loco contiguas, quas hodie* Summi Pontifices *incolunt,à* Symmachio *primo,vel(vt alij tradunt) à* Nicolao .iij. *inchoatas, mox ab alijs auctas, & excultas, ſed præcipuè à* Nicolao .v. Qui Vaticanum *mōtem magnis mœnibus muniuit, mox etiā à* Syxto .iiij. *qui & conclaue, &* Bibliothecam Palatinam Forumq;,*quod* Rotam *vocant, excitauit, quod* Innocentius .viij. *abſoluit, &* Atrium *in* Palatio *extruxit,& magnifice ædium partem inſtaurauit* Et *fontem* Areæ *addidit.* Itemq; *in ſupercilio mōtis verſus prata vaticana pulcherrimas* extruxit Aedes, *appellauitq; eas ab apertiſsimo proſpectu belle videre*,quas *poſtea* Iulius .ij. Vaticanis *ædibus ampliſsima,tripliciq; cōcamerationis porticu coniunxit,ſuperata, dirimente* vtrumq; *locum*

valle. Excita

valle. Excitauitq; amœniſsimum fontem, cum nemore aurea poma producente parietibus vndiq; circumſepto, vbi in medio, Nili cum ſuis inſignibus ſimulachrum, ac Tyberis, cum pueris conditoribus Vrbis lupæ mammam tractantibus, & à latere marmorea ſigna, Apollinis cum arcu, & ſpiculis. Laocoontiſq; Virgiliani, cum duobus filijs, ex vno marmore draconum complexibus implicitis: Venere paruum Cupidinem iuxta ſe deſpiciente. Cleopatra fonti appoſita ex angui ſimillima. Namq; arduus Iulij animus ad omnia præclara ardebat. Et Syxti Baſilicam, vbi ſtata celebrantur ſacra pictura Heroica, antiquæ perquàm ſimillima, non viſa aduſq; hæc tempora, decorauit, deſtinauerat, & Aream .S. Petri ampliare, Suggeſtum, quod Benedictionem vocant perficere, Baſilicamq; Petri, ſicut cœperat abſoluere. Inchoauerat & viam à platea .S. Petri vſq; ad naualia, quem locum nunc Ripam vocant, & à Ponte Vaticano intra Vrbem, vltra Syxti Pontem aliam viam, cum grandi Prætorio, quod omnibus Curijs dedicauerat, multoq; alia Vrbi, Curiæq; Romanæ ſatis vtilia, ſi per mortem licuiſſet. Leo Decimus inſignem Porticum triplicem, & Zetas, & picturã & Lacunaria aurea omnia ab eminentiſsimis Artificibus comparata, adiunxit. Sub cuius Pontificatu noſtra ætas vidit Elephantũ quaſi pullum ex

India aduectum, pardoſq;, & leones plurimos, & quædam alia animalia diu in Vrbe non uiſa.

DE Monte Ianiculo, & locis adiacentibus.

IAniculus mons is eſt qui Tranſtyberinæ regioni plurimus imminet, ueluti Arx. vnde Ouid. *Arx mea collis erat, quem cultrix nomine noſtri Nuncupat, hæc ætas Ianiculumq; vocat.* Dictus putatur, uel quòd ibi Ianus habitauit, & ibi ſepultus, uel quòd ex Ianiculo Romani primũ iter in Ethruriam fecêre, & ab eo tranſitu dictus. Ianus enim trãſitus uocatur, ut tradit Cicero, & Macrobius, & dicitur quaſi Eanus ab eundo, quòd eat: & uertat cœlum, & res omnes, nam penes ipſum eſt omne ius uertendi cardines, Is Deus ab initiò aurei ſæculi leuũ latus Tyberis in Ethruria tenuit, dextrum Saturnus. Ea ætate non erat monarchia, quoniã nulla mortalibus erat cupiditas Principes, quia iuſti erãt, & religioni dediti, Dij habiti, ac dicti. Pudor ipſe regebat populos, & ius Principes. Domus illis cryptæ, aut viminũ Tuguria, uel caua arborum ligna, uictus ſponte naſcentia, aut indiẽ ex uenatu erat. Vinũ, & Far primus illos Ianus docuit. Vxor illi fuit Veſta, & prima Sacrorum Regina ſempiternũ Sacrificiorum ignem virginibus

credidit, ad

credidit, ad pudorem, & ſanctimoniam domorum primus ualuas, ſeras, & claues excogitauit, & ab eodem dictæ Ianuæ, ipſe uirgam, & clauem manu tenet. Hunc crediderunt eſſe Noeum, qui magno totius Orbis Cataclyſmo ſuperfuit, cuius Arca in Gordieo monte Maioris Armeniæ ſeruata dicitur. Ianiculum montē primus omnium Ancus Marcius Vrbi addidit, non loci neceßitate, ſed quia uidebatur tanquàm Arx, & occaſio hoſtibus ad expugnādam Vrbem. Liuius ita tradit, Ianiculum quoq; additum, non inopia loci, ſed nequando ea Arx hoſtiū eſſet, id non muro ſolum, ſed ob commoditatem itineris ponte ſublicio tum primùm coniungi Vrbi placuit. Quiritiæ quoq; foſſæ, haud parum munimentū à planioribus aditu locis Anci regis opus. De quibus Feſtus, Quiritium foßæ dictæ, quòd eas Ancus Marcius cum Vrbem circūdedit, Quiritiū opera fecit. Sub Ianiculo ſepultus dicitur Numa Rex in agro L. Petilij ſcribæ, in quo (ut Liuius inquit) dum cultores altius terrā moliuntur, duæ lapideæ arcæ inuentæ, operculis plūbo deuinctis, literis Latinis, Græciſq;, utraq; Arca inſcripta erat. In altera Numam Pompilium Regem ſepultū eſſe, In altera libros Numæ. Eas Arcas cum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet, Quæ titulum ſepulti Regis habebat, inanis inuenta,

ſine ullo humani corporis ueſtigio, per tabem abſumpti. In altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros, non integros modo, ſed recentiſſima ſpecie ſeptẽ libri Latini de iure Pontificio, Septem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit, In quibus cum animaduerterent pleraq; friuolas religionum cauſa continere, ex. S. C. libri in Comitio cremati ſunt. In Ianiculo etiã ſepultus fuit Cæcilius Statius poeta, Vt ſcribit Euſebius. In eodem monte habuit elegantes Hortos Tullius Martialis, Valerij Martialis poetæ amicus, eo ipſo teſte. Eſt autem Ianiculus mons qui plurimus Tyberi, & Trãſtyberinæ regioni iminet, forma, ac ſitu longiſſimus, Is auſpicatur à Porta, quæ nũc uocatur Turrionis, porrigiturq; multis ſtadijs per longitudinem, uerſus meridiem, plurimus aſſurgit intra mœnia ad Portam. S. Pancratij, habetq; in cliuo, qui maximè Tyberi incumbit Templũ. S. Honofrij Anachoritæ Perſarum (ut aiunt) Regis quondam filij. Et intra Tranſtyberina mœnia in mõte Aureo Aedem. S, Petri eiuſdẽ nominis, ab harenæ aureo colore (ut credi poteſt) quæ illic effoditur, in uſus præcipuè ſcriptorum, ubi ſunt fratres. S. Franciſci, & ubi Apoſtolus Petrus ultimo Neronis anno cruci affixus, pedibus in ſublime elatis ſic enim crucifigi uoluit, quòd diceret indignũ eſſe Saluato

ris mortem

ris mortē imitari. Sacello ibi nuperrimè excitato, eleganti rotundo in gyrum columnato, ad eius ſimilitudinem, quod Albuneæ erat dicatum ſuper caſum Anienis, uti hodie Tyburi uiſitur. Non deſunt tamen qui Petrū in Circo Neronis paſſum eſſe efficacibus probent argumentis, cuius rei monumentum in Templo S. Mariæ Tranſpontinæ, non leui ceremonia aſſeruatur. Is locus proximè inſtauratus à Ferdinando Hiſpaniæ citerioris rege, & multis adiuuātibus exornatus, Tabulaq; inſigni, & tabernaculo excultus à Clemente .vij. Pont. Max. iam tum Cardinale: Curante inſigniſs. Io. Mattheo Giberto eius nunc Datario, qui præter ætatem ſapiēs ac pluſquàm anni repromittant in cōmiſsis fidelis, ac prudentiſsimus, magnis ab eo honoribus, & diuitijs, honeſtatus eſt: Subeſt huic iugo Tranſtyberina regio, quæ & Rauennatū Caſtra aliquando dicta, quoniam ibi illa erant conſtituta, ut Miſenatiū in Cælio mōte, Geminæ enim claſſes, Strabone teſte, ab Auguſto conſtitutæ erant, Altera Rauennæ altera Meſeni, quæ ſuperum, atq; inferum Mare cuſtodirent. Videntur autem hi fuiſse milites claſsiarij, qui excubias interea in Vrbe agerent, & cum maior impendere neceſsitas mitterentur ad claſsē. Quæ regio plurima nunc incolitur circa Portā ſeptimianam, & ripā Tyberis. Cætera uerò pars hortis, & Arbuſtis, ſeruit propter peſtilentes au-

næ, cuius diem feſtum colunt, qui aliqua arte uiuũt, huius Aedes trans Tyberim eſt. Fuit & in ripa Tybris Fortunæ virilis ab eodem Rege conditum, vbi vndæ virgines inſpiciebantur, ſi quod corporis uitium lateret ibi aperiretur. Idem in eodem.

Diſcite nunc quare Fortunæ Thura virili,
Detis eo gelida, qui locus humet aqua:
Accipit ille locus poſito uelamine cunctas,
Et uitium nudi corporis omne uidet.

In hoc etiam ambitu fuit Templum Fortunæ Dubiæ, ab eodem Rege conditum. Vt lib. 6. Faſtoꝝ.

Conuenit & ſeruis, ſerua quia Tullius ortus,
Conſtituit dubiæ templa Fortunæ Deæ.

In cuius feſto uſq; ad ebrietatẽ bibatur. Erat præterea Tranſtyberim Albiona ager, ab Albionarũ Luco, ita uocatus, quò in loco bos alba immolabatur. Erant & Prata Mutia, Cæcilius: Mutio inquit prata trans Tyberim data, ab eo Mutia appellata. Sicut in Vaticano prata Quintia, à Quintio dicta. Plynius ſic ait, Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cicinnato viator attulit dictaturã. Tranſtyberina olim erat uilior pars Vrbis, ubi ſepeliebantur Scurræ, & uiliſsima quæq; miniſteria fiebant, ubi & ſordidarũ artium officinæ erant, ut meminit Martialis.

Finis Libri
Secundi.

ANDREAE FVLVII ANTIQVA- rij Rom. *Antiquitatum Vrbis.* Liber Tertius.

TYBERIS FLVVIVS.

OCCVRRENTE, *hoc in loco, Tyberino alueo, qui Tranſtyberinam regionem ab Vrbe diſterminat, quo nihil Vrbi commodius, operæ pretiũ uiſum eſt de eius ortu, natura, & lapſu, aliquid diſſerere.* Is *omnium ſine controuerſia, fluuiorum* Rex *appellatur.* Ouid *lib.* 2. Meth.

Cuiq; *fuit rerum permiſſa potentia* Tybris.

Et *libro quarto* Faſtorum.

Tuq; future parens Tybri *potentis aquæ.*

Albula prius, ob aquæ qualitatem uocatus, poſteà uerò Tyberinus, *à* Tyberino *Albanorum* Rege *ibi ſubmerſo, uel* Tybris, *à* Tybri *Tuſcorum duce, uel* Latrone, *nuncupatus, in eius ripis aliquando latrocinia exercente.* Virgil. *libro.* 8. Aeneid.

Tum reges, aſperq; immani corpore Tybris,
A *quo poſt* Itali *fluuium cognomine* Tybrim.
Diximus, *amiſit uerum uetus* Albula *nomen.*

Vel ut Varroni *placet, quòd* Siculi *Tyberim foſſam uocant.* Oritur ex Apennino *paulò altiùs, quàm* Arnus, *tenuis*

Arnus, tenuis primùm, deinde .xlij. auctus amnibus excreſcit, ſed præcipuè (ut tradit Plynius) Nare, & Aniene. Tuſciam primum diuidit ab Vmbris, deinde à Sabinis, nouiſſime à Latinis dirimens in mare Tyrrhenũ, prope Oſtiam, uno legitimo oſtio ſe exonerat. Qualibet magnarum nauium ex Italo mari capax rerum in toto Orbe naſcentiũ, mercator placidiſſimus, ingreditur Vrbem à ſeptẽptrione egreditur à meridie, inter Oſtienſem, & Portuenſem uiam, à dexteris Ianiculum, à ſiniſtris Vrbem relinquens. Ferebatur anteà per radices Capitolij, uſq; in Palatium, ubi expoſiti fuerunt Romulus, & Remus, ad ficum Ruminalem, ut ſcribit Fabius pictor. Primus omnium Tarquinius Priſcus Alueum direxit, poſtea .M. Agrippa compreſſit. Nam Auguſtus ad coercẽdas inundationes, Alueũ Tyberis laxauit, & repurgauit, oppletum olim ruderibus, & ædificiorum prolapſionibus coarctatũ M. Agrippa Aedilis curſum direxit, Alueum mutauit, & magnis molibus ſaxorum in utraq; ripa locatis ſolidauit. Aurelianus poſtmodùm ualido muro lateritio utrinq; uſq; ad mare extructo coercuit Alueo etiam firmato, cuius admirãdi operis, per tot millia paſſuum, adhuc nõnullis in locis extãt ueſtigia, & qui hodie ſuper fluminis ripa ædificant, ea habent parata iam in fundamẽta, plateas, vulgò appellant. Primus omnium Ponte coniunxit Ancus

Martius, idem & Naualia, ut author eſt Dionyſius, *extruxit, inquit enim, cumq; eſſet amnis uſq; ad pontes fluuialibus ſcaphis latis magis nauigare idoneus, ad* Romam *autẽ maritimis quoq; nauibus onerarijs, magnis nauale aliquod excogitauit, ad egreſſũ eius extruere utẽs ut portu oſtio amnis ipſi⁹. Panditur autem multum in latitudine coniungens ſe mari,* Sinusq; *concipit magnos, quales portuum maritimorum illuſtrium, nec obſtruitur ad oſtium, marino littore, in corruptus, ſicut plæraq; alia flumina, nec paludibus, aut ſtagnis errans aliquò in loco conſumitur, priuſquàm mare contingat riuus, ſed eſt peruuius ubiq; nauibus uno tantum effluit oſtio legitimo, perſecans dorſum maris.* Na*ues igitur actuariæ per oſtium eius intrãt, &* Ro*mam uſq; remigio, & funibus tractæ adducuntur, maiores uero ante oſtium ad anchoram fluctuantes fluuialibus euacuatæ ſcaphis exonerantur.* Plynius *loquens de* Obeliſcis *ita inquit. Alia ex hac cura nauium quæ* Tyberi *ſubuehebant, quo exprimẽto palàm eſt non minùs aquarum huic amni eſſe, quàm* Nilo, *idem in eodem pluribus propeſolus in omnibus terris amnis accolitur, aſpiciturq;* Villis: Nulliq; *fluuiorum, minùs licet incluſus utrinq; lateribus, nec tamen ipſe pugnat, quanquàm creber, & nunquàm magis aquis quàm in ipſa* Vrbe *reſtagnantibus.* Q*uinimmò uates intelligitur potiùs*

monitor,

monitor, auctu ſemper religioſus. De moderandis uerò Tyberis inundationibus, Cor. Tacitus libro primo ita ſcribit, Actum in Senatu ab Arruncio, & Arrio, an ob moderandas Tyberis inundationes uerterentur flumina, & lacus per quos augeſcit: Auditæq; Municipiorum, & Coloniarum legationes orantibus Florentinis, ut Clanis ſolito alueo demotus, in amnem Arnum deferretur, idq; ipſis perniciem afferret. Congruentia his Interannates diſſeruère, peſſum ituros fœcundiſsimos Italiæ campos, ſi amnis Nar (id enim parabatur) in riuos deductus ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velini Lacum qua in Narem diffunditur obſtruere recuſantes, quippè in adiacentia erupturum, Optimè rebus mortalium conſuluiſſe naturam, quæ ut ſua ora, ſuos curſus, atq; originem ita fines dederit. Cicero in Epiſtolis ad Atticum, lib. 4. ſic inquit. Reatini me ad ſua tempora duxerunt, ut agerem cauſam contra Interamnates apud Coſs. & decem Legatos, quòd Lacus Velinus, à Marco Curio emiſſus: qui interciſo monte in Narem defluit. Ipſe autem Tyberis totus eſt nauigabilis, præter quàm intra Vrbem, inter Pontem Syxtum, & Pontem Marmoratum, ubi concitatior labitur, & ubi nunc Molendinorum machinæ cathenis ferreis ad ripas alligatæ, fluitant, Belliſſarij (ut tradit Procopius) inuentum.

Interciſis, bello Gothico, aquæ ductibus, & oſtienſi Porta ab hoſtibus occupata, interceptoq; omni comeatu. Apud priſcos ſeruorũ erat hoc opus. Recentiores uerò Aquarias Molas *inuenerunt, de quibus* Palladius *ita tradit, Si aquæ copia eſt, ita debere formari, ut cõſtitutis aquarijs molis, ſine animalium uel hominũ labore frumenta frangantur. Erãt apud ueteres aluei, & riparum* Tyberis *curatores ut nuper effoſſus eſt lapis in ripa flu. iuxta* Pontẽ Vaticanum, *cum huiuſmodi inſcriptione oſtendit.*

EX AVCTORITATE IMP. CAES.
VESPASIANI AVG. P.M. TRIB.
POT.IIII. IMP.X.PP. COS. IIII.
V. CENSOR. CAIVS CALPETA
NVS RANTIVS QVIRINALIS
VALERIVS CESTIVS CVRA-
TOR RIPARVM ET ALVEI TY
BERIS TERMINAVIT .R.R. PRO
XI. CL. P.P. CLXXIIII.

Item in altero lapide nuper effoſſo, erectoq; ante S. Mariam Tranſpontinam.

EX AVCTORITATE IMP. CAE
SARIS DIVI NERVAE F. NER
VAE TRAIANI AVG. GERM.
PONT. MAX. TRIB. POTEST.
V. COS. IIII. PP. TI. IVLIVS FE
ROX CVRAT. ALVEI, ET RI-

parum Tyberis

PARVM TYBERIS ET CLOAC. VRBIS TERMINAVIT RIPAM R R. PROX. CIPP. P. XXV.

Nam in ripa flu. ob numinis reuerentiam non ædificabatur apud Veteres.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

DE *Pontibus ſupra Tyberim, & eorum conditoribus.*

EXigebat ordo, ut à Ponte Miluio, qui prior, ac ſuperior in alueo Tyberis occurrit inchoaretur. Sed quoniam Pons Sublicius primus ab Anco Martio Rege conditus ſuper alueum Tyberis, ab eo incipiendũ eſſe cenſui. Sunt autem Pontes octo, Sublicius, Palatinus, Fabricius, Ceſtius, Ianiculẽſis, Vaticanus, Aelius, & Miluius, duobus tantum nũc dirutis Sublicio, & Vaticano. Quos omnes præter Sublicium Totilas demolitus eſt. Nam prius trabibus compactis, aut paruis lyntribus Tyberis alueus tranabatur, addito tandẽ Vrbi proximo Auentino monte: primus Ancus Rex ad ima eius Pontem, ex Sublicibus lignis compegit, unde Sublicius dictus. Fuiſſe tamen & Pontem Sacrum ante Vrbem conditam, ſcribit Dionyſius, cum inquit, Nam cum per cædes hominũ Saturno ſacrificaretur ad placandã Dei iram, hoc more ſublato ab Hercule, factũ eſt, ut pro hominibus, qui in Tyberim deijciebantur ſimulachra eorum Scyrpea deijcerent, quos Argeos uocabant. Creditur ibi ante fuiſſe, ubi poſteà Subli

*cius,uel idem Pons argumento eſt,quòd etiam inde ſimulachra Scyrpea eodẽ more in Tyberim, & deiecta ſcribit.*M.Varro,*cũ inquit,Argei fiũt, ex Scyrpeis uirgultis ſimulachra hominũ,&quot ãnos è Põte* Sublicio *à ſacerdotibus iaci ſolẽt.* Ouid.

Tum quoq; priſcorum virgo ſimulachra virorum,
Mittere roboreo Scyrpea Ponte ſolet.

DE Ponte Sublicio, *&* eius cognominibus.

PONS Sublicius *ad radices* Auẽtini, *iuxa naualia,Extant adhuc ueſtigia in medio profluente,ab* Anco Martio *primũ conditus,&* Sublicius *dictus, à ſublicibus lignis,quibus cõpactus erat.Sublices enim lingua volſca magnæ trabes uocant.* Pons *ſine ferreo clauo conſtructus, ita ut depoſita contignatione eximantur trabes ſine fultura, & reponantur.Q uẽ* Pontẽ Horatius Cocles,*in bello Porſenæ,impetus hoſtium ſolus ſuſtinens,à tergo intercidi iuſſit,ipſeq; armatus,natãs, ad ſuos ſe recepit.Grata erga tantã uirtutẽ* Ciuitas *fuit.Statua in* Comitio *poſita,agri, quatũ uno die circum arauit,datũ.Eundẽ* Pontẽ *poſteà* Aemilius Lepidus *Prætor lapideũ fecit,unde* Lapideus,*&* Aemilius *ab eo nuncupatus dicitur,qui poſtea* Tyberis *inundationibus læſus à* Tyberio Cæs.*reſtitutus,nouiſſimè uerò* Antoninus Pius, *marmoreũ fecit, unde* Pons *marmoratus uſq; ad hodiernũ diẽ dictus eſt.* Erat enim Pons *eminentiſſimus, unde* Facinoroſi

præcipitaban

præcipitabantur, ſicut anteà Scyrpea ſimulachra. Iuuenalis Saty 6.

Cum tibi uicinum ſe præbeat Aemilius Pons.

Per quē & Heliogabali Imp. cadauer annexo pondere ne fluitaret, in Tyberim abiectū eſt, ne unquā ſepelire poſſet. Vnde etiam multi martyres deiecti ſunt. Fuerūt poſt incēſam à Gallis Vrbem ob inopiam, præſertim cibariorum decretū, ut Sexagenarij e Ponte Sublicio in Tyberim deijcerētur, quòd inutiles eſſēt Patriæ defendēdæ, unde Depontani Sexagenarij dicebantur, & unū fuiſſe ſeruatū pietate filij, in cuius perſona pater conſilio ſuo pluriſmū adiumentū Reipub. attulit. Ita olim creditū eſt. ſed ueritas ſub allegoria latet, nam Sexagenarij à ſuffragio repellebantur, & ita eos Ponte deijci ſolitos fabulati ſunt, qui uidelicet olim erat in ſeptis ubi ſuffragia ferebantur.

DE *Ponte nunc. S. Mariæ.*

Q*Vonīa non uidebatur ſatis eſſe unū Pontē creſcēti magis, magiſq; indies Vrbi, cogitauerūt, & alios extruere, atq; paulò ſupra Sublicīu alterū condiderūt, Senatoriū nomine, à Senatoribus, ſiue Palatinū, à ꝓpinquo Palatino mōte unde ꝓximū erat iter in Tuſciā. M. Fuluius inquit Liui⁹ maioris uſus locauit Portū, & Pilas Pōtis in Tyberi, quibus pilis fornices poſt aliquot ānos. P. Scipio, & L. Mumi⁹ Cēſores locauerūt imponēdos*

Eſt enim Pons multiplici Fornice cõpactus, ad excipiendos bifidos proximæ iminẽtis Inſulæ alueos, Qui Pons hodie dicitur .S. Mariæ, à propinquo eius uetuſtiſsimo Fano, Pudicitiæ prius, nunc uerò S. Mariæ Aegyptiacæ.

DE duobus Pontibus Inſulæ, Tyberinæ, Fabricio, & Ceſtio.

IN medijs Tyberinis fluctibus aſſurgit Inſula Iouis Lycaonij, ſiue Tyberina Aeſculapio Sacra, duobus Pontibus, uelut duobus brachijs, munita Fabritio, Ceſtioq;, eſt autem Pons Fabricius, qui Inſulam Vrbi coniungit, Horatius.

Atq; à Fabricio non triſtem Ponte reuerti.

Dictusq; hodie Pons Iudæus, ab accolis eius loci Iudæis, dicitur etiam Pons Quatuor Capitũ, à quatuor marmoreis ſimulachris quadrifrontibus, in Põtis aditu collocatis. Quem Pontem .M. Lepidũ, & M. Curium ſtruxiſſe, titulus in Ponte ab utroq; latere forinſecus oſtendit. Ab altera uerò Inſulæ parte occurrit Pons Cæſtius, qui Tyberinam regionem Inſulæ connectit, Quem Valentinianum, & Valentem inſtauraſſe, inſcriptiones à dextris, & ſiniſtris oſtẽdunt, dicitur Pons Inſulæ ſi,ue .S. Bartholomei, à proximo eius Templo.

DE Ponte Syxto, ſiue Ponte Rupto.

Qui nunc

QVI nūc uocatur Pons Syxtus, à Syxto .iiij. Pont. Max. ex mulctatitia pecunia, nuperrimè inſtauratus, apud Veteres uocabatur Ianiculenſis, à proximo Ianiculo, ſicut ab Aurelia uia, uel Porta, Pons Aurelius nuncupatus: poſtea Ciuilibus Bellis exciſus, Pons Ruptus dictus eſt. Syxti de inde munificentia ſumptuoſiſſimè inſtauratus, ſicut plæraq; alia Vrbis loca, ac Templa, aut noua fecit, aut vetera inſtaurauit. Nam Iubilei anno, qui eo Pontifice celebratus eſt. M.cccclxxv. Ferdinandus Sicyliæ Rex Romam ueniens, Apoſtolorum limina uiſitatum, perſuaſit ei ut uias Vrbis dirutis porticibus, ac uiarum Flexibus, quibus occupabatur, laxiores fieri, ac lateritias, unde deſignatis Vicorum, & uiarum magiſtris, Vrbem à veteri ſitu, ac cœno, primus omnium Pontificum uendicauit, Eo tū nicipiente, cæteri ſecuti ſunt. vnde Vrbs priſcā reſumpſiſſe uidetur pulchritudinē, ac nitorē. Eſt enim Pons hodie omniū pulcherrimus, ac ſatis frequens, magnam Vrbi præbens commoditatem. Inter hunc, & Pontem Vaticanum, per oras Tyberis intra Vrbem, Iulius .ij. viam Iuliam de ſuo nomine uocatam, Funiculis regularibus ad amuſſim directam, nuperrimè excitauit, ubi magnifica nunc ædificia continenter à varijs extruuntur.

DE Potne Vaticano.

EXtant adhuc fundamenta Pontis Vaticani, in medio Tyberino alueo iuxta Hoſpitale.S.Spiritus, qui iungebat olim Vrbẽ cum Vaticano, unde nomẽ accepit, hic enim Triumphalis Pons fuiſſe dicitur cũ Porta, ac Via Triũphali, quæ in Capitoliũ uſq; protẽdebatur, ut Ioſephus, ac Diuus Hieronymus, ſcribũt, per quẽ, niſi nobiles, ut fertur, incedebant, quem Iulius. ij. inſtaurare decreuerat, & Viæ Iuliæ connectere.

DE Põte *Caſtelli, & mole Hadriana.*

IMminet huic qui hodie uocatur Pons Caſtelli, à Caſtello.i.Arce proximæ molis Hadrianæ, & Pons.S.Angeli, ab Angelo qui aliquãdo in ea mole uiſus eſt. Apud Veteres autẽ Pons Aelius dictus eſt, ab Aelio Hadriano Imp. qui eũ Pontem iuxta molẽ ſui ſepulchri excitauit de quo Aelius Spartianus, Fecit, inquit, & ſui nominis ſepulchrum iuxta Tyberim, ea de cauſa, ut per Pontẽ tranſeuntes ꝓpius molem aſpicerent, poſitã è regione Mauſolei, quod Auguſtus fecerat, Iã enim Auguſti monumẽtum repletũ erat, neq; quiſquam amplius in eo ſepeliebatur, & ipſe primus Hadrianus in ea, quã ipſe extruxit mole, ſepultus dicitur, ubi ipſius cineres, & omniũ Antoninorũ poſt eum conditi, ut inciſæ literæ marmoribus, inſcriptiones, & Epitaphia illic hodie oſtendunt. Erat olim tota ea moles ex

trinſecus marmoribus incruſtata,ut adhuc ſigna apparent. Qua hodie Sũmi Pont.pro præſidio utuntur. Eſt enim moles ampla,rotunda,ſolida, & inexpugnabilis.Quã primus omniũ Bonifacius eius nominis.viij.munire cœpit,deinde cæteri Pont.ſecuti ſunt.Alexand.uerò.vi.eã,foſſa, aggere, propugnaculis,tormẽtisq; bellicis. & præſidialibus excubijs,accuratiſſimè muniuit,locũq; ampliauit,occultumq́;,ac penſile excogitãs iter per proxima Burgi.S.Petri mœnia, uſq; ad Aedes Vaticanas deduxit,quo tutior ſine arbitro, exploratis prius latebris, cũ libuiſſet clanculum geſtaretur, Quem locum eruditiores uocant Molem Hadrianam, Neoterici Caſtellum.i.arcem.S. Angeli, quòd in eius apice aliquãdo uiſus fuerit Angelus Michael, cruẽtatum gladium in uaginam conuertens, cum illac Gregorius magnus iter haberet,comitante clero, Populo Romano, ad.S.Petrũ Vrbem ſacris rogationibus,quas Græco uocabulo Letanias uocãt, luſtraturus. Extat in loco Sacellum, ubi pictura res geſta cõſpicitur.Dictaq́; etiam eſt Arx Creſcẽtij, à Creſcentio quodam Factioſo Duce, ex oppido Nomento, qui illam in ſuam poteſtatem redigens, occupauit,diuq́; tenuit,donec Theutonicorũ fidei, qui illam oppugnabant, ſe committens,ab illis cõfoſſus,crudeliterq́; trucidatus eſt.Quam Molẽ Procopius, bello Gothico optimè deſcribit, cũ inquit.

Hadriani quondã Imp. Sepulchrum, uelut molis, & arcis monumentũ, extra Portã Aureliam, iactu lapidis impoſitum. Primus eius ambitus quadrati figurã habet, cõſtat enim totus ex marmore Pario, ſumma artificum diligẽtia ædificatus, in medio uerò huius quadrati, rotunda moles exurgit, excelſa altitudine, & tanta, ut ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter uix iactu lapidis tranſigitur. Quã molem Belliſarius occupãs, pro Arce, & præſidio contra Gothos uſus eſt, Erant in ſumma parte undiq; magnæ ſtatuæ hominum equorũ, quadrigarũ, excellenti artificio confectæ, Has partim integras milites demoliti, partim confractas, in hoſtes deiecerunt, ita tot artificum opera, & labores, & Sepulchri ornamenta, paucis horis, militũ malignitas abſumpſit. Quorum fragmenta quædam, & capita ſtatuarum erui è profunda tellure uidi, Alexãd. ui. molẽ ipſam altiſsimis undiq; foſsis muniẽte. Pontemq; ipſum Nicolaus. u. expeditiorem reddidit ſublatis quibuſdam caſulis, quæ pontem occupabant, Iubilei anno . M. cccc. l. cum quadam die multitudo magna, uiſo Sacro Sudario, facta obuiã quadam mula, cum neq; uenientes, neq; redeuntes, ob inſequentem turbam cedere poſſet. Plurimi illic à multitudine mortalium, uel equorũ calcibus oppreſſi, multi à lateribus Pontis in flumen cadentes, undis periere. Quorum cauſa duo illa marmorea Sa

cella ſphærica in aditu Pontis (quæ adhuc extant) excitata ſunt. Poſtea uerò Alex. vi. expediſſimum peregit illic iter, ſublata anguſtiſſima Porta, inter Pontem, & molē, altera multò ampliore paulò ulteriùs excitata, ferroq; munita.

DE Ponte Miluio, & de Pontibus Anienis.

EXtra Portam Flumentanam, ad ij. prope lapidem, in uia Flāminia, occurrit Pons Miluius, ſiue Moluius, cuius etymologiam non reperi. Quē ab alite Miluio dictum putarem, niſi etiā Moluius vocaretur. Hic ſolus nunc extra mœnia Vrbis, à Scauro, ut tradit Amianus Marcellinus, extructus, Sæpiùs euerſus, ſæpiùs inſtauratus, nihil ex ueteri ſtructura retinet, præter fundamēta. In quo Ponte (ut Sallvſtius ſcribit). M. Tullij Ciceronis Conſulis uigilantia, legati Allobrogum, nocte intempeſta, interceptis de induſtria literis, deprahenſi ſunt & patefacta. L. Catelinæ contra patriā pernicioſa coniuratio eſt. Sumptumq; de coniuratis ſupplicium, liberataq; Vrbē, primus omnium Pater Patriæ appellatus eſt. Apud eundem Pontem Conſtantinus Magnus Imp. Maxentium Tyrannum, Maximiani filium, Magicis artibus deditum, militari ſtratagemate, materia ac nauibus ſupra Tyberim diſpoſitis, fluuio ſubmerſum ſuperauit. Nam cum diuerſis opugnaſſet prælijs, conſpecto demū

in æthere crucis uexillo, clamantiſq;, uoce audita, ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΗ. In hoc uince, ut tradit Hiſtoria ter parrita ꝑfligauit. Cuius uictoriæ extat hodie triumphalis Arcus iuxta Colloſeum.

EXtant & extra Vrbem in Aniene Fl. Pontes quatuor, Salarius, Nomentanus, Mammæus, & Lucanus. Salarius in uia Salaria ubi huiuſmodi carmina marmore inciſa leguntur.

Quam benè Curbati directa eſt ſemita Pontis,
  Atq; interruptum continuatur iter.
Miramur rapidas ſubiecti gurgitis undas,
  Et lubet iratæ cernere murmur aquæ.
Ite igitur faciles per gaudia veſtra Quirites:
  Et Narſin reſonans plauſus ubiq; canat.
Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes:
  Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Poſt hunc Nomentanus Pons uia Nomentana, Mammæus uia Tyburtina, ab Ant. Pio extructus, poſt eá á Mamæa Alex. Imp. matre inſtauratus. Pons Lucanus iuxta Tybur, ubi ſphærica uiſitur moles cum inciſis literis. Ti. Plaucio. M. Faun. Siluano, & quæ ſequuntur. lege librum Epitaphiorum.

DE Aquæductibus, & eorum conditoribus & Aquarum qualitatibus.

QVoniam de Tyberi, & Pontibus eius, ſatis dictũ eſt. Placet iã de Aquæductibus dicere

Vnde Strabo, Vrbem Romam, inquit, non delectu, ſed neceſsitate conditã eſſe patet, quæ prima ſupra Oſtiã in Mediterranea ea ſola ſuper Tyberim iacet, in mõtibus prius cõdita, cæteris rebus abundãs penuria tantũ laborabat aquarũ. Qua de cauſa cogitauerũt illi ueteres aliunde, quomodo cũq; aquas in Vrbẽ deducere. Nã cũ Roma parua, ac parũ populoſa in principio ſui eſſet, & quaſi accola Tyberis, ſatis erat ei Tyberina aqua: ac fontes qui circa Capitoliũ, & Palatiũ oriebantur. Frontinus itẽ Romani inquit, ab V. C. per annos. cccxlij. contẽti fuerũt uſu aquarũ, quas ex Tyberi, & puteis, uel fontibus hauriebãt. Habuit Roma etiã familiam, quæ tuebaꝛ Aquæductꝰ, Caſtella, & Lacus, hãc Auguſtus hæreditatẽ ab eo ſibi relictã puplicauit, adeoq; aquarũ ſeuera lata lex, ut agri, qui aqua publicà cõtra legẽ eſsẽt irrigati, publicarẽtur. At poſtquã ambitu, & populo, magnitudine ſupra quã dici põt, creuit, paulatim à Tyberi receſsit, ea pars, quæ plurimũ diſtabat, ꝓpter interuallũ, & incõmodum aquæ penuria laborauit, decretũ eſt finitimas aquas per Aquæductus, & formas in Vrbem deducere. Quandoquidẽ aqua non poculis tantùm, ſed pluribus mortalium uſibus neceſſaria eſſe uideretur. Primus omnium Appius Claudius ex agro Lucullano, quem Tuſculanum putant, ut tradit Frontinus Arcuato opere in Vrbem deduxit.

Quamuis Ancus unus ex Regibus Aquam Martiam in Capitolium deducere excogitauit. Eam poſtea Q. Martius in ſua Prætura deduxit, à quo nomen accepit, de qua Plynius, Dicantur, inquit, inuicta miracula, quæ Q. Martius Rex fecit, is iuſſus à Senatu Aquarum Appiæ, & Anienis tegula ductus, reficere nouam à nomine ſuo appellatam, cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tẽpus adduxit. Iulius Frontinus Curator Aquarũ, de quibus libellũ ad Diuũ Neruam Imp. ſcripſit, aquas Vrbis ſua ætate nouem tantùm fuiſſe tradit. Sextus verò Rufus, qui Frontino poſterior fuit, Diocletiani Imperatoris temporibus Aquas .xix. commemorat, unde ob aquarum copiam, Vrbem, dicit, à veteri infamia purgatam, quæ tribus menſibus anni dicebatur peſtilens, & in ſingulis aquis appoſitæ erãt inſcriptiones, quæ nunc abolitæ ſunt, quæ tantùm hodie extant in Martia, Claudia, & Virginea. Strabo lib. 5. ita tradit. Tanta autem per Aquæductus aquarum ubertas influit, ut per Vrbem, atq; Cloacas amnes inundare videantur: & uniuerſæ propemodùm Aedes ſubterraneos meatus, ſiphones, ac fiſtulas undoſas habeant. Quorum accuratiſſimã diligentiam. M. Agrippa egit perpetuus Aquarũ Curator, Qui Vrbem plurimis alijs ornamentis adornauit. Idemq; in ædilitate ſua Virginia Aqua cæteriſq; corriuatis, atq; emendatis Lacus ſeptingentos fecit,

gentos fecit, Fontes. C.V. Caſtella. CXXX. Cõplura etiam cultu magnifica, & operibus omnia annuo ſpatio, gratuita præbuit. Balnea .CLXX. quæ nunc Romani ad infinitũ auxêre numerũ. Si quis aquarũ abũdantiã in publico Balneis, Piſcinis, Euripis, Domibus, Hortis, Villis, Spatiaq; uenientium extractos Arcus, Conualles, æquatas fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto terrarum Orbe. Aquarum uerò celeberrimæ Martia, Claudia, Appia, Virginia, Anio nouus, Anio uetus, Iulia & Tepula. Prætera ſciendum eſt, eminentiũ Aquæductuum aquas omnes influxiſſe olim in Vrbem, per congruentia loca, iuxta Portam Næuiam, Latinam, & Pancratianam. Quia per has tantùm iuſto æquilibrio Formæ deducebantur ſuper terrã, ut adhuc illarum ueſtigia apparent, quædã uerò per ſubterraneos cuniculos, ut Aqua Virgo, & Aqua Iuturna. Quinq; erant olim Aquæductuum altitudines in omnem partem Vrbis. Altiſſimus Anio nouus, proxima Claudia, deĩde Iulia, Tepula, & Martia, Vrgente neceſſitate Anio nouus cæteris ſubueniebat, quia altiſſimus erat. Aquæductus, qui à ſexto ab Vrbe miliario ducebantur, ex lapide quadrato erant. Aquæ uerò omnes intra Vrbem diuidebantur per regiones. Erat & Caſtellũ receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipit, ex quo fiſtulis aqua ducitur. Cum itaq; Ductus Aquarum ad

uiarum diuortia,uel regionũ Vrbis fines perducti erant, Caſtella in formarum ſummitate habebant, quibus aqua per digitos,uncias, modulos ædificijs, operibusq;,& muneribus publicis,ac priuatorũ,uſibus diuidebatur.In ſolo autẽ Lacus erant alia aquarum receptacula, ex quibus cum Romanæ plebis, & Fullonũ,Coriariorũ,aliorũq; opificum neceſſitatibus ſatisfieret,tum horti irrigabantur.

DE Aquæductu aquæ Aquæ Appiæ.

APpiam primam in Vrbem deductã ſatis cõſtat,quæ.M.Valerio Max. P.Decio Mure Coſs.anno.xx.poſt initium Sãnitici belli inducta eſt ab Appio Claudio Cenſore, qui & Viam Appiam à Porta Capena, Capuam uſq; muniendam curauit.Concipitur Appia in agro Lucullano,uia Præneſtina inter miliarium ſextum, & octauũ à diuerticulo ſiniſtrorſus:habet longitudinẽ à capite uſq; ad Salinas, qui locus eſt ad Portam Trigeminam. Riuus eius ſub Cælio monte, & Auentino actus emergit, extant adhuc uegiſtia quædam ad radices montis, iuxta Hippodromum, Campi Teſtacei, & altera ad proximum Arcum ſeptem Veſp. ubi deſinebat ad proximas Salinas.
Nec Appia,nec Virgo, nec Alſietina piſcinas habent ſub Hortis Lucullanis finiuntur in Campo

Martio

Martio ſecundum Fontem Scipionum Author Frõtinus. Inter Latinam olim, & Appiam uiam duo altiſsimi Aquæductus in unum influebant, & iterato dirimebantur, ut tradit Procopius, extant adhuc ſigna inter proxima vineta.

DE Aqua Martia, & eius bonitate.

CLariſsima aquarum omnium toto orbe frigoris, ſalubritatisq; palma, præconio Martia eſt, inquit Plynius, inter reliqua Deûm munera Vrbi tributa, uocabatur hæc quondã Aufeia, Fons aũt ipſe Piconia, oritur in ultimis montibus Pelignorum, tranſit Marſos, & Fucinum Lacum, Romã non dubiè petẽs, mox ſpecu merſa in Tyburtina ſe aperit, Primus eam in Vrbem auſpicatus Ancus Martius, unus ex Regibus, Poſtea. Q. Martius Rex in Prætura deduxit, Rurſusq; reſtituit. M. Agrippa. Strabo uerò hanc è Fucino emanaſſe ſcribit, cũ inquit, cæterũ è Fucino Lacu, Aquæ Martiæ fontes emanâre, quæ irrigationes Romæ ꝑpinat, quæq; reliquas ſuper aquas ꝑperat. Frõtinus eã dicit uia Valeria ad milliariũ. XXXIII. & ſuo tẽpore in Auẽtinũ à Traiano deductã, & Traianã fuiſſe dictam, Qui etiam ſcribit ſingulas aquas ita conſtitutas, ut Martia tota potui ſeruiret: reliquæ uerò alijs uſibus aſsignarentur, Plynius aũt tradit Aquã

Martiã natationi, Virginẽ verò tactu præſtitiſſe. In ſupplementũ Martiæ quoties ſiccitates ageret, auxilio aquæ eiuſdem bonitatis Auguſtam opere ſubterraneo perduxit, uſq; ad Martiæ riuũ, quæ ab inuentore uocatur Auguſta, naſcitur ultra fontem Martiæ, cuius ductus donec Martiæ accedat paſſus .DCCC, *Ingrediebatur olim Martia iuxta Portam maiorem, extat adhuc eius formæ unus fornix, uia qua itur extrinſecus ad Aedem*.S.*Laurentij extra muros, & per mœnia nũc Vrbis, quæ ſunt in eius Aquæductu, tranſit ſuper Portam Taurinã ſiue* .S.*Laurentij, ut in interiore eius Portæ Fornice extant Pedales literæ, in utroq; Frontiſpicio, cum inſcriptione trium Imp. Aug. Cæs. Aurelij Ant. Pij, & Titi Veſpaſiani.*

IMP. CAESAR DIVI IVLII F. AV-
GVSTVS PONTIFEX MAXIMVS
COS. XII. TRIBVNIC. POTE-
STAT. XIX. IMPE. XIIII. RIVOS
AQVARVM OMMIVM REFECIT.
IMP. CAES. M. AVRELIVS AN-
TONINVS PIVS FOELIX AVG.
PARTH. MAXIM. BRIT. MAXI-
MVS, PONTI. MAXI. AQVAM
MARTIAM VARIIS KASIBVS
IMPEDITAM PVRGATO FON-
TE EXCISIS, ET PERFORATIS

Montibus

MONTIBVS, RESTITVTA FORMA, ADQVISITO ETIAM FONTE NOVO ANTONINIANO IN SACRAM VRBEM SVAM PERDVCENDAM CVRAVIT.

IMP. TITVS CAESAR DIVI F. VESPASIANVS AVG. PONTIF. MAX. TRIBVNICIAE POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS. VII. DESIG. RIVOM AQVAE MARCIAE VETVSTATE DILAPSVM REFECIT, ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

Ab hac Porta diuertens uetus Marciæ Aquæ ductus, per Campum Eſquilinum (extant enim adhuc ſigna) ad Thermas primùm Diocletianas, deinde in proximos colles Viminalem, & Quirinalem deſcendebat; ut meminit Martialis.

DE Aquæductu, & Fontibus Aquæ Claudiæ.

Caligula altero Imperij ſui anno, duos ductus inchoauit quod opus Claudius perfecit, dedicauitq;. Alteri qui ex Fontibus Cæruleo, & Curtio deducebatur Claudiæ nomen dedit, nam Claudia inuenta, & adducta eſt à Claudio Cæs. Hæc bonitate proxima Marciæ. Claudia concipitur uia

Sublacenſi,ad miliariũ.xxxv.Fontibus duobus ampliſsimis,Cerulæo, & Curtio, tantæ bonitatis,ut Martiæ quoq; auxilio ſit, quoties opus fuerit.Finitimus Claudiæ Arcus iuxta Hortos Plancianos, inde in uſum Vrbis fiſtulis deducitur, partim ſui Claudia prius in Arcus, qui Neroniani uocantur, hi directi per Cælium montẽ, iuxta Templũ Diui Claudij terminantur,modum,quem cæperunt, aut circa ipſum montem,aut Palatium, Auentinumq́; & Tranſtyberinã regionẽ demittunt. Extant in utroq; monte ſigna,tradunt partem eius Aquæ in Capitoliũ uſq; deductam,ab Ant.ut(aiunt)Caracalla, ut cubitales, lateritiæq́; literæ oſtendunt,à fronte Hoſpitalis.S.Thomæ,de torto Aquæductu in Capitolium uſq;, extant adhuc ruinæ Formarũ in Palatium uſq;,ſed in proximo Arcu nuperrimè detectæ literæ huiuſmodi.

P.COR.P.F.DOLOBELLA COS.C.
IVNIVS.C.F.SILANVS FLAMEN
MARTIAL.EX.S.C.FACIVNDVM
CVRAVERVNT,IDEMQVE PRO
BAVERVNT.

Quam quidẽ Aquã ſuo tẽpore Frontinus in Auẽtinum à Traiano deductam, Traianã fuiſſe dictã ut in ruinis Thermarũ Decij effoſsum marmor oſtẽdit,extat pars Aquæductus iuxta.S. Priſcam.Viſitur Aquæ ſimulachrũ,Marforio ſimile in nomiſmatibus Traiani.

tibus Traiani.Sed redeo ad Claudium, de quo Suetonius opera inquit magna potius, quàm neceſſaria quàm multa perfecit, ſed uel præcipuè Aquæductum à Caio inchoatum, Aquæ Claudiæ gelidos,& uberes fontes, quorum alteri Ceruleo,alteri Curtio,& Albudino nomen,ſimulq; riuum Anienis nouo,lapideóq; opere perduxit, diuiſitq; in plurimos,& ornatiſſimos lacus,Plynius libro.xxxvi. Nat. Hiſtor.Vicit(inquit)antecedentes Aquarum ductus nouiſſimum Impendium operis inchoati, à Caio,& perfecti à Claudio,Quippe lapideam excelſitatem omnes Vrbes, & montes æquantem,ut lauacra impleret Curtios,atq; Ceruleos Fontes adductos,erogata ad id opus Talentum ſexeginta millia.Influebat olim Aqua Claudia iuxta Portã, nunc Maiorem, in cuius Frontiſpicio interius, & exterius extant inſcripſiones cubitalibus literis, lapide inciſæ, Trium Imperatorum, Claudij, Veſpaſiani, & Titi filij.

TI. CLAVDIVS DRVSI.F. CAE-
SAR AVGVSTVS GERMANICVS
PONTIF. MAXIMVS TRIBVNI
CIA POTESTATE .XII. COS.
V. IMPERATOR .XXVII.

PATER PATRIAE AQVAS CLau DIAM EX FONTIBVS QVI VO CABANTVR CAERVLEVS ET CVRTIVS A MILIARIO .XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAM A MI-LIARIO .XII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT.

IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVST. PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. IIII. P.P. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A CAVDIO, ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSAS QVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPEN-SA VRBI RESTITVIT.

IMP. T. CAESAR DIVI .F. VE-SPASIANVS AVGVSTVS PON-TIFEX MAXIMVS TRIBVNIC. POTESTATE .X. IMPERATOR XVII. PATER PATRIAE CEN SOR. COS. VIII. AQVAS CVR-TIAM ET CAERVLEAM PER-DVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA A DIVO VESPASI ANO PATRE SVO, VRBI RESTI

tutas,cum

TVTAS CVM A CAPITE AQVARVM A SOLO VETVSTATE DILAPSAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT.

DE Aniene ueteri, & eius qualitate.

M. Curius Dentatus Cenſor, cum L. Papirio Anienis (qui nunc dicitur uetus) Aquã in Vrbem deducendã curauit, ex Manubijs de Pyrrho captis, Item poſt bienniũ actum eſt in Senatu de conſumatione eius Aquæ, tamen ex .S.C. duũuiri Aquam producentes creati Curius, & Fuluius Flaccus locauerant, Curius intra quintum diẽ, quã erat duũuir creatus, deceſſit, gloria perductæ pertinuit ad Fuluiũ. Concipitur Anio uetus ſupra Tybur, ubi partim in Tyburtinum uſum, & Romã deductus, quia minus ſalubris, in hortorum rigationem, atq; in ipſius Vrbis ſordidiora extaret miniſteria. Quoniam duæ Anienis Aquæ in Vrbem influebant, ut facilius dignoſcerẽtur, Anio nouus uocari cœpit, alias omnes præcedit. Priori uerò Anieni cognomen uetus adiectum, circa quartum miliarium uia, qua Latina in Labicanam itur Arcus trãſit, & peruenit in regionem uiæ nouæ in hortos Aſinianos.

DE Aniene Nouo.

in æthere crucis uexillo, clamantiſq;, uoce audita, ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΗ. *In hoc uince, ut tradit Hiſtoria ter parrita ꝓfligauit. Cuius uictoriæ extat hodie triumphalis* Arcus *iuxta* Colloſeum.

EXtant *&* extra Vrbem *in* Aniene Fl. Pontes *quatuor*, Salarius, Nomentanus, Mammæus, *&* Lucanus. Salarius *in uia* Salaria *ubi huiuſmodi carmina marmore inciſa leguntur.*

Quam benè Curbati directa eſt ſemita Pontis,
Atq; interruptum continuatur iter.
Miramur rapidas ſubiecti gurgitis undas,
Et lubet iratæ cernere murmur aquæ.
Ite igitur faciles per gaudia veſtra Quirites:
Et Narſin *reſonans plauſus ubiq; canat.*
Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes:
Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Poſt hunc Nomentanus Pons *uia* Nomentana, Mamæus *uia* Tyburtina, *ab* Ant. Pio *extructus, poſt eà à* Mamæa Alex. *Imp. matre inſtauratus.* Pons Lucanus *iuxta* Tybur, *ubi ſphærica uiſitur moles cum inciſis literis.* Ti. Plaucio. M. Faun. Siluano, *& quæ ſequuntur. lege librum* Epitaphiorum.

DE *Aquæductibus, & eorum conditoribus & Aquarum qualitatibus.*

QVoniam *de* Tyberi, *&* Pontibus *eius, ſatis dictū eſt. Placet iā de* Aquæductibus *dicere*

Vnde

Vnde Strabo, Vrbem Romam, inquit, non delectu, ſed neceßitate conditā eſſe patet, quæ prima ſupra Oſtiā in Mediterranea ea ſola ſuper Tyberim iacet, in mōtibus prius cōdita, cæteris rebus abundās penuria tantū laborabat aquarū. Qua de cauſa cogitauerūt illi ueteres aliunde, quomodo cūq; aquas in Vrbē deducere. Nā cū Roma parua, ac parū populoſa in principio ſui eſſet, & quaſi accola Tyberis, ſatis erat ei Tyberina aqua: ac fontes qui circa Capitoliū, & Palatiū oriebantur. Frontinus itē Romani inquit, ab V.C. per annos .cccxlij. contēti fuerūt uſu aquarū, quas ex Tyberi, & puteis, uel fontibus hauriebāt. Habuit Roma etiā familiam, quæ tuebat Aquæductꝰ, Caſtella, & Lacus, hāc Auguſtus hæreditatē ab eo ſibi relictā publicauit, adeoq; aquarū ſeuera lata lex, ut agri, qui aqua publica cōtra legē eßēt irrigati, publicarētur. At poſtquā ambitu, & populo, magnitudine ſupra quā dici pōt, creuit, paulatim à Tyberi receßit, ea pars, quæ plurimū diſtabat, ꝑpter interuallū, & incōmodum aquæ penuria laborauit, decretū eſt finitimas aquas per Aquæductus, & formas in Vrbem deducere. Quandoquidē aqua non poculis tantum, ſed pluribus mortalium uſibus neceſſaria eße uideretur. Primus omnium Appius Claudius ex agro Lucullano, quem Tuſculanum putant, ut tradit Frontinus Arcuato opere in Vrbem deduxit.

Quamuis Ancus unus ex Regibus Aquam Martiam in Capitolium deducere excogitauit. Eam poſtea . Q. Martius in ſua Prætura deduxit, à quo nomen accepit, de qua Plynius, Dicantur, inquit, inuicta miracula, quæ. Q. Martius Rex fecit, is iuſſus à Senatu Aquarum Appiæ, & Anienis tegula ductus, reficere nouam à nomine ſuo appellatam, cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tẽpus adduxit. Iulius Frontinus Curator Aquarũ, de quibus libellũ ad Diuũ Neruam Imp. ſcripſit, aquas Vrbis ſua ætate nouem tantùm fuiſſe tradit. Sextus verò Rufus, qui Frontino poſterior fuit, Diocletiani Imperatoris temporibus Aquas .xix. commemorat, unde ob aquarum copiam, Vrbem, dicit, à veteri infamia purgatam, quæ tribus menſibus anni dicebatur peſtilens, & in ſingulis aquis appoſitæ erãt inſcriptiones, quæ nunc abolitæ ſunt, quæ tantùm hodie extant in Martia, Claudia, & Virginea. Strabo lib. 5. ita tradit. Tanta autem per Aquæductus aquarum ubertas influit, ut per Vrbem, atq; Cloacas amnes inundare videantur: & uniuerſæ propemodùm Aedes ſubterraneos meatus, ſiphones, ac fiſtulas undoſas habeant. Quorum accuratiſſimã diligentiam. M. Agrippa egit perpetuus Aquarũ Curator, Qui Vrbem plurimis alijs ornamentis adornauit. Idemq; in ædilitate ſua Virginia Aqua cæteriſq; corriuatis, atq; emendatis Lacus ſeptingentos fecit,

gentos fecit, Fontes. C.V. Caſtella. CXXX. Cōplura etiam cultu magnifica, & operibus omnia annuo ſpatio, gratuita præbuit. Balnea. CLXX. *quæ nunc* Romani *ad infinitū auxêre numerū. Siquis aquarū abūdantiā in publico Balneis, Piſcinis, Euripis,* Domibus, *Hortis, Villis, Spatiaq; uenientium extractos* Arcus, Conualles, *æquatas fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto terrarum* Orbe. *Aquarum uerò celeberrimæ* Martia, *Claudia, Appia, Virginia, Anio nouus, Anio uetus, Iulia &* Tepula. *Prætera ſciendum eſt, eminentiū Aquæductuum aquas omnes influxiſſe olim in* Vrbem, *per congruentia loca, iuxta Portam* Neuiam, *Latinam, &* Pancratianam. *Quia per has tantùm iuſto æquilibrio* Formæ *deducebantur ſuper terrā, ut adhuc illarum ueſtigia apparent, quædā uerò per ſubterraneos cuniculos, ut* Aqua *Virgo, &* Aqua *Iuturna. Quinq; erant olim Aquæductuum altitudines in omnem partem* Vrbis. *Altiſſimus Anio nouus, proxima* Claudia, *deīde Iulia,* Tepula, *&* Mar*tia, Vrgente neceſſitate Anio nouus cæteris ſubueniebat, quia altiſſimus erat. Aquæductus, qui à ſexto ab Vrbe miliario ducebantur, ex lapide quadrato erant. Aquæ uerò omnes intra Vrbem diuidebantur per regiones.* Erat *& Caſtellū receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipit, ex quo fiſtulis aqua ducitur. Cum itaq; Ductus Aquarum ad*

Martio ſecundum Fontem Scipionum Author Frõtinus. Inter Latinam olim, & Appiam uiam duo altiſsimi Aquæductus in unum influebant, & iterato dirimebantur, ut tradit Procopius, extant adhuc ſigna inter proxima uineta.

DE Aqua Martia, & eius bonitate.

CLariſsima aquarum omnium toto orbe frigoris, ſalubritatiſq; palma, præconio Martia eſt, inquit Plynius, inter reliqua Deûm munera Vrbi tributa, uocabatur hæc quondã Auſeia, Fons aũt ipſe Piconia, oritur in ultimis montibus Pelignorum, tranſit Marſos, & Fucinum Lacum, Romã non dubiè petẽs, mox ſpecu merſa in Tyburtina ſe aperit, Primus eam in Vrbem auſpicatus Ancus Martius, unus ex Regibus, Poſtea. Q. Martius Rex in Prætura deduxit, Rurſusq; reſtituit. M. Agrippa. Strabo uerò hanc è Fucino emanaſſe ſcribit, cũ inquit, cæterũ è Fucino Lacu, Aquæ Martiæ fontes emanâre, quæ irrigationes Romæ ꝓpinat, quæq; reliquas ſnper aquas ꝓperat. Frõtinus eã dicit uia Valeria ad milliariũ. XXXIII. & ſuo tẽpore in Auẽtinũ à Traiano deductã, & Traianã fuiſſe dictam, Qui etiam ſcribit ſingulas aquas ita conſtitutas, ut Martia tota potui ſeruiret: reliquæ uerò alijs uſibus aſsignarentur, Plynius aũt tradit Aquã

Martiã natationi, Virginẽ verò tactu præſtitiſſe. In ſupplementũ Martiæ quoties ſiccitates ageret, auxilio aquæ eiuſdem bonitatis Auguſtam opere ſubterraneo perduxit, uſq; ad Martiæ riuũ, quæ ab inuentore uocatur Auguſta, naſcitur ultra fontem Martiæ, cuius ductus donec Martiæ accedat paſſus .DCCC, *Ingrediebatur olim Martia iuxta Portam maiorem, extat adhuc eius formæ unus fornix, uia qua itur extrinſecus ad Aedem* .S. *Laurentij extra muros, & per mœnia nũc Vrbis, quæ ſunt in eius Aquæductu, tranſit ſuper Portam Taurinã ſiue* .S. *Laurentij, ut in interiore eius Portæ Fornice extant Pedales literæ, in utroq; Frontiſpicio, cum inſcriptione trium Imp. Aug. Cæs. Aurelij Ant. Pij, & Titi Veſpaſiani.*

IMP. CAESAR DIVI IVLII F. AU-
GVSTVS PONTIFEX MAXIMVS
COS. XII. TRIBVNIC. POTE-
STAT. XIX. IMPE. XIIII. RIVOS
AQVARVM OMMIVM REFECIT.
IMP. CAES. M. AVRELIVS AN-
TONINVS PIVS FOELIX AVG.
PARTH. MAXIM. BRIT. MAXI-
MVS, PONTI. MAXI. AQVAM
MARTIAM VARIIS KASIBVS
IMPEDITAM PVRGATO FON-
TE EXCISIS, ET PERFORATIS

Montibus

MONTIBVS, RESTITVTA FORMA, ADQVISITO ETIAM FONTE NOVO ANTONINIANO IN SACRAM VRBEM SVAM PERDVCENDAM CVRAVIT.

IMP. TITVS CAESAR DIVI F. VESPASIANVS AVG. PONTIF. MAX. TRIBVNICIAE POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS. VII. DESIG. RIVOM AQVAE MARCIAE VETVSTATE DILAPSVM REFECIT, ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

Ab hac Porta diuertens uetus Marciæ Aquæ ductus, per Campum Eſquilinum (extant enim adhuc ſigna) ad Thermas *primùm Diocletianas, deinde in proximos colles Viminalem, & Quirinalem deſcendebat; ut meminit Martialis.*

DE *Aquæductu, & Fontibus Aquæ Claudiæ.*

Caligula altero Imperij ſui anno, duos ductus inchoauit quod opus Claudius perfecit, dedicauitq;. Alteri qui ex Fontibus Cæruleo, & Curtio deducebatur Claudiæ nomen dedit, nam Claudia inuenta, & adducta eſt à Claudio Cæs. Hæc bonitate proxima Marciæ. Claudia concipitur uia

Sublacenſi, ad miliariũ. xxxv. Fontibus duobus am*pliſsimis,* Cerulæo, & Curtio, *tantæ bonitatis, ut Martiæ quoq; auxilio ſit, quoties opus fuerit. Finitimus Claudiæ Arcus iuxta* Hortos Plancianos, *inde in uſum Vrbis fiſtulis deducitur, partim ſui Claudia prius in Arcus, qui Neroniani uocantur, hi directi per Cælium montẽ, iuxta* Templũ Diui *Claudij terminantur, modum, quem cæperunt, aut circa ipſum montem, aut* Palatium, Auentinumq; & *Tranſtyberinã regionẽ demittunt.* Extant *in utroq; monte ſigna, tradunt partem eius Aquæ in* Capitoliũ *uſq; deductam, ab* Ant. *ut (aiunt)* Caracalla, *ut cubitales, lateritiæq; literæ oſtendunt, à fronte* Hoſpitalis. S. Thomæ, *de torto Aquæductu in Capitolium uſq;, extant adhuc ruinæ* Formarũ *in Palatium uſq;, ſed in proximo Arcu nuperrimè detectæ literæ huiuſmodi.*

P. COR. P. F. DOLOBELLA COS. C.
IVNIVS. C. F. SILANVS FLAMEN
MARTIAL. EX. S. C. FACIVNDVM
CVRAVERVNT, IDEMQVE PRO
BAVERVNT.

Quam quidẽ Aquã ſuo tẽpore Frontinus *in Auẽtinum à* Traiano *deductam, Traianã fuiſſe dictã ut in ruinis* Thermarũ Decij *effoſsum marmor oſtẽdit, extat pars Aquæductus iuxta.* S. Priſcam. *Viſitur Aquæ ſimulachrũ, Marforio ſimile in nomiſmatibus* Traiani.

tibus Traiani. Sed redeo ad Claudium, de quo Suetonius opera inquit magna potius, quàm neceſſaria quàm multa perfecit, ſed uel præcipuè Aquæductum à Caio inchoatum, Aquæ Claudiæ gelidos, & uberes fontes, quorum alteri Cerulæo, alteri Curtio, & Albudino nomen, ſimulq; riuum Anienis nouo, lapideoq; opere perduxit, diuiſitq; in plurimos, & ornatiſsimos lacus, Plynius libro. xxxvi. Nat. Hiſtor. Vicit (inquit) antecedentes Aquarum ductus nouiſsimum Impendium operis inchoati, à Caio, & perfecti à Claudio, Quippe lapideam excelſitatem omnes Vrbes, & montes æquantem, ut lauacra impleret Curtios, atq; Cerulæos Fontes adductos, erogata ad id opus Talentum ſexeginta millia. Influebat olim Aqua Claudia iuxta Portã, nunc Maiorem, in cuius Frontiſpicio interius, & exterius extant inſcripſiones cubitalibus literis, lapide inciſæ, Trium Imperatorum, Claudij, Veſpaſiani, & Titi filij.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIF. MAXIMVS TRIBVNICIA POTESTATE. XII. COS. V. IMPERATOR. XXVII.

PATER PATRIAE AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CAERVLEVS ET CVRTIVS A MILIARIO .XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAM A MILIARIO .XII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT.

IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVST. PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. IIII. P.P. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A CAVDIO, ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSAS QVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT.

IMP. T. CAESAR DIVI .F. VESPASIANVS AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNIC. POTESTATE .X. IMPERATOR XVII. PATER PATRIAE CENSOR. COS. VIII. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO, VRBI RESTI

ITVTAS CVM A CAPITE AQVARVM A SOLO VETVSTATE DILAPSAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT.

DE Aniene ueteri, & eius qualitate.

M. Curius Dentatus Cenſor, cum L. Papirio Anienis (qui nunc dicitur uetus) Aquā in Vrbem deducendā curauit, ex Manubijs de Pyrrho captis, Item poſt bienniū actum eſt in Senatu de conſumatione eius Aquæ, tamen ex .S.C. duūuiri Aquam producentes creati Curius, & Fuluius Flaccus locauerant, Curius intra quintum diē, quā erat duūuir creatus, deceſſit, gloria perductæ pertinuit ad Fuluiū. Concipitur Anio uetus ſupra Tybur, ubi partim in Tyburtinum uſum, & Romā deductus, quia minus ſalubris, in hortorum rigationem, atq; in ipſius Vrbis ſordidiora extaret miniſteria. Quoniam duæ Anienis Aquæ in Vrbem influebant, ut facilius dignoſcerētur, Anio nouus uocari cœpit, alias omnes præcedit. Priori uerò Anieni cognomen uetus adiectum, circa quartum miliarium uia, qua Latina in Labicanam itur Arcus trāſit, & peruenit in regionem uiæ nouæ in hortos Aſinianos.

DE Aniene Nouo.

ANIO Nouus Sublacenſi uia, ad miliarium xlij. ſub riuo concipitur è fluuio ſine pluiarum iniuria Limoſus, interpoſita Piſcina, ubi aqua liqueſcat, ſuperuenientibus imbribus, turbida in Vrbem peruenit, iungitur, & Riuus Herculaneus oriens eadem uia, ad miliarium. xliij. è regione Fontium Claudiæ, trans flumen, uiamq́; natura puriſſimus, ſed mixtus gratiam ſpendoris amittit. Anio Nouus cum Claudia à Piſcinis in altiores Arcus recipiuntur, ita ut ſuperior Anio, finitimus Arcus eorum præter hortos Plancianos eſt, inde in uſus Vrbis Fiſtulis perducitur. Riuum Anienis Noui, Iulius Frontinus à Diuo Nerua Imp. Procurator Aquarũ conſtitutus reſtituit, & in Vrbẽ deduxit.

DE Aqua Tepula, & Iulia.

CN. Seruilius Cepio, & Longinus Cenſores, Tepulã ex agro Lucullano, Romã in Capitoliũ ducendam curauerũt. Tepula concipitur, uia Latina. xi: miliario diuerticulo dextrorſus ſubterra prius, deinde arcuato opere, Iuliæ poſt admixta. M. Rgrippa Aedilis proprias uires collegit, & Tepulæ riuum intercæpit Acquiſitæq́; ab inuentore nomen Iuliæ, datum. Iulia autem reuocatis deriuationibus, per quas ſubripiebatur modum ſuum, quamuis notabili ſiccitate ſeruauit. Iulia enim influebat cum Aqua Crabra, quæ tota Tuſculanis reddita iuſſu Imperatoris. Eodem anno Agrippa

ductus Appiæ, Anienis, & Martiæ penè delapſos reſtituit, & ſingulari cura compluribus ſalientibus aquis Vrbem inſtruxit. Vnde Auguſtus conquerētem, de inopia, & caritate vini, populum ſeueriſſima coërcuit oratione. Satis inquiens à genero ſuo Agrippa productis pluribus aquis, ne homines ſitirent. Tepula inuenta, adductaq; ab eo eſt, Iulia uerò ab Aureliano, ut ſcribit Ant. in itinerario.

DE Aqua Virgine.

AGrippa cum iam tertiū Conſul fuiſſet .C. Sentio, & .S P. Lucretio Coss. poſt annum .xiij. quam Iuliam deduxerat ab .viij. lapide diuerticulo .ij. mil. paſſ. uia Præneſtina iuxta Herculaneum riuum: Virginem in agro quoq; Lucullano collectam Romam deduxit. Virgo autem nuncupata, quòd quærentibus aquam militibus, puella Virguncula quaſdam uenas monſtrauit; quas ſecuti, ingentem aquæ modum inuenerunt ædicula Fonti appoſita, hanc Virginē pictam oſtendit. Concipitur ergò Via Collatina plauſtribus locis miliario .viij. ultra Anienem. Sic igitur cū collectam continendarum Scaturiginum, cauſa adiunctis quàm plurimis alijs acquiſitionibus uenit per lōgitudinē paſſ. xiiij. & Subterraneo cuniculo in Vrbem influit.

Plinius uerò idem inquit, & Virginem, adduxit, ab viij. lapide diuerticulo.ij. Mil:paſs. uia Præneſtina iuxta eſt Herculaneus riuus, quē refugiens Virginis nomen obtinuit, Virgo ideo dicta, quia refugit Herculaneū, qui eſt mas, is iam pridē, unà cum Aqua Virgine, interrupto Aquæductu, deſinit in Vrbem labi. Ea uerò Aqua (quæ nunc extat) retinens ſolum Aquæ Virginis nomen concipitur, extra Portam Pincianam, haùd longè à Ponte Salario profundiſsimo labens cuniculo, per Portam ingreditur Pincianā, attollitur ſub colle Hortulorū, lapidea forma, ubi huiuſmodi legitur inſcriptio, in Hortulo nunc nobilis, atq; eruditi uiri Angeli Colotij Antiquitatum, unici amatoris.

TI. CLADIVS DRVSI.F. CAESAR
AVGVSTVS GERMANICVS
PONTIF. MAXIM. TRIB. POT.
V. IMP. XI. PP. COS. DESIG. IIII.
ARCVS AQVAE DVCTVS VIRGINIS DISTVRBATOS PER C.
CAESAREM A FVNDAMENTIS
NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

VIſitur in eiuſdem D. Angeli monumentis, Socratis ſtatua, Alcibiadem amplexantis: Iouis Hammonis, Protheiq́;, & Aeſculapij, ſimulachra: Menſes cum ſuis ſignis, & Dijs tutelaribus: menſuraq́; Pedis Ro. multaq́; fideliter adſeruata, ad menſuram

ad menſuram,& pondera, quæ huic ſæculo lucem intulerũt. Is Aquæductus iam penè collapſus, à Nicolao.V. reſtitutus eſt, ut eius inſcriptio Fonti appoſita indicat. Obibat olim ea forma magnam Martij Campi planiciem, ut ſigna adhuc apparent, ex teſtimonio etiam Ouidij in Faſtis, cum inquit,

Te quoq; lux eadem Turni ſoror Aede recepit:
Hic ubi Virginea Campus obitur aqua.

Quæ hodie Triuiana dicitur, nec deſunt qui eã Traianã nũcupari uelint, ut in eius Principis etiã Nomiſmatibus uidere licet. Nam Traianus plurimos reſtituit Aquæductus, ac de ſuo nomine nuncupauit. Hæc ſola Aqua ex omnibus antiquis, hodie in uſum bibendi in Vrbem influit, & multos habet Syphunculos, & fiſtulas ad effundendas aquas uicinis domibus, & accolis. Influebat ante hos annos uis magna aquarum, quæ curatorum negligẽtia, ſicut plæræq; aliæ, iam deſyt. Multæ prætera erant aquæ Aeſtate deficientes, ſed multò plures ſuperinductæ, ut ſcribit Sex. Rufus. Iulius uerò Frõtinus ita tradit, Arcus altiſſimi ſubleuati quibuſdã locis centum nouem pedes, tot aquarum tam multis neceſſarijs molibus, Formarum enim demolitionem duabus ex cauſis accidiſſe cernimus, ex uetuſtate, & Barbarorũ ſæuitia. Sed Theodoricus qui fuit primus Oſtrogothorum Rex, mœnia Vrbis, Theatra, Palatia, Thermas, Cloacas, & Aquarum

formas inſtaurauit, Quaſdam iam labi deſinentes. Aquas Hadrianus Papa primus reſtituit, præſertim Aquam Iuliã à .xij. lapide, uia Latina, reſtituit, & Aquam Claudiam, cuius Aquæ partem in Baptiſterium Lateranũ deriuauit. Reſtituit & Aquã Virginem, & quoſdam magna impenſa Aquæductus uetuſtate, & hoſtiũ maleficio collapſos, Alſietinũ ex Lacu Alſietino uia Claudia miliario .xiiij. ab Auguſto antea in Hortos, & Naumachias in Tranſtyberinam regionem deductum, quòd eſſet inſalubris, Reſtituit & Sabatinam, à Sabatino Anguillariæ Lacu: Cuius Aqua idẽ Pontifex in Baſilicam .S. Petri ad uſum Sacerdotum, & lauandos pauperũ pedes, in cœna Domini. Quarum quidem Aquarum adhuc extãt duæ ruinoſæ formæ extra Portã .S. Pãcratij à dextris nunc, & ſiniſtris eius uiæ, fuerunt & aliæ, uel ab inuentoribus, uel ab his qui eas deduxerunt, nuncupatæ, ut Aurelia Traiana, à Traiano inuenta, & deducta, Septimianaq; à Septimio, Alſietina à Claudio Cæs. Druſia à Druſo, Alexãdrina ab Alexãdro inuẽta, & deducta. Iulia ab Aureliano. A colore, ut Cærulea, à tempore ut Tepula, ab algore, ut Alſietina, à loco, ut Ciminia, Sabatina Scaturit adhuc in Velabro. Fõs aquæ Iuturnæ, quæ olim faciebat lacũ in Foro Ro. iuxta Templum Veſtæ, ubi nunc eſt Aedes .S. Sylueſtri in Lacu, ſiue .S. Mariæ liberatricis, quæ de torto

Aquæductu

Aquæductu hodie in Foro Boario profundo ſcaturit fonte ad uſum lauandi tantùm. Hæc aqua apud veteres habebatur ſaluberrima, de qua. M. Varro, Nympha, inquit, Iuturna, quæ iuuaret, itaq; multi ægroti propter id nomen aquam petere ſolent. Habet præterea Vrbs Roma, ut ubicunq; terra altiùs effoditur ſtatim uis aquæ ingens ſcaturit, intra Vrbem potu ingrata, extra Vrbem uerò potabilis.

DE *Thermis, & eorum* Conditoribus.

THermæ *originem habent Græcam, quia calida erant loca, capaciſsimaq; pauimenta, & concamerata lauandi, ſudandiue uſibus conſtituta* Porticus, & *Areæ ampliſsimæ, & expatiantia* Tecta, Contignationes, Pauimenta, & *Lithoſtrata diuerſorum marmorum nitore conſpicua, & opere tectorio, uel marmoreis tabellis incruſtati parietes, ubi columnæ ampliſsimæ ingentes Abſidas ſuſtinebant, grandi mole, profuſiſsimo ſumptu, latis ſpecularibus, ueteri ſtructura, atq; arte conſtitutæ, ut adhuc in* Thermis Diocletianis *ſpectare licet. Fiebant autem potiùs ad oſtentationem, quàm ad lauãdi uſum tã in ſano opere, in modũq; Prouinciarũ extruebãtur. Nã in principio Balnea tantũ, &* Lauacra *in uſu erãt, ut ſcribit* Vitruuius. *Thermæ ſũt poſteritatis cauſa à Principibus condebantur.*

Nam pro magna parte ab Imperatoribus conſtructæ ſunt. Cum non ante id tempus, ante Auroram pateret̃, & claudebãtur ante Solis *occaſum. Poſteà omnibus horis, magna cũ rerũ licẽtia, & laſciuia, ubi promiſcuè lauabantur, ac ſepties in die, ubi etiam comedebant, & bibebãt: ut de cõmodo* Imp. *ſcribit* Iul. Capitolinus. *cũ ãtea ſeparati poſtea cõfuſè lauabãtur. Quibus publicatæ ſyluæ, & oleũ ad lumina gratuitum. Fuerũt .n.* Thermæ *in* Vrbe *celebres,* Agrippinæ, Neronianæ, Antoninianæ, Alexandrinæ, Titianæ, Diocletianæ, Cõſtantinæ Gordianæ, Traianæ, Cõmodianæ, Decianæ, Nouatianæ, Olympiadis, Septimianæ, Varianæ, Syrianæ, Aurelianæ, Hadrianæ, Philippi. *In quas per eminentißimos* Aquæductus *aquæ influebãt.*

DE Thermis Agrippinis, & *earum ornamentis.*

M. Agrippa *(inquit* Plynius*) ruſticitati, quàm delicijs, proprior unicumq; fœlicitatis exẽplum, multa, & egregia in* Vrbe *perfecit opera,* Auguſto *eius ſocero imperante.* Idem Thermas *de ſuo nomine excitauit, quarum hodie magna extãt ueſtigia, poſt* Pantheon, *ueluti eius templi appendices à fronte* Mineruæ, *uerſus meridiem,* Quas Lithoſtroto, & Encauſto *pinxit,* Arcus, & Pauimẽta *ex uitro poſuit, de quibus idem* Plynius, Lithoſtrota *(inquit) & pauimenta ceptauère iã ſub* Sylla,

paruulis

paruulis certè cruſtis, extatq; hodie, quod Fortunæ Præneſtæ fecit, pulſa deinde ex humo pauimẽta in Cameras trãſiuêre, ut pronum uitium, & hoc certum inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit, Figlinum opus Encauſto pinxit, reliqua Albaria ornauit, non dubiè uitreas facturus cameras, ſi prius inuentum fuiſſet.

DE Thermis Neronianis, & Alexandrinis.

POſt propinquam S. Euſtachij Aedem exſtant magna, & ruinoſa ædificia Thermarũ, olim Neronis, & Alexãdri Imp. & habebant magnum ambitum. Martialis.

Quid Nerone peius? quid Thermis melius Neronianis.

Quas nõnulli tradunt ab Alexandro inſtauratas, Lampridius uerò nouas iuxta illas extructas, ſcribit, cum inquit, Thermas fecit iuxta Neronianas, ad quas inducta eſt aqua, quæ Alexandrina nũc dicitur, Nemus Thermis ſuis, quas emerat, dirutis ædificijs fecit, pulcherrimum ferè omnium artium, uectigal inſtituit, ex eoq; iuſſit Thermas, & quas ipſe fundauerat, & ſuperiores populi uſui exhiberi, ſyluas & in Thermis publicis deputauit: addidit & oleum luminibus Thermarum, cum antea nõ ante Auroram paterent, & ante occaſum clauderentur. Eas putant fuiſſe, ubi nunc eſt Hoſpitale Nationis Gallicæ, & Palatium generoſæ domus

Medices,quæ noſtra memoria genuit Leonem.X. & Clementem.VII. Pont. Max. argumēto quòd proximus Campus Agonis, ſuperiori ſæculo dicebatur,Circus Alexandri, iuxta plateam Longobardorum,quæ hodie antiquo priore uocabulo dicitur platea Medices. Fuerunt olim iuxta Thermas Neronianas, Thermæ Hadriani, ut ſcribit.Pub. Victor.

DE Thermis Antoninianis, & earum ſtructura.

IN Regionæ Piſcinæ publicæ, in cliuo montis Auentini,iuxta.S.Syxtum,&.S.Balbinam,ſurgunt adhuc magna,ac ſemidiruta ædificia Thermarum Antoninianarum, & occupabant magnū ſpatiū à ſuperiore planitie:uſq; ad proxima Vrbis mœnia. Quē locū Romani hodie corrupto uocabulo,Antignanum,uocant. Quas Ant.Baſsianus cognomēto Caracalla cœpit,Alexander Seuerus abſoluit,multis olim ornamentis perſpicuas, De quibus Aelius Spartianus, Opera,inquit,Romæ reliquit Thermas nominis ſui,Quarū Cellā ſolearem architecti negant poſſe ulla ratione fieri, niſi qua facta eſt, nam ex ære,Cupro Cancelli ſuppoſiti eſſe dicuntur,quibus Cameratio tota cōcredita eſt, ad quas olim deducebatur ductus ille Aquarum,qui tranſit intra Portam Capenam,nam Thermæ ex Aquæductibus aquas excipiebant.

De Thermis

DE Thermis Titianis, & earum laxitate.

IN prima parte Eſquiliarum iuxta Coloſſeum, & Buſta Gallica auſpicabantur Thermæ Titi Imperatoris, quæ occupabant totum ferè montis huius ambitum, ubi nunc eſt Templum. S. Petri à Vinculis. Quarum hodie tantùm ruinæ extant, ubi antea fuerat Domus aurea Neronis. Martialis.

Hic ubi miramur uelocia munera Thermas,
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

Nam eas Titus mira celeritate abſoluit, ut ſcribi, Tranquillus, cum inquit, Amphitheatro dedicato Thermiſq; iuxta celeriter extructis munus dedit apparatiſſimũ, largiſſimumq;. Extant hodie ſubterraneæ Ciſternæ, quas Capaces, & Septem Salas uocant, mirabili ſtructura compactas: ubi aquæ ſeruabantur, iuxta quas nuperrimè inuentus eſt in ſubterranea crypta ſeruatus Laocoon Virgilianus cũ duobus filijs ex uno marmore, Quod opus Plynius inter miranda opera commemorat, dicens: In Domo Titi eſſe opus omnibus, & picturæ, & ſtatuariæ præponendum ex uno lapide, quod de conſilij ſententia fecère ſummi artifices, Ageſander, & Polydorus, & Artemidorus Rhodij, Quæ hodie ſimulachra ſunt in Vaticano.

DE Thermis Traiani, & Philippi Imp.

SVpra Thermas Titianas iuxta.S Martinum in montibus fuerunt olim Thermæ Traiani Imp. ubi nuperrimè duæ ſtatuæ Antinoi pueri Hadriano Imp. dilectiſsimi repertæ, ſummæ pulchritudinis, iuſſu ipſius Hadriani antea conditæ, unde locus uſq; in hodiernum diem Hadrianellus nuncupatur. Eas ſtatuas Leo .X. in Vaticano collocauit. Cæteram huius montis partem, uerſus Orientem, occupabant Thermæ Philippi Imp. Quarum hodie quædam ueſtigia apparent in ſupercilio montis: qui plurimus imminet Templo.S. Matthei in Merulana.

DE Thermis Gordiani Imp.

HAud procul hinc ultra Trophœa .C. Marij iuxta Templum.S.Euſebij, ſub proximo, qui ſurgit à ſiniſtris colle fuiſſe olim (tradunt) Thermas, ac Domum Gordiani Imp. Quarum meminit Iulius Capitolinus, cum inquit, Domus Gordianorum etiam nunc extat uia Præneſtina, ducentas colũnas uno ſtylo habens, & Thermas, quales præter Vrbem nuſquàm haberet orbis terrarum, & alibi ita ſcriptũ eſt, OPERA GORDIANI. Romæ nullæ extant, præter quædam Nympæa, & Balneas: ſed Balneæ priuatis hominibus fuiße dicuntur: & ab eo in uſum priuatũ exornatæ ſunt. Creduntur eius Thermæ fuiſſe extra Vrbẽ, Nymphæa, & Balneæ in Vrbe.

DE Thermis Diocletiani, & Maximiani Imp.

EXtant hodie inter Eſquilias, & Quirinalem, iuxta Aedem. S. Suſannæ, alta Thermarũ ædificia Diocletiani, & Maximiani Herculei Imp. quæ nunc corrupto uocabulo procunciantur à uulgo, Inchoatæ à ueteribus principibus, Cõſecratæ tamen à nouis Auguſtis Conſtantio, & Maximiano ſub nomine Diocletiani, qui inchoatum opus abſoluerũt, cum omni cultu perfectum. Secuti principes poſuêre ibi ſtatuas, & ſeniorum, & nouorum Imp. Quorum capita, & fragmenta aliqua corporum eruta è ſubterranea teſtudine, uelut ibi poſt ruinas, Thermarum ſeruata, partim in Capitolium delata, partim Florentiam miſſa ſunt. Extant adhuc altiſſimi Fornices, & Columnæ ampliſſimæ & Sphæricæ circumquaq; concameratæq;. Aedes miræ amplitudinis, & capacitatis. Extant & ſubterraneæ Ciſternæ (ſicut in Thermis Titi) qui locus hodie ab imperito uulgo dicitur Veges Thermarum. Sunt autem hæ Thermæ, præter Antonianas, omnium ampliſſimæ, ac minus læſæ, ad quod opus extruendum tradunt Diocletianũ, unà cum Maximiano ad XL. mil. Chriſtianorum per multos annos damnauiſſe. Fuit autem Diocletianus Chriſtiani nominis infenſiſſimus.

LIS, VEL POTIVS FEDALIS CLADIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLICTAS, ITA AGNITIONE SVI EX OMNI PARTE PERDITA, DESPERATIONE CVNCTIS REPARATIONIS ADFERANT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICAE PATIEBANTVR ANGVSTIAE AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT.

DE Thermis Diocletiani Imp. & cæteris Thermis, & Lauacris.

TRadunt & Domitiani Imp. Thermas fuiſſe olim, ubi nunc eſt Templum, & monaſteriũ S. Sylueſtri in Martio Campo, haud longè ab Arcu Tripolis, quem eius principis fuiſſe aiunt, ubi etiam Thermarum ſigna quædam circũquaq; apparent argumento aſſerunt, quòd ante hos annos erutæ Tegulæ cum literis maioribus, & minoribus, ubi impreſſæ notæ à figulis legebantur. Domitiana maior pars: Domitiana minor; fuerunt & Thermæ Decianæ in Auentino, quas S.P.Q.R.

theatris. Suetonius in Domitiano prælĩũ duplex, inquit, equeſtre, & pedeſtre cõmiſit, atq; in Amphitheatro nauale quoq;. Naumachiæ plures olim fuẽre, una in Cãpo Martio ab Auguſto conſtituta, de qua Trãquillus, Fecit, inquit, nauale prælĩũ circa Tyberim cauato ſolo, in quo Cæſarũ Nemus eſt. Dubiũ an in ripa Tyberis, an ſub colle Hortulorũ ubi nũc magna cõcauitas, & locus paludoſus ſub Tẽplo. S. Trinitatis, ubi ſpectaculorũ ſigna extãt, aut ad hunc, aut quẽuis aliũ ſpectãdi uſum è proximo colle. Erãt in ea planitie inter collẽ, & uiam Flam. Horti & Nemora, Vnde Strabo addidit, inquit, Hortos, & Nemora locus adhuc Hortulorũ retinet nomen, & nũc ab incolis uulgo uocatur hortalia. Vnde proximus collis hortulorũ ab eis hortis (ut creditur) nomen accepit, Fuit præterea Domitiani Naumachia, quam eodẽ in loco, ubi Auguſti prius, poſtea inſtaurata credi par eſt, de qua Suetonius, Fecit, inquit, ſtadium Methodium, & Naumachiam, è cuius poſtea lapide Max. Circus aduſtis utrinq; Lateribus extructus, & paulò ſuperius ita tradit, ædidit & nauales pugnas iuſtarum claſſiũ effoſſo, & circumſtructo circa Tyberim lacu, atq; in Thermis imbres proſpectauit. Dubium utrum Maumachiam, & Lacum unum, & idem, uno in loco, an ſeparatum fuerit ſtagnum, & diuerſum à Naumachia.

Fuit & Neronis in Vaticano ex marinis aquis Naumachia, ubi Caij, & Neronis Circus. Fuit & Iulij Cæſ. alia Tranſtyberim, in eius hortis. Tranquillus in Tyberio ita tradit is omnino toto ſeceſſus tempore Romam redire conatus ſemel Triremi uſq; ad proximos Naumachiæ hortos ſubuectus eſt, diſpoſita ſtationæ per ripas Tyberis, quæ obuiam prodeuntes ſubmoueret.

DE Cloacis, & earum ſtructura

CLoacas in Vrbe plures apud ueteres fuiſſe cōſtat, ſed unam maximā in Foro, in qua Cluacinæ ſimulachrum repertum, Tatius conſecrauit, & quia cuius eſſet effigies ignorabat, ex loco illi nomen impoſuit. Cloacam (inquit Feſtus) à cloacādo. i. inquinādo, uel à colādo. i. fluēdo. Vlpianus uerò iurecōſultus à colluēdo dictā tradit, cū inquit, cloaca locus eſt cauus per quē Colluuies fluit ad Ciuitatum ſalutarē tutelā pertinēs, ut reficiātur, purgēturq; nā Cœlū peſtilēs, & ruinā minātur immūditiæ Cloacarū. Cloacas primus in Vrbe fecit Tarquinius Priſcus, conualles paluſtres exiccauit ducens inde foſſas ingentis altitudinis ad Tyberim, & ſaxorum molibus muniuit, ut æternū eſſet opus Quæ adeo firmæ fuerunt, ut immenſa ædificia ſupra ſuſtinerent. Iuncturæ ſaxorum adeo apte cohærent, ut intuentium oculos fallant. Liuius lib. 1. ab Vrb. cond. Tarquinius (inquit) Foros in Circo

faciendos curauit, & Cloacam, quæ maxima receptaculum omnium purgamentorum Vrbis ſub terra agendã, quibus operibus uix noua hæc magnificentia quicquam æquare poteſt. Plynius, Durãt, inquit, tamẽ à Tarquinio Priſco annis octingentis, propè inexpugnabiles, non omittendo memorabili exemplo, uel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt, cum id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetq; labor (incertum) longior, an periculoſior, paſſim conſcita nece, Quiritibus tædium fugentibus, nouum, & in excogitatum ante, poſteaq; remedium ille Rex, inuenit ut omnium ita defunctorum crucibus ſpectanda copora figeret ciuibus, ſimul uolucribus laceranda. Quamobrem pudor Romani nominis proprius qui ſæpe res perditas ſeruauit in prælijs, tunc quoq; ſubuenit. Amplitudinem Cauis eam feciſſe prodit, ut Vehẽ fœni large onuſtã tranſmitteret, poſtea per totam Vrbem factas idem auctor tradit. M. Cato, & Val. Flaccus Cenſor Cloacas in Auentino, & in alijs partibus, qua nondum erãt faciendas locauère. Præterea Cloacas operũ omnium dictũ maximum, ſuffoſſis montibus, Vrbe penſili, ſubterq; nauigata id. M. Agrippa fecit in ædilitate, poſt Conſulatum corriuatis per meatum ſeptem amnibus curſu præcipiti torrentium modo auferre omnia coactis. Strabo lib. v. ita ſcribit.

Romani maximè animaduerterunt, quod Græci parui fecerũt, Strata uiarũ, Aquæductus, Cloacas, quibus Ciuitatis ſordes in Tyberim eluerẽtur. Tãta aũt per Aquæductus Aquarum ubertas influit, ut per Vrbẽ, atq; Cloacas anẽs inũdare uideãtur, & uniuerſæ propemodũ ædes ſubterraneos meatus, ſyphones ad fiſtulas undoſas habeant. Quarũ ac curatiſſimã diligentiam. M. Agrippa egit, qui Vrbẽ plurimis ornamẽtis adornauit, qui Cloacas prope omnes inſtaurauit, plæraſq; nouas extruxit, extat præcipua iuxta Pantheon, quæ totam illuuiẽ Vrbis nũc Romæ in Tyberim ſubuectat, contra Inſulam Tyberinam. Purgationes olim Cloacarum Cenſores olitoribus uendebant mille Talẽtis, illud enim fimũ facilè ſuperat omnẽ ſtercorationẽ. Habebant præterea Cloacæ ſuos Curatores, ut inuentus Lapis iuxta Pontẽ Syxtum oſtendit qui nunc eſt ante Aedes. D. Vincentij ruſtici Patricij Ro. cum hac inſcriptione.

EX AVCTORITATE IMP. CAE
SARIS DIVI TRAIANI PAR
THICI .F. DIVI NERVAE NEPO
TIS TRAIANI HADRIANI AVG.
PONTIF. MAX. TRIB. POTEST.
V. IMP. IIII. COS. III. MESSIVS RV

ISTICVS CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TYBERIS, ET CLOACARVM VRBIS. RR. RESTITVIT SECVNDVM PRAECEDENTEM TERMINATIONEM PROXIM. CIPP. P. CXV. S.

DE Vico Tuſco, & eius Ambitu.

QVicquid Campi iacet, inter Capitolium Palatium, & Auentinum, & Tyberim, dicebatur olim Vicus Tuſcus, à Tuſcis colonis primum habitatus, ubi principium, & in cunabula antiquæ Vrbis fuiſſe dicuntur. Vnde Propertius.

At tu Roma meis tribuiſti mœnia Tuſcis,
Vnde hodie Tuſcus nomina Vicus habet.

Dicebatur etiam (ut quidam tradunt) Campus Argæus, ab Argo Euandri hoſpite, uel ab Argiuo Hercule, & Libyſſas, quòd primum ex Libya illic frumentum aduectum eſt, facies tunc agri huius inſtar Arcus erat, cuius corda eſſet Alueus Tyberis Cornua ad Solis ortum, Rupes Auentina, ad occaſum Capitolina, media Palatina à fronte proſpicit, à ſiniſtris Cælio, à dextris Eſquilino iungitur.

Auentinus item à fronte Tyberim, & Capenam tenet, ad dexteram Cæliolo hæret, Capitolium ante ſe, & Portam Carmentalem cernit, hæret illi Quirinalis, has rupes antiqui ſeptem montes appellauêre. Area huius Arcus eſt quicquid Capi iacet inter Auentinum, & Capitolium, & à Palatio ad Tyberim paludes plures eo paſſim Tyberina inundatio efficiebat, quæ hanc Areã non ſatis idoneam habitationi reddebat, antequàm factis Vortũno ſacrificijs in Alueum ſuum Tyberis reuerteretur. Cum conceſſiſſet naturæ Cœlius, & Galeritus Rex Hetruriæ ſucceſſit, conſenſu tribuum, ab eo tota Arcus area ſeptem collibus Vrbis adiacẽs, Tuſcis data eſt, egeſtiſq; paludibus habitabilis reddita: & Vicus Tuſcus dicta. Ex Hetruria Larẽtia oriunda, & nupta prius uiro Tuſco Fauſtulo, & deinde Hetruſco Tarrutio, hæc regio ueteris ſepticollis. Porrò in Area hæc nomina ſunt, Libyſſus. Circus Max. Forum tranſitorium, Argiletus ſuperior, Argiletus imus, Via Sacra, Senatulum, Concordia, Græcoſtaſis, Aedes Saturni, Vetrunnus, qui & Ianus Quadrifrõs, Forũ Boariũ, Vicus lõgus, Arniẽſis, Stellatinus, Sabatinꝰ, Lartellianus qui & Veiens, & Faliſcus. Quorũ cognomina à Tuſcis ſunt commigrantibus in Ciuitatem Ro. Item Herculis Ara, ubi Olympus, & initium ſacri aratri iunctim à Germalia ad Viam Sacram, unde & no-

minis origo

minis origo, Forum Piſcarium, Porta Carmentalis, Aedes Pudicitiæ, rotunda Herculis, Forum Venalium, Lacus Curtius, Suburra, Suburbanum, Saturnia, ubi nunc eſt eius Aedes, atq; Aerariũ. M. Varro ita ſcribit in Suburranæ regionis parte princeps eſt Cælius mons, à Cælio Vibenno Tuſco nobili, qui ſua manu dicitur Romulo ueniſſe auxilio, contra Sabinum Regem, poſt Cælij obitum, quod nimis loca munita tenerent, neq; ſine ſuſpicione eſſent, deducti dicuntur in planũ, ab eis dictus Vicus Tuſcus, & ideo ibi Vortunnũ ſtare, quòd is Deus eſt Hetruriæ Princeps. Signum autẽ Vortunni erat in ultimo Vico Thurario, ſub Baſilicæ angulo de Celerinis, qui à ſuſpitione liberi, traductos uolunt in eum locum, qui uocatur Cæliolus. In Vico Tuſco tractabantur olim Serica, Martialis.

Nec niſi prima uelit de Tuſco uellera Vico.

Item ueſtium bombycinarum textura commendabatur, & lanarum uellera. Iuuenalis.

Et uellere Tuſco uexatæ, duræq; manus.

Vbi etiam unguentarij conſiſtebant. Fuerunt Vici ſine numero, quos longum eſſet omnes nunc deſcribere. Quarum clari, præter hunc, Vicus Patricius in Esquilijs, de quo ſuo loco dixi. Item Vicus Cyprius iuxta carinas, Cypron enim Sabini bonũ uocant, qui illic conſederunt boni ominis cauſa, cui poſtea Sceleratus nomen fuit, ob ſcelus Tulliæ

Vxoris Tarquinij Superbi in patrem Tullium. Nota eſt hiſtoria apud Liuium. Fuit & Vicus Africus quòd illic ex Africa diuertebant Hoſpites. Vicus Iugarius, uel quòd iuga boum ſuſpendebantur, uel ab Ara Iunonis Iugæ, quòd nuptijs præeſſet, & matrimonia iungere putaretur. Vicus Sobrius, q; ibi non uino, ſed lacte Mercurio ſacrificaretur. Vicus Longus à longitudine. Vicus Sandalarius à ſandalijs calciamenti genere, uel quòd ibi Apollinis ſimulachrum Sandalia haberet. Fuerunt præterea Cliui, ut Cliuus Pubicus, Cliuus Capitolinus. Cliuus Palatinus. Cliuus Publicius, Vrbicus, Suburranus, Cliuus Scauri, & plures alij, quorum meminit. P. Victor in regionibus.

DE Foris priſcæ Vrbis, & eorum conditoribus.

SED quoniã Vrbis olim fora in hoc ambitu, circa Capitolium, & Palatium fuerũt, congruum uidetur in hoc loco de eorũ ornamentis, diſſerere. Fuerunt autem apud ueteres Fora .XVII. Romanum, Boarium, Olitorium, Piſcarium, Aenobarbi, Neruæ, quod & Tranſitorũ dicitur, Traiani, Suarium, Archimonium, Salluſtij, Diocletiani, Piſtorium, Forum Diui Cæs. Forum Auguſti, Ruſticorum, Cupedinis, Palladium, Eſquilinum. Quæ à nominibus

minibus conditorum magna ex parte dicta ſunt. Prima autem Fora extitere Iudiciale, & Venale, propter cauſas, & obſonia. Forum autem à ferendo dictum, ſcribit Varro. Quomodo uerò ea conſtituenda ſint, docet Vitruuius libro.V. ita tradẽs, Igitur circũ ſpectacula ſpatioſiora intercolumnia diſtribuantur: in Porticibus Argentariæ Tabernæ, Mœnianaq; ſuperioribus coaxationibus collocentur, quæ & uſum, & uectigalia publica rectè erunt diſpoſita, magnitudineſq; ad copiam hominum oportet fieri. Oblongaq; erit eius formatio, more Latino, nam Græci quadratam conſtituunt. Ac primùm de Foro Ro. quod uetuſtate, dignitate, ãplitudine cæteris præſtat, dicendũ puto.

DE Foro Romano, & eius ornamentis.

FOrũ Romanũ omniũ uetuſtiſſimũ, & ornatiſſimum, inter Capitolium, & Palatium montes fuiſſe olim, ſatis conſtat. Pulcherrima habuit ornamenta, & multa templa ornatiſſima, & in primis Roſtra Populi Ro. ad radices Palatij, quæ prima fabricata fuerunt ex Roſtris Nauium Antiatum, quas Romani cæperunt. Liuius, Naues, inquit, Antiatum in Naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ, Roſtriſq; earum Suggeſtũ in Foro extructum adornari placuit, Roſtraq; id Templum appellatũ: fuerunt, Noua, & Vetera.

Suetonius in funere Auguſti, bifariam, inquit, laudatus pro Aede Diui Iulij à Tyberio, & pro Roſtris ueteribus à Druſo filio, unde Roſtra, quæ prope iuncta fuerant, in alium locum tranſlata ſunt, Roſtra, inquit Pedianus, non eo loco tunc fuiſſe, quò nunc ſunt, cum crematum eſt corpus. P. Clodij, ſed ad Comitium propè iunctum Curiæ. Ante Roſtra etiam, ut idem ſcribit author, fuit aurea Syllæ imago. Imaginem eius ex auro equeſtrem poſuère, inſcripſeruntq́; Cor. Syllæ Imperatori fortunato. Erat & ſtatua Herculis Tuniciati habitu Aeleo: facie torua, titulò ſubſcripta. L. Lucullus Imp. de Manubijs hoſtium dedicauit. Vnde ex his Roſtris per excellentiam omnia huiuſmodi ſedilia appellata ſunt ubiq; Roſtra, ſicut Palatia à Palatio Ro. ubi Reges prius, & cæteri magni uiri, ac principes conſederunt, In Foro etiam Ro. Numa Pompilius ſuſcepto Imperio Templum Veſtæ iuxta ſuã regiã ſtruxit, ubi erat Sacer Lucus, ſicut ante apud Albam Cicero Lucus, inquit, Veſtæ ad radices Palatij, deuexus in uiam nouam, cuſtodiamq; Sacrorũ, Idem Rex lege patria Latinorum, per Virgines fieri inſtituit, ut tradit Liuius. Aedes autem Veſtæ poſita erat ſub Palatio, & nunc ex parte inferiore proxima eſt Eccleſia Sancti Sylueſtri in Lacu, ſiue S. Mariæ Liberatricis. Argumẽto ſunt ſepulchra cum inſcriptionibus Veſtaliũ ante hos annos illic

eruta, numero

eruta, numero .XII. *& eo amplius, ex quibus duo tantum maximarum deſcribenda curaui. Fl. Manilia, &* Cleliæ Claudianæ.

Epitaphium Fl. Man. Veſt.

FL. MANILIAE VV MAX. CVIVS
EGREGIAM SANCTIMONIAM
ET VENERABILEM MORVM
DISCIPLINAM IN DEOS QVO=
QVE PERVIGILEM ADMINI=
STRATIONEM SENATVS LAV
DANDO COMPROBAVIT AE=
MILIVS FRATER ET RVFINVS
FRATER ET FLAVII SILVANVS
ET HIRENEVS SORORIS FILII
A MILITIIS OB EXIMIAM ER
GA SE PIETATEM PRAESTAN
TIAMQ.

Epitaphium Clæliæ .CL. VV.

CLAELIAE CLAVDIANAE. VV.
MAX. RELIGIOSISSIMAE BENI
GNISSIMAEQ. CVIVS RITVS
ET PLENAM SACRORVM ER=
GA DEOS ADMINISTRATIO=
NEM VRBIS AETERNAE LAV
DIBVS .SS. COMPROBATA
OCTAVIA HONORATA .VV.
DIVINIS EIVS ADMONITIBVS

SEMPER PROFECTA (*ubi à latere erant*) COLLOCATA .XII. CAL. APRIL. XC. AVFIDIO ATTICO, ET .C. ALSINIO PRAETEXTATO COSS.

Conſtat autem Templum *Veſtæ Sphæricum fuiſſe, abſoluta forma, inſtar pilæ ſine angulo, de induſtria ita conditum in terræ ſpeciem abſolutam.*

Ouidius in Faſtis.

Terra pilæ ſimilis, nullo fulcimine nixa,
Aere ſubiecto iam graue pendet onus.
Stat ui terra ſua, ui ſtando Veſta uocatur,

Et rurſus.

N*il aliud Veſtam quàm puram intellige flãmam,*
N*ataq; de flamma corpora nulla uides.*

In Aede Veſtæ ſeruabatur perpetuus ignis, ad ſimilitudinem Solis, *& Syderũ perpetuæ lucis.* Q*ui quoties extinguebatur, nouum, accẽſa ex* Sole *flamma pura elici oportebat, ſiue ut tradit Feſtus,* I*gnis Veſtæ ſi quando interſtinctus eſſet,* V*irgines uerberibus afficiebantur à* Pontifice, *quibus mos erat tabulam fœlicis materiæ tam diu uerberare, quouſq; acceptũ ignem cribro æreo uirgo in* Aedem *ferret. Sacra Veſtæ primus in* Italiam Aeneas *tulit.*

Virgilius.

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

In Templo *Veſtæ* Palladium, *&* Sacra Romanorũ

ſub uirginum

ſub uirginum cuſtodia ſeruabantur, Veſtales Templi cuſtodes legit quatuor Numa Rex: eaſq; autore Plutarcho, Virgines ſacrauit, Geganiam, Beroniam, Camillam, & Tarpeiam, Duas deinde, teſte Dionyſio, addidit Tarquinius Priſcus, quia non uidabantur quatuor ſufficere ſacrificijs faciendis, ꝑ Vrbe Ro. quibus opus erat, adeſſe Veſtales, quæ poſtea fuerunt ſex, & is numerus manſit, ut quælibet tunc regio, ſuam haberet Veſtalem, quoniam tunc in ſex regiones diuiſa erat Vrbs. Incipiente Tarquinio ſecuti ſunt Reges cæteri. Idem primus inuenit ſupplicia, quibus à Pontifice punirentur, ob incuſtoditam uirginitatem. Depræhenſa una, regnāte eo Sacerdos, quædam Pinaria Publij filia interueniens non caſta Sacris. Solæq; Veſtales (quoniā fœminæ erant) ad ſuſtentandam uitam, fructus habebant de publico, uſq; ad tempora Theodoſij Imperatoris. Cæteri uerò Sacerdotes uiuebāt ex ſuis fortunis. Veſtalis erat matrima, & patrima, cuius parentes domiciliū in Italia habebāt. Facultas erat Veſtalibus nubere poſt trigeſimū annū, quo adſcriptæ erant Templo, quæ nupſerunt infortunatæ, uelut execrabiles fuerūt. Veſtalis non accipiebatur à Pontifice, minor ſex annis, & maior decem, ut ſcribit Antiſtius Labeo, triginta annos erant in tēplo, Decem primis annis erudiebatur ad Sacra, decem ſecundis erat miniſtra, poſtremis decem præ

ſidebat, prima Veſtalium uocabatur maxima, ſicut hodie apud nos Abatiſſa. Adeò gratum, & uenerabile Populo Romano, *id Sacerdotium, ut* Sacroſanctæ *haberentur, & concordiam inter ciues ſola ex autoritate, Veſtalium facerēt. Cum à* Pontifice *Veſtalis eligebatur, appellabatur* Ama*ta, ab illa prima electa, quæ* Amata *uocabatur.* De *inceſtu, & ſupplicio* Veſtalium *ſatis multa* Plutarchus *in* Camillo. *Aedem Veſtæ* Bonæ *Deæ, &* Cereris, *uiri non ingrediebantur, quàmuis à uiris ædificarentur. Ea uerò pars* Palatini *montis, ſupra* Templum Veſtæ, *quæ maximè ſpectat* Forum Romanum, *uocabatur Vellia, de qua .M. Varro ita inquit, Vellia unde eſſet plures accepi cauſas, In queis, quòd ibi eundem hunc locum à pecore dictum putant, quòd ibi paſtores olim, Palatini ante tonſuram inuentam, uellere lanam ſint ſoliti, ex quo* Vellera *dicuntur, unde à uellendo, Vellia dicta.* In Vellia *apud* Aedem *Deûm Penatium* Germalum *à germanis* Romulo, & Remo *dictū.* In Vellia *præterea prius habitauit* Valerius *Publicola, qui* Aedes *in ſummo loco ſitas, demolitus, ob affectati regni ſuſpitionem, ad inferiora* Fori *loca habitanda ſe contulit, tranſlata illuc materia, habitauitq; in* Vico Publico, *ut ſcribit* Liuius. Eadem *montis pars habuit* Domum *Catulli, &*

Catilinæ. In eiuſdem montis cliuo, ante Aedem nunc Sanctorum, Coſmæ, & Damiani, fuit olim Templum Deorum Penatium, de quo Dionyſius libro primo. Templum Romæ, inquit, oſtenditur, haud procul à Foro, ualde tenebroſum extructum, non magnum, in hoc ſitæ ſunt Deorum Troianorum imagines, quas omnibus fas eſt uidere in inſcriptione habentes,

DII PENATES.

Sunt enim adoleſcentes duo, ſedentes, pilam tenentes, ueteris artis opera, multaq; alia Deorum iſtorum ſimulachra, in uetuſtis Templis, & in omnibus, Iuuenes militari habitu apparent. Erant enim cuſtodes Vrbis. Cicero pro Publio Sylla. *Dij Patrij, & Penates, Qui huic Vrbi, & huic Imperio præſidetis, qui hoc Imperium, hanc libertatem Populo Romano, Qui hæc tecta, hæc Templa me Cõſule, ueſtro Numine, auxilioq; ſeruaſtis. Teſtor, &c. fuit præterea in media parte Ro. Fori, Lacus Curtius, & hiatus terræ profundiſſimus, quem in locum Curtius quidam à poſtulione poſtulatus, equo inſidens, armatuſq; pro Populi ſalute, ſe deiecit, Hoc facto, ſtatim hiatus terræ, in ſolidam terram redijt, & peſtis, per quam ſe deuouerat, euanuit, ut ſcribit Liuius. Valerius Maximus, Repentinum, inquit, & Curtij adoleſcentis nobilis in media parte Fori, præcipitio*

conſolidatum, ubi magna poſtea decora fulſerunt, Nulla tamen hodie pietate Curtij erga Patriam clarius obſeruatur exemplum.

Ouidius in Faſtis.

Curtius ille lacus ſiccas qui ſuſtinet undas:
Nunc ſolida eſt tellus, ſed fuit ante lacus.

Curtium Sabinum quendã militem fuiße, & dum iuxta eum locum bellum gereretur, in paludibus latuiſſe, antequàm cloacæ eſſent factæ. Quidam uerò tradunt eum locum fuiſſe fulguritum, & ex S. C. ſeptũ iubente Curtio Cos. fuit præterea in parte Fori ad radices Palatij Templum Caſtoris, & Pollucis, iuxta Iuturnæ fontem, & Templũ Veſtæ, extant magna eius Aedis ædificia iuxta ponticulũ lapideum, ubi nuper effoſſa marmora cum inſcriptionibus. Quod Templum cõmuni titulo dedicatum ſub nomine tantùm Caſtoris dicebatur, Hac de cauſa ibi conditum, Nam cum A. Poſthumius Dictator, ut ſcribit Cæcilius, apud Regillum lacũ cum hoſtibus conflictaſſet, ac uictor exiſteret, duo iuuenes candidis equis inſigni uirtute ibi apparuerunt, quos Dictator quæſitos, ut dignis eos muneribus honoraret, non repperit. Caſtorem, & Pollucẽ ratus, cõmuni titulo dedicauit. Ouid. lib. 1. Faſtorum.

Fratribus illa dies, fratres de gente Deorum,
Iuxta Iuturnæ compoſuère lacus.

Eos fuiße adoleſcentes, ſcribit Dionyſius, proceros

redeũtes è prælio ſpecie pugilum, equosq; madidos ſudore adducentes, alluẽtesq; ad Scaturiginẽ, quæ manat iuxta Aedem Veſtæ, lacum faciens profundum paruum, multis circũmſtantibus, nuntiaſſe, uictores Romanos extitiſſe, Caſtoris, & Pollucis ſimulachra ea credidere. Strabo ſic inquit, Cumq; in Foro Caſtoris, & Pollucis Templum ædificatũ, tantis uenerantur honoribus, quos uniuerſi Conſeruatores appellant. Cicero in. C. Verrem, De latrocinio loquor, auſum eſſe in Aede Caſtoris, Quod tẽplum in oculis, & quotidiano aſpectu Po.Ro. poſitum eſt. Quo ſæpenumero Senatus conuocatur. Eius tectũ pulcherrimè laqueatum. Val. Max. lib. primo, Caſtorem, inquit, & Pollucẽ etiam illo Tẽplo pro Imperio Po.Ro. excubuiſſe cognitum, quo apud lacũ Iuturnæ ſuũ, equorumq; ſudorẽ abluiſſe, uiſi ſunt. Iunctaq; fonti Aedes eorum nullius hominum manu reſerata patuit. Iidem etiam Dij, eodem in loco uictoriam de Perſe Macedoniæ Rege, & de bello Cymbrico, eodem die, quo uictor extitit. C. Marius, ut tradit. L. Florus. In hoc ambitu fuiſſe (aiunt) Vulcani Aedem, ante cuius Fores pependit, uſq; ad incendium Gallorum, Scyphus ille: in quo Romulus, & Remus fuerunt expoſiti, ad radices Palatij, ubi nunc eſt rotunda Aedes. S. Theodori, nam illuc uſq; Tyberis olim inferebat ſinum, ut ſcribit Propertius lib. 3. cum inquit.

Hac quondam Tyberinus iter faciebat, & aiunt,
Remorum auditos per uada pulſa ſonos.
At poſtquàm ille ſuis tantum conceſsit alumnis
Vortumnus, uerſo dicor ab amne Deus.

Idem fermè ſcrbit Ouidius. Nam antea Tyberis(ut omnes ſcribunt poetæ, & hiſtorici) influebat per Velabrũ, Mutatusq; eſt eius Alueus: à Tarquinio Priſco, deinde magnis ſaxorum molibus, M. Agrippa in utraq; ripa diſpoſitis coarctatus, & ob eam rationẽ poſitum fuit, in Velabro ſignũ Vertumni. Qui erat Deus in uertendarum rerũ. Expoſitio autem puerorum fuit in Comitio, ubi Ficus Ruminalis, qui locus poſtea Germalum, quòd germani eſſent fratres, dictus eſt, ſub Caprifico, quam Sacerdotes ſeruabant, ne interiret, nam ſi arruiſſet, Vrbis portendiſſet excidium Cor. Tacitus eodem inquit anno Ruminalem arborem, in Comitio: quæ .D.CCXL. annos Remi, Romuliq; infantiam texerat, mortuis ramalibus, & areſcente trunco diminutam prodigij locum habitum eſt, donec in nouos fœtus reuiuiſceret. Plynius etiam ita inquit, Ficus arbor in Foro ipſo, ac Comitio, Romæ nata ſacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli, & Remi conditorum Vrbis, appellata, quoniam ſub ea inuẽta eſt Lupa, infantibus præbens mãmam(ita enim uocabant mammam)miraculo, ex ære iuxta dicata

& ad ubera

& ad ubera infantes. Liuius, *ad* Ficum, *inquit,* Ruminalem *ſimulachra infantium, conditorum* Vrbis, *ſub uberibus* Lupæ *diſpoſuerunt,* Ficus *uerò* Ruminalis *dicta, uel à mamma* Lupæ, *uel quòd ſub ea arbore æſtiuo tempore, pecora ruminarent.*

Ouid. in Faſtis.

Arbor erat, remanent ueſtigia, quæq; uocatur
Romula nunc Ficus, *rumina* Ficus *erat.*

Ex qua quidem arbore, picus Martis *pueris, cibos inferebat.* Ouidius *lib. 3.* Faſtorum.

Lacte quis infantes neſcit creuiſſe ferino,
Et Picum *expoſitis ſæpe tuliſſe cibos.*

Nam ſub ea arbore, iuſſu Amulij, *expoſiti erant,* Vnde *ob eam cauſam, & eius lac quo pro coagulo paſtores utebantur, in maxima eſt habita ueneratione.* M. Varro, Alij, *inquit, pro coagulo addunt de* Fici *ramo lac, ideò apud* Diuæ Rumiæ Sacellum *à paſtoribus ſatam* Ficum, *ibi enim ſolent facrificare lacte: non uino, pro lactentibus, mammæ enim* Rumis, *ſiue ruminare à rumi, & inde ſub rumi dicuntur agni lactentes, à lacte.* Cæterum *ne res tãta in arctum conijciatur, ab* Iliæ *puerperio, paulò altius, ut clarius pateat.* Res *repetenda, ſiue illa genij, ſiue mortalis potius compreſſu, prægnans facta eſt, ubi ſibi uterum turgere ſenſit, ſimulata ægritudine, in priuato ſeſe continuit, non minus ad religionem, quàm ad cœlandum uterum,*

& ut polluto corpore Sacris abſtineret, Quā rē per fidiſſimum medicum Amulius ſciſcitatus, illā grauidam deprehendit,& cuſtodes adhibuit, Alij uerò ita tradunt. Cum ea aquatum exiſſet, in lucū Martis propè Albam à genio loci compreſſam.

Ouidius in Faſtis.

Syluia Veſtalis(quis enim latet inde moueri)
Sacra lauaturas inde petebat aquas.

Et quia locus Marti dicatus erat, dicunt à Marte compreſſā, unoq; partu ædidit infantes, quibus Ruma.i. mamma lupæ nomen fecit. Alter Romulus, alter Remus appellatus eſt. Iubēte Amulio Ilia mater in Aniene ſubmerſa eſt, Infantes uerò proiecti in Tyberim longius ab Alba. Fauſtulus Subulcorum magiſter, illos cum conſpexiſſet ſugere ubera Lupæ, exceptos in Alueolo Larentiæ uxori educandos dedit. Nam Tyberis hiberna pluuia auctus ſtagnum cum illuie fecerat, ut ſcribit. M. Varro. Locus tunc ſentibus ſquallebat, Ex proximis collibus Lupa ſitiens paulò ante fœta deſcēdes, relictis catulis ubera, infantibus præbuit, quod multis uerſibus ſcribit Ouidius li.2. Faſtorum. DE Ilia matre diſcrepāt inter ſe ſcriptores, De natis uerò ex Ilia L. Cincius, & Calpurnius Piſo ſcribunt, Infantes ipſos in Alueo iacētes, iubente Amulio expoſitos iaciēdos in Tyberim. xv. ferè mil. paſſ. ab Alba diſtantē, ubi propius aſtiterunt, uidenteſq; Tyberim

continuis

continuis imbribus tumentem, ſuperatis ripis, in campos effluxiſſe. Erat enim Tybris breuibus ſtagnis ſuper ripas effuſus, nec adiri uſquàm ad iuſti amnis curſum poterat. Diſcedentes à uertice Palatij ad aquas ultimas, ſuper aqua ipſa Alueum expoſuiſſe innataſſeq; ipſum parumper, poſtea recedenti paulatim, ab extremis ripis, riuo illiſum lapidi, atq; ſubuerſum infantes eieciſſe. Nam pueri uagientes, cum per eluuiem uoluerentur, Lupa quædã apparet, paulò ante fœta turgentibus, lacte uberibus, ea ſubmittebat ad ora puerorũ, lingua quoq; cœnum abſtergens, quo pleni erant, Paſtores adueniunt, greges agentes in paſcua, uidens unus Lupam, conuocat illuc alios, rem ipſam ſpectaturos, terrentes clamore Lupam, ipſa ſenſim ab infantibus diuulſa, in propinquum Sacrum locũ, ſylua dẽſa contectum diuertit, qui petra caua fontes emittens, Saltus Panos eſſe dicebatur, ubi erat eiuſdem Dei Ara, in quem locum Lupa ſe recipiens, diuertit. Antrum uerò coniunctũ Palatio ædificijs oſtẽditur, iuxta uiã, qua itur ad Circum, Templumq;, ei ꝓximus, in quo eſt imago huius caſus, Lupa præbẽs duobus ubere infantibus, antiqua opera ſimulachra ærea, quæ hodie ſunt in Capitolio, ut dictum eſt. Fauſtulus uerò magiſter Regij pecoris, clam omnibus (ut ſcribit Plutarchus) illos ex ſuo loco aſportauit. Fuit præterea in medio Foro, Templũ

Iani ut ſcribit Procopius, cuius ætate adhuc exta bat, ſed incultum, cum inquit, Templum Iani in medio Foro Ro. ex aduerſo Capitolij, paulo ſupra eũ locum, quem nunc Romani tres Parcas appellant, Erat enim Sacellum totum ex ære conſtitutũ, quadrata quadam dimenſione locatum, tantæq; amplitudinis, quãta integi Iani ſtatua poterat ænea, quinquepedaliſq;, Capite dumtaxat bifrons. Altera facies Orientem, Altera Occidentem Solem reſpiciens, portæ utrinq; æneæ, quæ pacis tẽpore claudebantur, inſtante autem bello aperiebantur. Sed tunc incultum, propterea quòd pudebat Chriſtianos in eo Templo ueteres ritus ſacrorum referre; & uocabatur Ianus Geminus, de quo Plynius lib. xxxv. Nat. Hiſt. ita ſcribit. Ianus geminus à Numa Rege dicatus, qui pacis, belliq; Argumento colitur, digitis ita figuratis, ut. cccl. dierũ notam per ſignificationem annui temporis, & æui ſe Deum indicat. Q uod ter apud ueteres, clauſum fuiſſe memoratur, Semel. T. Manlio. Cos. Iterum ſub Cæs. Auguſto, tertium Veſpaſiano principe. Item Ouidius ita ſcribit.

Sanguine lœtifero totus miſcebitur Orbis,
Ni teneant rigidæ condita bella feræ.

Virgilius.

Sunt geminæ belli portæ.

Gordianus. ut tradit Iul. Capitolinus. Aperto Iano geminus

no gemino profectus eſt contra Perſas. Cuius Tēpli forma uiſitur hodie in Nomiſmatibus Neronis ubi titulus. PACE. P.R. TERRA MARIQ. PARTA IANVM CLVSIT. Fuit præterea in capite Fori Ro. Vmblicus Vrbis & Columna miliaria, ſiue miliarium aureum, conſtitutum ad ſingulas portas, Quas ætate ſua Plynius .xxiiij. fuiſſe oſtendit. Plutarchus uerò tradit fuiſſe Columnā Auream, in qua inciſæ omnes Italiæ uiæ finiunt. Quā fuiſſe iuxta Aedem Saturni ſcribit Tacitus, cum inquit, Perrexiſſe cohortem ad aureum miliarium, ſub Aede Saturni. Idem ferè tradit Plutarchus in Othone. Fuit etiā in hoc ambitu, Columna Mœnia, à Mœnio ſic dicta. Qui abſumpto patrimonio domū uendidit, reſeruata ſibi una Colūna, in qua ligna proiiceret, unde Gladiatorios ſpectaret ludos in Foro. Cicero pro .P. Sextio, Venit, inquit (ut ſcitis) ad Columnam Mœniā tantus ex omnibus ſpectaculis, uſq; à Capitolio, tātus ex Fori Cancellis plauſus eſt excitatus, ut nunquam maior conſenſio, aut apertior Po. Ro. uniuerſi fuiſſe ulla in cauſa diceretur. A Mœniano præterea Mœniana dicta conſtant, Quæ ſunt ædificia prominentia in ædibus. Suetonius, Pauci, inquit, è proximis Mœnianis ſpectabant. Fuit & iuxta Forū ædes Victoriæ, quā. L. Volūnius Aedilis.

Cur. ex mulctatitia pecunia faciendam curauerat dedicauit. Author Liuius, fuerunt & in latere Fori Ro. Scalæ annulariæ, & Domus Cæs. Augusti, ubi per. xl. annos habitauit. Fuit & Pila Horatia, quæ erat lapis angularis: ſupra quam ſpolia Horatiorum pendebant. Fuit & Atrium Mineruæ, Porticus Iulia, & Templum Veneris Genitricis, quam Diuus Iulius excitauit. Appianus, erexit, inquit, Veneri genitrici Templum, ut prius ad Pharſaliū uouerat bellum initurus. Atriumq; Templo circumduxit, Quod Romanum Forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorū, qui ad iura ſimul conuenirent, Cleopatræ illuſtrem Deæ imaginem Templo contulit. Fuit & in Volcanali Lotos à Romulo ſata, radices eius in Forum uſq; Cæſaris per ſtationes Municipiorum penetrabant, ut author eſt Maſurius. Fuit & Equus Cæſaris, Equus aureus Domitiani, & Equus Conſtantini Imp. Fuerūt præterea Tabernæ nouæ, & ueteres, Liuius, Pluribus, inquit, ſimul locis, circa Forum incendium ortum, Eodē tempore, Septē Tabernæ, quæ poſtea quinq;, & Argētariæ, quæ nunc nouæ, appellantur, arſēre, cōpræhenſa poſtea priuata ædificia, neq; enim tunc Baſilicæ erant, compræhenſæ Lathomiæ, Forumq; piſcarium, & Atriū Regium, Aedes Veſtæ uix defenſa eſt. Locauerant inde quæ circa Forū conſumpta incendio erant, ſeptem Tabernas, Ma

cellum, Atrium Regiũ. Tabernæ, namq; Fori prius ſeptem, deinde quinq;. Iuuenalis Satyra prima,

Sed quinq; Tabernæ,
Quadringenta parant.

Ideſt; Equeſtrem cenſum. Fuit præterea in Foro Romano, Cloaca maxima, quæ omnia Vrbis purgamenta excipiebat, iuxta quam locus erat, qui uocabatur Doliola, à Doliolis ſub terra, ubi non licebat ſpuere; Quo in loco, quædam myſtica Numæ Pompilij condita eſſe putabantur. Nec deſunt qui tradant Gallorum ſenonum, in quibuſdam illorum cineres fuiſſe conditos. Surgebant olim circa Forũ nouem Fontes, qui poſtea ob ingentia ædificiorum fundamenta deſierunt. Iminebat præterea Foro rupes Capitolina, unde ſontes præcipitabãtur, ſicut nunc iugo eius collis facinoroſi puniuntur. Extant ad radices montis, Templum S. Mariæ gratiarũ, & Templũ Conſolationis, Votis, ac miraculis clarum. Vocabatur olim hoc Forum, Romanum, Latium, ac Palladium. Et regio. viij. antiquæ Vrbis Forum olim Ro. dicebatur, & habebat magnũ ambitum. Poſtea Iulius Cæs. deinde Auguſtus, Forum ipſum Ro. ampliauerunt: quoniam non uidebatur unum Forũ ſatis eſſe ad cauſas agendas: ſua uterq; princeps Fora huic adiunxerunt, & uocabantur Iudicialia. Martialis ad Sextum.

Cauſas inquis agam Cicerone deſirtius ipſo:
Atq; erit in triplici par mihi nemo Foro.

Ideſt, Ro. C. *Cæſaris, & Auguſti.*

Forum Cæſaris, & eius ornamentis.

FORVM *Cæſaris dict.* Ro. *Foro coniunctũ & in eo ambitu fuiße creditur, ubi nunc extat* Porticus *Fauſtinæ, haud longè à domo ſua, quod Forum de manubijs inchoauit. Cuius Area ſupra ſeſtertium millies conſiſtit, ubi ſtatuas pulcherrimas collocauit, inter quas Loricatam ſibi dicari paſſus eſt, breui quidem ſpatio Forum, ſed inter Vrbis ornamenta illud fuiſſe ſcribit plynius.*

Ouidius libro tertio de Triſtibus.

Hæc ſunt Fora Cæſaris inquit,
Hæc eſt à Sacris, quæ uia nomen habet.
Hic locus eſt Veſtæ, qui Pallada ſeruat, & ignem.
Hic fuit Antiqui regia parua Numæ.

Quæ loca erant olim fermè inter ſe contigua. Haud longè à domo ſua, de qua Suetonius, habitauit, inquit ante in Suburra modicis ædibus: poſt autẽ adeptũ Pontificatũ Max. in Via Sacra, domo publica, quã poſtea Auguſtus ſumptuosè nimium à Liuia ornatã ſolo æquari iußit, & in ea Porticu Liuia extructa, ubi nũc ſunt ruinæ Templi Pacis.

DE Foro *Auguſti, & eius ornamentis.*

FORO *Cæſaris, & Foro Ro. iunctum erat Forum Auguſti, quod fuiſſe creditur, ubi nũc eſt Templum*

eſt Templum S.Hadriani in tribus Foris,quod ad huc ſeruat priſcum nomẽ, breue quidem ſpatio Forum,ne poſſeßoribus, & eius loci incolis ædes auferret, tanta erat in eo principe clementia, erga ſuos ciues,ſed uetuſtis ſimulachris ornatißimũ Forum,in quo locatum erat ſignum Caſtoris,& Pollucis,cum Victoria,Alexandri Magni,& eius imagine,ab Apelle depicta, ubi & ſtatua Coruini, & in eius caßide pugnacis corui ſimulachrum.Suetonius in Auguſto Publica,inquit,opera plurima extruxit,ex quibus præcipua Forũ, cum Aede Martis Vltoris,quam Marti, bello Philippenſi pro ultione paterna,ſuſcepto,uouerat.Fori autem extruẽdi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur,non ſufficientibus duobus, etiã tertio indigere. Itaq; feſtinantius, nec dum perfecta Martis Aede,publicatum. Cautumq; ut ſeparatim in eo publica iudicia , & Sorticiones iudicum fierent.Sanxitq; ut de bellis, & triumphis conſuleretur hic.Senatus Prouincias, cum Imperio potituri hinc deducerentur. Quiq; uictores rediſſent, huc inſignia triumphorum inferrent. Quod Forũ poſtea ab Hadriano Imperatore inſtauratum eſt.Vnde opinio orta , Hadrianum ipſum: ibi Templum ſub nomine ſuo extruxiſſe , quod poſtea ab Antonino Pio dicatum,ut infra dicetur.

ſicut nunc, in Foro Ro. manetq; argumentum Sacrificiorum, ubi taurorum immolationes, & inſtrumenta, cum uictimarijs, & Sacrificulis, ad rem accinctis. Vbi & proximus Ianus quadrifrōs, adhuc extat marmoreus, malè integer, celebris olim mercatorū loc⁹, in regione Baſilicæ. Plures olim apud ueteres fuerunt Iani, quorum hic tantū nunc extat nam Ianus tranſitus, ſiue Logia uocatur. M. Varro ſcribit, Iano. xij. Aras pro totidem menſibus fuiſſe dicatas. Iani per omnes regiones incruſtati, & ornati duo præcipui, unus in Foro Boario, & alter in Foro Ro. ad Arcum Fabianum. Ianum, inquit Liuius, ad ſiniſtrum Argiletum, & hunc priſcum, plures uerò poſteriores. Ouid. lib. 1. Faſtorum.

Cum tot ſint Iani, cur ſtas Sacratus in uno?
Hic ubi iuncta Foris Templa duobus habes.

Solus hodie hic Quadrifrōs, a quatuor Orbis partibus, ſiue anni temporibus, ita cōſtitutus, quia ipſe Deus anni eſt Princeps. Vnde & Ianuarius menſis dictus eſt. Ianum primus Numa iuxta Theatrū Marcelli bifrontem fecerat, ſed poſtea captis Phalerijs ciuitate Tuſciæ, inuentum eſt ſimulachrū Iani quatuor frontibus, propter quatuor anni tempora. Vnde quod Numa inſtituerat, tranſlatū poſtea in Forum Tranſitorium, quod erat tunc Boarium, quod deinde uocabulum inditum eſt Foro Neruæ, multis poſt ſæculis condito. Et quatuor portarum

unum templum Iano inſtitutũ In Velabro.Duplex enim erat,Velabrum maius,& minus, & in utroq; Ianus. Maius in Foro Olitorio: ubi prius erat Ianus biceps. Minus,ubi Ianus quadrifrans: quod adhuc extat. Vbi celebris olim mercatorũ ſedes, ubi fœneratores conſiſtebant,ut Cic. & Horatius tradunt.Ouidius.

Qui Puteal, Ianumq; timent, celeresq; Calendas.

Puteal aũt locus erat,ubi cauſæ agebãtur,id fuiſſe creditur in Foro Ro. iuxta fornicẽ Fabianũ, quòd ibi Libo ius dixerit, nã Libonis Puteal uocabatur. Extat adhuc in Velabro Templũ.S. Georgij,quod Zacharias Papa,natione Græcus,excitauit: unde in hodiernum uſq; diem dicitur.S.Georgius in Velabro,quod imperiti,ad Vellus Aureũ pronunciãt. Velabro autem à uelatura nomen inditum, Nã antequàm paludoſæ cõualles, & reſtagnantia circa Tyberim loca deſiccarẽtur, Scaphis,& Cymbulis opus erat è Palatio, & citerioribus locis in Auentinum nauigare, & pro uelatura ſtipem ſoluere.

Propertius.

At qua Velabri regio patet,ire ſolebat,
Exiguus pulſa per uada Lynter,aqua.

Ouidius in Faſtis.

Qua Velabra ſolent in circum ducere pompas,
Nil præter ſalices,craſſaq; canna fuit.

Hîc,ubi

Hic,ubi nunc Fora ſunt Lyntres errare uideres,
Quaq; iacent ualles maximè Circe tuæ.

Quæ reſtagnatio ex eruptionibus Tyberini *flexuoſi illic ſinus fiebat, antequàm* Tarquinius *Priſcus alueũ mutaret.* Sueto. *in* Cæſare Gallici *triũphi die* Velabrũ *præteruehẽs, penè curru excuſſus eſt, axe disfracto: aſcenditq;* Capitoliũ *ad lumina lx.* Elephãtibus *dextra, & ſiniſtra* Lycnos *geſtantibus.* A Velabro *olim incipiebat* Cliuus Pub. *ad* Capitolij Arcẽ. *In hoc ambitu erat* Vicus Iugarius *inter* Forũ Ro. & Boariũ, Liuius, *Saxũ ingens, inquit, è* Capitolio, *in* Vicũ Iugariũ *procidit, & multos oppreſſit.* Aiunt Herculẽ *ab* Euandro *exceptũ liberaſſe ea loca à latrocinijs, & formidine* Caci: *Cuius antrũ erat in* Auentino. Ouidius *in* Faſtis.

Cacus *Auentinæ timor, atq; infamia ſyluæ,*
Non leue finitimis hoſpitibusq; malum.

Ob cuius rei memoriã duas Aedes *uictori* Herculi *excitatas fuiſſe memorant, unã ad* Portam Trigeminã, *ubi interfecto* Caco *raptas boues recepit, ut meminit* Macrobius. *Alterã in* Foro Boario *rotundã, & paruã, ut ſcribit* Liuius. *Quæ adhuc extat in ripa* Tyberis, *ſub titulo nunc.* S. Stephani *Protomartyris. Quæ depicta dicitur, à* Pacuuio *Poëta,* Ennij *ſororis filio.* Plynius, *in* Aedem, *inquit,* Herculis, *in* Foro Boario, *neq; muſcæ, neq; canes intrant, ſub cuius limine calaua latebat.*

tamen ipſo multò inferior, quàm opinione. Erat enim ſubterranea crypta, ubi in eius ruinis, ætate mea effoſſum fuit Herculis æneũ, auratumq; ſimulachrũ, quod nunc eſt in Capitolio, in ædibus Conſeruatorum, conſecrataq; Aedes *poſtea à Senatu, monitu Sybillinorum* Car. *ſub Dictatore Sylla: quam dedicandã probauit, Ouid. in Faſtis.*

Altera pars Circi cuſtode ſub Hercule tuta eſt,
Quam Deus *Euboico carmine munus habet.*

Et rurſus.

Si quæris titulos, Sylla probauit opus.

Sed potius cuſtodis Herculis Aedes, in Circo fl. fuiſſe creditur, ut poſtea dicetur. Colebatur enim Hercules Græco cultu, is uicto Gerione, & ab actis eius bubus, illuc appulit, & ab Euandro, hoſpitio exceptus. Erant ante illic nemora, & ſylueſtria loca. Virg. lib. 8. Aeneid.

Hæc nemora indignæ, Fauni, Nymphæq; tenebãt.

Tradunt Seruium Tulliũ duo templa in Foro Boario excitaſſe, unum Fortunæ Proſperæ, & alterũ matris Matutæ. Proſperæ nulla extant ueſtigia, Ouidius *lib. 6. Faſtorum.*

Lux eadem Fortuna tua eſt, auctorq;, locuſq;,
Sed ſuper inductis quid latet, æde togis.

Erat enim eius ſtatua uelata, quod pudebat Cœleſtem Deam, cum mortali concumbere, nam cũ illo nocturno tempore, per feneſtram, quæ porta Fene

ex lapide Tyburtino:uetuſtate iam penè collabēs, quadratæ,& anguſtæ formæ,in ripa Tyberis,ſub titulo nūc S.Mariæ Aegyptiacæ, inter Oenopolia,& Proſtibula,iuxta Pontem eiuſdem nominis, haud longè ab Aede Herculis,rotunda, & parua, de qua ſupra dictū eſt.Pudicitiæ Aedē nō ingrediebantur,niſi pudicæ,ac nobiles matronæ.Liuius, inſignē,inquit, ſupplicationē fecit certamen in Foro Boario,ad Aedem rotundā, & paruā Herculis, inter matronas ortum.Vnde Propertius.lib.2.

Templa Pudicitiæ quid opus ſtatuiſſe puellis:
 Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe libet.

A cuius Sacris arcebātur plœbeiæ.Ea de cauſa excitatū eſt alterū Pudicitiæ Plœbeiæ Sacellū,in Vico Longo,à Virgine Plœbeia,Plœbeio uiro nupta conſtitutū,ut ſcribit Liuius. Fuit præterea in Foro Boario Argiletū,ab Hoſpite Euādri Argo (ut placet Virgilio) nuncupatū, quòd illic Argus fuerit ſepultus, uel ut alij putant ab Argilla creta,quæ illic effodiebat̄.Fuit aūt Argiletus duplex,uel ſummus,& imus.Sūmus in principio Vici Tuſci inter Circū Maximū,& Auentinū,ubi lœtū ſimul & ſepulchrū.Imus uerò ubi Ianus Quadrifrōs,in Velabro,Qui & Vertūnus in fine Vici Tuſci ſub Capitolio:ubi Saturniæ ueſtigia,& frequētes rerū uenaliū tabernæ,ubi & libri erāt uenales.Martialis.

Argilœtanas mauis habitare tabernas.

uir uouerat, ſtatuam auratam, quæ prima in Italia uiſa eſt, quo die cum Rege Anthiocho apud Termopylas pugnaſſet, locaueratq́; idem ex .S. C. auctor Liuius, Fuit & in eodem Foro Templum Pietatis, ubi eſt Theatrũ Marcelli, ut ſcribit Plynius, & Solinus: fuit & Columna Lactaria, ad quam infantes lacte alendi deferebantur. Forum autem Olitorium, ut ſcribit Varro, erat antiquum Macellum ubi olerũ copia, Ea loca inquiens etiam nunc Lacedæmonij uocant Macellum, Sed Iones oſtia hortorum Macellotas dicunt, fuerũt olim à dextero Capitolij latere continuata Fora, & interſe contigua Olitorium, Piſcarium, Boarium, Romanum, Iulij Cæs. & Auguſti, Neruæ, & Traiani.

DE Foro Neruæ, ſiue Tranſitorio

SVpra Forum Ro. occurrit Forum Diui Neruæ Imperatoris, inter Aedem nunc .S. Hadriani in tribus Foris, & Templũ .S. Baſilij, ubi nunc ſunt horti ad radices Capitolij. Fuit autem Forum ſatis conſpicuum, in cuius medio, ut ſcribit Pauſanias, ſtabat Columna ænea, mire magnitudinis, quæ ſuſtentabat totum Fori tectum, ex Laminis Orichalchi, ſubſtructum, ubi intrinſecus lumen erat ambiguum, cœptum ante, id Forum à Domitiano, ut tradit Suetonius, cum inquit, Nouam autem excitauit Aedem in Capitolio Ioui cuſtodi, & Forum, quod nunc Neruæ uocatur, quod Tranſitorium dicitur,

ut ſcribit Aelius Spartianus in Alexandro Seuero ita inquiẽs, Statuas Colloſſas, aut pedeſtres nudas aut equeſtres Diuis Imperatoribns in Foro Diui Neruæ, quòd Tranſitorium dicitur, locauit, cum titulis, & columnis æneis, quæ geſtorum ordinẽ cõtinerent. Idem princeps etiã ſtatuas ſummorũ uirorum in proximo Traiani Foro collocauit, undiq; trãſlatas, ut hoc modò ſui generis obſcuritatẽ cõtegeret. Vnũ ex omnibus Neruæ Forum habet hodie ornamenta quædam uetuſtate, & incendio corrupta, & parietes amplos à ſuperiore latere, ubi etiam parua Porticus incendio fermè abſumpta. qui locus hodie ab imperitis uocatur Arca Noei ab eruditis uerò Arcus Neruæ, extant abhuc à dextero latere, duo Fornices iactu lapidis inter ſe diſtantes, nudati tamen, ubi quædam triumphalia ex marmore ornamenta uiſuntur.

DE Foro Traiani, & eius ornamentis.

CONtiguum Neruæ Foro erat Forum Traiani inter Capitolium: & Quirinalem extructum, ubi columna Cochlidis adhuc extat erecta, fuit autẽ Forum ornatiſſimũ, cũ Templo, & equo æneo, eiuſdem principis, ubi erant ornamenta ex toto terrarum orbe exquiſita, & porticus adeò mirabile opus, ut qui intuerentur, non potuerint cre-

dere manibus hominum facta,ſed Gigantū,cuius fragmento nuperrimè è profunda terra eruta uidimus,ſub Capitolio,è lapide candidiſsimo miræ amplitudinis,ad quod Forū ædificandū pars Quirinalis, quæ Capitolium contingebat exciſa,atq; ſolo æquata,ne ſuo ſpatio frauderetur,de quo Caſſidorus in Epiſtolis,Traiani Forum,inquit, aſsiduitate uidere,miraculum eſt. Ad quem locum cū Cōſtans Conſtantini filius, Conſtantinopoli natus, & educatus perueniſſet, ſingularem ſtructurā primum attonitus cernens,perq; giganteos contextus circumferens mentem. Omni itaq; ſpe talia cōficiendi, amota, Traiani Equum ſolum locatum in Atrij medio imitari ſe uelle dicebat, cui regalis Orſmida reſpondit ſtabulum prius tale condas. Cuius equi imago uiſitur in eius principis Nomiſmatibus,in quibus pro maiori parte,a tergo tituli leguntur.

S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI.

DE Foro Suario,& Archimorio.

SVB eodem Quirinali monte, inter Palatium nunc uetus.D.Columnenſium,& uiam quæ ducit in montem Caballum,ubi hodie ſunt horti.Fuit olim Forum Suarium à ſuibus cognominatum, quòd illic apud ueteres,ſues uenderentur.

Argumento eſt Eccleſia condita ſub titulo.S.Nicolai de Porcilibus.Veteres enim ſeparata,& conſtituta habebãt loca,ubi res peculiariter uenderẽtur. Vt Forum hoc Suarium,ubi ſues,Piſcarium,ubi piſces,Olitorium,ubi olera priſci Ro. mercarentur.

DE Foro Archimorij.

¶Poſt hunc locum,iactu fundæ,ſub monte Apollinis olim,& Clatræ,fuit Forum Archimoriũ,ubi nunc eſt Templũ Sancti Nicolai de Archimonijs, quod corrupto uocabulo hodie ab imperitis profertur: niſi fortè à Romana familia eius nominis, ei Templo appellatio eſt. Multa enim ob literarum ignorationem impteitum uulgus perperam pronũciat. Nam ruſtici(ut fertur) ac fœminæ, Latinam linguam corruperunt. Cic.autem inquit,fœminas ſemper Patriam linguam,in qua natæ ſunt retinêre, ſed credendũ potius à Barbaris, qui per tot ſæcula Italiam tenuêre, corruptam.

DE Foro Salluſtiano.

IN dorſo Quirinalis, iuxta leuũ montis ſupercilium,inter Templũ Sanctæ Suſannæ,& Portam Salariam,fuit olim Forum Salluſtij, ornatiſſimum,Salluſtianis eminens hortis, cuius adhuc extant magna ueſtigia è regione Thermarum Diocletiani, quod ex pecunia, ex Africa, quam Prætor rexit, reportauit,ut poſtea dicetur.

DE cæteris Vrbis antiquis Foris.

FVerunt præter ſupradicta, & alia nonnulla antiqua Fora: quorum tantum nomina nunc extant, ut Forum Cupedinis, à Cupis, ſiue cupidiatate dictum. M. Varro. Hæc omnia poſtquàm contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebãt, ædificatus locus, & Macellum dictus. Fuit præterea Forum Piſtorium, & Ruſticorum. Forum Palladium, quod & Romanum quidam eſſe uolunt, uel à Templo Palladis, uel ab Atrio Mineruæ, quod illic erat. Martialis.

Libertum magni Lucenſis quære ſecundi:
Limina poſt Pacis, Palladiumq; Forum.

Nec deſunt qui tradant, Forum Palladium fuiſſe in Palatio, ſupra Arcum Titi Imperatoris, à ſiniſtris uiæ, qua nunc in montem aſcenditur, ubi extat adhuc magna area quadratæ formæ, parietibus undiq; circumſepta, ac manu de induſtria facta. Argumento, quòd illic extat parua ædes, ſub titulo Sancti Andreæ in Pallara, corrupto uocabulo, pro Palladia. Vbi ſepulchrum Ioannis Papæ viij. Viſebantur præterea ibi duæ, ante hos annos, marmoreæ portæ, ex ueteri ſtructura, ſatis conſpicuæ, quæ facilè cæteras Vrbis Portas, materia, & artificio ſuperabant.

Finis Libri Tertij.

ANDREAE FVLVII DE ANTIquitatibus Vrbis, ad Clementem. VII.

LIBER QVARTVS.

ARCVS *triumphales à triū pho dicti, his erigi ſolebant, qui Prouincias, & urbes, aut externas nationes expugnabant, ac bello ſuperabant, rebus itaq; benè geſtis, in Vrbem uictores redibant, & in* Capitolio, *Ioui gratulatū, quo Dijs uota per ſoluturi, conſcendebant, procedente rerū longo ordine, ac* Pompa, *albis inſidentes quadrigis, iuxta currus, captiuorū, cathenatorūq; agmen miſerabile. Præcedebant autem triumphantis captiui, uſq;* ad Templū Capitolini Iouis. Hinc, *atq; hinc magna ſpectantium aſtante turba:* Necnon & Simulachra *oppidorum, & fluuiorum triumphis ducebant.* Vnde *Liuius refert.* Scipionem *Aſiaticū duxiſſe Simulachra.* CCXX. *oppidorum.* Ouidius. Hic *eſt Euphrates præcinctus harundine frontē.* Simili *modo* Nilus *in triūpho* Cæſaris, & Rhenus Domitiani. Q*uæ uel huiuſmodi ſimulachra uidere licet nunc in* Arcu. L. Septimij, & Flauij Conſtan. Imp. *Arcus ipſi triumphales ab* Imperatoribus *cæptauêre.* Plynius *ſuo tempore ait cæpiſſe:* Neq; *an*

tiquiorem,

tiquiorem, quàm Titi *Arcum* Romæ *uidemus. Nã antea ponebantur* Statuæ *triumphales, uel triumphalia ornamenta, ſicut* Trophæa. C. Marij *de bello* Cymbrico, *quæ adhuc extant in* Eſquilijs. *Fuerunt autem plures: ex his tantum hodie minus læſi apparent tres in regione* Viæ Sacræ, Conſtantini Titi, & Seueri Imp. *quos ſuo ordine, non tempore proſequemur.*

DE *Arcu triumphali* Conſtantini *Imp.*

O*CCurrit autem in ordine triumphalis Arcus* Flauij Conſtantini, *in angulo* Palatij, *iuxta* Amphitheatrum, *quod* Coloſſeum *uocant, triũphalibus, ſed nunc male integris ornamentis conſpicuus, atq; ex omnibus minus læſus, cum* Trophœis, & Victorijs *allatis, in utroq; frontiſpicio, poſt bella ciuilia excitatus, ſuperato* Maxentio *Tyrãno, apud* Pontẽ Miluiũ, *cuius inſcriptio talis eſt,*

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO
MAXIMO P. F. AVGVSTO S. P. Q. R.
QVOD INSTINCTV DIVINITA
TIS MENTIS MAGNITVDINE
CVM EXERCITV SVO TAM DE
TYRANNO QVAM DE OMNI
EIVS FACTIONE VNO TEMPO
RE IVSTIS REM. P. VLTVS EST
ARMIS ARCVM TRIVMPHIS
INSIGNEM DICAVIT.

Extant in maiori fornice interius à dextris, & ſiniſtris. hinc

LIBERATORI VRBIS.

illinc

FVNDATORI QVIETIS.

Et in ſuperioribus uiſuntur à fronte, & à tergo quatuor in locis. hinc VOTIS .X. hinc VOTIS .XX.

à dextra ſic.X. à ſiniſtra ſic.XX.

Quæ uota in magnis periculis uouebantur, ut apparet etiã in eius principis nomiſmatibus. Soluſq; toto Imperio Romano, cum imperaret cognomen induit Maximi, cum antea Alexandro Magno, & Gn. Pompeio Magni cognomen ſolum datũ eſt. Iuxta hunc Arcum extat adhuc dimidiata rotunditas, antiquæ Metæ, quæ dicebatur Meta ſudans in cuius uertice erat æreum Iouis ſimulachrũ. Ideò Meta ſudans, quia ex ea uberes manabãt aquæ ad extinguendam plebeculæ ſitim ex proximi Amphitheatri ſpectaculis.

DE Arcu Titi Veſpaſiani Imp.

IN media ſumma Via Sacra, ſurgit Arcus Titi Veſpaſiani Imp. omnibus in Vrbe, ut tradit Plynius, antiquior. Paruus quidem, ac uetuſtate mutilatus, extructuſq; deuictis Hieroſolymis, præclariſſima olim Oriẽtis urbe, ubi breuis tituli inſcriptio.

SENATVS POPVLVSQVE ROmanus Diuo

MANVS DIVO TITO DIVI VEſ VESPASIANI .F. VESPASIANO AVGVSTO.

Vbi Quadriga triumphantis, cum victoria, præcedētibus. xij. Cōſularibus Faſcibus ab uno latere, ab altero uerò Trūiphi ſunt ſpolia, Aureū cādelabrū ſeptē ramorū, in quibus erat ſeptē lucernæ ſignificātes ſeptē ſtelas errātes, & duæ tabellæ marmoreæ, Moſaicæ legis, Vaſa Tēpli, Mēſa aurea, pōderis talēti magni, cum alijs gētis ſpolijs, ut ſcribit Ioſephus. Quæ omnia cōdita fuerūt in proximo Pacis Templo, à Veſpaſiano patre, poſt Bella Ciuilia, extructo, qui cum Tito filio in eodem curru triumphauit, teſte Trāquillo. Martialis ad Domitianū.

Frater Idumæos meruit cum patre triumphos.
Quæ datur ex Cattis laurea tota tua eſt.

DE *Arcu. L. Septimij Seueri.*

Extat & L. Septimij Seueri Arcus, in Foro Ro. ad radices Capitolij, omnium olim pulcherriſmus, nunc uerò ſemi uſtus, & deformatus, ubi in utroq; frontiſpicio prominent allatæ uictoriæ, cū Trophæis Terreſtris, naualiſq; belli ſimulachra, à fronte, & à tergo, cum inſcriptione.

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO M. FIL. SEVERO PIO PERTINACI. AVG. PATRI PATIAE PARſTICO ARABICO, ET PARTICO

ADIABENICO PONTIF. MAXI
MO TRIBVNIC. POTEST. XI.
IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET
IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL.
ANTONINO AVG. PIO FOELI-
CI TRIBVNIC. POTEST. VI. COS.
PROCOS. PP. OPTIMIS FORTIS-
SIMISQVE PRINCIPIBVS OB
REMPVBLICAM RESTITVTAM
IMPERIVMQVE POPVLI RO-
MANI PROPAGATVM INSI-
GNIBVS VIRTVTIBVS EORVM
DOMI, FORISQVE. S. P. Q. R.

Sed Triumphum reſpuit,ne uideretur de ciuili triũphare uictoria offerẽtibus ei patribus, & quòd affectus articulari morbo, in curru conſiſtere non poſſet,filio ſanè conceßit.

DE *Arcu Boario.*

V*Iſitur adhuc in Velabro, iuxta Templum S. Georgij,exiguus,& parum integer,* Arcus *Boarius,qui creditur Argentariorum, & negociantium Boariorum fuiſſe, qui in proximo marmoreo Quadrifrõte Iano uerſabantur, ut inſcriptio ibi multiplex ſignificare uidetur, haud multùm à ſuperiore diſcrepans.*

IMP. CAES. L. SEPTIMIO SEVE
RO PIO PERTINACI AVG. ARA

BIC. ADIABENIC. PARTH. MAX.
FORTISSIMO FOELICISSIMO
PONTIF. MAX. TRIB. POTEST.
XII. IMP. XI. COS. III. PP. ET IMP.
CAES. M. AVRELIO ANTONI=
NO PIO FOELICI AVG. TRIB.
POTEST. COS. III. P. P. PROCOS.
FORTISSIMO FOELICISSIMO=
QVE PRINCIPI. ET IVLIAE
AVG. MATRI. AVG. N. ET CA-
STRORVM, ET SENATVS, ET
PATRIAE ET IMP. CAES. M.
AVRELI ANTONINI PII FOE=
LICIS AVG. PARTICIꝘMAXI
MIꝘARGENTARII, ET BRITA
NICIꝘMAXIMIꝘNEGOCIAN=
TES BOARII. HVIVS LOCI QVI
DEVOTI NVMINI EORVM.

DE *Arcu Flauij Domitiani Imperatoris.*

EXtat adhuc in Via Flamminia, prope S. Laurẽtium in Lucina, Arcus (ut creditur) Domitiani Imp. qui nũc à Romanis uulgò dicitur Tropholi, uel Trophæi, à Trophæis quibus ornatus olim fuerat, uel Tripolis, ut quibuſdam placet, ob uictoriam trium urbium, prout ueterem inſcriptionem, ſuperioris ſæculi noſtri partes, ſe legiſſe retulerunt.

At nunc totus mutilatus,& ſuis ornamentis, ac titulis,denudatus,quem Domitiani Imp.fuiſſe,eruditiores tradunt, argumento ſumpto ex uerbis Suetonij,Qui ſcribit Domitianum ſomniantem ſe à Minerua deſtitutum,& illam excedere ſacrario. Negantéq; ſe ultra tueri poſſe,q; exarmata eſſet à Ioue, ut ſimulachra eius rei ibi marmorea extant.

Martialis.

Stat ſacer,& domitis gentibus Arcus ouans.

Nã & ipſe per oẽs regiones fecit, Ianos,Arcusq; cũ inſignibus triũphalibus,qui poſtea omnes euerſi ſunt,ut tradit Dionyſius,cũ inquit, Arcus qui in ipſius unius titulum,ac nomẽ ſubſtructi,euertũtur.

DE Arcu Galieni, & Gordiani Imp.

SVrgit adhuc in Eſquilijs, iuxta Aedem.S. Viti in Macello:Arcus Galieni Imp.ex Tyburtino lapide ſatis rudis,cum inſcriptione huiuſmodi.

GALIENO CLEMENTISSIMO PRINCIPI, CVIVS INVICTA VIRTVS SOLA PIETATE SVPERATA EST.M. AVRELIVS VICTOR DEDICATISSIMVS NVMINI MAIESTATIQVE EIVS.

Fuit & in eadẽ regione,in aggere Tarqnij Arcus Gordiani Imp. marmoreis ornamẽtis,& Trophæis ornatiſſimus; Cuius marmora è ꝓfunda tellure eruta uidimus

eruta uidimus, atq; in ornamenta Palatij, & Templi. S. Laurentij in Damaſo tranſlata iuſſu. R. D. Raphaëlis Riarij Card. Sancti Georgij.

DE Arcu, ſiue Fornice Fabiano, & cæteris Arcubus.

FVIT præterea in Foro Romano, Arcus, ſiue Fornix Fabianus, in Via Sacra, iuxta Regiam ut ſcribit Aſco. Pedianus, cum inquit, Fornix Fabiani Arcus, iuxta Regiam, in uia Sacra, à Fabio Cenſore cōſtructus, qui deuictis Allobrogibus nominatus eſt, ibiq; Scuta eius poſita. Cic. pro Gn. Plancio, Ne illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad Fabium Fornicem impellor. Haud procul hinc erat Calpurnius Fornix, iuxta quē. C. Grachus fragmento ſubſelli ictus occubuit. Fuerūt in eodē Foro Arcus Lateritij Romuli conditoris, qui durauerunt ad multas ætates, nec eos paſſi ſunt Romani marmore adornari, ſed ſicut erant rudes ſtare permiſerunt in memoriam conditoris Vrbis. Fuerunt præterea Arcus uetuſtiſſimi ad primas partes Auentini, inter montē, & Tyberim memoria patrū noſtrorū euerſi quorū inſcriptio erat.

P. LENTVLVS CN. F. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS. EX S.C. FACIVNDVM CVRAVERE IIDEM COMPROBAVERE.

Fuit & Arcus Traiani in Foro eius extructus, ut ſcribit Dion. cum inquit, Triumphalis tunc Arcus præter alia multa, quæ in honorē eius, & decreta, & facta, fuerant in illius Foro ſubſtructus eſt. Fuit & alter, in honorem eius, Arcus, in Regione Portæ Capenæ, iſq; eſſe creditur, cuius ueſtigia extant intra Portam ipſam Capenam, in proximo Aquæductu, argumento quòd Traianus Viā Apiā quæ ab eo loco auſpicatur magnificè reſtituit, ac ſtrauit. Fuerunt autem in ea regione, tres Arcus Veri Parthici, Druſi, & Traiani, & extra eandem Portam circum latera Templi Martis, Arcus Germanici, & Druſi, cū effigie Cæſarum ſtructi, quos Senatus decreuit, & Germanici cognomen ipſi, poſteriſq; ſuis, ut ſcribit Tacitus. Aedificauit & Tyberio Cæs. Arcum, Diuus Claudius, iuxta Theatrum Pompeij decretū ante à Senatu, tamen omiſſum peregit. Fuerunt præterea Arcus Theodoſij Valentiniani, & Gratiani Imp. haud longè à Ponte Caſtelli, quorū fragmenta nuperrimè eruta ſunt iuxta Aedem .S. Celſi. Fuerunt & alij Arcus, ſiue Fornices, quorū duo ætate mea diruti ſunt unus iuxta plateam Sciarræ uia, quæ ducit ad Porticum Antonini Pij, cuius adhuc extant ornamenta quædā marmorea. Alter iuxta .S. Mariæ in Via Lata, ab Innocentio. viij. in renouatione proximi Templi dirutus, cuius ornamenta marmorea erui

nuper uidimus cum Trophœis Barbaricis, haud dubie poſteriorum eſſe Imperatorum, ex ornatu appa ret. Hinc iactu lapidis, extat adhuc Arcus Campiliani, ſatis rudis, ubi nulla ornamentorũ ſigna, quẽ nonnulli Camillianum appellãt. Nam ueteres Romani Duces, ac Triumphantes nõ Arcus, ſed triũphalia inſignia cum ſtatuis, & Trophœis habebãt ut Trophœa. C. Marij in Eſquilijs, de Triumpho Cymbrico, & altera de Triũpho Iugurtino, in Via Flam. inter collem nunc hortulorum, & Auguſti Mauſoleum, ubi marmorea tabula, cum titulo C. Marij de triumpho Iugurthino, me auctore empta à quodam lapicida, quæ nũc eſt in domo Pomponij Læti, in monte Quirinali.

Fuerunt & altera de ſpolijs Cymbricis marmorea ornamenta, à Q. Catulo poſita in Area Flacciana teſte Valerio Max. cũ inquit, Ideoq; M. Flacc. & L. Saturnini ſeditioſorum ciuium corporibus trucidatis, penates ab imis fundamentis eruti ſunt Cæterum Flacciana Area cum diu Penatibus uacua manſiſſet, à Q. Catulo Cymbricis ſpolijs adornata eſt.

DE Theatris & Amphitheatris, & eorum forma.

THeatrum Græcam habet originem, & ſignificat ſpectaculum, formam habẽs Hemicycli, ſicut Amphitheatrum circularem. Theatri

partes ponit Iulius Pollux *Græcus author*. *Theatra prius temporaria, ac lignea uerſatilia quoq; poſtmodum per luxuriam facta, ut modò unã, modò alteram oſtenderent frontem*. Ac *uelut duobus nauigijs ſedens populus periturus momento aliquo laxatis machinis periclitaretur*. Plynius. *En hic eſt ille terrarum, & totius dominator* Orbis, *qui gentes, &* Regna *diriperet, iura exteris mitteret, & quædam* Deorum *immortaliũ generis humani portio in machina pendens, & ad periculum ſuũ plaudens* .M. Curius *hac inſania uſus in funebri patris munere duo* Theatra *iuxta fecit amptiſsima, è ligno* Cardinum *ſingulorum uerſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſq; ante meridianũ ludorum ſpectaculum æditum inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcænis, & repẽte circumactis, ut conſtiterant*. Poſtremo *iam die diſcedentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus faciebãt* Amphitheatrũ, *&* Gladiatorum *ſpectaculum ædebat ipſum* Magiſtratum, *&* Populum Ro. *circumferẽs, licet poſt ſecundum bellum* Punicum. P. Cornelius Naſica *cum à* Cenſoribus *locatum* Theatrum *ſpectandis ludis extrueretur, ueluti publicis moribus nociturũ, demoliri fecerit,* Populuſq; *ſtans aliquandiu ſpectauerit*. Poſtea *uerò lapidea cũ gradibus extructa ſunt, unde ſpectatores ludos ſpectarent*. Ita *ut altiores in ambitu ſemper excreſcerẽt*.

 Primum *aũt*

Primum autem Theatrum Romæ fecit. M. Scaurus in Aedilitate ſua. xxx. dierũ ſpatio duraturũ, & fuit triplicis ſcœnæ, inferior è marmore, media è uitro, ſummæ columnæ tabulis inauratis: Signa ærea inter columnas. Cauea ipſa cœpit hominum octoginta millia, ſed hoc fuit temporaneũ Theatrum. L. Mumius primus Theatro temporaneo ludos ſuo triũpho, ædidit, deinde Scaurus, poſtea Põpeius gradibus permãſuris Theatrum ædificauit. Theatra in Vrbe tria præcipua, Pompeij, Marcelli, & Cor. Balbi. Ouidius de Arte.

Viſite conſpicuis terna Theatra locis.

Theatrorum Symmetrias, & locorum diſtinctiones, docet Vitruuius lib. 5. In Theatro ludi ſcænici fiebant: In Amphitbatro autem Gladiatorij, & Venatorij, quibus aut conducti homines, aut damnati, aut ambitioſi ad oſtẽtandã audaciã adhibebãtur.

DE Theatro Pompeij Magni, & eius ornamentis.

PRimus oĩm Pomp. ante ſuam Curiã perpetuũ Theatrum, ex quadratis lapidibus cõſtruxit, ubi & ludos ipſe fecit: nulli nobiliores, inquit Pedianus, fuerunt quàm Pompeij, & Craſſi: Quorũ Pompeius exquiſitiſſimis, magnificẽtiſſimis omnis generis ludis Theatrũ dedicauit. Quod etiã Cic. in Piſoniana probare uidetur. Quibus ludis Elephantorum pugnã, primus omniũ dedit in Circo.

Plynius autem, Romæ, inquit, Elephantem primũ pugnaſſe in Circo Appij pulchri Aedilitate, anno Vrbis. DL V. In hoc Theatro ſcœnam poſtea Tyberius Cæs. conſtituit, ut ſcribit Tacitus, cum inquit, Nec publicè quidem, niſi duo opera ſtruxit, Templum Auguſti, & Scœnam Pompeiano Theatro, eáq; perfecta contemptu ambitionis, an per ſenectutem haud dedicauit. Quod Theatrum à Pompeio inchoatũ. C. Caligula abſoluit, ſiue (ut quidã putant) reſtituit. Arſitq; id, & ei propinquum Hecatonſtylon centum columnarum in Campo Martio opus centenariam porticum appellant. Quod etiam Theatrum Nero Princeps, ut Tiridatẽ Armeniorum Regem lautè exciperet, inſano, unius diei opere inaurauit. Id capiebat loca. lxxx. mil. Extant adhuc ueſtigia, iuxta Campũ, quem Floreũ appellant, à Flora ita dictum, quam Pompeius amauit. Sed à loci præſtantia, ac celebritate deductũ, potius crediderim, quaſi à florum amœnitate. Vbi nunc Palatium. D. Vrſinorum, à cuius tergo erat Theatri cauea, uerſus Auroram, ubi Atrium curiæ Pompeianæ, qui locus hodie Satrium nuncupatur una litera plus. Habebat olim Theatrum ipſum lõgas appẽdices, ubi eius domus curia, & Porticus. Vnde Plutarchus, At qui, inquit, Pompeius ipſe uſq; ad tertium triumphum modicè, atq; incompoſitè habitauit, pulchrum deinde Theatrum, longè à

Romanis

Romanis diffamiatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domũ, ueluti à Theatro *appendicẽ ædificauit.*

DE Theatro *Marcelli, &* Templo Pietatis.

THeatrum Marcelli, inter Capitolium, & Tyberim, *adhuc extat, ſed igne, ac uetuſtate deformatum, ubi nunc eſt* Palatium *clariſſimæ* Sabellorũ gentis. Quod Theatrũ *capiebat loca .lxxx. mil.* Vbi *prius fuiſſe templum* Pietatis, *ſcribit* Plynius, *cum inquit,* Pietatis *exempla infinita quidem toto orbe extitêre, ſed* Romæ *unum, cui cõparari cuncta non poſſunt: humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſam, matrem, cum impetraſſet à ianitore aditum, ſemper excuſſa, nequid inferret cibi, depræhenſa eſt uberibus ſuis alens, quo miraculo ſalus matri donata filiæ pietate eſt, ambæ perpetuis alimentis.* Solinus *uero non matrem, ſed patrem fuiſſe, tradit, & locũ illum, eidem coſecratum* Deæ. T. Quintio, & M. Attilio Coss. *tẽplo* Pietatis *inſtructo, in illius carceris ſede, ubi nunc* Theatrum Marcelli *eſt.* Cuius Scæna *reſtituta,* Veſpaſianus *ludos ædidit, quod quidem* Theatrum Auguſtus *condidit, ſub nomine* Marcelli, *ſororis filij.* Sicut *multa alia ſub nomine ſuorum, ut* Theatrum *hoc* Marcelli. Porticum Octauiæ. Porticũ Liuiæ. Baſilicam, & Porticũ *ſub nomine nepotũ* Caij, & Lucij, *author* Tranquillus.

Extant in maiori fornice interius à dextris, & ſiniſtris. *hinc*

LIBERATORI VRBIS.

illinc

FVNDATORI QVIETIS.

Et in ſuperioribus uiſuntur à fronte, & à tergo quatuor in locis. *hinc* VOTIS .X. *hinc* VOTIS .XX. *à dextra ſic.*X. *à ſiniſtra ſic.*XX.

Quæ uota in magnis periculis uouebantur, ut apparet etiã in eius principis nomiſmatibus. Solusq́; *toto* Imperio Romano, *cum imperaret cognomen induit* Maximi, *cum antea* Alexandro Magno, & Gn. Pompeio Magni *cognomen ſolum datũ eſt.* Iuxta *hunc* Arcum *extat adhuc dimidiata rotunditas, antiquæ* Metæ, *quæ dicebatur* Meta *ſudans in cuiũs uertice erat æreum* Iouis *ſimulachrũ.* Ideò Meta *ſudans, quia ex ea uberes manabãt aquæ ad extinguendam plebeculæ ſitim ex proximi* Amphitheatri *ſpectaculis.*

DE Arcu Titi Veſpaſiani Imp.

IN *media ſumma* Via Sacra, *ſurgit* Arcus Titi Veſpaſiani Imp. *omnibus in* Vrbe, *ut tradit* Plynius, *antiquior.* Paruus *quidem, ac uetuſtate mutilatus, extructusq́; deuictis* Hieroſolymis, *præclariſſima olim* Oriẽtis *urbe, ubi breuis tituli inſcriptio.*

SENATVS POPVLVSQVE RO-

manus Diuo

MANVS DIVO TITO DIVI VESPASIANI .F. VESPASIANO AVGVSTO.

Vbi Quadriga triumphantis, cum victoria, præcedētibus .xij. Cōſularibus Faſcibus ab uno latere, ab altero uerò Trũiphi ſunt ſpolia, Aureũ cãdelabrũ ſeptē ramorũ, in quibus erat ſeptē lucernæ ſignificãtes ſeptē ſtelas errãtes, & duæ tabellæ marmoreæ, Moſaicæ legis, Vaſa Tēpli, Mēſa aurea, pōderis talēti magni, cum alijs gētis ſpolijs, ut ſcribit Ioſephus. Quæ omnia cōdita fuerũt in proximo Pacis Templo, à Veſpaſiano patre, poſt Bella Ciuilia, extructo, qui cum Tito filio in eodem curru triumphauit, teſte Trãquillo. Martialis ad Domitianũ.

Frater Idumæos meruit cum patre triumphos.
Quæ datur ex Cartis laurea tota tua eſt.

DE *Arcu.L.Septimij Seueri.*

E*Xtat & .L.Septimij Seueri Arcus, in Foro Ro. ad radices Capitolij, omnium olim pulcherrimus, nunc uerò ſemi uſtus, & deformatus, ubi in utroq; frontiſpicio prominent allatæ uictoriæ, cũ Trophæis Terreſtris, naualiſq; belli ſimulachra, à fronte, & à tergo, cum inſcriptione.*

IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO M.FIL. SEVERO PIO PERTINACI.AVG.PATRI PATIAE PARTICO ARABICO, ET PARTICO

ADIABENICO PONTIF. MAXI-
MO TRIBVNIC. POTEST. XI.
IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET
IMP. CAES. M. AVRELIO. L. FIL.
ANTONINO AVG. PIO FOELI-
CI TRIBVNIC. POTEST. VI. COS.
PROCOS. P. P. OPTIMIS FORTIS-
SIMISQVE PRINCIPIBVS OB
REMPVBLICAM RESTITVTAM
IMPERIVMQVE POPVLI RO-
MANI PROPAGATVM INSI-
GNIBVS VIRTVTIBVS EORVM
DOMI, FORISQVE. S. P. Q. R.

Sed Triumphum reſpuit, ne uideretur de ciuili triũphare uictoria offerẽtibus ei patribus, & quòd affectus articulari morbo, in curru conſiſtere non poſſet, filio ſanè conceßit.

DE *Arcu Boario.*

V*Iſitur adhuc in Velabro, iuxta Templum S. Georgij, exiguus, & parum integer,* Arcus Boarius, *qui creditur* Argentariorum, *& negociantium* Boariorum *fuiſſe, qui in proximo marmoreo Quadrifrõte Iano uerſabantur, ut inſcriptio ibi multiplex ſignificare uidetur, haud multùm à ſuperiore diſcrepans.*

IMP. CAES. L. SEPTIMIO SEVE
RO PIO PERTINACI AVG. ARA

BIC. ADIABENIC. PARTH. MAX.
FORTISSIMO FOELICISSIMO
PONTIF. MAX. TRIB. POTEST.
XII. IMP. XI. COS. III. P P. ET IMP.
CAES. M. AVRELIO ANTONI-
NO PIO FOELICI AVG. TRIB.
POTEST. COS. III. P. P. PROCOS.
FORTISSIMO FOELICISSIMO-
QVE PRINCIPI. ET IVLIAE
AVG. MATRI. AVG. N. ET CA-
STRORVM, ET SENATVS, ET
PATRIAE ET IMP. CAES. M.
AVRELI ANTONINI PII FOE-
LICIS AVG. PARTICI ♀ MAXI
MI ♀ ARGENTARII, ET BRITA
NICI ♀ MAXIMI ♀ NEGOGIAN-
TES BOARII HVIVS LOCI QVI
DEVOTI NVMINI EORVM.

DE *Arcu Flauij Domitiani Imperatoris.*

EXtat adhuc in Via Flamminia, prope S. Laurẽtium in Lucina, Arcus (ut creditur) Domitiani Imp. qui nũc à Romanis uulgò dicitur Tropholi, uel Trophœi, à Trophœis quibus ornatus olim fuerat, uel Tripolis, ut quibuſdam placet, ob uictoriam trium urbium, prout ueterem inſcriptionem, ſuperioris ſæculi noſtri partes, ſe legiſſe retulerunt.

At nunc totus mutilatus,& ſuis ornamentis, ac titulis,denudatus,quem Domitiani Imp.fuiſſe,eruditiores tradunt, argumento ſumpto ex uerbis Suetonij,Qui ſcribit Domitianum ſomniantem ſe à Minerua deſtitutum,& illam excedere ſacrario. Negantéq; ſe ultra tueri poſſe,ꝙ exarmata eſſet à Ioue, ut ſimulachra eius rei ibi marmorea extant

Martialis.

Stat ſacer,& domitis gentibus Arcus ouans.

Nã & ipſe per oẽs regiones fecit, Ianos,Arcusq; cũ inſignibus triũphalibus,qui poſtea omnes euerſi ſunt,ut tradit Dionyſius,cũ inquit, Arcus qui in ipſius unius titulum,ac nomẽ ſubſtructi,euertũtur.

DE Arcu Galieni, & Gordiani Imp.

SVrgit adhuc in Eſquilijs, iuxta Aedem.S. Viti in Macello: Arcus Galieni Imp.ex Tyburtino lapide ſatis rudis,cum inſcriptione huiuſmodi.

GALIENO CLEMENTISSIMO PRINCIPI, CVIVS INVICTA VIRTVS SOLA PIETATE SVPERATA EST.M. AVRELIVS VICTOR DEDICATISSIMVS NVMINI MAIESTATIQVE EIVS.

Fuit & in eadẽ regione,in aggere Tarqnij Arcus Gordiani Imp. marmoreis ornamẽtis,& Trophæis ornatiſſimus: Cuius marmora è ꝓfunda tellure eruta uidimus

eruta uidimus, atq; in ornamenta Palatij, & Templi. S. Laurentij in Damaſo tranſlata iuſſu. R. D. Raphaëlis Riarij Card. Sancti Georgij.

DE Arcu, ſiue Fornice Fabiano, & cæteris Arcubus.

FVIT præterea in Foro Romano, Arcus, ſiue Fornix Fabianus, in Via Sacra, iuxta Regiam ut ſcribit Aſco. Pedianus, cum inquit, Fornix Fabiani Arcus, iuxta Regiam, in uia Sacra, à Fabio Cenſore cõſtructus, qui deuictis Allobrogibus nominatus eſt, ibiq; Scuta eius poſita. Cic. pro Gn. Plancio, Ne illum accuſo, qui eſt in ſumma Sacra uia, cum ego ad Fabium Fornicem impellor. Haud procul hinc erat Calpurnius Fornix, iuxta quẽ. C. Grachus fragmento ſubſelli ictus occubuit. Fuerũt in eodẽ Foro Arcus Lateritij Romuli conditoris, qui durauerunt ad multas ætates, nec eos paßi ſunt Romani marmore adornari, ſed ſicut erant rudes ſtare permiſerunt in memoriam conditoris Vrbis. Fuerunt præterea Arcus uetuſtißimi ad primas partes Auentini, inter montẽ, & Tyberim memoria patrũ noſtrorũ euerſi quorũ inſcriptio erat.

P. LENTVLVS CN. F. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS. EX S.C. FACIVNDVM CVRAVERE IIDEM COMPROBAVERE.

nuper uidimus cum Trophœis Barbaricis, haud dubie poſteriorum eſſe Imperatorum, ex ornatu appa ret. Hinc iactu lapidis, extat adhuc Arcus Campiliani, ſatis rudis, ubi nulla ornamentorũ ſigna, quẽ nonnulli Camillianum appellãt. Nam ueteres Romani Duces, ac Triumphantes nõ Arcus, ſed triũphalia inſignia cum ſtatuis, & Trophœis habebãt ut Trophœa. C. Marij in Eſquilijs, de Triumpho Cymbrico, & altera de Triũpho Iugurtino, in Via Flam. inter collem nunc hortulorum, & Auguſti Mauſoleum, ubi marmorea tabula, cum titulo C. Marij de triumpho Iugurthino, me auctore empta à quodam lapicida, quæ nũc eſt in domo Pomponij Læti, in monte Quirinali.

Fuerunt & altera de ſpolijs Cymbricis marmorea ornamenta, à Q. Catulo poſita in Area Flacciana teſte Valerio Max. cũ inquit, Ideoq; M. Flacc. & L. Saturnini ſeditioſorum ciuium corporibus trucidatis, penates ab imis fundamentis eruti ſunt Cæterum Flacciana Area cum diu Penatibus uacua manſiſſet, à Q. Catulo Cymbricis ſpolijs adornata eſt.

DE Theatris & Amphitheatris, & eorum forma.

THeatrum Græcam habet originem, & ſignificat ſpectaculum, formam habẽs Hemicycli, ſicut Amphitheatrum circularem. Theatri

partes ponit Iulius Pollux Græcus author. Theatra prius temporaria, ac lignea uerſatilia quoq; poſtmodum per luxuriam facta, ut modò unã, modò alteram oſtenderent frontem. Ac uelut duobus nauigijs ſedens populus periturus momento aliquo laxatis machinis periclitaretur. Plynius. En hic eſt ille terrarum, & totius dominator Orbis, qui gentes, & Regna diriperet, iura exteris mitteret, & quædam Deorum immortaliũ generis humani portio in machina pendens, & ad periculum ſuũ plaudens. M. Curius hac inſania uſus in funebri patris munere duo Theatra iuxta fecit amptiſsima, è ligno Cardinum ſingulorum uerſatili ſuſpenſa libramento: in quibus utriſq; ante meridianũ ludorum ſpectaculum æditum inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcænis, & repẽte circumactis, ut conſtiterant. Poſtremò iam die diſcedentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus faciebãt Amphitheatrũ, & Gladiatorum ſpectaculum ædebat ipſum Magiſtratum, & Populum Ro. circumferẽs, licet poſt ſecundum bellum Punicum. P. Cornelius Naſica cum à Cenſoribus locatum Theatrum ſpectandis ludis extrueretur, ueluti publicis moribus nociturũ, demoliri fecerit, Populuſq; ſtans aliquandiu ſpectauerit. Poſtea uerò lapidea cũ gradibus extructa ſunt, unde ſpectatores ludos ſpectarent. Ita ut altiores in ambitu ſemper excreſcerẽt.

Primum autem Theatrum Romæ fecit.M. Scaurus in Aedilitate ſua.xxx. dierũ ſpatio duraturũ, & fuit triplicis ſcœnæ, inferior è marmore, media è uitro, ſummæ columnæ tabulis inauratis: Signa ærea inter columnas. Cauea ipſa cœpit hominum octoginta millia, ſed hoc fuit temporaneũ Theatrum.L. Mumius primus Theatro temporaneo ludos ſuo triũpho, ædidit, deinde Scaurus, poſtea Põpeius gradibus permãſuris Theatrum ædificauit. Theatra in Vrbe tria præcipua, Pompeij, Marcelli, & Cor.Balbi. Ouidius de Arte.

Viſite conſpicuis terna Theatra locis.

Theatrorum Symmetrias, & locorum diſtinctiones, docet Vitruuius lib.5. In Theatro ludi ſcænici fiebant: In Amphithatro autem Gladiatorij, & Venatorij, quibus aut conducti homines, aut damnati, aut ambitioſi ad oſtẽtandã audaciã adhibebãtur.

DE Theatro Pompeij Magni, & eius ornamentis.

PRimus oĩm Pomp.ante ſuam Curiã perpetuũ Theatrum, ex quadratis lapidibus cõſtruxit, ubi & ludos ipſe fecit: nulli nobiliores, inquit Pedianus, fuerunt quàm Pompeij, & Craſſi: Quorũ Pompeius exquiſitiſſimis, magnificẽtiſſimis omnis generis ludis Theatrũ dedicauit. Quod etiã Cic. in Piſoniana probare uidetur. Quibus ludis Elephantorum pugnã, primus omniũ dedit in Circo.

Plynius autem, Romæ, inquit, Elephantem primũ pugnaſſe in Circo Appij pulchri Aedilitate, anno Vrbis. DL V. In hoc Theatro ſcœnam poſtea Tyberius Cæs. conſtituit, ut ſcribit Tacitus, cum inquit, Nec publicè quidem, niſi duo opera ſtruxit, Templum Auguſti, & Scœnam Pompeiano Theatro, eáq; perfecta contemptu ambitionis, an per ſenectutem haud dedicauit. Quod Theatrum à Pompeio inchoatũ. C. Caligula abſoluit, ſiue (ut quidã putant) reſtituit. Arſitq; id, & ei propinquum Hecatonſtylon centum columnarum in Campo Martio opus centenariam porticum appellant. Quod etiam Theatrum Nero Princeps, ut Tiridatẽ Armeniorum Regem lautè exciperet, inſano, unius diei opere inaurauit. Id capiebat loca. lxxx. mil. Extant adhuc ueſtigia, iuxta Campũ, quem Floreũ appellant, à Flora ita dictum, quam Pompeius amauit. Sed à loci præſtantia, ac celebritate deductũ, potius crediderim, quaſi à florum amœnitate. Vbi nunc Palatium. D. Vrſinorum, à cuius tergo erat Theatri cauea, uerſus Auroram, ubi Atrium curiæ Pompeianæ, qui locus hodie Satrium nuncupatur una litera plus. Habebat olim Theatrum ipſum lõgas appẽdices, ubi eius domus curia, & Porticus. Vnde Plutarchus, At qui, inquit, Pompeius ipſe uſq; ad tertium triumphum modicè, atq; incompoſitè habitauit, pulchrum deinde Theatrum, longè à

Romanis

Romanis diffamiatum cum ſtruxiſſet, ſplendidiorem domũ, ueluti à Theatro appendicẽ ædificauit.

DE Theatro Marcelli, & Templo Pietatis.

THeatrum Marcelli, inter Capitolium, & Tyberim, adhuc extat, ſed igne, ac uetuſtate deformatum, ubi nunc eſt Palatium clariſsimæ Sabellorũ gentis. Quod Theatrũ capiebat loca. lxxx. mil. Vbi prius fuiſſe templum Pietatis, ſcribit Plynius, cum inquit, Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitère, ſed Romæ unum, cui cõparari cuncta non poſſunt: humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera ſupplicij cauſa carcere incluſam, matrem, cum impetraſſet à ianitore aditum, ſemper excuſſa, nequid inferret cibi, depræhenſa eſt uberibus ſuis alens, quo miraculo ſalus matri donata filiæ pietate eſt, ambæ perpetuis alimentis. Solinus uerò non matrem, ſed patrem fuiſſe, tradit, & locũ illum, eidem coſecratum Deæ. T. Quintio, & M. Attilio Coss. tẽplo Pietatis inſtructo, in illius carceris ſede, ubi nunc Theatrum Marcelli eſt. Cuius Scæna reſtituta, Veſpaſianus ludos ædidit, quod quidem Theatrum Auguſtus condidit, ſub nomine Marcelli, ſororis filij. Sicut multa alia ſub nomine ſuorum, ut Theatrum hoc Marcelli. Porticum Octauiæ. Porticũ Liuiæ. Baſilicam, & Porticũ ſub nomine nepotũ Caij, & Lucij, author Tranquillus.

DE Theatro Cor. Balbi. II

FVit prætereà Theatrũ Cor. Balbi, iuxta Circum Flamminium à Claudio Cæs. dedicatũ, quod dictũ putãt à uicinitate Cryptæ Balbi (cuius ne ueſtigium quidem quod ſciam) nunc apparet. Id capiebat loca. xxx. mil. ubi quatuor columnas ex Onice Balbus poſuit. Quod ex hortatione Auguſti condidit, ut multa à multis tunc ſtructa ſunt. Sicut à Martio Philippo Aedes Herculis, & Muſarum, à L. Cornificio Aedes Dianæ, ab Aſinio Pollione Atriũ Libertatis, à Munacio Planco Aedes Saturni, à Statilio Tauro Amphitheatrum: à M. Agrippa complura, & egregia, ex Tranquillo Fuit & Theatrum Caßij, ut ſcribit Appianus cum inquit .Ea tempeſtate Scipio Conſul heatrũ diſiecit, quod Caßius inchoauerat. Fuit & Theatrũ lapideum iuxta Aedẽ Fortunæ Equeſtris: & Theatrum Iulij Cæs. ut ſcribit Suetonius, cũ inquit, Excogitauit & Martis Templum, quantum nuſquam eſſet extruere, repleto, & complanato lacu: in quo Naumachiæ ſpectaculũ ædiderat, Theatrũq; ſummæ magnitudinis Tarpeio monti accubans. Fuit & Theatrum à Traiano conditũ, quod poſtea Hadrianus contra omnium uota deſtruxit, ut ſcribit Spartianus. Fuit & Theatrum in pratis Vaticanis, inter Pontem Miluium, & molem Hadrianam, pla

nities equeſtribus prælijs ſatis aptá, ubi Theatrum ad ludos Gladiatorios uetuſtis temporibus ædificatū, ut ſcribit Procopius, extant hodie (ut creditur) ueſtigia quædam, in uinea. D. Io. Alberini Ro. Patricij, Diaconiq́; Apoſtolici, ſed Circum, nō Theatrum eum fuiſſe crediderim, ut forma adhuc appa ret, niſi perperam interpres locum uerterit, Nam in Theatris ludi Scænici fiebant, in Circis uerò equorum curſus agebantur, Theatrum, quod ſciā, præter ſupradicta, uiſitur hodie Præneſtæ propè integrum. Amphitheatrum uerò Veronæ, ac Polæ Illiricæ. Semidiruta autem pluribus in locis, Patauij, Vicentiæ, Spoleti, Interanæ. Multaq́; Romanorū ueterea ædificia, in Municipijs, & Prouincijs quorū hodie nihil extat præter ruinas, ad dolorē.

DE Amphitheatris, & eorum forma.

SVnt & Amphitheatra, quæ formam habēt circularem, & abſolutam, quam duo ſimul Theatra iuncta perficiunt. Amphitheatri molem primus in Campo Martio, Iulius Cæs. poſuit, quam paulò poſt Auguſtus, Mauſoleum ædificaturus, deſtruxit. Poſt paulò à Tyberio alterum inchoatum eſt, ut ſcribit Suetonius, cum inquit, Opera ſub Tyberio ſemi imperfecta, templū Auguſti, Theatrūq́; Pompeij abſoluit, inchoauitq́; Aquæductus in regione Tyburti, Amphitheatrum iuxta Septa,

Omnis Cæſareo cedat labor Amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Aedificatum id quidem in parte domus aureæ Neronis,in cuius ueſtibulo erant eius ſtagna. Idem in eodem.

Hic ubi conſpicui uenerabilis Amphitheatri,
Erigitur moles,ſtagna Neronis erant.

Vbi ſtabat Colloſſus miræ magnitudinis: eſt enim Colloſſus magna ſtatua, unde loco nomẽ Colloſſeum inditum eſt. Cuius altiſſima moles inter Cœlium montem, Palatium, & Eſquilias pari prope dimenſione aſſurgit, Tyburtino extrinſecus lapide undiq; extructa rotunditas, forma intrinſecus ouata. Plynius, Amphitheatrum inquit. Tyburtino lapide extructũ tantæ altitudinis, ut eo uix humanus oculus inſpicere poſſit, Eſt præterea circa eũ locũ forinſecus ſicut in circis porticus unius ſtructuræ, per quam ſunt ingreſſus, & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculum ita, uti nihil turbet ingrediẽtium, & abeuntiũ iter. Et in ſingulis ſuperioribus, Arcubus erant ſtatuæ marmoreæ, cum incruſtatione intrinſecus, & extrinſecus, cum ſignis. Extant adhuc in quibuſdam Fornicibus ornamenta ex Gypſo, & ſub tanto ædificio ſubſunt Cloacæ, quibus pars molis ſuſtentatur. Cuius cauea capiebat loca LXXXV. mil. & dum fiebant ludi, tota ipſa cauea operiebatur linteis; Cuius nunc molis dimidio

excitauit, in Atrio Seſſoriano, unde etiam Baſilica Seſſoriana dicitur. Marmoreis ornamentis, & pictis laquearibus ſatis conſpicua, quam nuperrime Petrus de Mendoſa Hiſpanus, Sanctæ Crucis titulo Præsbiter Cardinalis, in hanc (ſicut nunc eſt) ſpeciem renouauit. In cuius renouatione inuentus eſt titulus Crucis, ligneus in Templi abſide, inſcriptus literis Hebræis, Græcis, & Latinis ab Helena quondã Conſtãtini matre ibi reconditus. Quæ etiam illic ſub nomine ſuo, ſubterraneũ excitauit Sacellum, muſiuo opere ſatis decorum, inſtauratũq; dudũ à R. D. Bernardino Caruaial Hiſpano, Cardinale Sãctæ Crucis, atq; Epiſcopo Oſtienſi, quod mulieres non ingrediuntur, niſi in eius dedicationis die .xx. Martij. Extant præterea in ea Baſilica multæ S. Reliquiæ, inter quas, pars Dominicæ Crucis, unus ex argenteis nummis, quibus uẽditus eſt Chriſtus à Iuda Iſcarioht. Item unus ex clauis, quibus affixus eſt Crucis patibulo: quos nõnulli aſſerunt fuiſſe quatuor, potior pars tres tantũmodo. Diuus autẽ Ambroſius tradit, unum in frenis equi, quibus in prælio Conſtãtinus Princeps utebatur, alium pro Cono Galeæ, tertium in mare Hadriaticum, ad capeſcenas ſæuentis maris procellas, deiecit. Sed qui in frenis equi erat, Mediolani nunc, in magna eius Vrbis ueneratione ſeruatur.

Extant à ſiniſtris eius Baſilicæ *magna ueſtigia* Aedis Veneris, *&* Cupidinis, *cuius meminit* Ouid. *in* Faſtis *ita ſcribens.*

Aut ubi muneribus nati ſua munera mater,
Abdidit externo marmore diues opus.

Fuit præterea in Eſquilijs Amphitheatrum Caſtrẽ*ſe, ut ſcribit.* P. Victor.

DE Circis, & *eorum forma, & ornamentis.*

CIRCVS, *locus erat, ubi ludi fiebant, diſpoſitusq; in forma ſpatij oblongi, ita ut in ſummitate ſpacij, ubi equi reuoluebantur, ſpecies* Hemicycli *conſtituta uideretur. In circuitu uerò gradus inſurgebant, in quibus ſpectatores ſedere conſueuerant.* Qualem Virg. *lib.* 5. Aen. *ſignare uidetur.*

Hinc pius Aeneas, *miſſo certamine tendit*
Gramineũ in campum, quã collibus undiq; curuis
Cingebant ſyluæ, mediaq; in ualle Theatri
Circus erat.

Vbi *equi iuncti curribus* deſcendentes *exciti* carceribus *ex uno latere* Circi *decurrerent, cum ad ſummam aduentaſſent, ſe inde diuerterent, ex alio latere recurrentes, ad primam uſq;* Circi *metam uiderentur, ubi equorũ curſus celebrantur.* In *medio autem ſpatio diſpoſitæ erant* Metæ *pari interuallo* Pyramidum. Horatius *libro primo* Car.

Sunt quos

Sunt quos curriculo puluerem Olympicum
Collegiſſe iuuat, Metaq́; feruidis
Euitata rotis.

Quas ſepties circũ luſtrare moris erat. Propert.

Haud prius exerto depoſcit prœmia curſu,
Septima quam metam triuerit ante rota.

In Circo autem fiebant curſus, Venatio, & Naumachia, In ludis à Principe aues, uariq́; generis miſſilia, & larua quædam appellata Ciceria, oblongis malis, & grandibus buccis, ingens, Manduci ſpeciẽ præbebat. Ludi Circenſes dicti, uel quòd in Circo fierẽt, uel quaſi circum enſes, ut ſcribit. M. Varro. Nam ante facta ſpectacula, inter enſes, & flumina, locis uirentibus agebant, ubi in medio loco munera ponebant. Equi uerò iunctis curribus currebant. Val. Maximus. Cũ ludis inquit plebeis quidam paterfamilias per Circũ Flam. priuſquàm pompa induceretur, ſeruum ſuum uerberibus mutilatum, ſub furca ad ſupplicium egiſſet, Latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, ut conſulibus diceret ſibi præſultorem ludis Circenſibus proximis non placuiſſe. Quin immò per quingentos, & quinquaginta octo annos, Senatus populo mixtus ſpectaculo ludorum interfuit, ſed hunc morem Attilius Seranus, & L. Scribonius Aediles ludos Matri Deûm facientes, poſterioris Africani ſententiã ſequuti diſcretis Senatus, & populi locis

magna ipſius Africani inuidia ſoluerunt. Circi pars prima, unde equi mittũtur, Carceres dicũtur: quòd equi coarcentur, ne inde exeant, antequàm Magiſtratus ſignum miſit. Præcipui in Vrbe olim fuerunt, Circus Max. & Circus Flam. Fuerunt & multi alij eiuſmodi formæ, ſed non Circi appellati ſunt, ut Equiria, Trigaria, Hippodromus, de quibus ſuis poſtea locis dicetur.

DE Circo Maximo, & eius ornamentis.

TRADVNT *Tarquinium Priſcum deſignaſſe locum ludis faciendis, in Valle quæ eſt inter Palatium, & Auentinum, Circum Maximum appellatum, à magnitudine, & excellentia, ſiue ludorum ſumptuoſitate, qui illic fiebant, Liuius, Tum primum, inquit, qui nunc Maximus dicitur, deſignatꝰ eſt locus, diuiſa loca patribꝰ, Equitibuſq; Vrbis, ut ſpectacula quiſq; faceret. Spectauere autẽ furcis duodenos à terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. Itẽ Foros in Circo faciendos, Cloacaq; Maximam in Foro. Quæ ſpectacula poſtea in ſuã magnitudinem Cæſar Dictator extruxit. Circũ Maximum, inquit Plynius, à Cæſare Dict. extructum longitudine ſtadiorũ trium, latitudine unius, ſed cum ædificijs iugerum quaternum, ad ſedem. CCLX. millia inter magna opera dicamus. Sue-*

tonius. Circenſibus, inquit, ſpatio Circi, ab utraq; parte producto, & in gyrum Euripo addito, Quadrigas, bigasq;, & equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes. Troia luſit turba duplex maiorũ, & minorũ puerorũ. Quem Circum ſatis deinde Octauius Auguſtus exornauit, & in eo Circo Aurigas, Curſores, & interfectores belluarum, unumquemq; ex nobiliſſima iuuentute produxit. Sed & Troiæ ludum ædidit frequentiſſimum, exiſtimans claræ ſtirpis indolem ſic innoteſcere. In quo Circo poſtea Diuus Claudius marmoreos fecit carceres, metas inaurauit unde equi diſcedebãt & reuertebantur. Propria Senatoribus conſtitit loca, promiſcuè ſpectare ſolitis, atq; ſupra Quadrigarum certamina Troiæ luſum exhibuit. Antonius Heliogabalus ambitum Circi columnis, & auro exornauit, & pauimentũ eius fecit ex Chryſocolla. Eſt autem Chryſocolla dura materies, quæ naſcitur poſtquàm aurum effoſſũ eſt, ex auro retinet colorẽ, in cætero eſt lapis. Addiderũt illi priores Porticus triplici contignatione. Habuit prætereà Circus Maximus præclariſſima circumſe ædificia, & in primis Templum Conſi, qui erat Conſiliorũ Deus. Cuius in honorem Equeſtres ludos celebrauit Romulus in raptu Sabinarũ, habuit & Fanum Veneris, quod Fabius gurges Conſulis filius, ex mulctatitio ære fecit, quibuſdam

matronis ſtupro damnatis, habuit & Aedem *Cereris,* & Aedem *Iuuentutis,* à. Cn. Licinio Duumuiro *poſitam.* Habuit & *Templum* Mercurij. De quo *Ouidius in Faſtis.*

Templa tibi poſuêre patres ſpectantia Circum,
Idibus, ex illo eſt hæc tibi feſta dies.

Erant præterea in eodem Circo tres Aræ Dijs Samothracibus ad tres columnas affixæ. Vna Dijs magnis, altera Dijs Penatibus, tertia Dijs Cœli, & *Terræ, à quibus omnia orta eſſe, conſtat.* Quos Samothraces appellant Deos magnos, Roma ſuos genios, & Penates, Vrbisq; cuſtodes, quos primus Aeneas tulit in Latium, & in ſummo honore habitos. Scribit præterea Dion. Traianũ Imp. Circũ Max. *anguſtiore forma inſtauraſſe* Suetonius tradit deuſtis utrinq; lateribus ex lapide Naumachiæ Domitiani extructũ. Tacitus lib. 5. Quæ in Auentino *erant incendio abſumpta, unà cum monte fuiſſe, ſicut etiã hodie apparet.* Fuit olim in Circo Max. *Stagnum in ſuſceptione aquarum defoſſum, altũq; pedes denos, poſt Stagnũ ædificatæ ſunt porticus, triplici tectura: ubi pauimenta lapidea, ſicut in Theatris, Sedilia in ſuperioribus lignea.* Erat etiã *circa eundem Circum alia* Porticus *extrinſecus unius tecturæ.* Officinas *in ſe habens,* & *habitationes ſuper eas, per quas ingreſſus,* & *aſcenſus uenientes ad ſpectaculum, iuxta quamq; officinam,*

ita uti nihil

ita uti nihil turbaret tot millia ingredientium, & abeuntiũ. Fuit etiam Circus Maximus Regio .xi. antiquæ Vrbis, ab hoc denominata.

DE Circo Flamminio, & eius ornamentis.

CIRCVM Flamminium, in pratis Flamminijs conditum, ſcribit Liuius, cum inquit. Ea omnia in pratis Flamminijs acta, quem nunc Circum Flamminium, uocant, & à Flamminio Cos. qui ad Traſymenum cecidit, appellatum, ſcribit Feſtus, Plutarchus in Probl. ita tradit, Flamminius quidam, cum Ciuitati agrũ reliquiſſet, equeſtribus ludis, & uectigalibus eius fructu utebatur, nam cũ pecunia ſuppeteret, Viãq; Flãminiam muniuerunt. Varro autem aſſerit, quòd circa Campum Flam. ædificatus fuerit appellatus, quòd ibi ludis Taurijs equi circum metas currũt, & bello Punico, Apollinares ludos inſtitutos, ſcribit Macrobius, ſuadente Cor. Rufo Decemuiro, Græco more, & coronatos ſpectare, inq; eam rem .xij. mil. æris Prætori, & duas hoſtias maiores Decẽuiri præceptum eſt. Feſtus, Ludos, inquit, Apollinares populus ſpectabat ſtipe data. In eodẽ Circo fiebant etiã calices. Vnde Martialis,

Accipe de Circo pocula Flamminio.

De Circo autem Flamminio pertinaciſſima uulgi adhuc extat opinio, quòd is fuerit, quẽ hodie Ago

nem nominant. Eruditiores uerò non hunc, ſed eũ fuiſſe aſſerunt: cuius adhuc extat forma, & ueterum ſedilium ſigna, ubi in medio nunc eſt Templum Sanctæ Catherinæ, ubi hodie torquentur funes, quod prius dicebatur Monaſteriũ.D. Roſæ in caſtro aureo. Longitudo eius Circi ab ædibus nũc D. Petri Margani, & S. Saluatore in penſili, uſq; ad ædes D. Ludouici Matthei, iuxta Calcaranum, nam id loco nomen à coquenda calce inditum, ubi caput Circi. Longitudo uerò inter turrem nunc Cetrangoli, & apothecas obſcuras. Quod is fuerit Circus Flamminius, multis patet argumentis, ſed uno euidentiſſimo Pediani Aſconij teſtimonio, cum Apollinis Aedem deſcribit, cuius uerba hæc ſunt, Aedes Apollinis in Palatio fuit nobiliſſima, admonendi eſtis, non illam ſignificari, quam poſt mortem Ciceronis, Cæſar, quem nunc Diuum Auguſtum dicimus, poſt Attiacam uictoriam fecerit, ſed illam demonſtrari, quæ eſt extra Portam Carmentalem, inter Forum Olitorium, & Circum Flãminium. Ea enim tum ſola Apollinis Aedes. Præterea in Circum Flamminium, ſæpenumerò Romani è proximo Capitolio conſultãdi cauſa deſcendebant. Cicero pro. P. Sextio. Pacto iam fœdere Prouinciarum producti, in Circo Flamminio, in concionem ab illa furia, ac peſte Patriæ, quæ dixerat, uoce, ac ſententia probauerunt. Liuius item

Fuluius Cos. Comitiorum cauſa Romam uenit. Actum de Imperio Marcelli, in Circo Flamminio, q eſt ab Aede Apollinis boues duæ fœminæ albæ à Porta Carmentali in Vrbē deductæ. Per hæc uerba circum, quem Agonem hodie nominant, intelligi non poſſe, contendunt. Fuerunt præterea iuxta Circum Flamminium multa, & egregia Deorum Templa, & in primis Aedes Apollinis, cum lauacro in pratis Flamminijs. Fuit & Ara Neptūni, de qua Plynius. Ara Neptunni multo manaſſe ſudore, in Circo Flam. dicebatur. Fuit & Aedes Vulcani, in qua pro æditiuis canes erant, ſacrilegis tantum allatrantes. Fuit & Aedes Martis, ab Hermolao Salaminio architectata. Fuit & iuxta eūdem Circū Aedes Bellonæ, uerſus Portam Carmentalem, ut ſcribit. P. Victor, ante quam Aedem fuit columna parua marmorea index belli inferēdi, quæ bellica dicebatur, à qua profecturi ad bellū haſtam, eam partem uerſus, in quam ituri erāt, mittere conſueuerant, quia longum erat mittere ad limites hoſtium. Ouidius in Faſtis.

Proſpicit à tergo ſummum breuis area Circum,
Eſt ubi non paruæ parua columna notæ,
Hinc ſolet haſta manu belli prænuncia mitti
In regem, & gentem, cum placet arma capi.

A tergo, non Circi, ſed Areæ, uel Aedes ſummū, ideſt, Circi ſummitatem.

Aedem Bellonæ, fuiſſe iuxta Circum Max. Ego uerò iuxta Circum Flam. Ex Ouidij, & P. Victoris teſtimonio, ut ſupra dictum eſt. Fuit præterea iuxta Circũ Flam. Villa publica, quam M. Varro de re ruſtica fuiſſe innuit ſub Capitolio in extremo Cãpo Martio, eiq; ipſi iminentẽ, Erat.n. Villa publ. extra Vrbẽ domus ãpla, in qua Legati hoſtiũ quibus neq; ad Vrbẽ ingreſſus, neq; in Græcoſtaſi hoſpitiũ cõcedebãtur Romã veniẽtes recipiebãtur & de publico alebãtur; Vnde Liuius, Macædones, inquit, deducti extra Vrbẽ, in Villam Publicam, ibiq; ijs locus, & lautia præbita, & ad Aedem Bellonæ Senatus eſt habitus. Idem in eodem. Q. Fuluius Legatus Scipionis, Carthaginenſes Romam deduxit, quibus uetitis ingredi Vrbem, Hoſpitium in Villa publica, Senatus in Aede Bellonæ datus. Vnde per hæc uerba Villam publicam, & Aedem Bellonæ, non multum diſtantes inter ſe fuiſſe credendum eſt, ſub Capitolio. In Villa publica præterea quatuor mil. deditorum iuſſu Syllæ interfecta ſcribit L. Florus, Cæcilius uerò ix. mil. aſſerit.

DE Circo quem nunc Agonem nominant.

EXTAT hodie pulcherrima Cirici forma, in medio nunc centro Vrbis, quem Agonem nominant, quòd in eo olim Agonalia fierent, appellatus, quæ erãt Iani Sacra, à Numa Rege inſtituta

tur, Equiria à Romulo prius inſtituta in honorem Martis genitoris, ubi erant circumquaquè ampliſsima ſpectacula, & in medio erant Metæ ſicut in Circo Maximo, *ſed uulgaris opinio eſt, Equiria fuiſſe olim, ubi nunc eſt Templum Sanctæ Mariæ in* Aquiro, *nominis tantùm ſimilitudine decepta, cum locus non ab equis, ſed ab aquis, dictus, quòd eſſet paludoſus,* Argumento *patet, nã cum* Templum, *ab Anaſtaſio Papa conderetur, in fundamentis eius repertæ ſunt quædã æreæ Anates aquaticæ aues, quæ nuper in eo* Templo *uiſebantur. Præterea nulla extant illic ſpectaculorum ueſtigia præterquàm profunda tellure, quædam pauimẽta, nec* Circi *forma, ſicut in alijs huiuſmodi locis, in quibus aliqua adhuc apparent ſigna.* Nam Circum *ubi* Equiria *fiebant, oportebat eſſe ſpatioſiſsimum, & ampliſsimum, ad equorum curſum, & ſpectantium multitudinem, cuius rei ne ueſtigium quidem illic apparet, præter quaſdam columnas adhuc ſtantes in proximo* Templi *hortulo, ubi creditur, apud ueteres, aliqua fuiſſe* Deoꝝ Aedes, *uel* Porticus. *Nec deſunt qui uelint, illic fuiſſe* Templum *Iſidis, quòd in hoc ambitu fuiſſe, ſatis conſtat. Quòd ibi olim fuerint* Equiria, *alij uiderint diligentiores, in his enim locis, ubi ueritas ſopita eſt, unuſquiſq; ſequatur opinionem ſuã.*

Optimum profectò illud eſt iudicium, quod plurimorum ſententijs confirmatur, & ne libera nobis tribuatur erroris facultas, alijs hæc, & ſimilia inquirenda relinquo. Equiria inquit Pompeius Feſtus ludi ſunt quos Romulus Marti inſtituit. Quod ludicrum primus apud Elidē Græciæ ciuitatē, Oenomaus ædidiſſe fertur, & poſtea Romulus in raptu Sabinarū, nec dum fundatis ædificijs, ruraliter Italiæ oſtēdit, & celebrabātur circa finem Februarij, ut ſcribit Ouidius circa finem. 2. lib. Faſtorum.

Iamq; duæ reſtant noctes de menſe ſecundo,
Marsq́; citos iunctis curribus urget equos,
Ex uero poſitis permanſit Equiria nomen,
Quæ Deus in campo præſtitit ipſe ſuo.

Quem Circū quotieſcunq; Tyberis inundationibus reſtagnabat, Equiria in Cœlio monte, in loco, qui dicitur Campus Martialis, celebrabātur. Idem in eodem.

Altera grammineo ſpectatis Equiria campo,
Quem Tyberis curuis in latus urget aquis,
Qui tamen eiecta ſi fortè tenebitur unda,
Cœlius excipiet puluerulentus equos.

In eo circo deſultorij (ut aſſerunt) currebant equi, Currus uerò, teſte Caßidoro in epiſtolis, ab Auguſti Mauſoleo, ſex portis per Campum Martium, in Circum Flam. demittebantur in curſum. Eſt aūt Circus, ſiue Campus Agonis, hodie omnium pulcherrimus,

cherrimus, & expeditiſſimus etiam nunc ad equorum curſus, lateribusq; ſtratus, magnificisq; circũquaq; ædificijs conſpicuus, ubi etiam mea memoria extabant undiq; ſedilium ſigna, quæ nunc priuatis ædibus occupata, uel deſtructa non apparet. Vbi poſtremo Iouis Carniſpriuij de ueterum triumphorum ſimulachra tota fermè ſpectante Vrbe celebrantur. Vbi etiam Emporium, & Nundinarum locus, & obſoniorum, & ſcrutorum mercatus. Singulis Mercurij (dum licet) diebus per totum annũ ex inſtituto nuper bonæ memoriæ. R. D. Guilielmi Cardinalis Rothomagenſis nationis Gallicanæ.

DE Circo Caij, & Neronis in Vaticano.

FVIT præterea Neronis Circus in Vaticano, ubi adhuc erectus uiſitur Obbeliſcus, quem imperita multitudo Iuliã Sancti Petri uocat, dicatione, & uicinitate. Vnde Cor. Tacitus ita ſcribit, Nero princeps in ualle Vaticana ſpatium, in quo equos ageret haud promiſcuo ſpectaculo clauſit. Vbi & ipſe ſibi princeps nonnunquam aurigabat. Viſũ eſt, inquit Plin. Neroni principi ſpectaculũ harenæ Circi chryſocolla ſterni, cum ipſe aurigaturus eſſet inducta opificum turba. Fuit eodem teſte, is Circus Caij, & Neronis. Sunt qui tradant in eo ambitu fuiſſe olim hortos Neronianos, ut apparet marmore inciſum, in proxima Sancti Angeli Ec-

cleſia à Leone.iiij. in cliuo mõtis condita. Hoc aũt Circo, dirus Nero, dicitur, uſus ad excruciandos exquiſitiſsimis ſupplicijs Chriſtianos, & ad crudelitatem honeſtandam, ſubornauit teſtes, qui aſſererent incendium, quo maxima Vrbis pars periret, à Chriſtianis habuiſſe exordium, ut ſcribit Tacitus. Sunt autem in Vaticano agro multa ſubterranea nunc antiquitatum ueſtigia. Extat adhuc extra Portam Caſtelli, inter proximas uineas, haud lõgè à Mole Hadriana, exigua Circi forma ex lapide nigro, ac duro, iã penè diruti, paucisq; noti. Fuerũt & alij nonnulli intra, & extra Vrbẽ, ſed ex his unus cuius forma, ac ſedilium ueſtiga adhuc apparent, inter Viminalem montem, & Eſquilias, iuxta Viam Suburram, ubi nunc Aedes.S. Laurentij in Fontana, &.S. Euphemiæ. Alter extra portam Maiorem, iuxta Viam Libicanam, & Formã Aquæ Claudiæ, poſt mœnia Vrbis, & Cœnobium.S.Crucis in Hieruſalem, cuius tantùm extat forma, & parietum ueſtigia, inter proximas uineas, ubi in medio adhuc in duas cõfractus partes iacet obeliſcus. Fuit & Circus ubi fiebãt Floralia, in monte Quirinali, ut ſupra dictũ eſt. Itẽ proximus huic alius inter Capitoliũ uetus, & Collẽ Hortulorum, de quo iam diximus, & in eodem Colle ad Hortos Salluſtianos, alia circi forma, quem incolæ hodie appellãt Gyrulũ, ubi iacet obeliſcus in duas

confractus

confractus partes. Alius Via Nomentana, ſatis rudis, iuxta uetus Bacchi Templum, & S. Agnetis. Fuerunt præterea Septa Trigaria, iuxta Circum Flamminium, ubi Trigarij currebant equi. Extat hodie Circus penè integer, ſiue Hippodromus ſatis rudis, ad ſiniſtram Viæ Appiæ, ad. ij. lapidem, inter Aedem S. Sebaſtiani, & caput Bouis in prælongá cõualle, quæ ad hos uſus clauſa, ſedilibus iam caducis, ab Antonino (ut credit) Baſsiano extructus, ut in eius nomiſmatibus tali forma conſpicitur, ubi in medio adhuc apparent metarum ſigna, & Obeliſcus miræ magnitudinis, in plures cõfractus partes, cum notis Aegyptiorum, ubi Olympici olim fiebant ludi, ad exercẽdos (ut creditur) milites prætorianos, qui illic tunc contubernia habebant. Nã ante Auguſti, & Tyberij principatum, milites prætoriani nulla habebant conſtituta hoſpitia, ſed ubi neceſsitas cogebat illuc diuertebant. Tyberius primus locum cõſtituit, quo omnes diuerterent. Quæ res pernicioſiſsima Imperio fuit, ut ex geſtis apparuit. Nam Prætoriani ſæpe coniuratione facta ex uno loco impetum facientes, aut Imperatores occidere, aut Imperium uenale propoſuerũt. Quæ memoratu ſunt horribilia, hanc eis facultatem ad maleficium ſuppeditauit, contubernij eodem loco coacti commoditas, & colloquendi in ocio magna licentia. Auguſtus primus cæterorum conſtituerat,

uidelicet Caſtra Rauennatiũ ſub Ianiculo: Miſenatiũ, & Peregrinorũ in Cælio mõte, ne diſperſi milites direptionibus, & rapinis intenti, Vrbem inquietarent. Fuit præterea ipſis caſtris Prætorianis, Aedes Caſtrorum, quæ adhuc extat ſphærica forma, quò Senatus nonnunquam uocari conſueuerat, præſertim cum de abrogando Imperio alicui agendũ eſſet, ut de Maximinis patre, & filio ſcribit Capitolinus, & Gordiani duo, item pater, & filius, in Aede Caſtrorũ declarati ſunt Aug. Fuerũt olim Caſtra præter Prætoriana, Rauennatiũ, Miſenatiũ, Peregrinorũ, Tabellariorũ, Lecticariorũ, Victimariorum, Salgamariorum, & Silicanorum.

DE Porticibus, & earum ſtructura.

PORTICVS à porta, uel à portando dicta creditur, propter repentinos imbres, & umbrarũ, ac deambulationis gratia ædificabãtur, uno, uel pluribus Columnarum ordinibus compactæ, longa, continuataq; ſerie diſpoſitæ, per quas ambulachra, & geſtiones accommodabantur. Excipiebãt autem brumales à meridie ſoles, Aeſtiuas uero à Septentrione umbras, columnis ingentibus, externo, magna ex parte, marmore concinnatis. Fuerunt autem Porticus apud ueteres, uaria, multipliciq; forma extructæ, longæ, breueſq;. Milliariæ à numero paſſuum. Stadiatæ à ſtadijs. Item ſubterraneæ Cryptoporticus. Itemq; à ſtructura Corinthiacæ, Dori

thiacæ, Doricæ, & Tuſcanicæ. Iungebatur Porticus *omnibus propè publicis, & magnis ædificijs etiam & ſtabulis, ut eſt illud in Porticibus Stabuli* Palatini, *dedicariq́; numinibus conſueuerãt, ut marmore inciſum nuperrimè legimus.*

SILVANO SANCTO. L. VALLIVS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT, DEDICAVITQ. CAL. APRILIB. PISONE, ET BOLANO. COSS.

DE Porticu Liuia.

PORTICVM *Liuiam, iuxta Viam Sacrã, ubi nunc ſunt ruinæ Tẽpli Pacis, fuiſſe olim, ſcribit Suetonius, cum inquit, Templum Pacis, ubi ante fuit Porticus Liuia, & ubi domus Cæs. Dict. Quã poſtea Auguſtus ſumptuoſè nimium ornatam ſolo æquari iuſsit, & illic Liuiæ Porticum ædificari. Cuius etiam meminit Ouidius in Faſtis.*

Diſce tamen ueniens ætas, ubi Liuia nunc eſt
Porticus, immenſæ tecta fuiſſe domus.

Quæ Porticus Claudia etiam dicta eſt. Martial.

Claudia diffuſas, ubi Poritcus explicat umbras,
Vltima pars aulæ deficientis erant.

à Nerone euerſa, poſtea uerò à Domitiano reſtituta ſub nomine priſco. Cuius pars operiebatur uitis unius umbraculis, miræ magnitudinis, ut tradit Plynius, cũ inquit, Vna uitis Romæ in Liuiæ Por-

ticibus, ſubdiales ambulationes umbroſis operculis opacat, eademq; duodenis muſti amphoris fœcunda: adeamq; Porticum Veſpaſianum pacem ſuam ædificaſſe memorat.

DE Porticu Cn. Octauij, & Octauiæ ſororis Auguſti.

DVAE fuerunt Porticus *ſatis propinquæ, quæ ex ſimilitudine nominis ſæpe errorem fecerunt.* Alteram Cn. Octauio *eius qui* Perſen Macedoniæ Regem *claſſe uicit,* & de eo Triumphauit, & hæc *iuxta* Pompeij Theatrum, Eadẽ & Corinthia Porticus *à ſuperſtylij qualitate dicta eſt,* Plinij *teſtimonio ita dicentis; inuenio à* Cn. Octauio *factam* Porticum *duplicem, ad* Circum Flamminium, *quæ* Corinthia *ſit appellata, à capitibus æreis* Columnarum. Altera Octauiæ *ſororis* Auguſti, *ab* Auguſto *uidelicet fratre, in honorem eius condita, iuxta* Theatrum *filij ipſius* Marcelli. Ex C. Marcello *geniti, quem illa mortuum, uſq; ad extremum uitæ ſuæ fleuit.* Senecæ *teſtimonio.* Nimirum Imperium *ſucceſſor deſtinabatur, & undeuiceſimum agens annũ, extinctus eſt, de quo* Virgilianum *illud.*

Tu Marcellus *eris.*

Fecit *enimuero* Auguſtus *plurima in honorem ſuorum ædificia, ut* Caij, & Lucij Baſilicã, Liuiæ Porticum, Theatrum Marcelli, Porticum *ipſam* Octa-

uiæ, quam combuſtam quoq; reſtituit. Eam namq; unicè dilexit, quanquàm ex alia matre prius genita eſſet, ut ſcribit Tranquillus. Excitauit & idem Princeps, Porticum ſatis breuē, ad Templū Apollinis Palatini, marmoreis ornamentis, ac ſignis ornatiſſimam, ut ſcribit Ouidius, & Propertius.

DE Porticu Pompeij.

PORTICVS Pompeij, iuxta eius Curiā, & Theatrum, fuiſſe dicitur. Plynius, huius eſt inquit, in Porticu tabula, quæ ante Curiam eius fuerat. Ouidius de Arte.

Tu modo Pompei lentus ſpatiare ſub umbra,
Dum Sol Herculei terga leonis adit.

Et uocabatur Hecatonſtylon, quæ cum alijs, iuxta ædificijs magnum occupabat à Theatro ſpatium, uerſus auroram, extant adhuc aliqua ueſtigia. Vitruuius, Poſt Scænam, inquit, Porticus ſunt conſtituendæ, uti cum imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus, quò ſe recipiat à Theatro. Corragiaq; laxamentum, habeat ad comparādum, uti ſunt Porticus Pompeianæ.

DE Porticu à L. Septimio Seuero reſtituta, & altera eius nomine condita.

EXTAT adhuc Porticꝰ in ueſtibulo. S. Angeli in Piſcina, à L. Septimio Seue. reſtituta, multo ſquallore, ac ſitu deformata, cum inſcriptione.

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVE-
RVS PIVS PERTINAX AVG. A-
RABIC. ADIABENIC. PARTIC.
MAX. TRIB. POTEST. XI. IMP.
XI. COS. III. PP. ET
IMP. CAES. M. AVRELIVS ANT.
PIVS FOELIX AVG. PONT. MAX.
TRIB. POTEST. VI. COS. PRO-
COS. INCENDIO CONSVM-
PTAM RESTITVERVNT.

Spartianus in Ant. Baſſiano reliquit, inquit, & Porticum *patris nomine, quæ geſta illius contineret, & triumphos.* Non de hac, *ſed de altera* Porticu *intelligendum puto, quæ non extat.*

DE Porticu Neronis, *&* *cæteris* Porticibus.

FVIT *&* Porticus Neronis, *trium mil. paſſ. Nam* Nero *(ut ſcribit* Tranquillus*)* Thermas *ſuo nomine, domum aureã, &* Porticũ *trium mil. paſſuũ, mira celeritate, perfecit, &* Porticum Antij *ſumptuoſiſſimis* operibus *extruxit.*

¶ *Fuerunt &* Porticus *à* Domitiano, *ex lapide phẽgite, ad uſum ſuum exornatæ.* De quibus Sueto. *Solertior, inquit, indies* Porticũ, *in quibus ſpatiari conſueuerat, parietes phengite lapide diſtinxit, è cuius ſplendore per imagines, quicquid à tergo fieret, præuideret.* ¶ *Fuerunt &* Porticus Philippi,

de quibus Plynius, Zeuxidis, inquit, manu Romæ Helena eſt, in Philippi Porticibus, & in Concordiæ Marſyas religatus. ¶ Fuit & Porticus Argonautarū, & Europæ, hæc quidam ita exiſtimāt. Sed ego eos impendio decipi arbitror, nam has nō Porticus fuiſſe, ſed pictura in aliqua ex iſtis Porticibus certum habeo, ut Athenis Pœcile Porticus picturis inſignis, quæ animos deambulantium detineret, ut apud Maronem,

Atq; animum pictura paſcit inani.

¶ Fuit & Porticus Metelli, ad Templum Iouis Statoris. Extat hodie, iuxta Viam Sacram, & Forū ubi nunc eſt Aedes .S. Laurentij in miranda Porticus, cum Templo Diuæ Fauſtinæ, & Antonini, cuius inſcriptio.

DIVO ANTONINO, ET DIVAE FAVSTINAE EX. S. C.

Et in latere Fori ubi nunc ſunt tres columnæ Porticus Iulia cum Templo olim Veneris genitricis: nec deſunt qui ſcribant eas fuiſſe .xiij. columnas, ubi in modum Baſis Domitiani ſimulachrum collocatum erat, ſub quo fluebat Rhenus fluuius germaniæ, quam ipſe ſubegerat ut poſtea dicetur. Extat & in proximo capitolij cliuo Concordiæ porticus adhuc integra octo columnarū una ſtructura, opere dorico ut aliqui opinati ſunt, ſed templum fuiſſe nō porticū ex inſcriptione coarguitur. Videlicet.

S. P. Q. R. INCENDIO CON-
SVMPTVM, RESTITVIT.

Vbi de Templo, non Porticu, intelligi uidetur, niſi fortè incenſo Templo, Porticus immunis ab igne permãſerit. Erat prope hanc, & altera multò maior, ex opere Corinthio*, cuius adhuc extant tres in angulo columnæ, ex candido marmore, ac ſtriato ubi extat tantùm tituli poſtrema pars, uidelicet* RESTITVERE.

Erat enim, ut ſcribit Tacitus*, inſignis* Porticus *ad ornamentum olim* Capitolij*, cuius marmora paulò ſupra noſtram ætatem, ſicut plæraq; alia, in calcis uſum decocta, trãſiere.* Extat *hodie in* Martio *Cãpo, in platea* Præsbyterorum*, iuxta* S. Stephanum*, de trullio* Porticus Antonini Pij *ſtadiata (ut creditur) cuius nec principium nunc, nec finis apparet, multæq; his proximis annis* Columnæ *cum ornametis, lucri cauſa, diruptæ, in calcem uerſæ, dicuntur, ubi & eius* Templum, & Columna Cochlidis, *quæ adhuc extat.* Fuit & Porticus *pulcherrima in* Templo Neptunni*, iuxta* Septa. Extat *hodie omnium pulcherrima, & integra, ante* Pantheon*, columnis ingentibus, & æneis inauratis tecti trabibus, quæ dicitur* Protyrion*, ideſt, locus ante portã* Templi. ¶ *Parauerat præterea* Galienus Imp. Porticum *Flamminiam uſq; ad pontem* Miluium*, ut tetraſtice fieret, ſiue pentaſtice, ut primus ordo*

pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis, ſecundus, & tertius, deinde diateſſaron columnas, ut ſcribit Trebellius. Inſtituerat præterea Gordianus Porticum, in campo ſub colle mille pedum, ita ut à terra, parte, qua mille pedum fuerat, atq; inter eas pariter & ſpatium pedum quingentorũ, cuius ſpatij hinc, atq; hinc uiridarÿs eſſet lauro, myrtho, & buxo frequentata, medio uerò Lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet ambulatorium, ita ut in capite Baſilica eſſet pedum quingentorum, ut ſcribit Capitolinus in geſtis Gordianorum.

¶ Fuerunt & aliæ Porticus, ſine numero, quarum hodie ſola nomina extant, ut Porticus Libyæ, ubi Macellum in Eſquilÿs, Porticus Conſtantini, in regione Viæ Latæ, Porticus Fabaria, in Auentino, Porticus Vipſana, à Vipſano Cos. Frõtei collega cõdita. Cuius meminit Martialis, & Tacitus, atq; aliæ multæ, intra, & extra Vrbem, quas longùm eſſet ſigillatim deſcribere.

DE Columnis, & earum ſtructura.

COlumnæ dictæ, quòd culmina ſubſtineant, unde intercolumnia ſpatia, quæ inter colũnas exiſtunt. Columnas, & Arcus in honorẽ principum erectas, uidemus, non nimium antiquo inuento, neq; Traiani, & Antonini tempore uetuſtiores, niſi Mœnianam dixerimus, honoris cauſa Mœnio

conceſſam in Foro, & Columnā Cæſaris, & alias perpaucas, ut infra dicetur, ſed eæ ad magnificentiam, aliæ fulciminis cauſa. Columnarum autem *tria ſunt genera*, Teretes, Quadrangulæ, & Striatæ, *capita eorum dicuntur* Epiſtylia, *pedes, & ſuſtentacula baſes, truncus uerò ſine his dicitur* Scapus, *capita earum ſtructura ſunt* Ionica, Dorica, *Italica*, Corinthia *Tuſcanica'ue extructa, ut docet* Vitruuius. Antiqui *prius* Columniam *dicebant, poſtea detracta litera*, Columna *dicta eſt, autore* Quintiliano. Columnæ *primum in humanā effigiem ad ædificia ſuſtentanda, & in memoriam ſuorum effigiatæ, ut tradit idem* Vitruuius *libro primo.* De *origine earum* Lacones *exercitũ* Perſarum *cum ſuperaſſent*, Porticum Perſicam *ex manubijs indicem uictoriæ poſteris, pro* Trophæis *conſtituerunt, ibiq; captiuorum* Simulachra, *Barbarico ornatu tectum ſuſtentantia* collocarũt. Nec *non Caryatidum, deleto eorum* oppido *uiris interfectis, ſtolas, & matronales ornatus eorũ mulieres deponere nõ paſſi ſunt.* Sed *æternæ ſeruitutis exẽplo, & cõtumelia preſſæ.* Ideo Architecti *artificijs publcis deſignauerunt eorum imagines oneri ferũdo collocatas, & ita ex eo argumento uarietates egregias auxerũt operibus.* Extant *hodie huiuſcemodi duo ſenũ marmorea ſimulachra tectũ logiæ ſuſtinentia in antiquis ædibus.* D D. Columnenſiũ

ſub monte

ſub monte nunc Caballo. Et quatuor itidem fœminarum in Hortis nũc R.D. Alexandri Card. Cæſarini; iuxta eius ædes, quam quidem ſtructuram Barbaricam Porticũ appellauit Plautus. Sunt præterea Colũnæ Striatæ, canaliculis undiq; circũcauatæ. Sunt etiam ſtructiles, quæ non ex uno lapide, ſed ex pluribus ſtructæ ſunt. Extant hodie duæ Colũnæ Cochlidũ, Traiani, & Antonini Pij Imp.

DE Columna Cochlidis Traiani Imperatoris.

Columna Cochlidis Traiani, in Foro eius erecta, adhuc cernitur, altitudinis pedũ. cxxiij. ubi Cochlea interior cum gradibus. clxxxv. cum feneſtellis. xlv. in qua circumquaq; extrinſecus ſpectant marmore inciſæ reꝝ geſtarũ ſimulachra præſtãtiſſ. prĩcipis miro artificio cælata, ubi præcipuè bellũ Dacicũ, cui apud Parthos bellũ gerẽti dedicata fuit à Senatu, & eã Columnam Traianus nõ uidit (ut nonnullorum fert opinio) ipſe namq; è Perſis rediens apud Seleuciam Syriæ Vrbem fluxu ſanguinis extinctus eſt. Dionyſius uerò Græcus author, Ingentem, inquit, in Foro ſuo Columnam ſtatuit, ſiue ut ea, pro ſepulchro eſſet, ſiue ut oſtentatio eius operis, quod ille circa Forum egit, Cliuus ſurgebat, quem effoſſa, quaq; uerſus terra, ita complanauit, ut undiq; Columna conſpiceretur.

Forum deinde in areæ modum locatũ manſit, quod Appollodorus Architectus, qui & Methodium, & Gymnaſium, eo iubente, ſtruxit. Solus hic omnium Imperatorum intra Vrbem ſepultus, cuius cineres, & oſſa in Vrbem relata, in eadem Columna condita dicuntur aurea pila, cum eius imagine, quæ ſuperſtaret Foro, ab ſe extructo, cuius ſcriptio huius modi, in eius Columna baſe legitur.

SENATVS POPVLVSQVE RO-
MANVS IMP. CAESARI DIVI
NERVAE. F. NERVAE TRAIA-
NO AVG. GERM. DACICO
PONTIF. MAXIMO TRIBVN.
POT. XVII. COS. VI. PP. ADDE
CLANDVM QVANTAE ALTI-
TVDINIS MONS ET LOCVS
TANTIS MOLIBVS SIT EGE-
STVS.

Iungebantur antea Quirinalis Capitolino iugo, & ea pars, ubi Forum, & Columna eſt Cochlidis, ſolo æquata fuit, ne locus ſuo ſpatio fraudaretur. Hic primus externus, & deinde alij ad Imperium promoti. Hic primus (ut quidam uolunt) barbam nutriuit, nonnulli Hadriano aſcribunt, quod ueriſimilius eſt, ut in eius nomiſmatibus apparet. Quod & poſteri ferè omnes principes ſecuti ſunt, cum antea quotidie raſitarent, ut legitur de Auguſto.

Fuit autem

Fuit autem Traianus tantæ manſuetudinis, ut non tanquam principem, cum ſuis ciuibus, ſed tāquam ſocium ſe geſſerit, unde in creatione principū Ro. acclamatum fertur, Fœlicior ſit Auguſto, ac Traiano melior, nec Hadriano deterior. Hic ex omnibus Imp. optimi cognomen ex S. C. meruit, ut in eius nomiſmatibus uidere licet.

DE Columna Cochlidis Antonini *Pij Imperatoris.*

ALTERA *Cochlidis Columna, in Campo Martio adhuc extat, quā Antonius Pius Imp. ſibi erexit, altitudinis pedum. CLXXVI. cum interiore Cochlea, & gradibus. CIIII. Feneſtellis. LVI. Incendio nunc mutilata, & conquaſſata cernitur, ubi res geſtæ Antonini undiq; marmore inciſæ ſpectantur, maiuſculæ, ac prominentiores, quā in Colūna Traiani, cuius moribus, & uirtute ſimilis fuit. Qui etiam religione, pietate, gratia, clementia, iuſtitiaq; cū Numa Pompilio comparari poteſt; tantæq; modeſtiæ fuit, ut ſæpius illud Scipionis dictum uſurparet, Malle ſe unum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere. In cuius Colūnæ ſummitate nudum ſimulachrum collocatum erat, ut in eius nomiſmate uidere licet, ab ipſa Colūna regio nunc Columnæ, ubi ea erecta cernitur, nomen accepit.*

DE Columna *Cochlide Porphyretica.*

TRADVNT & Columnam Cochlidem Porphyreticam ex Vrbe Roma Conſtantinopolim aduectam à M. Aurelio Conſtantino, qui cũ multa ad ornatum nouæ Vrbis conquiſiſſet, Cochlidem etiã Porphyretici lapidis ex Vrbe Ro. ad uehendã curauit. Cui ſtatuam ſuã, & Clauum unũ Chriſti redẽptoris in ſigne poſuit. Quæ poſt multos ãnos, regnãte Alexio Cõneno uiolẽtiã uẽtorũ cecidiſſe, fertur. Diuus Hieronymus ſcribit Conſtãtinum nudaſſe Vrbes, ut Conſtantinopolim ornaret. Conſtituerat præterea Antoninus Hæliogabalus Imp. Columnam unã ingentem dare ad quã aſcenderetur intrinſecus, ita ut in ſummo Heliogabalum Deum collocaret. Sed tantum ſaxum non inuenit, cum id de Thebaide adferre cogitaret, ut tradit Lampridius. ¶ Fuit & Columna Cæſaris lapidis numidici. xx. pedum ubi ſcalptum erat, PATER PATRIAE. ¶ Fuit & in Foro Columna, quæ uocabatur Milliarium aureum, & Columna Mœnia, iuxta Baſilicam. Et Columna Lactaria in oro Olitorio, Fut ſupra dictum eſt.

DE Obeliſcis, & eorum forma.

OBeliſcus lapis eſt, figuram metæ ſenſim proceritate in excelſum conſurgens, paulatim

gracileſcens

graciłeſcens, ſpecie quadrata, in verticem productus, anguſtū, manu leuigatus artificis, Græcā habens Etymologiam, de quo ſatis multa Plynius, & Amianus Marcellinus; fuerunt autem Romæ Obeliſci magni ſex, duo in Circo Maximo, maior CXXXII. pedum, minor uerò. LXXXVIII. Vnus in Vaticano, qui ſolus nunc extat, pedum. LXXII. Vnus in Campo Martio. LXXII. Duo in Mauſoleo Auguſti pares ſinguli pedum. XLII. Obeliſci uero parui. XLII. & in pleriſq; ſunt notæ Aegyptiorum Vnde Cornelius Tacitus, primi, inquit, per figuras animalium Aegyptij ſenſus mentis effingebant, & antiquiſsima monumenta memoriæ impreſſa in ſaxis cernuntur, & literarum ſe inuentores perhibent. Chræmon philoſophus ſcripſit Hieroglyphica. Adhuc Romæ cōſimiles literæ viſuntur in minore Obeliſco, & quædam iuxta Pantheon Agrippæ. Plynius lib. xxxv. Nat. Hiſt. Trabes, inquit, è lapide Simitę fecêre Reges quodam certamine, Obeliſcos Solis numini ſacratos, radiorum eius argumentū in effigie eſt. Primus omniū Obeliſcum, Rex Mythres inſtituit. Octauius Auguſtus duos admirandos ex Vrbe Aegyptiorum Heliopoli tranſtulit, Quorū unus in Circo Max. cōſtitutus pedū. cxxij. omniū maximus, qui fuerit, in Orbe, ob magnitudinem nunquam erectus, qui nūc in medio eo Circo multa tellure obrutus iacēs

ticibus, ſubdiales ambulationes umbroſis operculis opacat, eademq; duodenis muſti amphoris fœcunda: adeamq; Porticum Veſpaſianum pacem ſuam ædificaſſe memorat.

DE Porticu Cn. Octauij, & Octauiæ ſororis Auguſti.

DVAE fuerunt Porticus ſatis propinquæ, quæ ex ſimilitudine nominis ſæpe errorem fecerunt. Alteram, Cn. Octauio eius qui Perſen Macedoniæ Regem claſſe uicit, & de eo Triumphauit, & hæc iuxta Pompeij Theatrum, Eadē & Corinthia Porticus à ſuperſtylij qualitate dicta eſt, Plynij teſtimonio ita dicentis; inuenio à Cn. Octauio factam Porticum duplicem, ad Circum Flamminium, quæ Corinthia ſit appellata, à capitibus æreis Columnarum. Altera Octauiæ ſororis Auguſti, ab Auguſto uidelicet fratre, in honorem eius condita, iuxta Theatrum filij ipſius Marcelli, Ex. C. Marcello geniti, quem illa mortuum, uſq; ad extremum uitæ ſuæ fleuit. Senecæ teſtimonio. Nimirum Imperium ſucceſſor deſtinabatur, & undeuiceſimum agens annū, extinctus eſt, de quo Virgilianum illud.

Tu Marcellus eris.

Fecit enimuero Auguſtus plurima in honorem ſuorum ædificia, ut Caij, & Lucij Baſilicā, Liuiæ Porticum, Theatrum Marcelli, Porticum ipſam Octa-

uiæ, quam

uiæ, quam combuſtam quoq; reſtituit. Eam namq; unicè dilexit, quanquàm ex alia matre prius genita eſſet, ut ſcribit Tranquillus. Excitauit & idem Princeps, Porticum ſatis breuẽ, ad Templũ Apollinis Palatini, marmoreis ornamentis, ac ſignis ornatiſsimam, ut ſcribit Ouidius, & Propertius.

DE Porticu Pompeij.

PORTICVS Pompeij, iuxta eius Curiã, & Theatrum, fuiſſe dicitur. Plynius, huius eſt inquit, in Porticu tabula; quæ ante Curiam eius fuerat. Ouidius de Arte.

Tu modo Pompei lentus ſpatiare ſub umbra,
Dum Sol Herculei terga leonis adit.

Et uocabatur Hecatonſtylon, quæ cum alijs, iuxta ædificijs magnum occupabat à Theatro ſpatium, uerſus auroram, extant adhuc aliqua ueſtigia. Vitruius, Poſt Scænam, inquit, Porticus ſunt conſtituendæ, uti cum imbres repentini ludos interpellaurint, habeat populus, quò ſe recipiat à Theatro. Corragiáq; laxamentum, habeat ad comparãdum, uti ſunt Porticus Pompeianæ.

DE Porticu à L. Septimio Seuero reſtituta, & altera eius nomine condita.

EXTAT adhuc Porticꝰ in ueſtibulo. S. Angeli in Piſcina, à L. Septimio Seue. reſtituta, multo ſquallore, ac ſitu deformata, cum inſcriptione.

IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVE-
RVS PIVS PERTINAX AVG. A-
RABIC. ADIABENIC. PARTIC.
MAX. TRIB. POTEST. XI. IMP.
XI. COS. III. PP. ET
IMP. CAES. M. AVRELIVS ANT.
PIVS FOELIX AVG. PONT. MAX.
TRIB. POTEST. VI. COS. PRO-
COS. INCENDIO CONSVM-
PTAM RESTITVERVNT.

Spartianus in Ant. Baſsiano reliquit, inquit, & *Porticum patris nomine, quæ geſta illius contineret,* & *triumphos.* Non de *hac, ſed de altera Porticu intelligendum puto, quæ non extat.*

DE *Porticu* Neronis, & *cæteris Porticibus.*

FVIT & Porticus Neronis, *trium mil. paſs. Nam* Nero*(ut ſcribit* Tranquillus*)* Thermas *ſuo nomine, domum aureã,* & Porticũ *trium mil. paſſuũ, mira celeritate, perfecit,* & Porticum Antij *ſumptuoſiſsimis operibus extruxit.*

¶ *Fuerunt* & Porticus *à* Domitiano, *ex lapide phẽgite, ad uſum ſuum* exornatæ. De quibus Sueto. Solertior, *inquit,* indies Porticũ, *in quibus ſpatiari conſueuerat, parietes phengite lapide diſtinxit, è cuius ſplendore per imagines, quicquid à tergo fieret, præuideret.* ¶ *Fuerunt* & Porticus Philippi,

de quibus

de quibus Plynius, Zeuxidis, inquit, manu Romæ Helena eſt, in Philippi Porticibus, & in Concordiæ Marſyas religatus. ¶ Fuit & Porticus Argonautarũ, & Europæ, hæc quidam ita exiſtimãt. Sed ego eos impendio decipi arbitror, nam has nõ Porticus fuiſſe, ſed pictura in aliqua ex iſtis Porticibus certum habeo, ut Athenis Pæcile Porticus picturis inſignis, quæ animos deambulantium detineret, ut apud Maronem,

Atq; animum pictura paſcit inani.

¶ Fuit & Porticus Metelli, ad Templum Iouis Statoris. Extat hodie, iuxta Viam Sacram, & Forũ ubi nunc eſt Aedes. S. Laurentij in miranda Porticus, cum Templo Diuæ Fauſtinæ, & Antonini, cuius inſcriptio.

DIVO ANTONINO, ET DIVAE FAVSTINAE EX. S. C.

Et in latere Fori ubi nunc ſunt tres columnæ Porticus Iulia cum Templo olim Veneris genitricis: nec deſunt qui ſcribant eas fuiſſe. xiij. columnas, ubi in modum Baſis Domitiani ſimulachrum collocatum erat, ſub quo fluebat Rhenus fluuius germaniæ, quam ipſe ſubegerat ut poſtea dicetur. Extat & in proximo capitolij cliuo Concordiæ porticus adhuc integra octo columnarũ una ſtructura, opere dorico ut aliqui opinati ſunt, ſed templum fuiſſe nõ porticũ ex inſcriptione coarguitur. Videlicet.

pilas haberet, & ante ſe columnas cum ſtatuis, ſecundus, & tertius, deinde diateſſaron columnas, ut ſcribit Trebellius. Inſtituerat præterea Gordianus Porticum in campo ſub colle mille pedum, ita ut à terra, parte, qua mille pedum fuerat, atq; inter eas pariter & ſpatium pedum quingentorũ, cuius ſpatij hinc, atq; hinc uiridarijs eſſet lauro, myrtho, & buxo frequentata, medio uero Lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet ambulatorium, ita ut in capite Baſilica eſſet pedum quingentorum, ut ſcribit Capitolinus in geſtis Gordianorum.

¶ Fuerunt & aliæ Porticus, ſine numero, quarum hodie ſola nomina extant, ut Porticus Libyæ, ubi Macellum in Eſquilijs, Porticus Conſtantini, in regione Viæ Latæ, Porticus Fabaria, in Auentino, Porticus Vipſana, à Vipſano Cos. Frõtei collegà cõdita. Cuius meminit Martialis, & Tacitus, atq; aliæ multæ, intra, & extra Vrbem, quas longùm eſſet ſigillatim deſcribere.

DE Columnis, & earum ſtructura.

COlumnæ dictæ, quòd culmina ſubſtineant, unde intercolumnia ſpatia, quæ inter colũnas exiſtunt. Columnas, & Arcus in honorẽ principum erectas, uidemus, non nimium antiquo inuento, neq; Traiani, & Antonini tempore uetuſtiores, niſi Mœnianam dixerimus, honoris cauſa Mœnio

conceſſam in Foro, *&* Columnā Cæſaris, *& alias perpaucas, ut infra dicetur, ſed eæ ad magnificentiam, aliæ fulciminis cauſa.* Columnarum *autem tria ſunt genera,* Teretes, Quadrangulæ, *&* Striatæ, *capita eorum dicuntur* Epiſtylia, *pedes, & ſuſtentacula baſes, truncus uerò ſine his dicitur* Scapus, *capita earum ſtructura ſunt* Ionica, Dorica, Italica, Corinthia Tuſcanica'*ue extructa, ut docet* Vitruuius. Antiqui *prius* Columniam *dicebant, poſtea detracta litera,* Columna *dicta eſt, au tore Quintiliano.* Columnæ *primum in humanā effigiem ad ædificia ſuſtentanda, & in memoriam ſuorum effigiatæ, ut tradit idem* Vitruuius *libro primo.* De *origine earum* Lacones *exercitū* Perſarum *cum ſuperaſſent,* Porticum Perſicam *ex manubijs indicem uictoriæ poſteris, pro* Trophæis *conſtituerunt, ibiq́; captiuorum* Simulachra, *Barbarico ornatu tectum ſuſtentantia collocarūt.* Nec *non* Caryatidum, *deleto eorum oppido uiris interfectis, ſtolas, & matronales ornatus eorū mulieres deponere nō paſſi ſunt.* Sed *æternæ ſeruitutis exēplo, & cōtumelia preſſæ.* Ideo Architecti *artificijs publcis deſignauerunt eorum imagines oneri ferūdo collocatas, & ita ex eo argumento uarietates egregias auxerūt operibus.* Extant *hodie huiuſcemodi duo ſenū marmorea ſimulachra tectū logiæ ſuſtinentia in antiquis ædibus.* D D. *Columnenſiū*

ſub monte

ſub monte nunc Caballo. Et quatuor itidem fœminarum in Hortis nũc R.D.Alexandri Card. Cæſarini, iuxta eius ædes, quam quidem ſtructuram Barbaricam Porticũ appellauit Plautus. Sunt præterea Colũnæ Striatæ, canaliculis undiq; circũcauatæ. Sunt etiam ſtructiles, quæ non ex uno lapide, ſed ex pluribus ſtructæ ſunt. Extant hodie duæ Colũnæ Cochlidũ, Traiani, & Antonini Pij Imp.

DE Columna Cochlidis Traiani Imperatoris.

Columna Cochlidis Traiani, in Foro eius erecta, adhuc cernitur, altitudinis pedũ. cxxiij. ubi Cochlea interior cum gradibus. clxxxv. cum feneſtellis. xlv. in qua circumquaq; extrinſecus ſpectant marmore inciſæ reꝝ geſtarũ ſimulachra præſtãtiſs. prĩcipis miro artificio cælata, ubi præcipuè bellũ Dacicũ, cui apud Parthos bellũ gerẽti dedicata fuit à Senatu, & eã Columnam Traianus non uidit (ut nonnullorum fert opinio) ipſe namq; è Perſis rediens apud Seleuciam Syriæ Vrbem fluxu ſanguinis extinctus eſt. Dionyſius uerò Græcus author, Ingentem, inquit, in Foro ſuo Columnam ſtatuit, ſiue ut ea, pro ſepulchro eſſet, ſiue ut oſtentatio eius operis, quod ille circa Forum egit, Cliuus ſurgebat, quem effoſſa, quaq; uerſus terra, ita complanauit, ut undiq; Columna conſpiceretur.

Forum deinde in areæ modum locatũ manſit, quod Appollodorus Architectus, qui & Methodium, & Gymnaſium, eo iubente, ſtruxit. Solus hic omnium Imperatorum intra Vrbem ſepultus, cuius cineres, & oſſa in Vrbem relata, in eadem Columna condita dicuntur aurea pila, cum eius imagine, quæ ſuperſtaret Foro, ab ſe extructo, cuius ſcriptio huiuſmodi, in eius Columna baſe legitur.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS IMP. CAESARI DIVI NERVAE. F. NERVAE TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONTIF. MAXIMO TRIBVN. POT. XVII. COS. VI. PP. ADDECLANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TANTIS MOLIBVS SIT EGESTVS.

Iungebantur antea Quirinalis Capitolino iugo, & ea pars, ubi Forum, & Columna eſt Cochlidis, Solo æquata fuit, ne locus ſuo ſpatio fraudaretur. Hic primus externus, & deinde alij ad Imperium promoti. Hic primus (ut quidam uolunt) barbam nutriuit, nonnulli Hadriano aſcribunt, quod ueriſimilius eſt, ut in eius nomiſmatibus apparet. Quod & poſteri ferè omnes principes ſecuti ſunt, cum antea quotidie raſitarent, ut legitur de Auguſto.

Fuit autem

Fuit autem Traianus tantæ manſuetudinis, ut non tanquàm principem, cum ſuis ciuibus, ſed tãquàm ſocium ſe geſſerit, unde in creatione principũ Ro. acclamatum fertur, Fœlicior ſit Auguſto, ac Traiano melior, nec Hadriano deterior. Hic ex omnibus Imp. optimi cognomen ex. S. C. meruit, ut in eius nomiſmatibus uidere licet.

DE Columna Cochlidis Antonini Pij Imperatoris.

ALTERA Cochlidis Columna, in Campo Martio adhuc extat, quã Antonius Pius Imp. ibi erexit, altitudinis pedum. CLXXVI. cum interiore Cochlea, & gradibus. CIII. Feneſtellis. LVI. Incendio nunc mutilata, & conquaſſata cernitur, ubi res geſtæ Antonini undiq; marmore inciſæ ſpectantur, maiuſculæ, ac prominentiores, quã in Colũna Traiani, cuius moribus, & uirtute ſimilis fuit. Qui etiam religione, pietate, gratia, clementia, iuſtitiaq;, cũ Numa Pompilio comparari poteſt; tantæq; modeſtiæ fuit, ut ſæpius illud Scipionis dictum uſurparet, Malle ſe unum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere. In cuius Colũnæ ſummitate nudum ſimulachrum collocatum erat, ut in eius nomiſmate uidere licet, ab ipſa Colũna regio nunc Columnæ, ubi ea erecta cernitur, nomen accepit.

DE Columna Cochlide Porphyretica.

TRADVNT & Columnam Cochlidem Porphyreticam ex Vrbe Roma Conſtantinopolim aduectam à M. Aurelio Conſtantino, qui cũ multa ad ornatum nouæ Vrbis conquiſiſſet, Cochlidem etiã Porphyretici lapidis ex Vrbe Ro: aduehendã curauit. Cui ſtatuam ſuã, & Clauum unũ Chriſti redẽptoris in ſigne poſuit. Quæ poſt multos ãnos, regnãte Alexio Cõneno uiolẽtiã uẽtorũ cecidiſſe, fertur. Diuus Hieronymus ſcribit Conſtãtinum nudaſſe Vrbes, ut Conſtantinopolim ornaret. Conſtiuerat præterea Antoninus Hæliogabalus Imp. Columnam unã ingentem dare ad quã aſcenderetur intrinſecus, ita ut in ſummo Heliogabalum Deum collocaret. Sed tantum ſaxum non inuenit, cum id de Thebaide adferre cogitaret, ut tradit Lampridius. ¶ Fuit & Columna Cæſaris lapidis numidici. xx. pedum ubi ſcalptum erat, PATER PATRIAE. ¶ Fuit & in Foro Columna, quæ uocabatur Milliarium aureum, & Columna Mœnia, iuxta Baſilicam. Et Columna Lactaria in oro Olitorio, Fut ſupra dictum eſt.

DE Obeliſcis, & eorum forma.

OBeliſcus lapis eſt, figuram metæ ſenſim procetitate in excelſum conſurgens, paulatim gracileſcens

graciLeſcens, ſpecie quadrata, in verticem productus, anguſtũ, manu leuigatus artificis, Græcã habens Etymologiam, de quo ſatis multa Plynius, & Amianus Marcellinus, fuerunt autem Romæ Obeliſci magni ſex, duo in Circo Maximo, maior CXXXII. pedum, minor verò LXXXVIII. Vnus in Vaticano, qui ſolus nunc extat, pedum LXXII. Vnus in Campo Martio. LXXII. Duo in Mauſoleo Auguſti pares ſinguli pedum. XLII. Obeliſci uerò parui. XLII. & in pleriſq; ſunt notæ Aegyptiorum. Vnde Cornelius Tacitus, primi, inquit, per figuras animalium Aegyptij ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ impreſſa in ſaxis cernuntur, & literarum ſe inuentores perhibent. Chræmon philoſophus ſcripſit Hieroglyphica. Adhuc Romæ cõſimiles literæ viſuntur in minore Obeliſco, & quædam iuxta Pantheon Agrippæ. Plynius lib. xxxv. Nat. Hiſt. Trabes, inquit, è lapide Simite fecere Reges quodam certamine, Obeliſcos Solis numini ſacratos, radiorum eius argumentũ in effigie eſt. Primus omniũ Obeliſcum, Rex Mythres inſtituit. Octauius Auguſtus duos admirandos ex Vrbe Aegyptiorum Heliopoli tranſtulit, Quorũ unus in Circo Max. cõſtitutus pedũ. cxxij. omniũ maximus, qui fuerit in Orbe, ob magnitudinem nunquàm erectus, qui nũc in medio eo Circo multa tellure obrutus iacẽs

magnam ipſius Circi partem occupat in duas partes olim cum erigere uellent, in molitione confractus dicitur, à Semiferreo Rege ante exciſus. Alter uerò minor pedes. IX. in Martio Campo locatus, de quo idem Plynius, Is, inquit, Obeliſcus, qui in Campo Martio. C X. pedum à Meroſotide inſcriptus eſt. Ambo rerum interpretationem Aegyptiorum philoſophiæ continent, cui ipſe addidit admirabilem uſum ad depræhendendas Solis umbras dierum, ac noctium magnitudines, cuius uertici auratam pilam Manlius Mathematicus addidit, cuius ſummitate umbra colligeretur, ſtrato lapide ad Obeliſci magnitudinem, cui par fieret umbrarum effectus, qui hodie in multas partes confractus; atq; terra obrutus iacet ad radices Citatorij montis uerſus Tyberim. Quem nuperrimè detectum uidimus, unà cum Baſe in qua talis legitur inſcriptio.

CAESAR DIVI. F. AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS IMP. XII.
COS. XI. TRIB. POT. XIV. AEGY
PTO IN POTESTATEM POPV
LI RO. REDACT. SOLI DONVM
DEDIT.

Alter uerò Obeliſcus Lunæ dicatus, adhuc cernitur in Colle Hortulorum, in Hortis Salluſtianis (qui locus Gyrolus ab incolis nunc dicitur) confractus

iacet, ut

iacet, ut ſupra dictum eſt. Duo in Auguſti Mauſoleo pares, quorum alter inter ruinas inuentus, nuperrimè effoſſus eſt, iuxta Aedem Sancti Rocchi, ubi nunc in media uia iacet confractus. Alter inuentus, nec effoſſus, poſt Aedem Sancti Rocchi. Tertius in Vaticano ſolus hodie erectus cernit in Caij, & Neronis Circo, unus omnino fractus in molitione eius (ut tradit Plynius) quem fecerat Se todidis filius, Nicoreus eiuſdem, remanet centum cubitorum, quem poſt cæcitatem uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit. Abies admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu Obeliſcum Diuo Tyberio, in Vaticano Circo ſtatutum, quatuorq; truncos lapidum, ad ſuſtinendum eum, adduxit, qua naui nil admirabilius uiſum in mari certum eſt. Centum uiginti modij, tunc lentis pro Suburra ei fuêre. Cuius ab uno latere talis extat inſcriptio.

DIVO CAESARI DIVI IVLII. F.
AVGVSTO TI. CAESARI DIVI
AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.

Ab altero latere.

DIVO CAESARI DIVI IVLII. F.
AVGVSTO TI. CAESARI DIVI
AVGVSTI. F. AVGVSTO SACRVM.

Quem hodie Obeliſcum Iuliam Sancti Petri, à propinqua eius Baſilica, imperitũ uulgus appellat.

Duo parui nunc cernuntur erecti,quos apices magnorum confractorum eſſe puto. Alter in Capitolio in hortis Aræ Cœli.Alter in platea Sancti Machuti haud longè à Pantheo.Vnus item extra mœnia Vrbis,& Templum Sanctæ Crucis in Hieruſalem inter uineas,ut ſupradictum eſt. Vnus ingẽs ac pulcherrimus, iuxta Viam Appiam ad.ij.lapidem in Hipodromo,inter Sanctum Sebaſtianũ nũc & Caput Bouis, in multas partes confractus ,ubi Hieroglyphicæ inciſæ ſunt literæ, ubi adhuc extant ſigna metarum in medio Circo, per longum ordinem diſpoſitæ,erant enim ſeptem Metæ, propter ſeptẽ Planetas, medius erat Obeliſcus, qui dicatus erat Soli,cæteræ Metæ à dextris,& ſiniſtris cæteris Planetis. Theophraſtus tradit, Regi Aegyptiorum à Babylonio Rege Smaragdum miſſũ, quatuor digitorum longitudine, trium latitudine. Et fuiſſe apud eum in Iouis delubro Obeliſcũ, quatuor Smaragdis cubitorum altitudine,latitudine uerò in una parte quatuor, in altera duorum. Multa præterea Obeliſcorum fragmenta uidentur hodie per totam Vrbem.Sed maxime inter Templum Sãcti Machuti,& proximam Aedem Sancti Nicolai de Forbitoribus.

DE Pyramidibus,& earum amplitudine,& forma.

Pyramides

PYRAMIDES *dicuntur quadratæ moles inſtar inualeſcentis flammæ, in acutum ſurgẽtes, & ab igne, ex Græca etymologia, originem habent. Quæ prius in Aegypto conſtitutæ ſunt. De quibus Plynius, Dicantur, inquit, & Pyramides in eadem Aegypto regum pecuniæ ocioſa, ac ſtulta oſtentatio, ne pecuniam ſucceſſoribus, aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet ocioſa, ueſtigiaq́; complura inchoatarum extant, una eſt in Arſinoë Vrbe, una in Memphi, non procul à Labyrintho. Quarum meminit Cornelius Tacitus, ita ſcribens. Cæterum Germanicus miraculis intendens animum, præcipuum Memnonis effigies fuit, ubi radijs Solis ita uocalem ſonũ reddens inter uix peruias harenas, inſtar montium eductæ Pyramides certamine, & operibus regum. Quos imitati deinde Romani nonnullas eiuſdem formæ, uerùm longè minorum ſepulchrorum gratia extruxerunt.*

DE *Sepulchro. C. Ceſtij Septemuiri Epulonum.*

EXTAT *hodie ex omnibus, una propè integra, marmoreïs ornamentis pulchrè extructa, in medijs nunc mœnibus Vrbis, iuxta Portam Sancti Pauli, in Sepulchrum. C. Ceſtij Septemuiri Epulonum erecta, ut pedales literæ in ea mole inciſæ indicant, cum inſcriptione huiuſmodi.*

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO.
PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM.

Extant infra multò minores literæ, uidelicet.

OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMEN-TO DIEBVS·CCCXXX· ARBITRATV PONTI·P·F·CLAMELAE HEREDIS ET PONTHI·L·

Sunt & aliæ literæ uerſus Teſtaceum montē, quæ propter frutices, & putrem ſitum, legi nequeunt. Epulones, inquit Cicero lib. 3. de Oratore, dicebantur qui epulas Ioui, cæteriſq; Dijs inſtituendi poteſtatem habebant, quam hodie metam imperitum uulgus Sepulchrum Remi appellat, ſecutum (ut arbitror) opinionem, qua etiam deceptus eſt. D. Franciſcus Petrarcha, alioqui doctiſsimus uir, poëta, & orator magnus, qui ſcribit in quadā epiſtola, fuiſſe ſepulchrum Remi, quod ideò addidi, nè quis uulgi magis famam ſequeretur, quam hiſtoriam, quæ rumore utiq; uulgi uerior reperitur. Nam Remus, ut ſcribit Liuius, & Dionyſius, in Auentino ſepultus eſt, unde locus à Remo, Remuria dictus eſt, uel quod is ibi ſex uiderit uultures.

¶ Fuit & altera Pyramis longè maior, ſub Vaticano, ac iuxta Molē Hadrianam, quam nuperrimè Alexander. vi. deſtrui iuſsit, ut recta linea dirigeret uiam, quam ipſe nouam excitauit à Porta Caſtelli, ad Portam Palatij Vaticani, ſeu uerius, ut

obicem

obicem à Caſtro.S.Angeli remoueret, quò magna acies hoſtium tuta tegi poterat. Fuit olim ea Pyramis marmoreis ornamentis ſatis ornata apud ueteres, ex quibus Donus Papa primus ſtrauiſſe, dicit, atrium Baſilicæ.S. Petri. Quam quidem molem, Scipionis ſepulchrum fuiſſe olim, ſcribit Acron in Epodo Horatij, cum inquit, Deuicta enim Carthagine uirtute Scipionis Africani, cum Afri aduerſus Romanos denuò rebellarent, conſulto oraculo reſponſum eſt, ut ſepulchrum Scipionis fieret, quod Carthaginem reſpiceret, tunc leuati cineres ſunt de Pyramide in Vaticano conſtituta, & humati in ſepulchro eius in portu, ut Carthaginem reſpiceret. Tametſi gentile Scipionum ſepulchrum fuiſſe Via Appia ſatis cõſtat, ut infra dicetur. Viſuntur hodie pleræq; aliæ Pyramides, ſiue metæ longè minores, ac ſemidirutæ extra Vrbem, iuxta Vias Publicas, præſertim iuxta Flãm. Salariam, Appiam.

DE Metis, & earum forma.

META congeries, ſiue ſtrues in acutum tendens, ceu turbo inuerſus teretis formæ, plura habet ſignificata, ſunt autem magnæ, & paruæ, paruis quidem utebantur pro terminis agrorũ, & uiarum, erant & Circorum Metæ, ubi quadrigæ curſum circumflectebant. Extat adhuc extra Vrbem, in Via Appia, ex Tyburtino lapide extructa ſphærica forma, ſine apice meta cognomento nũc

Caput Bouis,quòd illic undiq; bubulorum capitum ſimulachra lapide cælata uidentur, cuius inſtar in mole Hadriana nunc cernitur. Quod Sepulchrum Metellæ uxoris Craßi fuiſſe olim, breuis illic inſcriptio,oſtendit.

CAECILIAE .Q. CAECILII. F.
METELLAE CRASSI.

Fuit olim in Via Appia ueterum ſepulchris à dextris, & ſiniſtris frequentißima, ubi adhuc multa antiquorum ſemidiruta, & abſoleta monumentorũ ueſtigia, ſuis nunc nudata ornamentis, apparent. Cicero, An tu egreſſus, inquit, Porta Capena, Collatini Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulchra uides, miſeros putas illos? In eadem Appia Via. vi.ab Vrbe lapide,ipſius.M.Tullij,& Tulliorum monumenta fuère, ubi inſcripta marmora ante hos annos plurima retecta ſunt. Sepulchra enim apud ueteres erant extra Vrbem. Vnde Lex XII.tabularum,In Vrbe ne ſepelito,ne'ue urito.Itẽ de lege Sepulchrorũ,Cic.2.de legibus,In Vrbe,inquit, ſepeliri lex uetat. Et decreta Pontificũ collegia nõ eſſe ius loco publico fieri Sepulchrũ.Noſtis extra Portam Collinam,Aedem Honoris,& Arã in eo loco fuiſſe, memoriæ proditum eſt, ad eã,cũ lamina fuiſſet inuenta,in ea ſcriptum Domina Honoris, ea cauſa fuit Aedes eius ædificandæ,ſed cũ multa in eo loco ſepulchra fuißent, exarata ſunt.

Statuit

Statuit enim Collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Sepulchra *olim non modo ſibi nobiles* Ro. *conſtituebant, ſed libertis, libertabus, & amicis, poſteriſq; ſuis, ut legitur de* Ennio *poëta apud* Ouidium.

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus,
Vicinus poni Scipio magne tibi.

Cicero in oratione pro Archia poëta, Charus, inquit, fuit Africano ſuperiori noſter Ennius, Itaq; in ſepulchro Scipionũ putatur is eſſe conſtitutus, & marmoreis laudibus. Conſimili prope honore D. Brutus Accium *poëtam decorauit, qui illius carminibus* Templorum, *& monumentorum ſuorum aditus exornauit.* Sepulchrorũ *enim magna olim* Romanis *cura fuit, qui publica monumenta pauperibus, & ſeruis, ubi conderentur, ædificabãt.* Quin *& brutis animalibus, ut legitur de equo.* L. Veri, *cui mortuo ſepulchrum in* Vaticano *fecit.* De *ſepulchris multa* Auguſtinus, *&* Ambroſius, *qui dicunt eſſe potius damna uiuorũ, quã præſidia mortuorũ.*

DE COEMITERIIS.

POSTERA *ætas æmulatione quadam illorũ ueterũ cõdidit ſubterranea Cœmiteria, ubi mortuorũ cadauera ſepelirẽtur, &* Chriſtianorũ *eſt inſtitutũ. Cœmiteriũ Græce, Latine dormitorium,*

ſiue quietis locus dici poteſt. Extant hodie eorum ueſtigia extra Vrbem,iuxta Vias publicas, Cœmiterium Commodillæ,Via Oſtienſi,iuxta Baſilicam S. Pauli, Cœmiterium Domitillæ Via Ardeatina, iuxta.S.Petronillam,Eadem uia Cœmiterium Balbinæ,Priſcillæ,& Baſilei.Cœmiterium prætextati Via Appia,apud.S.Ianuarium. Eadem quoq; uia Cœmiterium Calixti, ad Aedem nunc.S.Sebaſtiani. Cœmitoriũ Cyriacæ Via Tybrutina ad.S.Laurentium extra muros. Priſcillæ item Via Salaria, apud.S.Sylueſtrum.Eadem Via Traſonis,& Baſyllæ.Item Aproniani ad cliuum cucumeris.Cœmiterium Calopodij Via Aurelia: apud.S.Caliſtũ. Cœmiterium ad Inſalatas,Via Portuenſi,iuxta.S.Fœlicem. Cœmiterium inter duas Lauros, Via Labicana.Item iuxta.S.Bibianam,ad Vrſum pileatum. Fuerunt & multa alia, quæ breuitatis cauſa omitto.Extat hodie frequens Cœmiterium Campi Sancti,iuxta Baſilicam Sancti Petri in Vaticano.

DE Septizonijs.

DVO fuiſſe apud ueteres Septizonia,inuenio ſed ambiguitas eſt de loco,& uocabulo,uetuſtioris meminit Plynius,& Septiſolium uocat.Itẽ Strabo,Suetonius etiam in Tito,cum inquit,Natus eſt Titus.iiij. Cal. Ianuarij, inſigni anno Caiana cæde prope Septizoniũ, ſordidis ædibus, cubiculo paruo,& obſcuro,manet adhuc,& oſtẽditur. Item

apud Sacras literas ita ſcriptum eſt, Tranſeunti Apoſtolo Petro ante Septiſolia in Via Noua, cecidit faſciola, è ſuppurato, diuturna compede, crure, unde crediderim Septizonium, quod nunc ſemidirutum extat, inſtauratum fuiſſe à Septimio Seuero Imp. uel nouum, iuxta uetus Septizoniũ, ab eo excitatum, ſatis conſtat utrumq; fuiſſe uno in loco, uel parum inter ſe diſtans, iuxta Viam Nouam: de quo Aelius Spartianus ita ſcribit, Cum Septizonium faceret, nihil aliud cogitauit, quàm ut ex Africa uenientes, ſuum opus cernerent; ideſt, Regium Atriũ ab ea parte facere uoluiſſe perhibetur; quod etiam poſt Alexander Seuerus, cum uellet facere, ab Haruſpicibus, dicitur, prohibitus, cum hoc ſciſcitatus, non litaſſet, eſt enim moles alta inter Palatium, & Cœlium montem, aſſurgens. Cuius triplex extat Etymologia, uidelicet Septizonium à ſeptẽ Zonis, ſiue ſeptem lineis, Septhodium à ſeptem uijs, Septiſolium à ſeptem ſolarijs, ſiue contignationibus, quarum ſigna adhuc extant, infractura lapidũ, ab imo uſq; ad ſummum. Sunt ibi tres ordines columnarũ, inuicem ſuperpoſiti, in modum porticuũ, moles ipſa malè ſe ſuſtinens iamiã lapſura corruet, ubi in frõtiſpicio literæ caducæ ſunt, cũ titulo haud integro.

C. TRIB. POT. VI. COS. FORTVNA
TISSIMVS NOBILISSIMVSQ.

iuxta quem locum fuit olim Aedes. S. Luciæ ad Se-

ptiſolia titulo Cardin.ubi Gregorius.ix.Pontifex creatus eſt.

DE Coloſsis & eorum forma.

Coloſſus uocabulum eſt Græcum, ab hebetando aſpectu(ut tradit Suidas)*uel ut ſcribit* Pōpeius, *à* Coloſſo *primo conditore, diciturq; alta, membroſaq; ſtatua.* Plynius *ita inquit, Mirumq; mihi uidetur cum ſtatuarum in* Italiam *tam uetus origo, potius lignea, aut fictila* Deorum *ſimulachra in delubris dicata, uſq; ad deuictam* Aſiam, *unde irrepſit luxuria.* Moles *quippè excogitatas uidemus ſtatuarum, quas* Coloſſos *uocant, turribus pares.* Talis *eſt in* Capitolio Apollo *tranſlatus ex* Apollonia Ponti Vrbe.xxx. *cubitorum, quingentis de talentis factus.* Talis *eſt* Campo Martio Iuppiter, *à* Claudio Cæſare *dicatus, qui decoratur* Pompeij Theatri *uicinitate.*

Ante *omnes autem in admiratione fuit,* Solis Coloſſus Rhodi, *quem fecerat* Chares Lydius.LXX. *cubitorum altitudinis, terræmotu proſtratus, iacēs, quoq; miraculo eſt, pauci pollicem eius amplectuntur, maiores ſunt digiti, quàm plæræq; ſtatuæ, uaſti ſpecus hiāt de fractis membris.* Spectantur *intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere illud ſtabiliuerat conſtituens.xij. annis effectum.ccc.talentis.* Quidam *tradunt,* Coloſſum *hunc* Sarracenos *demolitos, cum illuc nauigarent, & ex eius ære no*

ningentos

ningentos camelos onuſtos tuliſſe. Sunt alij in eadem urbe Coloſsi centum numero, ſed ubi ſinguli fuiſſent nobilitaturi locum. Factitauit Coloſſos & Italia, uidemuſq; certè Apollinem in bibliotheca Templi Auguſti Tuſcanicū.L. pedum à pollice.Dubium,ære nobiliorem,an pul chritudine. Fecit & . Q. Seruilius Iouem, qui eſt in Capitolio,amplitudo tanta,ut conſpiciatur à latiari Ioue. Habent in eodē Capitolio admirationem, quæ.P. Lentulus,alterum à Charete ſupradicto factum. Alterum fecit Decius comparatione tantū uictus ut artificium minimè probabilis artificis uideatur. Verùm omnem amplitudinem eius generis ſtatuarū, uicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto,in ciuitate Galliæ Aruernis,per annos.X.pedum.CCCC. in magno pretio. Is poſtquàm ſatis ibi artem probauerat,Romā accitus à Nerone,ubi deſtinatum illius Principis Simulachrum, Coloſsū centum uiginti pedum magnitudine, quem conſtituit in domo aurea. De quo Martialis.

Hic ubi ſydereus proprius uidet aſtra Coloſſus,

& ſubdit. Inuidioſa feri radiabant atria Regis.

Qui dicatus Solis uenerationi eſt, damnatis ſcœleribus illius principis. Ea ſtatua indicauit interiſſe fundendi æris ſcientiam. Cū uerò largiri aurū,argentumq; paratus fuiſſet, & Zenodorus ſcientiam fundendi cælandiq; nulli ueterum poſtponeretur.

¶ Fuit & Coloſſus Domitiani, in Foro, de quo Papinius.

Quæ ſuper impoſito moles gemmata Coloſſo,
Stat Latium complexa Forum.

Fuit præterea Colloſſus Scopæ, in Templo Bruti Callaici apud Circum ad Labicanā Portam eūti. Tradunt, & in Aegypti Labyrintho Coloſſum fuiſſe Serapis ex Smaragdo digitorum.xi.ex omnibus hodie æris Coloßis nihil extat publicè præter unius caput,manū:ac pedē in Capitolio,pro ædibus conſeruatorū.Fuerunt etiam ſtatuæ,& Coloſſi marmorei,turribus pares,quarū capita, pedesq́;, & fragmenta per totā Vrbē cernuntur.Iuuenalis.

Et de marmoreo citharam ſuſpendo Coloſſo.

DE Statuis,& Simulachris.

STATVAE à ſtatuendo dictæ, & ſunt ſimulachra, uel cærea, uel eburnea, uel marmorea,uel ex alia quacūq; materia, imagines uerò uel ceræ,uel pictæ.Suetonius in Tyberio,Statuas,atq; imagines,niſi permittentem ſeponi prohibuit. Statuarum artem,inquit Plynius,familiarē fuiſſe quoq; & uetuſtam Hercules ab Euandro ſacratus,in Foro Boario,qui trumphalis uocatur,atq; per triumphos ueſtitur habitu trumphali,& Ianus geminus à Numa Rege dicatus.Cicero Philipp.viij. Maiores noſtri,inquit, Statuas multis decreuerunt, ſepulchra paucis.Sed Statuæ intereunt tempeſtate,ui, uetuſtate.

Sepulchro

te. Sepulchrorum aũt Sanctitas in ipſo loco eſt, & nulla ui moueri, neq; deleri poteſt, atq; uti cætera extingũtur, ſic ſepulchra fiunt ſanctiora uetuſtate. Fuerũt in Vrbe olim ſtatuæ ſine numero, & pedeſtres, & equeſtres, ex omni materia, ſed præſertim marmoreæ, quæ hodie ſiquæ extãt, ꝑ maiore parte cõminutæ, ac narib⁹ præſertim mutilatæ apparẽt, ui, caſu, uel temporũ iniuria, aut uetuſtate. Ex equeſtribus una tantùm extat ærea, in laterano, habitu, & geſtu pacificatoris. Eamq;. M. Aurelij *Antonini eſſe tradũt, ſiue. L. Veri, ut in eius nomiſmatibus ſimilitudo ſatis expreſſè patet.* Nec *deſunt qui aſſerant eam eſſe. L.* Septimij *Seueri, quam poſt adeptum* Imperium *ſibi extruxit ex ſomnio quod uiderat, ut ſcribit* Herodianus *Græcus* author. *Quæ ſtatua cum non ſatis digno loco conſtituta eſſet, à* Syxto. iiij. *baſe marmorea honeſtat. Fuit præterea ſtatua equeſtris* Cæſaris Dict. *in Foro ante Veneris* Genitricis Aedem, *in qua ſex* Dactilothecas, *conſecrauit.* Vtebatur, *inquit* Suetonius, *equo inſigni, pedibus prope humanis, & in modum digitorum ungulis ſciſſis anteriorum pedum, quem natũ apud ſe* Haruſpices Imperiũ Orbis *ſignificare, domino pronunciaſſent, magna cura aluit, nec paciẽtem ſeſſoris alterius primus aſcendit, cuius inſtar pro* Aede Veneris Genitricis *dedicauit.* Idẽ *fermè ſcribit* Plynius, *idẽq; propè de* Bucephalo Magni

tradit, Romæ ſimulachrum primùm Cereri ex peculio Sp.Caſsij,quem Regnum affectantem, pater ipſius interemit.Moris fuit Græcorum nudas ponere ſtatuas, Romanorum uerò tunicatas, at Romuli, & Camilli ſine tunica. Et ante Aedem Caſtoris fuit.M.Tremellij,equeſtris togata. Fuit &.M.Attij Nauij ærea ſtatua uelata, in Foro à Tarquinio poſita.Et Horatij Coclitis ſtatua, in Comitio, & Mutij, & Clœliæ uirginis antiquiſsima,in ſumma Sacra Via,imago inſidens equo.Fuit & ſtatua Neuij poëtæ,de qua notatū eſt ab authoribus, Aetiū poëtam in Camœnarum Aede maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe,cum breui ipſe eſſet forma.Item Romæ extra Portam Capenam,in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt, duæ.P.&.L. Scipionū, tertia.Q.Ennij poëtæ.Plinius libro.7.Nat.Hiſt. Prior, inquit, Africanus.Q.Ennij ſtatuam ſepulchro ſuo imponi iuſsit.Immò ſpolium extrema Orbis parte raptum in cinere ſupremo eius poëtæ titulo legi. Iunium Brutum etiam priſci Romani,ex ære finxerunt medium inter Reges enſem ſtrictū tenentem, quòd is conſtantiſsimè Tarquinios euertiſſet.Vbi ſcriptum erat.

VTINAM NVNC BRVTE VIVERES. Fuit & in Capitolio Aemilij Lepidi pueri ſtatua bullata, & prætextata ex.S.C.poſita, quòd hoſtē in acie interemiſſet, & ciuē ſeruaſſet.

¶ Fuit & in eodem mõte.L.Scipionis ſtatua Clamydata, & Crepidata, quòd eo habitu aliquando uſus erat, effigiem ſuam poni uoluit.

¶ Fuit & pedeſtris ſtatua Syllæ, de qua Cicero Philipp.ix.Siquis eſt,inquit,ſenſus in morte, ænea ſtatua futura,& ea pedeſtris magis quàm inauratã equeſtris,qualis.L.Syllæ prima ſtatua eſt.

¶ Fuerũt & in Roſtris quatuor ſtatuæ Legatorũ, quos Lartes Tolumnius Veientorum Rex interfecit,ijs enim maiores noſtri,qui pro Repub.mortem obierunt,pro breui uita,diuturnam memoriam reliquerunt. ¶ Fuit & Concordiæ ſignum, quod Q. Martius fecerat, idq; in publico collocauit, quod.C.Caßius Cenſor in curiam tranſtulit.

¶ Erant & fœminarũ exempla, inquit Suetonius, & in Claudia familia,quæ nauem cum ſacris matris Deûm Ideæ adhærentem,Tyberino uado extraxit, cuius ſtatua in Templo matris Deûm repoſita,bis incendio æde conſumpta,remanſit integra & inuiolata. ¶ Fuit & ſimulachrum Auguſti in ſummitate eius Mauſolei poſitum.

¶ Item.L. Septimij ſimulachrum in eius Septizonio. ¶ Item in columna Cochlidis Traiani,necnon Antonini Pij in ſummitate,collocata Simulachra,ut in eorum nomiſmatibus,apparet.

¶ Cœpit & Galienus Imp. ſtatuã Coloſſo duplo maiorem Solis habitu, ſed præuentus morte non

abſoluit,

abſoluit,quem in ſummo Eſquiliarum uertice collocare conſtituerat, ut undiq; conſpiceretur, ut ſcribit Tremellius Pollio, Alexander Seuerus ex Porphyretico lapide opus in Palatio inſtituit,multaſq; in Vrbe Statuas Coloſſas locauit,artificibus undiq; conquiſitis. Præterea uerò in Atrio magnorum ciuium ſeruabantur, in cæris expreſsi uultus ſingulis exponebantur in atrijs, ut eſſent imagines,quæ comitarentur,gentilitia funera.Ouidius in Faſtis.

Perlege diſpoſitas generoſa per atria cæras.

Et poëta Satyricus.

Tota licet ueteres exornent atria cæræ.

Stemmata uerò lineis diſponebant ad imagines pictas.Præterea operepretium eſt,ac ſcitu dignum, quòd apud ueteres ita ſtatuæ formabantur, ut capita tolli,ut alia ſubſtitui poſſent,ut docet Plinius,cũ inquit, Surdo ſtatuarum diſcrimine capita permutantur, hoc factum fuerat in Auguſti ſtatua, cuius rei author damnatus eſt. Simulachrũ eſt ficta imago alicuius.Simulachra olim in principio ex deſyderio mortuorũ orta ſunt, ut quæ deſierant uiuere uiderentur. Nec mirum eſſe uideatur, quòd ſtatuæ capitibus careant, quoniam capita facilius feruntur,quàm cæterum corpus,nam in uultu omnis decor,& gratia ſtatuarũ eſt, & ideò pro maiori parte, capite carentes cernuntur, propterea quòd ea pars fragilior eſt, & ad læſionem paratior, nam

hodie ab his,qui ſunt antiquitatum ſtudioſi, furtim auferuntur,multaq́; clanculum ſublatæ,aut emptæ aliò deferuntur , præſertim Florentiam, & Venetias. Licet cautum ſit perpetuò interdicto, ne quis eas ſubripiat.Tradunt Diuum Gregorium magnū præcipuas Romæ ſtatuas, & quicquid erat mirādi operis, in Tyberim præcipitari iuſsiſſe, aut mutilari,ne mortales à religione nuper inſtituta, ſua ſpecie diſtraherentur.Sed ne dicant maleuoli,& hiſtoriarū ignari, Gregorij Pontificis,iuſſu cōminutas eſſe maiorū ſtatuas,ac monumēta,uerum cū doctis ſentiant. Nam Conſtantinus homo Græcus perfidus,& nequam,Romam, quinto poſtquàm ingreſſus eſt die, ad direptionem cōuerſus, omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatum Vrbis poſitas,diſtrahit,& nauibus,ad id præparatis,imponit,deinde, quicquid ſuperſtitit, direpta Vrbe, ab hoſtibus ſublatum,& quæ ſecum ferre nequierunt ornamēta,malignitate quadam, & ſæuitia, comminuta,ac mutilata,reliquerūt. Decentiores paulò ſtatuas,ac uetuſtiores, ſemper impenſius exquiſitæ,& emptæ ſunt,unde Horatius in ſermonibus.

Inſanit ueteres ſtatuas Damaſippus emendo.

DE Curijs,& earum differentijs.

CVRIA à curando dicta, Curiæ in principio fuerunt.xxx.poſtea.xxxv. ſingulis Curijs præfecti: qui ſacra obirent, & appellati Curiones, poſtea diſtinctæ Curiæ numero denario, & appellatæ Decuriæ. Duplex erat Curia, ubi ſacerdotes res Diuinas, & ubi Senatus res humanas curabat. Sed Curia, ubi dabatur Senatus, Templum erat, uel Apollinis, uel Concordiæ, & niſi in Auguſto loco Senatus haberi non poterat, unde Templũ Veſtæ nõ fuit augurio conſecratũ, ne illuc conueniret Senatꝰ, ubi erãt uirgines: Nã hæc fuerat Règia Numæ Põpilij, ad Atriũ uerò Veſtæ conueniebatur, ꝙ à Tẽplo remotũ erat, Curia Templũ non niſi augurato erat. Aerariũ, Carcer, Curia, inquit Vitruuius, Foro ſunt coniungẽda, ſed ita, uti magnitudo Symmetriæ eorũ reſpõdeat. Foro maximè quidẽ Curia in primis eſt faciẽda, ad dignitatẽ municipij, ſiue ciuitatis. XII. aũt erant gradus, quibus aſcendebatùr in Curiam, propter. XII. ſigna, ubi erat Simulachrum Victoriæ, ex auro puro. Victoria enim pingebatur alata, tenens in manu Trophœum. Præcipuè uerò fuerunt Curiæ, Vetus, Hoſtilia, Pompeiana, & Calabra. Curia aũt uetus fuit in angulo Palatij, uerſus Coloſſeũ, ut quidã tradũt. Varro tamẽ iuxta Carinas fuiſſe, ait, ũde caput uiæ Sacræ. Calabra iuxta Forũ, ubi tantũ ratio ſacrorũ gerebat, & ubi minor Põtifex feſta ꝓnũciabat

quæ à Romulo prius inſtituta(ut creditur)culmoq; tecta, ad quam Senatum, & populum uocare conſueuerat Rex Sacrificulus, quia adhuc faſti nõ erãt. Fuit præterea Curia Saliorum, in Palatio: nam Salij propriã habuêre Curiam, quæ cum conflagraſſet, inuẽtus eſt in ea Lituus Romuli integer, ut ſcribit Cicero de diuinatione. Curiam autem Hoſtiliã duobus in locis fuiſſe, inuenio, unam iuxta Forum, ubi Rex Hoſtilius prius habitauit, quam. M. Varro ſcribit fuiſſe prope Roſtra. In ruinis Templi Pacis, ſuperioribus annis, inuentum eſt effractum marmor, ubi inciſæ literæ.

IN CVRIA HOSTILIA.

Alteram uerò Curiam Hoſtiliam, in Cœlio mõte, fuiſſe, ſcribit Liuius, cum inquit, Tullus Rex Curiam fecit, quæ Hoſtilia, uſq; ad patrum noſtrorum ætatem, appellata, in Cœlio monte, & ut celebris eſſet locus, Regiam ſibi fecit, & Templum, quod in Curiam redegit patribus minorum gentium. Fuit & Curia Tifata, iuxta quam fuit domus Curij Dẽtati. Fuit & Curia Catonis, ſub qua Baſilicam ſuã ſtruxit in Cenſura, uicina Foro, ut tradit Aſconius. Fuit præterea Curia Pompeiana, iuxta Theatrũ Pompeij, ubi Cæſar Dictator fuit interfectus. Quæ poſt eius mortem diruta, nunquàm poſtea, ob eam cauſam, nſtaurata eſt. Fuit & Curia Diui Iulij, quæ Iulia dicta eſt. Et Auguſti, quam in Comitio conſe

mitio conſecratam ferunt. Fuit & Curia Octauiæ cuius meminit Plynius. Fuit & Curia Geruſia, quæ ſeniorum dicta. Fuit præterea Curia una ſine cognomẽto, de qua Pedianus Aſconius, Roſtra ad Comitium, inquit, iuncta Curiæ: Iuxta quam fuit ſtatua Porſennæ. Fuit & Curia Pompiliana, ut ſcribit Vopiſcus, cum inquit, Ampliſsimus Senatus, cũ in Curiam Pompilianã conueniſſet. Aurelius Gordianus dixit. Referimus ad uos. P.C. literas exercitus fœliciſsimi. Fuerũt & Curiæ Nouæ, iuxta compitum Fabritij ædificatæ, quòd parum amplæ erant ueteres à Romulo factæ ubi is populum, & ſacra in partes. XXX. diſtribueret.

DE SENATVLIS.

SENATVLVM locus, ubi Senatores conſultandi gratia coſiſtebant, quidam tradunt Senatum apud Senatulum habitare conſueuiſſe, ut cũ è Curia uocarentur, præſtò adeſſent. Senatula tria olim Romæ fuiſſe, inuenio, in quibus Senatus haberi ſolitus ſit, ut memoriæ prodidit Nicoſtratus in libro, qui inſcribitur de Senatu. Vnum ſupra Græcoſtaſin, ubi Aedes Concordiæ, & Baſilica Opima, inter Capitolium, & Forum, appellatum Senatulũ aureum, in quo ſolebant Magiſtratus cùm Senatoribus deliberare, de quo Valerius Maximus ita ſcribit, Ante, Senatus aſsiduam, ſtationem eo loci peragebat, qui hodie Senatulum appellatur. Alterum ad

Portā Capenā, ad Templum Martis. Tertium circa Aedem Bellonæ, ad Circum Flamminium, ubi dabatur Senatus Legatis, quos in Vrbem admittere nolebant. Additum & quartum matronarum, quod Antoninus Baſsiani filius fecit in colle Quirinali, de quo Lampridius, fecit, inquit, in colle Quirinali Senatulum, id eſt, mulierum Senatum, in quo ante fuit conuentus matronarum, ſolemnibus dumtaxat diebus.

DE Græcoſtaſi.

GRæcoſtaſis locus ſupra Comitiū, ubi fuit Aedes Concordiæ, quam Fuluius uouit, ſi populo reconciliaret ordines, cū ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia, fœneratoribus damnatis, ædiculam aureā fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc erat ſupra comitium, ubi Nationum Legati ſubſiſterent, qui ad Senatum miſsi eſſent, ut meminit Cicero in epiſtola ad. Q. fratrem, & præſertim Græci ob philoſophiam, & oratoriam ſeorſum, ac digniori loco excipiebantur.

DE Comitio, & Comitijs.

COmitium, inquit Pedianus Aſco. locus in Foro, prope Senatulum, quo Equitibus, Populoq; Ro. licebat coire, ubi & ſtans populus ſuffragia ferebat. De quo. M. Varro, Ante Curiam, inquit, Hoſtiliam Roſtra, ſub dextro huius Comitio locus inſtructus. Cicero pro Sextio, Cū Forum, Comitiū,

Curiam, multa de nocte armatis hominibus, ac ſeruis, plærosq́; occupaſſent, impetum faciunt in Fabritium, unde conſtat Comitium, & Curiam in Foro eſſe. Plutarchus, de fœdere icto, inter Romulũ, & Tacium, ita tradit, Quo autem loco huius fœderis conditiones firmatæ, ſancitæq́; ſunt, uſq; ad noſtram memoriam, à coëundo comitium nomen adm ſit, is locus fuiſſe, traditur, iuxta Ficum Ruminalem. Comitia uerò, numero multitudinis fuerunt Conſularia, Prætoria, Quæſtoria, Tribunitia, Aedilitia, & omnium Magiſtratuũ, quæ ſuffragijs cõſularibus crearentur. Comitia ipſa ſepta erant in Campo Martio, iuxta montem Citatorium, quæ diu intermiſſa, ab Hadriano demũ reuocata fuiſſe, ſcribit Aelius Spartianus.

DE Gymnaſio, & Academia.

GYmnaſium uocabulum eſt Græcum, & propriè locus, ubi ludi exercebantur, ut Gymnaſium Pompeij, Neronis, & Commodi Imp. poniturq́; pro literario Ludo. Ludus enim ſingulari numero, pro Schola. Schola, inquit Aſconius Pedian. omnem ludum dixère Romani, ut Ludum Pompeij Lenæi, Ludum Aemilium, Gallicum, Matutinũ, dicitur etiam Academia, & Atheneum. Ludi uerò numero multitudinis quinq; erant apud Romanos, uidelicet, Megalenſes, Circenſes, Plebeï, Funebres, & Apollinares.

Primus omnium Romæ Quintilianus publicè docuit, diuiſis in claſſes locis, ubi pueri, & puellæ ſeorſum ab ætate prouectis, manſitarent. Placet igitur quanquam extra ſortem, memoria patrum noſtrorũ Gymnaſium, ſiue Academiam in cẽtro nunc Vrbis ab Eugenio. iiij. à primis fundamentis excitatum, nam tum literæ Græcæ, & Latinæ, quæ ſexcentis iam annis in ſitu, & tenebris iacuerant, ſplendorẽ aliquem reſumere cœperunt, ac tanquàm ex Equo Troiano prodière doctiſſimi uiri Græco, Latinoq́; ſermone in lucem liberales artes iam reuocaturi, conſtitutis tum demùm ex publico ſtipendijs bonarum artium profeſſoribus, ex conſenſu Populi Ro. ad quem res ipſa ſpectare uidetur, decurſis aliquot deinde luſtris. Alexander. vi. ampliato loco, noua illic ædificia excitauit, Porticibus, Ambulacris, Subdialibusq́; dietis cum atrio, & cauedio deſignatis, more ueteris Academiæ auſpicatus, nec abſoluit, quam molem fabricantium uitio labefactatam reparari, inſtaurariq́; Clemẽs. vij. Op. Max. iuſſit. Franciſco Peruſco Præſule Maſſano Ro. Academiæ rectore.

DE Bibliothecis antiquis.

BIbliotheca Græca appellatio, Latinè librorũ repoſitoriũ, ſiue libraria, dici poteſt. Gellius. Fortè in libraria ego, & L. Paulus poëta, uir memoria noſtra doctiſſimus conſederamus. Fuerunt

in Vrbe Bibliothecæ numero.xxviij. Ex his præcipuè Palatina, & Vlpia. Primus omnium Piſiſtratus Tyrannus diſciplinarũ liberalium libros Athenis publicè legendos poſuit. Romæ uerò Aſinij Pollionis inuentum, qui primus Bibliothecam dicando ingenia hominum Reip. fecit, ubi ſtatuã Varronis adhuc uiuentis erectam, ſcribit Plinius. Fuit & Bibliotheca ab Auguſto in Palatio condita, Græcis, Latiniſq; uoluminibus inſignis. Fuit & Biliotheca maiorum cura ſeruata in Capitolio, quæ unà cum Capitolio arſit. Fuit & Bibliotheca Pauli, iuxta Forum. Marcelli, iuxta Theatrum ipſius, ab Octauia matre, poſt mortem filij condita. Fuit & Traiani, ſatis pulchra, cognomento Vlpia, de qua Vopiſcus, In Bibliotheca, inquit, Vlpia Elephantini pugillares in ſexto armario ſiti. Fuit & Numeriani Imp. à Senatu in honorem eius ſtructa. Vna Alexandreæ in Aegypto memoranda. LXX. uolu minum millia, Ptolomeïs Regibus uigilijs intentis, compoſito bello Alexandrino, dum diripitur Ciuitas à Dictatore Cæſare conflagraſſe, dicitur. Bibliothecæ (ut tradit Vitruuius) ad Orientem ſpectare debent, uſus enim librorum matutinum expoſtulat lumen. Fxtat hodie, quæ patet omnibus Romæ in Vaticano Bibliotheca, à Nicolao. v. uel cœpta, uel aucta. Qui perquiſito toto Orbe, uetuſtiſſimos codices, miſſis, qui eos perquirerent, adinuenit: ac

multi, qui antea non erãt, reperti ſunt, eamq́; omni genere librorum adornauit. Nam Poggius Florẽtinus, Quintilianum, & Pedianum Aſconium tũc reperit, Enoch Aſculanus. M. Cœlium Apicũ, & Pomponium Porphyrionem, in opera Horatij, Præterea ex Hiſpania Silij Italici codex cum imagine Hãnibalis delatus, qui nunc eſt, in Bibliotheca Vaticana. Poſt aliquot annos à Syxto. iiij. inſtaurata, Græcis, Latinisq́; uoluminibus exornata eſt. Sunt & aliæ Romæ Bibliothecæ. Verùm hæ multò inferiores.

DE prima imprimendorum librorum officina.

INuentaq́;, memoria noſtra, noua, admirabilisq́; librorum imprimendorum, ars, prodigioſis hominum ingenijs excitata, authores duo ex Germania fratres. Impreſſoresq́; primi, Conradus, & Arnoldus Romæ cœperunt, in Aedibus Petri de Maximis Patricij Ro. M.CCCCLV. Primiq; omniũ Auguſtinus de Ciuitate Dei, & Lactantius, prodière. Vnde hodie ubiq; gentiũ, ex omni lingua impreßi characteres, gratiſsimo cõpendio apparent.

DE Veſtibulis, & Atrijs antiquæ Vrbis.

VEſtibulum à ueſtiendo, quòd domos ueſtiat. i. muniat, ſiue ornet, appellatum: Eſt enim ſpatium ante ædes, ac locus ante ianuã domus, uacuus,

per quem,

per quem, à uia ad ædes itur. Nam clari, ac potentes uiri, apud priſcos ampliſſimas domos extruentes, ante illas ſpatia relinquebant, ubi qui ſalutandi gratia uenerant, antequàm in ædes mitterentur, conſiſterent. Ouidius uerò à Veſta Dea dictum aſſerit libro. 6. Faſtorum, ita ſcribens.

Hinc quoq; Veſtibulum dici reor, unde precamur.
Quam famur Veſtam, quæ loca prima tenet.

Nam imprimis ingreſſibus, & ſpatijs domorũ hoc eſt Aræ, & foci Veſta Dea haberi ſolebat, erat enim locus Veſtæ dicatus. Ideò puellæ cum nubũt, non tangunt pede Veſtibulum, ne numini dicatum locum calcantes, ſacrilegium committant.

Lucanus.

Tranſlatáq; uetat contingere limina planta.

Fuerunt olim Veſtibula ſine numero, ſed illud præcipum domus aureæ Neronis. Conſiſtebant præterea in Veſtibulis miſeri, & mendici, ſicut nunc in ueſtibulis ſacrarum ædium, & diuitum domorum. Vnde Virgilius inferorum ueſtibulum finxit lib. 6. Aeneidos, cum inquit.

Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus orci,
Luctus, & ultrices, poſuêre cubilia curæ.

ATRIA.

ATriũ prima pars domus, quæ cõtinet mediã areã, in quã collecta, ex omni parte pluuia deſcendit, ubi & priſci, aperto hoſtio epulabantur,

ab Atrienſibus Ethruriæ populis dictum,ut ſcribit Varro.Vitruuius ita ſcribit, In Vrbe Atria proxima ianuis eſſe debent.Atria Romæ ſatis multa,ſed præcipua Atrium Mineruæ in Foro,& Atrium Libertatis in Auentino.

DE Carcere Tulliano.

CARCER, ut ſcribit.M.Varro, dictus eſt, quia quos includit,cohercet,uel quòd incluſi, inde exire prohibentur.Extatq; hodie Romæ uetuſtiſsimus Carcer ad radices Tarpei montis, & fuit illa pars,quam erexit Tullus, & appellauit Tullianum. Carcer autem ædificatus ab Anco Martio deletus eſt.Liuius, Fecit,inquit, Carcerem media Vrbe,iminentem Foro ad terrorem increſcentis audaciæ,remanet tantùm ea pars,quæ fuit addita à Seruio, & appellauit Tullianum. Salluſtius. Eſt locus in Carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulùm deſcenderis depreſſus,ad leuam circiter.xx.pedes, eum muniunt undiq; parietes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus uincta, ſed inculta tenebris, & odore fœdo, atq; terribilis eius facies. Eſt enim duplex ſuperior, & inferior, ſicut etiam hodie apparet. Liuius ſic ait, Pleminius, qui multa in Deos, hominesq́; ſcœlera commiſerat, ad inferiorẽ demiſſus Carcerem eſt, ibiq́; necatus. Calpurnius Flaccus, Video, inquit, Carcerem publicum, ſaxis ingentibus ſtructum,anguſtis foraminibus,& oblongis lucis

longis lucis

longis lucis umbram recipientibus, in hunc abiecti Rei robur Tullianum aſpiciunt, & quoties iacē tes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur, & alienum ſupplicium ſpectando, ſuum diſcunt, ſonāt uerbera intus, recuſantibus ſpurca manus carnificis ingeritur. Sedet ianitor inexorabilis pectore, qui flente matre, ſiccos tenet oculos. Illuuies corpus exaſperat, manus cathenæ premunt. Dictus eſt etiā Carcer Mamertinus, à Mamertino Vrbis præfecto, poſtea uerò Carcer. S. Petri, cui Templum conſecratum à Silueſtro Papa, rogatu Conſtantini Magni. Vbi dies Cal. Auguſti, ſub honore uinculorū Petri, celebratur. Antequam Eudoxia uxor Arcadij Imp. Templum ſub titulo Vinculorum Petri, in Eſquilijs excitaret, ut tradit Diuus Hieronymus, In hoc pars, quæ Tullianum dicitur, ideò additum à Tullo Rege, quòd Syracuſis ſimili de cauſa ſaxa exciſa conſeruantur, uocantur Lathomiæ, à Lathomia tranſlatū quòd hic quoq; lapidicinæ fuerunt, ut ſcribit Varro. Liuius tradit, in Lathomijs Catonem Cenſorium Atria duo feciſſe, Titiū, & Martium, Triumuiriq; Carceris Lathomiarum intentiorem cuſtodiam habere iuſſi. Et Sabinium in Lathomijs fuiſſe damnatum, ſcribit Seneca. Quàm horridus, Lathomiarum locus fuerit, in. iij. actionum contra Verrem, Cicero docet.

MARFORIVS.

ANTE Tullianum carcerem, recumbit hodie ingens, marmoreumq́; ſimulachrum, cognomento Marfori, quem piſtorum Deum, ſiue Iouem Panarium, appellant, quòd tumores inſtar panum circum promineant, in eorum memoriã, quos cuſtodes Capitolinæ Arcis ſomnio admoniti, in Gallorum caſtra deiecerunt, ut tradunt, Liuius, & Ouidius. Verùm illud non Iouis Piſtoris, ſed Dei flu. Simulachrum in ſcopulo collocatum, ex argumento crediderim: quoniam haud abſimile eſt illis, quæ hodie ſunt in Capitolio, pro Aedibus Conſeruatorum, quod corrupto uocabulo, Marforius dicitur, cõuerſione prioris literæ n in m. Nam (ut mea fert opinio) Narfluuius, ſiue Narfori, nuncupãdus uidetur. Eſt autem Nar fluuius, haud longè ab Vrbe, qui per ſcopulos præceps in Tyberim labitur, cuius aqua plurimùm Tyberis augeſcit, & nauigabilis redditur. De quo Virgilius.

Sulphurea Nar annis aqua.

Similis figura apparet in nomiſmatibus Traiani Imp. Extant huiuſmodi parua ſimulachra, in proximo Arcu Septimij, & Arcu Cõſtantini. Sed unũ ualdè ſimile ſine capite, etiam in ſcopulo collocatũ, ante Aedes nũc nobilis familiæ Ro. de .S. Cruce, dictusq́; hodie uulgò Marforius, ſiue Mars Fori Deus, non quòd Martis ſit illud Simulachrum, ſed quòd in Foro Auguſti, ubi erat Templum Martis,

ſit colloca

ſit collocatum, quod fuiſſe creditur proximũ Templum. S. Martinæ, à nominis ſimilitudine nuncupatum: argumento etiam, quòd multa in eo Templo, marmorea, triũphaliaq; ornamenta uiſuntur, unde nuperrimè ſublata quædam, quæ nunc ſunt in Capitolio collocata. Extat in eo Templo marmore inciſa inſcriptio Honorij, & Theodoſij iunioris. v3.

SALVIS. DD. NN. HONORIO ET
THEODOSIO VICTORIOSISSI
MIS PRINCIPIBVS SECRETA-
RIVM AMPLISSIMI SENATVS
QVOD VIR ILLVTRIS FLAVI-
VS ANNIVS INSTITVERAT ET
FATALIS IGNIS ABSVMPSIT
FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS
EPIPHANIVS VG. PRAEF. VRB.
VICE SACRA IVD. REPARA-
VIT. ET AD PRISTINAM FACI
EM REDVXIT.

DE Carcere, ſiue domicilio Plæbis Ro.

CVM iam Roma multitudine mortalium aucta foret, & indies magis, magisq; ſcelera multiplicarentur, non ſufficiẽte uno carcere. Creatis deinde Decemuiris, extructus eſt alter, & appellatus Carcer, ſiue Domicilium Plæb. Ro. inter Capitolium, & Tyberim, ubi nunc eſt Eccleſia Sancti Nicolai in Carcere Plæbis, non Tulliano,

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

ut imperitum uulgus credit, quem Claudius *Decẽuir extruxit, & appellauit domiciliũ plebis, in quo primus ipſe iudicij reus perijt, cum Virginiæ,* Virginij Centurionis *filiæ, uim inferret, conatus eam in ſeruitutem redigere,* Icilio Tribunitio *uiro, expertæ uirtutis deſponſatam, re itaq; cognita, pater* ex Algido *monte (ut ſcribit Liuius)* Romam *uenit, ultimo colloquio eius impetrata, pro* Cluacina, *ad tabernas, quibus nũc nouis eſt nomen, cum eam in ſecretum abduxiſſet, occidit, & corpus eius humero gerens, ad exercitum, profugit, & milites ad uindicandum facinus, accendit, pudicæq; interemptæ, quàm corruptæ, pater eſſe maluit, ne probro domus ſua contaminaretur, proprio ſanguini non pepercit.* Q*ui creatis .*X.*tribunis* Auentinum *occupauêre, &* Decemuiros Magiſtratu *abire præceperũt, eosq; omnes, aut morte, aut exilio punierũt,* Claudius *in carcere necatur, unde finis*.X.*uiratus ſecutus eſt.*

DE Monte Teſtaceo, & *eius aggeratione.*

INTER Auentinum *montem*, Tyberimq;, & *mœnia* Vrbis, *iuxta* Portã nũc.S.Pauli, *aſſurgit in media planitie, mons Teſtaceus à teſtis, ac fragmentis fictiliũ ita nuncupatus. Nã in eo ambitu apud ueteres* Figlinæ *conſiſtebãt.* Vnde *ſeptimum* Collegiũ *figulorũ à* Numa *Rege inſtitutũ.*

Erat enim

Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio, Et quæ poſtea ex auro,argento,alia'ue materia,facta ſunt, ex fictilibus omnia antea conficiebantur, ut ſcribit Plinius, cum inquit. Quæ rota fiunt,& fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas, propter quæ Numa Rex, Septimũ Collegiũ Figulorum,inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus dolijs condi maluerunt,maiorq; pars hominũ terrenis utitur uaſis. Vnde (ut uidemus) maximus apud maiores fictilium uſus,adeò ut Deorum Simulachra,& Templorum ornamenta,ex fictilibus cõficerentur. Propertius.

Fictilibus creuere Deis hæc aurea Templa.

Vnde etiam Turianum accitum è fregellis, cui locauerat Tarquinius Priſcus Iouis effigiem, in Capitolio dedicandam,fictilem fuiſſe eam.Ouidius libro primo Faſtorum.

Inq; Iouis dextra fictile fulmen erat.

Et Iuuenalis.

Fictilis & nullo uiolatus Iuppiter auro.

Figlinas primus inuenit Corebus Athenienſis. Quem montem imperitum uulgus putat creuiſſe ex fictilibus uaſis, quibus Romano fiſco perſoluẽda olim Romam deferebantur, quod ridiculum eſt, cum in crumenis pecunia condi cõſueuerit, quæ de loco ad locum defertur, ut legitur de Catone, qui cum theſauros Ptolomei Regis Cypri, Romam,

per mare delaturus eſſet, eos ſupernatanti ſubère funibus adnexis, quibus crumenæ ligatæ erant, aſportaſſe, dicitur, ut, ſi naufragium faceret, eo modo fluctuantes, incolumes reperiri poſſent. Eſt aūt is mons, ex diuerſis fictilium teſtis (ut manifeſtè apparet) aggeratus, & caſu proiectorum Fictilium multitudine extructus.

HIPPODROMVS.

INTER *Teſtaceum nunc montem, &* Auen*tinum, eſt ſtadium, ubi memoria noſtra poſtremo Carniſpriuij dominico die deſultorij currunt equi, poſt* Hippodromum *tauri leuiter ad currus ligati è uertice montis præcipites demittuntur, ſpectante undiq; magna mortalium multitudine, ſicut olim in* Circo Flamminio, Ludi Tauri, *circa finem menſis* Februarij, *Dijs manibus celebrabātur, à* Tarquinio Priſco *primò inſtituti, ob peſtilentiam, quæ in grauidas mulieres inciderat, propter Taurinas carnes, quæ diu populo uenditæ erant, author* Feſtus. *In hoc ambitu fuiſſe olim* Armiluſtrum, *quidā aſſerunt, ubi apud ueteres luſtrabatur exercitus, ſicut* Tubiluſtrū, *quòd ea die in* Atrio Sutorio, *tubæ luſtrabrantur, ut in* Templo Iouis *ueſcendi ius, his qui in ſacris præcinerent.*

DE NAVIBVS VRBIS.

EXTANT *in proximo* Tyberino *alueo, ueterum, nouorumq; naualiū ueſtigia, quem lo*

cum hodie ripam appellant, ſub ponte nunc marmorato, ubi naues Onerariæ maritimorum comeatuum ex toto Orbe, funibus, ab Elcyarijs nunc, olim ab equis tractæ, ſtabulantur. Fuerunt olim contra naualia, ut tradit Liuius, Prata Mutia, & Prata Quintia, ut ſupra dictum eſt, & iuxta ripam Tyberis, nunc maritimorum comeatuum conditoria, quibus uulgo Magazenis nomẽ eſt: qui locus olim ſub Auentino, ubi Horrea, & Salinæ erant. Eſt aũt Nauale propriè locus, ubi naues portubus incluſæ, aut ripis religatæ manent, aut fabricantur, legebatur nuper in ripa Tyberis, ſub Auentino breuis inſcriptio marmore inciſa, uidelicet.

QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.

DE .CXL. *Horreis populi Romani.*

FVERVNT *etiam ſub Auentino, inter ripam Tyberis, & Teſtaceum montem, diſpoſita centum quadraginta Horrea Populi Romani, & erant, ampla, & oblonga, ut eorum ruinæ adhuc oſtendunt, in proxima nunc uinea Illuſtriß. D. Io Georgij Cæſarini, & in proximis locis, ubi hoc anno in uinea Marcelli de Capozuchis patricij Romani, effoſſum eſt marmor, cum inſcriptione ab uno latere, uidelicet.*

NVM. DOM. AVG. SACRVM GE-
NIO CONSERVATORI HOR-
REORVM GALBIANORVM. M.
LORINVS FORTVNATVS MA-
GISTER. P. DD. *ab altero latere.*
NVM. DOM. AVG. SACRVM
FORTVNAE CONSERVATRICI
HORREOR. GALBIANORVM. M.
LORINVS FORTVNATVS MA-
GISTER. S. P. DD.

DE SALINIS

PROXIMAE *huic loco ad radices Auentini inter montem, & Tyberim, erant Salinæ ubi priſcis temporibus ſeruabatur ſal, ſicut nũc in Capitolio.* Extant *ibi adhuc Cauernæ ad id manu factæ Salinas primus inſtituit Ancus Martius. Salis uerò uectigal Liuius Salinator, unde cognomẽtum ſortitus eſt. Conficitur enim ſal, ex marina aqua, inuenitur & foßitius diuerſis in locis ſicut harena.*

Finis libri quarti.

ANDREAE FVLVII DE ANTIquitatibus Vrbis, ad Clementem. VII. LIBER QVINTVS.

NON poteraut loca ſacra Vrbis omnia propter infinitum numerum, uno capite (ſicut plæraq; alia) coartari, ſed ſicut ſeſe deſcribenda obtulerũt, ita notare placuit. Differunt autem inter ſe Aedes Deorum Sacræ, dicitur etiam Baſilica Pauli, Templum Iani, Delubrum Iouis Tarpeï, Fanum Quirini, Sacellum Volupiæ, Aedes Apollinis, Ara Cõſi, Cella Concordiæ, Aedicula Victoriæ, Sed Aedicula parua eſt, ubi Deorum ſimulachra ſeruantur. Plinius de Venere, Cnydia Aedicula eius, inquit, tota aperitur, ut conſpici poßit undiq; effigies Deæ. Baſilica Græcè, Latinè Regis domus, appellatur. Baſilicarum loca, inquit Vitruuius, adiuncta Foris, quàm calidißimis partibus oportet conſtrui, ut per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negociatores poſſent, & merces exponere, earumq; altitudines ne minùs quàm tertia parte, ne plus ex dimidia longitudines conſtruantur. Qui ſe fatetur Baſilicæ Iuliæ faciendæ præfuiſſe, cuius portiones, & Symentrias memorat. Quæ fuit ad

Lacũ Seruiliũ in principio uici Tuſci, ubi effigies Hydræ poſita à. M. Agrippa. Baſilicæ loca iudicijs cõſilijs, negociationibusq; frequentia. Cæcilius in epiſtolis, Centumuiralia iudicia in Baſilica fieri ſolita. Idem in eodem, Deſcendebam, in Baſilicam Iuliam, auditurus quid reſpondere debebam. Iureconſulti Baſilicam publicis uſibus accommodatam eſſe, oſtendunt. Apud Eccleſiaſticos Baſilicæ dicuntur Templa numinibus dicata. Fuerunt autẽ apud ueteres, præcipuæ decem, uidelicet, Iulia, Vlpia, Pauli, Neptunni, Macidij, Marciani, Veſcellaria, Portia, Cõſtantiniana Flocelli, Sicinij. Quæ fermè omnes à nominibus conditorum nuncupatæ ſunt. Baſilica Pauli in Foro, cum Phrygijs columnis: cuius meminit Cicero in epiſtolis ad Atticum, & Plutarchus in Cæſare, cum inquit, Aemilium collegã. C. Marcelli in Conſulatu, mille, & quingentis talentis, ſibi amicum, defenſoremq;, comparauit, ex hac pecunia Baſilicam in Foro nobiliſsimã extruxit. Quã Plinius inter magnifica Vrbis ædificia commemorat. Papinius in ſyluis.

Illic belligeri ſublimis regia Pauli.

Baſilicam Portiã, Magnus Cato in Cenſura ædidit ex ære publico, uicinam Foro, ſub Curia ab ſe ædificata, Portiam uocauit, nam is primus omniũ, Baſilicam de ſuo nomine, fecit: in qua Tribuni Pl. ius dicere cõſueuerant. Fuit & in Foro Ro. Baſilica

Argentaria, & una ſine cognomento Baſilica dicta, ſub cuius angulo, ut tradit Pedianus Aſconius, fuit ſignũ Vertumni, in ultimo uico Thurario, qui & Iugarius dictus eſt. Fuit aũt Vertumnus Deus in uertẽdarum rerũ, ideſt, mercaturæ: ubi columna Mœnia, ad quam fures, & ſerui nequam, apud trium uiros, capitales puniri ſolebant. Nam cum Mœnius domum ſuam uẽderet, ut ibi Baſilica ædificaretur, excœperat ius ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum proijceret, prouolutãtibus tabulis, ut inde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent, quod & tum in Foro dabatur, à quo etiã Mœniana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci, inquit, ex proximis Mœnianis ſpectabant, Et ab eodem Mœnio, Submœnianum, locũ in Vrbe dictũ putãt, ubi meretrices proſtabãt. Vnde Mart. Submœnianas cœnet inter uxores.

Fuit præterea Baſilica Opima, iuxta Senatulũ aureum, & Aedẽ Cõcordiæ. Fuit & Baſilica Macidij, iuxta Circũ Flamm. Fuit & Baſilica Aemilia, & Fuluia, teſte Varrone, cum inquit, Meridies, ab eo quòd medius dies d antiqui, non. r. in hoc loco dicebant, ut præneſte inciſum in Solario quod Cornelius in Baſilica Aemilia, & Fuluia inumbrauit. Inſtituerat Alexander Seuerus Baſilicam Alexandrinam, inter Campum Martium, & Septa Agrippina, latitudine pedũ centũ, longitudine pedũ mille,

ut tota columnis penderet, quam, morte præuētus, perficere non potuit, author Lampridius. Fuit præterea Baſilica Conſtantiniana, iuxta Templū Pacis, & Forum, quam ante Lateranenſem condidit. Qui poſtea ſuadente Silueſtro Papa primo, eam, & pleraſq; alias, intra, & extra Vrbem extruxit, de quibus iam ſuis locis diximus.

DE Templis, & eorum conditoribus.

TEMPLVM propriè eſt locus, in Cœlo notatus ab augure. Ennius

Contremuit Templum magni Iouis Altitonantis.

Vel Templum in terra à tuēdo, quòd ex omni parte aſpici poſſet. M. Varro ita inquit, Omne Templum debet eſſe continuo ſeptū, nec pluſquàm unū introitum habere. Eius partes quatuor, Antica, ad Meridē, Poſtica ad Septentrionē, Siniſtra ab Oriēte, dextra ab Occidente. Templa non ſolum loca ſacra, ſed etiam Curiæ dictæ, ut Curia Hoſtilia, quamuis non ſacra eſſet. Cicero. 2. de legibus, patrum Delubra, inquit, in Vrbibus eſſe cenſeo, nec ſequar Magos Perſarum, quibus authoribus Xerxes inflammaſſe Templa Græciæ, traditur, quòd parietibus includerēt, quibus omnia debent eſſe patētia, & libera: Quorum hic mundus Templū eſt, & domus. Diogenis opinio, Mundum Dei Fanum exiſtimauit. Melius Græci, ac noſtri, qui augerent pietatem, indies,

tem, indies: Eaſdem, illas urbes, quas nos incolere, uoluerunt. Quorum *maximam, ac ſuperfluam curã Romani ſuſceperunt, qui non ſolum* Syderibus, *ſed omnibus hominum paſsionibus loca ſacra, &* Sacella *excitabant, ut tradit* Pedianus Aſconius. *Templa per totam Vrbem, tam patrijs, quàm peregrinis numinibus, ad omnes humanos affectus dedicata, ſatis cõſtat.* M. Varro *ſcribit, Deos ſupra.xxx. millia fuiſſe, quorum ſelecti, & in frequentiori cultu.* Ianus, Iuppiter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunnus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, *&* Veſta. Geniales Dij, Aqua, Terra, Ignis, Aër, *his addũt* Solem, *&* Lunã, *ex quibus omnia gignuntur,* Genius Deorũ *filius, & parens hominum, habetur.* Alios Deos *colebãt, ut prodeſſent, alios ne nocerent, & mala ſua pro Dijs etiã habebãt, ac perſanctè colebãt, quos cane, & oue placabant, ut aueruncum, & rubiginem, & febrem.* Timorem *uerò, &* Pallorem, Tullus Hoſtilius *figurauit, & coluit.* Eadem *uanitate,* Mentem *quoq; inter Deos collocauit* Senatus. Q*uædã etiã turpiſsima numina coluerunt, ut* Stercutiũ, *&* Priapum. Q*uoſdam uerò* Deos, *nec* Cœlo *dignos, nec terris putauerunt aſcribi, ut* Priapum, Hippona, *&* Vertumnum. Authores. M. Varro, *&* Fulgentius. *quoſdam etiam adeò ſuperſtitioſè colebant, ut in eorum* Sacellis, *ſpuere religio eſſet.* Verùm *nullum*

ANTE *Tullianum carcerem, recumbit hodie ingens, marmoreumq́; ſimulachrum, cognomento Marfori, quem piſtorum* Deum, *ſiue* Io*uem Panarium, appellant, quòd tumores inſtar panum circum promineant, in eorum memoriā, quos cuſtodes* Capitolinæ Arcis *ſomnio admoniti, in* Gallorum *caſtra deiecerunt, ut tradunt,* Liuius, & Ouidius. *Verùm illud non Iouis Piſtoris, ſed* Dei *flu. Simulachrum in ſcopulo collocatum, ex argumento crediderim: quoniam haud abſimile eſt illis, quæ hodie ſunt in* Capitolio, *pro* Aedibus Conſer*uatorum, quod corrupto uocabulo,* Marforius *dicitur, cōuerſione prioris literæ n in m.* Nam *(ut mea fert opinio)* Narfluuius, *ſiue* Narfori, *nuncupādus uidetur.* Eſt *autem* Nar *fluuius, haud longè ab* Vr*be, qui per ſcopulos præceps in* Tyberim *labitur, cuius aqua plurimùm* Tyberis *augeſcit, & nauigabilis redditur.* De *quo* Virgilius.

Sulphurea Nar *annis aqua.*

Similis figura apparet in nomiſmatibus Traiani Imp. *Extant huiuſmodi parua ſimulachra, in proximo* Arcu Septimij, & Arcu Cōſtantini. *Sed unū ualdè ſimile ſine capite, etiam in ſcopulo collocatū, ante* Aedes *nūc nobilis familiæ* Ro. de. S. Cruce, *dictusq́; hodie uulgò* Marforius, *ſiue* Mars Fori Deus, *non quòd* Martis *ſit illud* Simulachrum, *ſed quòd in* Foro Auguſti, *ubi erat* Templum Martis, *ſit colloca*

ſit collocatum, quod fuiſſe creditur proximũ Templum.S.Martinæ, à nominis ſimilitudine nuncupatum: argumento etiam, quòd multa in eo Templo, marmorea, triũphaliaq; ornamenta uiſuntur, unde nuperrimè ſublata quædam, quæ nunc ſunt in Capitolio collocata. Extat in eo Templo marmore inciſa inſcriptio Honorij, & Theodoſij iunioris. v3.

SALVIS.DD.NN.HONORIO ET
THEODOSIO VICTORIOSISSI
MIS PRINCIPIBVS SECRETA-
RIVM AMPLISSIMI SENATVS
QVOD VIR ILLVTRIS FLAVI-
VS ANNIVS INSTITVERAT ET
FATALIS IGNIS ABSVMPSIT
FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS
EPIPHANIVS VG.PRAEF.VRB.
VICE SACRA IVD. REPARA-
VIT ET AD PRISTINAM FACI
EM REDVXIT.

DE Carcere, ſiue domicilio Plæbis Ro.

CVM iam Roma multitudine mortalium aucta foret, & indies magis, magiſq; ſcelera multiplicarentur, non ſufficiẽte uno carcere. Creatis deinde Decemuiris, extructus eſt alter, & appellatus Carcer, ſiue Domicilium Plæb. Ro. inter Capitolium, & Tyberim, ubi nunc eſt Eccleſia Sancti Nicolai in Carcere Plæbis, non Tulliano,

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

ut imperitum uulgus credit, quem Claudius Decemuir extruxit, *& appellauit domiciliũ plebis, in quo primus ipſe iudicij reus perijt, cum* Virginiæ, Virginij Centurionis *filiæ, uim inferret, conatus eam in ſeruitutem redigere,* Icilio Tribunitio *uiro, expertæ uirtutis deſponſatam, re itaq; cognita, pater ex* Algido *monte (ut ſcribit* Liuius) Romam *uenit, ultimo colloquio eius impetrata, pro* Cluacina, *ad tabernas, quibus nũc nouis eſt nomen, cum eam in ſecretum abduxiſſet, occidit, & corpus eius humero gerens, ad exercitum, profugit, & milites ad uindicandum facinus, accendit, pudicæq; interemptæ, quàm corruptæ, pater eſſe maluit, ne probro domus ſua contaminaretur, proprio ſanguini non pepercit.* Q*ui creatis* .X.*tribunis* Auentinum *occupauêre, &* Decemuiros Magiſtratu *abire præceperũt, eoſq; omnes, aut morte, aut exilio punierũt,* Claudius *in carcere necatur, unde finis*.X.*uiratus ſecutus eſt.*

DE Monte Teſtaceo, *& eius aggeratione.*

INTER Auentinum *montem,* Tyberimq;, *& mœnia* Vrbis, *iuxta* Portã *nũc*.S.Pauli, *aſſurgit in media planitie, mons* Teſtaceus *à teſtis, ac fragmentis fictiliũ ita nuncupatus. Nã in eo ambitu apud ueteres* Figlinæ *conſiſtebãt. Vnde ſeptimum* Collegiũ *figulorũ à* Numa *Rege inſtitutũ.*

Erat enim

Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio, Et quæ poſtea ex auro, argento, alia'ue materia, facta ſunt, ex fictilibus omnia antea conficiebantur, ut ſcribit Plinius, cum inquit. Quæ rota fiunt, & fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas, propter quæ Numa Rex, Septimū Collegiū Figulorum, inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus dolijs condi maluerunt, maiorq; pars hominū terrenis utitur uaſis. Vnde (ut uidemus) maximus apud maiores fictilium uſus, adeò ut Deorum Simulachra, & Templorum ornamenta, ex fictilibus cōficerentur. Propertius.

Fictilibus creuêre Deis hæc aurea Templa.

Vnde etiam Turianum accitum è fregellis, cui locauerat Tarquinius Priſcus Iouis effigiem, in Capitolio dedicandam, fictilem fuiſſe eam. Ouidius libro primo Faſtorum.

Inq; Iouis dextra fictile fulmem erat.

Et Iuuenalis.

Fictilis & nullo uiolatus Iuppiter auro.

Figlinas primus inuenit Corebus Athenienſis. Quem montem imperitum uulgus putat creuiſſe ex fictilibus uaſis, quibus Romano fiſco perſoluēda olim Romam deferebantur, quod ridiculum eſt, cum in crumenis pecunia condi cōſueuerit, quæ de loco ad locum defertur, ut legitur de Catone, qui cum theſauros Ptolomei Regis Cypri, Romam,

per mare delaturus eſſet; eos ſupernatanti ſubêre funibus adnexis, quibus crumenæ ligatæ erant, aſportaſſe, dicitur, ut, ſi naufragium faceret, eo modo fluctuantes, incolumes reperiri poſſent. Eſt aūt is mons, ex diuerſis fictilium teſtis (ut manifeſtè apparet) aggeratus, & caſu proiectorum Fictilium multitudine extructus.

HIPPODROMVS.

INTER Teſtaceum nunc montem, & Auentinum, eſt ſtadium, ubi memoria noſtra poſtremo Carniſpriuij dominico die deſultorij currunt equi, poſt Hippodromum tauri leuiter ad currus ligati è uertice montis præcipites demittuntur, ſpectante undiq; magna mortalium multitudine, ſicut olim in Circo Flamminio, Ludi Tauri, circa finem menſis Februarij, Dijs manibus celebrabātur, à Tarquinio Priſco primò inſtituti, ob peſtilentiam, quæ in grauidas mulieres inciderat, propter Taurinas carnes, quæ diu populo uenditæ erant, author Feſtus. In hoc ambitu fuiſſe olim Armiluſtrum, quidā aſſerunt, ubi apud ueteres luſtrabatur exercitus, ſicut Tubiluſtrū, quòd ea die in Atrio Sutorio, tubæ luſtrabrantur, ut in Templo Iouis ueſcendi ius, his qui in ſacris præcinerent.

DE NAVIBVS VRBIS.

EXTANT in proximo Tyberino alueo, ueterum, nouorumq; naualiū ueſtigia, quem lo

cum hodie ripam appellant, ſub ponte nunc marmorato, ubi naues Onerariæ maritimorum comeatuum ex toto Orbe, funibus, ab Elcyarijs nunc, olim ab equis tractæ, ſtabulantur. Fuerunt olim contra naualia, ut tradit Liuius, Prata Mutia, & Prata Quintia, ut ſupra dictum eſt, & iuxta ripam Tyberis, nunc maritimorum comeatuum conditoria, quibus uulgo MagaZenis nomē eſt: qui locus olim ſub Auentino, ubi Horrea, & Salinæ erant. Eſt aūt Nauale propriè locus, ubi naues portubus incluſæ, aut ripis religatæ manent, aūt fabricantur, legebatur nuper in ripa Tyberis, ſub Auentino breuis inſcriptio marmore inciſa, uidelicet.

QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.

DE .CXL. Horreis populi Romani.

FVERVNT *etiam ſub Auentino, inter ripam Tyberis, & Teſtaceum montem, diſpoſita centum quadraginta Horrea Populi Romani, & erant, ampla, & oblonga, ut eorum ruinæ adhuc oſtendunt, in proxima nunc uinea Illuſtriß. D. Io Georgij Cæſarini, & in proximis locis, ubi hoc anno in uinea Marcelli de CapoZuchis patricij Romani, effoſſum eſt marmor, cum inſcriptione ab uno latere, videlicet.*

ANDREAE FVLVII DE ANTIquitatibus Vrbis, ad Clementem. VII.

LIBER QVINTVS.

NON poteraut loca ſacra Vrbis omnia propter infinitum numerum, uno capite (ſicut plæraq; alia) coartari, ſed ſicut ſeſe deſcribenda obtulerūt, ita notare placuit. Differunt autem inter ſe Aedes Deorum Sacræ, dicitur etiam Baſilica Pauli, Templum Iani, Delubrum Iouis Tarpeï, Fanum Quirini, Sacellum Volupiæ, Aedes Apollinis, Ara Cōſi, Cella Concordiæ, Aedicula Victoriæ, Sed Aedicula parua eſt, ubi Deorum ſimulachra ſeruantur. Plinius de Venere, Cnydia Aedicula eius, inquit, tota aperitur, ut conſpici poſſit undiq; effigies Deæ. Baſilica Græcè, Latinè Regis domus, appellatur. Baſilicarum loca, inquit Vitruuius, adiuncta Foris, quàm calidiſſimis partibus oportet conſtrui, ut per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negociatores poſſent, & merces exponere, earumq; altitudines ne minùs quàm tertia parte, ne plus ex dimidia longitudines conſtruantur. Qui ſe fatetur Baſilicæ Iuliæ faciendæ præfuiſſe, cuius portiones, & Symentrias memorat. Quæ fuit ad

Lacū Seruiliū in principio uici Tuſci, ubi effigies Hydræ poſita à M. Agrippa. Baſilicæ loca iudicijs coſilijs, negociationibuſq; frequentia. Cæcilius in epiſtolis, Centumuiralia iudicia in Baſilica fieri ſolita. Idem in eodem, Deſcendebam, in Baſilicam Iuliam, auditurus quid reſpondere debebam. Iureconſulti Baſilicam publicis uſibus accommodatam eſſe, oſtendunt. Apud Eccleſiaſticos Baſilicæ dicuntur Templa numinibus dicata. Fuerunt autē apud ueteres, præcipuæ decem, uidelicet, Iulia, Vlpia, Pauli, Neptunni, Macidij, Marciani, Veſcellaria, Portia, Cōſtantiniana Flocelli, Sicinij. Quæ fermè omnes à nominibus conditorum nuncupatæ ſunt. Baſilica Pauli in Foro, cum Phrygijs columnis: cuius meminit Cicero in epiſtolis ad Atticum, & Plutarchus in Cæſare, cum inquit, Aemilium collegā C. Marcelli in Conſulatu, mille, & quingentis talentis, ſibi amicum, defenſoremq;, comparauit, ex hac pecunia Baſilicam in Foro nobiliſſimā extruxit. Quā Plinius inter magnifica Vrbis ædificia commemorat. Papinius in ſyluis.

Illic belligeri ſublimis regia Pauli.

Baſilicam Portiā, Magnus Cato in Cenſura ædidit ex ære publico, uicinam Foro, ſub Curia ab ſe ædificata, Portiam uocauit, nam is primus omniū, Baſilicam de ſuo nomine, fecit: in qua Tribuni Pl. ius dicere cōſueuerant. Fuit & in Foro Ro. Baſilica

Argentaria

Argentaria, & una ſine cognomento Baſilica dicta,ſub cuius angulo,ut tradit Pedianus Aſconius, fuit ſignũ Vertumni, in ultimo uico Thurario, qui & Iugarius dictus eſt. Fuit aũt Vertumnus Deus in uertẽdarum rerũ,ideſt, mercaturæ:ubi columna Mœnia,ad quam fures,& ſerui nequam,apud trium uiros,capitales puniri ſolebant. Nam cum Mœnius domum ſuam uẽderet, ut ibi Baſilica ædificaretur, excæperat ius ſibi unius columnæ,ſuper quam tectum proijceret,prouolutãtibus tabulis,ut inde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent, quod & tum in Foro dabatur,à quo etiã Mœniana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci, inquit, ex proximis Mœnianis ſpectabant, Et ab eodem Mœnio,Submœnianum, locũ in Vrbe dictũ putãt,ubi meretrices proſtabãt. Vnde Mart. Submœnianas cœnet inter uxores.

Fuit præterea Baſilica Opima , iuxta Senatulũ aureum,& Aedẽ Cõcordiæ.Fuit & Baſilica Macidij, iuxta Circũ Flamm. Fuit & Baſilica Aemilia, & Fuluia,teſte Varrone,cum inquit, Meridies, ab eo quòd medius dies d antiqui,non.r.in hoc loco dicebant,ut præneſte inciſum in Solario quod Cornelius in Baſilica Aemilia,& Fuluia inumbrauit.Inſtituerat Alexander Seuerus Baſilicam Alexandrinam,inter Campum Martium,& Septa Agrippina,latitudine pedũ centũ, longitudine pedũ mille,

ut tota columnis penderet,quam,morte præuẽtus, perficere non potuit,author Lampridius. Fuit præterea Baſilica Conſtantiniana,iuxta Templũ Pacis,& Forum, quam ante Lateranenſem condidit. Qui poſtea ſuadente Silueſtro Papa primo, eam, & plæraſq; alias,intra,& extra Vrbem extruxit, de quibus iam ſuis locis diximus.

DE Templis,& eorum conditoribus.

TEMPLVM propriè eſt locus, in Cœlo notatus ab augure. Ennius

Contremuit Templum magni Iouis Altitonantis.

Vel Templum in terra à tuẽdo,quòd ex omni parte aſpici poſſet.M.Varro ita inquit, Omne Templum debet eſſe continuo ſeptũ, nec pluſquàm unũ introitum habere.Eius partes quatuor, Antica,ad Meridẽ, Poſtica ad Septentrionẽ,Siniſtra ab Oriẽte, dextra ab Occidente. Templa non ſolum loca ſacra, ſed etiam Curiæ dictæ, ut Curia Hoſtilia, quamuis non ſacra eſſet. Cicero.2.de legibus, patrum Delubra,inquit,in Vrbibus eſſe cenſeo,nec ſequar Magos Perſarum, quibus authoribus Xerxes inflammaſſe Templa Græciæ,traditur,quòd parietibus includerẽt,quibus omnia debent eſſe patẽtia, & libera: Quorum hic mundus Templũ eſt,& domus.Diogenis opinio,Mundum Dei Fanum exiſtimauit.Melius Græci,ac noſtri, qui augerent pietatem,indies,

tem, indies: Eaſdem, illas urbes, quas nos incolere, uoluerunt. Quorum maximam, ac ſuperfluam curã Romani ſuſceperũt, qui non ſolum Syderibus, ſed omnibus hominum paßionibus loca ſacra, & Sacella excitabant, ut tradit Pedianus Aſconius. Templa per totam Vrbem, tam patrijs, quàm peregrinis numinibus, ad omnes humanos affectus dedicata, ſatis cõſtat. M. Varro ſcribit, Deos ſupra .xxx. millia fuiſſe, quorum ſelecti, & in frequentiori cultu. Ianus, Iuppiter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunnus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, & Veſta. Geniales Dij, Aqua, Terra, Ignis, Aër, his addũt Solem, & Lunã, ex quibus omnia gignuntur, Genius Deorũ filius, & parens hominum, habetur. Alios Deos colebãt, ut prodeſſent, alios ne nocerent, & mala ſua pro Dijs etiã habebãt, ac per ſanctè colebãt, quos cane, & oue placabant, ut aueruncum, & rubiginem, & febrem. Timorem uerò, & Pallorem, Tullus Hoſtilius figurauit, & coluit. Eadem uanitate, Mentem quoq; inter Deos collocauit Senatus. Quædã etiã turpißima numina coluerunt, ut Stercutiũ, & Priapum. Quoſdam uerò Deos, nec Cœlo dignos, nec terris putauerunt aſcribi, ut Priapum, Hippona, & Vertumnum. Authores. M. Varro, & Fulgentius. quoſdam etiam adeò ſuperſtitiosè colebant, ut in eorum Sacellis, ſpuere religio eſſet. Verùm nullum

multi,qui antea non erãt, reperti ſunt,eamq́; omni genere librorum adornauit. Nam Poggius Florẽtinus, Quintilianum, & Pedianum Aſconium tũc reperit, Enoch Aſculanus. M. Cœlium Apicũ, & Pomponium Porphyrionem, in opera Horatij, Præterea ex Hiſpania Silij Italici codex cum imagine Hãnibalis delatus,qui nunc eſt,in Bibliotheca Vaticana. Poſt aliquot annos à Syxto.iiij. inſtaurata, Græcis, Latinisq́; uoluminibus exornata eſt. Sunt & aliæ Romæ Bibliothecæ. Verùm hæ multò inferiores.

DE prima imprimendorum librorum officina.

INuentaq́;,memoria noſtra, noua, admirabilisq́; librorum imprimendorum,ars, prodigioſis hominum ingenijs excitata, authores duo ex Germania fratres. Impreſſoresq́; primi, Conradus, & Arnoldus Romæ cœperunt,in Aedibus Petri de Maximis Patricij Ro.M.CCCCLV. Primiq́; omniũ Auguſtinus de Ciuitate Dei, & Lactantius, prodiêre. Vnde hodie ubiq; gentiũ, ex omni lingua impreßi characteres, gratißimo cõpendio apparent.

DE Veſtibulis,& Atrijs antiquæ Vrbis.

VEſtibulum à ueſtiendo,quòd domos ueſtiat .i. muniat,ſiue ornet,appellatum: Eſt enim ſpatium ante ædes,ac locus ante ianuã domus,uacuus, per quem,

a per quem, à uia ad ædes itur. Nam clari, ac potentes uiri, apud priſcos ampliſsimas domos extruentes, ante illas ſpatia relinquebant, ubi qui ſalutandi gratia uenerant, antequàm in ædes mitterentur, conſiſterent. Ouidius uerò à Veſta Dea dictum aſſerit libro.6. Faſtorum, ita ſcribens.

Hinc quoq; Veſtibulum dici reor, unde precamur.
Quam famur Veſtam, quæ loca prima tenet.

Nam imprimis ingreßibus, & ſpatijs domorũ hoc eſt Aræ, & foci Veſta Dea haberi ſolebat, erat enim locus Veſtæ dicatus. Ideò puellæ cum nubũt, non tangunt pede Veſtibulum, ne numini dicatum locum calcantes, ſacrilegium committant.

Lucanus.

Tranſlatáq; uetat contingere limina planta.

Fuerunt olim Veſtibula ſine numero, ſed illud præcipuum domus aureæ Neronis. Conſiſtebant præterea in Veſtibulis miſeri, & mendici, ſicut nunc in ueſtibulis ſacrarum ædium, & diuitum domorum. Vnde Virgilius inferorum ueſtibulum finxit lib.6. Aeneidos, cum inquit.

Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus orci,
Luctus, & ultrices, poſuère cubilia curæ.

ATRIA.

ATriũ prima pars domus, quæ cõtinet mediã areã, in quã collecta, ex omni parte pluuia deſcendit, ubi & priſci, aperto hoſtio epulabantur,

ab Atrienſibus Ethruriæ populis dictum, ut ſcribit Varro. Vitruuius ita ſcribit, In Vrbe Atria proxima ianuis eſſe debent. Atria Romæ ſatis multa, ſed præcipua Atrium Mineruæ in Foro, & Atrium Libertatis in Auentino.

DE Carcere Tulliano.

CARCER, ut ſcribit. M. Varro, dictus eſt, quia quos includit, cohercet, uel quòd incluſi, inde exire prohibentur. Extatq; hodie Romæ uetuſtiſſimus Carcer ad radices Tarpei montis, & fuit illa pars, quam erexit Tullus, & appellauit Tullianum. Carcer autem ædificatus ab Anco Martio deletus eſt. Liuius, Fecit, inquit, Carcerem media Vrbe, iminentem Foro ad terrorem increſcentis audaciæ, remanet tantùm ea pars, quæ fuit addita à Seruio, & appellauit Tullianum. Salluſtius. Eſt locus in Carcere, quod Tullianum appellatur, ubi paulùm deſcenderis depreſſus, ad leuam circiter.xx.pedes, eum muniunt undiq; parietes, atq; inſuper camera lapideis fornicibus uincta, ſed inculta tenebris, & odore fœdo, atq; terribilis eius facies. Eſt enim duplex ſuperior, & inferior, ſicut etiam hodie apparet Liuius ſic ait, Pleminius, qui multa in Deos, homineſq; ſcœlera commiſerat, ad inferiorẽ demiſſus Carcerem eſt, ibiq; necatus. Calpurnius Flaccus, Video, inquit, Carcerem publicum, ſaxis ingentibus ſtructum, anguſtis foraminibus, & oblongis lucis

longis lucis umbram recipientibus, in hunc abiecti Rei robur Tullianum aſpiciunt, & quoties iacẽtes ferrati poſtis ſtridor excitat, exanimantur, & alienum ſupplicium ſpectando, ſuum diſcunt, ſonãt uerbera intus, recuſantibus ſpurca manus carnificis ingeritur. Sedet ianitor inexorabilis pectore, qui flente matre, ſiccos tenet oculos. Illuuies corpus exaſperat, manus cathenæ premunt. Dictus eſt etiã Carcer Mamertinus, à Mamertino Vrbis præfecto, poſtea uerò Carcer. S. Petri, cui Templum conſecratum à Silueſtro Papa, rogatu Conſtantini Magni. Vbi dies Cal. Auguſti, ſub honore uinculorũ Petri, celebratur. Antequàm Eudoxia uxor Arcadij Imp. Templum ſub titulo Vinculorum Petri, in Eſquilijs excitaret, ut tradit Diuus Hieronymus, In hoc pars, quæ Tullianum dicitur, ideò additum à Tullo Rege, quòd Syracuſis ſimili de cauſa ſaxa exciſa conſeruantur, uocantur Lathomiæ, à Lathomia tranſlatũ quòd hic quoq; lapidicinæ fuerunt, ut ſcribit Varro. Liuius tradit, in Lathomijs Catonem Cenſorium Atria duo feciſſe, Titiũ, & Martium, Triumuiriq; Carceris Lathomiarum intentiorem cuſtodiam habere iuſſi. Et Sabinium in Lathomijs fuiſſe damnatum, ſcribit Seneca. Quàm horridus, Lathomiarum locus fuerit, in. iij. actionum contra Verrem, Cicero docet.

MARFORIVS.

ANTE Tullianum carcerem, recumbit hodie ingens, marmoreumq; ſimulachrum, cognomento Marfori, quem piſtorum Deum, ſiue Iouem Panarium, appellant, quòd tumores inſtar panum circum promineant, in eorum memoriã, quos cuſtodes Capitolinæ Arcis ſomnio admoniti, in Gallorum caſtra deiecerunt, ut tradunt, Liuius, & Ouidius. Verùm illud non Iouis Piſtoris, ſed Dei flu. Simulachrum in ſcopulo collocatum, ex argumento crediderim: quoniam haud abſimile eſt illis, quæ hodie ſunt in Capitolio, pro Aedibus Conſeruatorum, quod corrupto uocabulo, Marforius dicitur, cõuerſione prioris literæ n in m. Nam (ut mea fert opinio) Narfluuius, ſiue Narfori, nuncupãdus uidetur. Eſt autem Nar fluuius, haud longè ab Vrbe, qui per ſcopulos præceps in Tyberim labitur, cuius aqua plurimùm Tyberis augeſcit, & nauigabilis redditur. De quo Virgilius.

Sulphurea Nar annis aqua.

Similis figura apparet in nomiſmatibus Traiani Imp. Extant huiuſmodi parua ſimulachra, in proximo Arcu Septimij, & Arcu Cõſtantini. Sed unũ ualdè ſimile ſine capite, etiam in ſcopulo collocatũ, ante Aedes nũc nobilis familiæ Ro. de. S. Cruce, dictuſq; hodie uulgò Marforius, ſiue Mars Fori Deus, non quòd Martis ſit illud Simulachrum, ſed quòd in Foro Auguſti, ubi erat Templum Martis, ſit colloca

ſit collocatum, quod fuiſſe creditur proximũ Templum. S. Martinæ, à nominis ſimilitudine nuncupatum: argumento etiam, quòd multa in eo Templo, marmorea, triũphaliaq; ornamenta uiſuntur, unde nuperrimè ſublata quædam, quæ nunc ſunt in Capitolio collocata. Extat in eo Templo marmore inciſa inſcriptio Honorij, & Theodoſij iunioris. v3.

SALVIS. DD. NN. HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVTRIS FLAVIVS ANNIVS INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIPHANIVS VG. PRAEF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

DE Carcere, ſiue domicilio Plæbis Ro.

CVM iam Roma multitudine mortalium aucta foret, & indies magis, magisq; ſcelera multiplicarentur, non ſufficiẽte uno carcere. Creatis deinde Decemuiris, extructus eſt alter, & appellatus Carcer, ſiue Domicilium Plæb. Ro. inter Capitolium, & Tyberim, ubi nunc eſt Eccleſia Sancti Nicolai in Carcere Plæbis, non Tulliano,

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

ut imperitum uulgus credit,quem Claudius Decẽuir extruxit,& appellauit domiciliũ plebis, in quo primus ipſe iudicij reus perijt,cum Virginiæ,Virginij Centurionis filiæ,uim inferret,conatus eam in ſeruitutem redigere,Icilio Tribunitio uiro, expertæ uirtutis deſponſatam,re itaq; cognita, pater ex Algido monte(ut ſcribit Liuius) Romam uenit, ultimo colloquio eius impetrata, pro Cluacina, ad tabernas,quibus nũc nouis eſt nomen, cum eam in ſecretum abduxiſſet,occidit, & corpus eius humero gerens, ad exercitum, profugit, & milites ad uindicandum facinus, accendit, pudicæq; interemptæ, quàm corruptæ, pater eſſe maluit, ne probro domus ſua contaminaretur, proprio ſanguini non pepercit. Qui creatis .X.tribunis Auentinum occupauere, & Decemuiros Magiſtratu abire præceperũt,eosq; omnes,aut morte,aut exilio punierũt, Claudius in carcere necatur, unde finis.X.uiratus ſecutus eſt.

DE Monte Teſtaceo,& eius aggeratione.

INTER Auentinum montem,Tyberimq;, & mœnia Vrbis,iuxta Portã nũc.S.Pauli, aſſurgit in media planitie, mons Teſtaceus à teſtis, ac fragmentis fictiliũ ita nuncupatus. Nã in eo ambitu apud ueteres Figlinæ conſiſtebãt. Vnde ſeptimum Collegiũ figulorũ à Numa Rege inſtitutũ.

Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio, Et quæ poſtea ex auro, argento, alia'ue materia, facta ſunt, ex fictilibus omnia antea conficiebantur, ut ſcribit Plinius, cum inquit. Quæ rota fiunt, & fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas, propter quæ Numa Rex, Septimū Collegiū Figulorum, inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus dolijs condi maluerunt, maiorq́; pars hominū terrenis utitur uaſis. Vnde (ut uidemus) maximus apud maiores fictilium uſus, adeò ut Deorum Simulachra, & Templorum ornamenta, ex fictilibus cōficerentur. Propertius.

Fictilibus creuêre Deis hæc aurea Templa.

Vnde etiam Turianum accitum è fregellis, cui locauerat Tarquinius Priſcus Iouis effigiem, in Capitolio dedicandam, fictilem fuiſſe eam. Ouidius libro primo Faſtorum.

Inq; Iouis dextra fictile fulmem erat.

Et Iuuenalis.

Fictilis & nullo uiolatus Iuppiter auro.

Figlinas primus inuenit Corebus Athenienſis. Quem montem imperitum uulgus putat creuiſſe ex fictilibus uaſis, quibus Romano fiſco perſoluēda olim Romam deferebantur, quod ridiculum eſt, cum in crumenis pecunia condi cōſueuerit, quæ de loco ad locum defertur, ut legitur de Catone, qui cum theſauros Ptolomei Regis Cypri, Romam,

per mare delaturus eſſet, eos ſupernatanti ſubêre funibus adnexis, quibus crumenæ ligatæ erant, aſportaſſe, dicitur, ut, ſi naufragium faceret, eo modo fluctuantes, incolumes reperiri poſſent. Eſt aũt is mons, ex diuerſis fictilium teſtis (ut manifeſtè apparet) aggeratus, & caſu proiectorum Fictilium *multitudine extructus.*

HIPPODROMVS.

INTER *Teſtaceum nunc montem, &* Auentinum, *eſt ſtadium, ubi memoria noſtra poſtremo* Carniſpriuij *dominico die deſultorij currunt equi, poſt* Hippodromum *tauri leuiter ad currus ligati è uertice montis præcipites demittuntur, ſpectante undiq; magna mortalium multitudine, ſicut* olim in Circo Flamminio, Ludi Tauri, *circa finem menſis* Februarij, Dijs *manibus celebrabãtur, à* Tarquinio Priſco *primò inſtituti, ob peſtilentiam, quæ in grauidas mulieres inciderat, propter* Taurinas *carnes, quæ diu populo uenditæ erant, author* Feſtus. *In hoc ambitu fuiſſe olim* Armiluſtrum, *quidã aſſerunt, ubi apud ueteres luſtrabatur exercitus, ſicut* Tubiluſtrũ, *quòd ea die in* Atrio Sutorio, *tubæ luſtrabrantur, ut in* Templo Iouis *ueſcendi ius, his qui in ſacris præcinerent.*

DE NAVIBVS VRBIS.

EXTANT *in proximo Tyberino alueo, ueterum, nouorumq; naualiũ ueſtigia, quem lo*

cum hodie

cum hodie ripam appellant, ſub ponte nunc marmorato, ubi naues Onerariæ maritimorum commeatuum ex toto Orbe, funibus, ab Elcyarijs nunc, olim ab equis tractæ, ſtabulantur. Fuerunt olim contra naualia, ut tradit Liuius, Prata Mutia, & Prata Quintia, ut ſupra dictum eſt, & iuxta ripam Tyberis, nunc maritimorum comeatuum conditoria, quibus uulgo Magazenis nomē eſt: qui locus olim ſub Auentino, ubi Horrea, & Salinæ erant. Eſt aūt Nauale propriè locus, ubi naues portubus incluſæ, aut ripis religatæ manent, aut fabricantur, legebatur nuper in ripa Tyberis, ſub Auentino breuis inſcriptio marmore inciſa, uidelicet.

QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.

DE .CXL. Horreis populi Romani.

FVERVNT etiam ſub Auentino, inter ripam Tyberis, & Teſtaceum montem, diſpoſita centum quadraginta Horrea Populi Romani, & erant, ampla, & oblonga, ut eorum ruinæ adhuc oſtendunt, in proxima nunc uinea Illuſtriſ. D. Io Georgij Cæſarini, & in proximis locis, ubi hoc anno in uinea Marcelli de Capozuchis patricij Romani, effoſſum eſt marmor, cum inſcriptione ab uno latere, videlicet.

ANDREAE FVLVII DE ANTIquitatibus Vrbis, ad Clementem VII. LIBER QVINTVS.

NON poteraut loca ſacra Vrbis omnia propter infinitum numerum, uno capite (ſicut plæraq; alia) coartari, ſed ſicut ſeſe deſcribenda obtulerũt, ita notare placuit. Differunt autem inter ſe Aedes Deorum Sacræ, dicitur etiam Baſilica Pauli, Templum Iani, Delubrum Iouis Tarpeï, Fanum Quirini, Sacellum Volupiæ, Aedes Apollinis, Ara Cõſi, Cella Concordiæ, Aedicula Victoriæ, Sed Aedicula parua eſt, ubi Deorum ſimulachra ſeruantur. Plinius de Venere, Cnydia Aedicula eius, inquit, tota aperitur, ut conſpici poſſit undiq; effigies Deæ. Baſilica Græcè, Latinè Regis domus, appellatur. Baſilicarum loca, inquit Vitruuius, adiuncta Foris, quàm calidiſſimis partibus oportet conſtrui, ut per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negociatores poſſent, & merces exponere, earumq; altitudines ne minùs quàm tertia parte, ne plus ex dimidia longitudines conſtruantur. Qui ſe fatetur Baſilicæ Iuliæ faciendæ præfuiſſe, cuius portiones, & Symentrias memorat. Quæ fuit ad

Lacũ Seruiliũ in principio uici Tuſci, ubi effigies Hydræ poſita à.M. Agrippa. Baſilicæ loca iudicijs cõſilijs, negociationibusq́; frequentia. Cæcilius in epiſtolis, Centumuiralia iudicia in Baſilica fieri ſolita. Idem in eodem, Deſcendebam, in Baſilicam Iuliam, auditurus quid reſpondere debebam. Iureconſulti Baſilicam publicis uſibus accommodatam eſſe, oſtendunt. Apud Eccleſiaſticos Baſilicæ dicuntur Templa numinibus dicata. Fuerunt autẽ apud ueteres, præcipuæ decem, uidelicet, Iulia, Vlpia, Pauli, Neptunni, Macidij, Marciani, Veſcellaria, Portia, Cõſtantiniana Flocelli, Sicinij. Quæ fermè omnes à nominibus conditorum nuncupatæ ſunt. Baſilica Pauli in Foro, cum Phrygijs columnis: cuius meminit Cicero in epiſtolis ad Atticum, & Plutarchus in Cæſare, cum inquit, Aemilium collegã C. Marcelli in Conſulatu, mille, & quingentis talentis, ſibi amicum, defenſoremq́;, comparauit, ex hac pecunia Baſilicam in Foro nobiliſsimã extruxit. Quã Plinius inter magnifica Vrbis ædificia commemorat. Papinius in ſyluis.

Illic belligeri ſublimis regia Pauli.

Baſilicam Portiã, Magnus Cato in Cenſura ædidit ex ære publico, uicinam Foro, ſub Curia ab ſe ædificata, Portiam uocauit, nam is primus omniũ, Baſilicam de ſuo nomine, fecit: in qua Tribuni Pl. ius dicere cõſueuerant. Fuit & in Foro Ro. Baſilica

Argentaria

Argentaria, & una ſine cognomento Baſilica dicta, ſub cuius angulo, ut tradit Pedianus Aſconius, fuit ſignũ Vertumni, in ultimo uico Thurario, qui & Iugarius dictus eſt. Fuit aũt Vertumnus Deus in uertẽdarum rerũ, ideſt, mercaturæ: ubi columna Mœnia, ad quam fures, & ſerui nequam, apud trium uiros, capitales puniri ſolebant. Nam cum Mœnius domum ſuam uẽderet, ut ibi Baſilica ædificaretur, excæperat ius ſibi unius columnæ, ſuper quam tectum proijceret, prouolutãtibus tabulis, ut inde ipſe & poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent, quod & tum in Foro dabatur, à quo etiã Mœniana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci, inquit, ex proximis Mœnianis ſpectabant, Et ab eodem Mœnio, Submœnianum, locũ in Vrbe dictũ putãt, ubi meretrices proſtabãt. Vnde Mart. Submœnianas cœnet inter uxores.

Fuit præterea Baſilica Opima, iuxta Senatulũ aureum, & Aedẽ Cõcordiæ. Fuit & Baſilica Macidij, iuxta Circũ Flamm. Fuit & Baſilica Aemilia, & Fuluia, teſte Varrone, cum inquit, Meridies, ab eo quòd medius dies. d antiqui, non. r. in hoc loco dicebant, ut præneſte inciſum in Solario quod Cornelius in Baſilica Aemilia, & Fuluia inumbrauit. Inſtituerat Alexander Seuerus Baſilicam Alexandrinam, inter Campum Martium, & Septa Agrippina, latitudine pedũ centũ, longitudine pedũ mille,

tem, indies: Eaſdem, illas urbes, quas nos incolere, uoluerunt. Quorum maximam, ac ſuperfluam curã Romani ſuſceperunt, qui non ſolum Syderibus, ſed omnibus hominum paſsionibus loca ſacra, & Sacella excitabant, ut tradit Pedianus Aſconius. Templa per totam Vrbem, tam patrijs, quàm peregrinis numinibus, ad omnes humanos affectus dedicata, ſatis cõſtat. M. Varro ſcribit, Deos ſupra .xxx. millia fuiſſe, quorum ſelecti, & in frequentiori cultu. Ianus, Iuppiter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptunnus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, & Veſta. Geniales Dij, Aqua, Terra, Ignis, Aër, his addũt Solem, & Lunã, ex quibus omnia gignuntur, Genius Deorũ filius, & parens hominum, habetur. Alios Deos colebãt, ut prodeſſent, alios ne nocerent, & mala ſua pro Dijs etiã habebãt, ac per ſanctè colebãt, quos cane, & oue placabant, ut aueruncum, & rubiginem, & febrem. Timorem uerò, & Pallorem, Tullus Hoſtilius figurauit, & coluit. Eadem uanitate, Mentem quoq; inter Deos collocauit Senatus. Quædã etiã turpiſsima numina coluerunt, ut Stercutiũ, & Priapum. Quoſdam uerò Deos, nec Cœlo dignos, nec terris putauerunt aſcribi, ut Priapum, Hippona, & Vertumnum. Authores. M. Varro, & Fulgentius. quoſdam etiam adeò ſuperſtitioſè colebant, ut in eorum Sacellis, ſpuere religio eſſet. Verùm nullum

firmius, & incorruptius Templum, quàm pectus humanum, inquit Lactantius. Templorum autem loca optimè deſignat Vitruuius, cum ait, Aedes Sacras ad Symmetriam, & proportionem humani corporis benè formati condi debere: Aedibus Deorum Sacris, quibus in tutela Ciuitas eſſe uidetur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ, in altiſſimo loco mœnium, unde maxima pars cōſpiciatur Curæ diſtribuūtur. Mercurio in Foro, Iſidi, & Serapidi in Emporio, Apollini, & Libero patri ſecundum Theatrum. Herculi ad Circum. Marti extra Vrbem, ad Campum. Veneri, ad Portum. Vulcano, & Marti Fana extra murum, ut non aſueſcat in Vrbe Venerea libido, incendium abſit, & armigera diſſenſio. Cæterorum Dijs ad ſacrificiorum rationes aptæ Templis aræ diſtribuendæ. Si Circum Vias Publicas erunt ædificia Deorum, ita conſtituantur, ut prætereuntes poſſint aſpicere, & in conſpectu Salutationes, facere: Sed Virtutes, nō Vitia cōſecrari admonet Cic.

DE Templo Romuli, iuxta Viam Sacram, & Forum.

ANTE *omnia placet Templum Romuli cōditoris Vrbis deſcribere, iuxta Viam Sacrā & Forum, quod Templum nunc ſub titulo. S. Martyrum, Coſmæ, & Damiani colitur, Quibus Fœlix. iiij. dedicauit, ut Templi ex uermiculato opere apparet. Extant adhuc quædam ex priſcis ornamētis ueſtigia*

tis ueſtigia, marmoreæ incruſtationes, quibus totũ antea incruſtatum erat, & in primo aditu ſphærica ſpecies, cum foramine lucis cauſa, ſicut in Pantheo. Eſt enim Templũ uetuſtiſſimum, ut eius ſtructura, & fornices, oſtendunt, ubi breuis Porticus, & æreæ Portæ, quæ antea, ſignis, & æreis ornamentis erant conſpicuæ.

DE Templo Pacis, & eius ornamentis.

POST hunc locum ſtatim occurrunt ruinæ Templi Pacis, quod mira celeritate, Veſpaſianus Imp. poſt Bella Ciuilia, extruxit, à Claudio ante inchoatum, Suetonius, Fecit, inquit, & noua opera, Templum Pacis, Foro proximum. Fuit autem hoc Templum omnium maximum, ut eius amplitudo adhuc apparet, longitudine, & latitudine quadratæ formæ, ut etiam in eius principis nomiſmatibus uidere licet. In quo uaſa, & ornamenta Templi Hieroſolymitani, in triumpho Titi aduecta repoſuit, & uniuerſa Donaria in eo conſecrauit, ut Diuus Hieronymus tradit. Quorum ſimulachra adhuc extant, marmore inciſa in proximo Titi Arcu, quæ Alaricus ſenior, cum Romã cœpiſſet, à Templo abſtulit. In his ferunt, Salomonis fuiſſe precioſiſſimam ſuppellectilem in gentis precij, gemmis ornatam. Templum Pacis, inquit Herodianus, & Eutropius totum de improuiſo,

atq; quaſi diuinitus exorto igne exarſit, & incendio quod unum opus, cunctorum tota Vrbe maximum fuit, atq; pulcherrimũ, Idem Templorũ omniũ opulentiſſimum, egregieq; munitum, multoq; ornatum auro, & argento, Quippè uniuerſi fermè ſuas diuitias, quaſi in theſauros congregabant. Conflagrauit & Veſtæ Templum, ſic ut Palladium quoq; conſpiceretur, quod in primis colunt, atq; in arcano habent Romani, Troia (ut perhibent) aduectum, ac tum primùm, poſtquàm in Italiam uenit, conſpectum ab hominibus. Quippè raptum Veſtales uirgines media Sacra Via, in Aulam Imperatoris trãſtulerunt. Fuit & Templũ Pacis, quarta regio antiquæ Vrbis, ut ſupra dictum eſt. Aram uerò Pacis primus fecit Auguſtus, quam poſtea auxit Agrippa, de qua Ouidius in Faſtis.

Ipſum nos carmen deduxit Pacis ad Aram,
Hæc erit à menſis fine ſecunda dies,

Explodenda eſt uana illa opinio imperitæ multitudinis, quæ de Templo Pacis circumfertur ſingulis annis, nocte Natalis Domini diuinitus particulam aliquam, uel fragmentum ruere, & qua nocte natus eſt, maximã ruiſſe partem, quod abſurdiſſimum ſatis eſſe conſtat, cum Templum ipſum Pacis annis propè LXXX. poſt Natalẽ Chriſti, ab Veſpaſiano Imp. conditum fuerit. Si de Ara Pacis ab Auguſto condita, uelis intelligere, nec ipſa nunc

nec locus

nec locus quidem ubi ea fuerit, hodie reperitur.

DE *diuerſis* Concordiæ *Templis.*

CONCORDIAE *Templa, multi apud ueteres, diuerſis in locis extruxêre.* Camilſ*lus uouit* Aedem Concordiæ, *ſi plebem patribus reconciliaſſet,* & *in* Foro (ut Plutarchus *tradit) excitauit, inter* Capitolium, & Forũ, *ut* Varro *aſſerit.*

Ouidius *libro primo* Faſtorum.

Candida te niueo poſuit lux proxima Templo,
Qua fert ſublimes alta moneta gradus,
Furius antiquam populi ſuperator Ethruſci,
Vouerat, & uoti ſoluerat ille fidem,
Cauſa, quod à patribus ſumptis ſeceſſerat armis
Vulgus, & ipſe ſuas Roma timebat opes.

Cuius Aedis *adhuc extat* Porticus *octo columnarum, unde centum gradibus aſcendebatur ad* Templum Monetæ *quod erat in* Arce Capitolina, *ut ſupra ſatis dictum eſt.* Poſtea Fuluius *libertini filius* Aedem Concordiæ *uouit, ſi reconciliaſſet ordinẽ* Senatorum, & Equeſtrem, *dedicauitq; in area* Vulcani, *ſumma nobilium inuidia, ex mulctatitia pecuſnia fœneratoribus condemnatis, authores,* Liuius, & Plinius. *Sequẽti uerò tempore conſtruxit, uel inſtaurauit,* Opimius Conſul, *poſt* Gracchũ, Fuluiũq; *trucidatos, ſummo populi dolore. Vnde noctu quiſdam ſcripsêre ipſi* Templo *uerſum.*

CRediderunt quidam, ac literis mandauerunt Templum Concordiæ, quod modò deſcripſimus in Porticu Liuiæ, fuiſſe olim unũ ex illis duobus coniũctis. Quorum ueſtigia adhuc apparent in proximis Hortis.S.Mariæ Nouæ (quã Leo.iiij. extruxit, Nicolaus primus inſtaurauit prius ãtiqua nunc noua uulgò appellatur, nõ quòd ſit in Via Noua, ut quidã putauerunt, cum ſit iuxta Viam Sacrã) inter hanc Ædẽ, & Colloſſeum, adhuc ſurgãt duo eiuſdem formæ, & magnitudinis, Templa, ſine tecto, capitibus tantùm ſibi cohærentia, congrediẽtium more arietum, quorum alterum Concordiæ, alterũ Aeſculapij, Templũ fuiſſe tradiderunt. Ego uerò haud debili ductus argumento, Iſidis, ac Serapidis Tẽpla eſſe crediderim, ex.P.Victore, qui ſcribit, tertiam Vrbis priſcæ regionem fuiſſe Iſidis, & Serapidis, in qua, ea Tẽpla erecta ſunt. Quin etiã Vitruuius, Templa Dijs, inquit, ſic diſtribuenda. Mercurio in Foro, Iſidi, & Serapidi, in Emporio, ꝗ ibi fuerit Emporiũ, affirmat. M.Varro de re ruſtica, huiuſce inquã Pomarij sũma ſacra Via. Ouidi.

Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa,
Illa uel in Sacra ſint licet empta uia.

Erat aũt ſumma Sacra Via, ubi nũc eſt Arcus Titi Emporiũ, ubi nũc eſt Cœnobiũ, & Horti.S.Mariæ Nouæ. Eſt autem Emporiũ locus mercatus, & Nundianarum, ubi res uenales exponuntur.

DE Templo Telluris.

TEMPLVM Telluris in regione .iiij. antiquæ Vrbis fuiſſe, ſcribit. P. Victor, Palatio propius, quàm Eſquilijs. Aedem Telluris à Sempronio uotā, ſcribit Florus, cū inquit, Domiti hinc Picentes, ſed gentis Aſculum, Sempronio duce, qui tremente campo, Tellurem Deam promiſſa Aede placauit, Aedem Telluris à Senatu, Populoq; Ro. factam, ſcribit Val. Max. In Area ædiū Caßij regnum affectantis, ut infra dicetur, in qua æde Patres frequenti Senatu de rebus arduis conſultare cōſueuerant, quia erat tanquàm Curia. Cicero in Philippicis: Ea die, inquit, cum in Aedem Telluris conuocati ſumus. Antonius, ut ſcribit Appianus, ſequenti die in Telluris Templo, haud longè ab ipſius domo Senatū habiturus, appropinquante die, quidam in Telluris Templum conueniunt. M. Varro de re ruſtica libro primo, Sementinis, inquit, ferijs in Aedem Telluris ueneram rogatus ab Aeditumo, offendi ibi. C. Fundanium ſocerū meum. C. Agrium Equitem Ro. Socraticum, & P. Agraſiū Publicanum, ſpectantes in pariete pictam Italiam, Quid hîc inquam, num Feriæ Sementinæ ocioſos huc adduxêre? ut patres, & auos ſolebat noſtros, ubi tandem diſputatur de re ruſtica in actus diſtincta, quam ipſe Varro dialogi more abſoluit. Cicero, multa me mouent, inquit, & curationis meæ, ubi

Armamentariū

Armamentarium Telluris, putant enim nonnulli ad me pertinere ,Armamentariũ Telluris aperire, quòd is,qui illud ſuſtulit,meam domum, Pontificũ iudicio,liberatam eſſe,dicebat.

AREA CASSII.

ERat præterea ante Telluris Templum, Area ex dirutis ædibus Caßij,regnum affectantis, à patreq́; necati, ex cuius Peculio Cereri ſignum factum, inſcriptumq́; ex familia Caßia datum, ut tradit Liuius.Valerius Maximus ita ſcribit, In ſolo S. P. Q. R. Aedem Telluris fecit, Itaq́; quòd prius Domicilium potentißimi uiri fuerat, nunc religioſißimæ ſeueritatis monumentum eſt.

AEQVIMELIVM.

SIMILE propè factum .S P. Melij, à quo Aequimelium dictum prope Buſta Gallica locus domus.S P. Melij Equeſtris ordinis, regnum affectantis,quo damnato, eius domus ſolo æquata, & illic Area facta, conſenſu Patrum, & Populi, Vnde locus poſtea Aequimeliũ dictus eſt.M.Varro ait,Aequimelium, quòd æquata Melij domus publicè, quòd regnum affectaſſet, is locus ad Buſta Gallica,quòd Roma recuparata, Gallorum oſſa,ibi coaceruata fuerint. Area uerò domus eius, in quo iuſtitia ſupplicij notior,ad poſteros perueniret, Aequimelij appellationem traxit. Cicero in Oratione pro domo ſua,ad Pontifices, ſatis expreßè hæc

loca cum domo ſua, & ædibus. M. Vaccij in Palatio, enarrauit, ubi dicit Iouis Statoris Aedem, fuiſſe, in radice Palatij, de qua ſatis ſuperius dictũ eſt. Cum inquit in oratione ad Quirites. Teq; Iuppiter Stator, quem uerè huius Imperij ſtatorem, maiores noſtri, nominauerunt, cuius in Templo, hoſtilẽ impetum Catelinæ repuli à muris, cuius Templum à Romulo, uictis Sabinis in Palatij radice cum uictoria, collocatum eſt, oro, atq; obſecro, ferte opem Reipub. Liuius, Aequimelium fuiſſe ſub Capitolio, tradit, cum inquit, Subſtructionem ſuper Aequimelium in Capitolio, Cenſores locauêre. Idem in eodem, fœdum incendium inter Salinas, & Portã Carmentalem, cum Aequimelio, Iugarioq; Vico, latè uagatum, in Templo Fortunæ, & Matris Matutæ, & Spei, extra Portam.

DE Buſtis Gallicis.

INTER hortos, nunc. S. Mariæ Nouæ, Coloſſeum, & Eſquilias, fuerunt olim Buſta Gallica, qui locus hodie ab imperito uulgo dicitur corrupto uocabulo, Portus Gallus, Extat rei teſtimonium, Turris, & Aedes. S. Mariæ, & S. Andreæ in Portu Gallo. Eruditiores autem, Buſta Gallica, appellant, ita dicta, quòd illic Galli Senones ſepulti, dicuntur. Qui Romam, præter Capitolium, diripuerunt, partim morbo, partim ferro interfecti: Gens, ut ſcribit Liuius, humori, & frigori aſſueta,

langore, & morbo, tāta uis hominū breui abſumpta, ut humādi tædio plura corpora in unū coaceruata concremarent. Quæ res ad poſteros nomen loco dedit, ut Gallorum ſint Buſta nuncupata, atq; ipſa die, media in Vrbe, quæ nunc Buſta Gallorum ſunt, poſtera die, citra Gabios, Camillus ſuperueniens, Gallorum Legiones cecîdit. Is enim abſens, & exul, Dictator creatus, Gallos, uictoria exultantes, collecta ex agris multitudine, oppreßit. Aurum, & cæteram prædam ſuſtulit, miliario. viij. Via Labicana, quò ſe ex fuga contulerāt, auſpicio Camilli uincuntur. Vnde ſecundus poſt Romulum, Vrbis conditor, uocatus eſt. Senonas, inquit Vitruuius, quaſi Cenonas, quòd noui uenerunt ex Ciſalpina Gallia, Cenon enim nouū uocant. Galli enim duce Brenno, Romam, præter Capitolium, capientes, totam diripuerunt, & diruerunt. Ferunt illam intra annum, muris publicis fuiſſe renouatam; facta copia unicuiq;, etiam in vijs publicis ædificādi: De bello aūt Senonū, ſatis multa, Liuius, & Plutar.

DE CARINIS.

CARINAE olim locus erat carinæ inuerſæ inſtar, in Eſquilijs: incipiebant aūt à Tabernola, quæ erat olim in eo ambitu, ubi nunc eſt Aedes. S. Petri, & Marcellini, Via Labicana, & ꝑ ſuperciliū ꝓximi Eſqlini mōtis, protendebat uſq; ad Buſta Gallica, & inde uſq; ad Aedem. S. Luciæ

Ipſe ſub Eſquilis, ubi erat ſua Regia cæſus,
Occidit, & dura ſanguinolentus humo.

Vbi Dianium, Liuius, Tum Tarquinius, inquit, medium arripuit Seruium Tullium, elatum è Curia, in inferiorem partem, per gradus deiecit, cum iam ſemianimus, Regio comitatu, in Regiam ſe reciperet, perueniſſetq; ad ſummum Cyprium Vicum, ab his, qui miſsi à Tarquinio, fugientē conſecuti, erāt, interficitur. Cyprius Vicus, non à Cypro Inſula, ſed quòd Sabini, Cypron, bonum uocant, ut ſcribit Marcus Varro.

DE Domo Aurea Neronis.

NERO Princeps, ut ſcribit Suetonius, domum à Palatio, Eſquilias uſq; fecit, inſtar magnæ Vrbis, protendebaturq; usq; ad Mœcenatis Turrem, ut quidā tradunt. Ea incipiebat, inter Cœlium, & Palatiū, ut ſcribit Tacitus. In qua quidē domo ædificāda, multas diruit ædes. Martialis.

Hic ubi miramur uelocia munera Thermas,
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

Et ſubdit,

Vnaq; iam tota ſtabat in Vrbe domus.
Vrbis opus domus una fuit, ſpatiumq; tenebat.
Quo breuius muris oppida multa tenent.
Hæc æquata ſolo eſt, nullo ſub nomine regni.
Sed quia luxuria uiſa nocere ſua eſt.

Vnde ex eâ uaſtitate diſtichon emiſſum.

alia noua ædificia ædificata. Plinius *ſcribit, ſe bis uidiſſe, Vrbem totã cingi duabus domibus, duorum* Principũ. C. Caligulæ, *&* Neronis. Hactenus de priſca Roma, nũc aũt de Martio Cãpo dicẽdũ eſt.

DE Campo Martio, *& eius ornamentis.*

CAMPI *olim in Vrbe præcipui fuerũt, Martius, Eſquilinus, Viminalis, Agrippæ, Codetanus, Bructanus, Lanatarius, Pecuarius, unus ultra* Tyberim, *extra numerum* Vaticanus, *qui &* Neronianus *dictus eſt. Sed omniũ maximus, & pulcherrimus, Martius, amplitudine ædificiorũ, & uiridarijs, ſatis conſpicuus, &* à Marte *cognominatus, q;* ei Deo *à maioribus conſecratus fuit.* Liuius, Ager, *inquit, Tarquiniorum, qui inter* Vrbem, *&* Tyberim, *iacet, nam cum cæteri* Campi Regis Tarquinij, *qui ob iuſtitiæ contemptũ, dictus eſt* Superbus, *poſt eius exilium datus ijs eſſet: qui agros non haberent, unus ager, qui erat inter* Vrbem, *&* Tyberim, Marti *fuit conſecratus,* Campus Martius *dictus, locus* Comitiorum *habendorũ, & bellicæ exercitationis certamini electus, ſed extra* Pomæriũ, *qui poſtea incluſus eſt mœnibus, propter diſsidia ciuilia, & exterorum hoſtium incurſiones, qui hanc planitiem aditu facilem ſemper diripiebant. Nam tempore libertatis, hæc planities habebatur, uſq; ad* Pontem Miluium. *Senatus ſæpenumero cogitauit mœnia ducenda, uſquè ad* Pontem.

Sed Haruſpices uetuêre, quòd fas non eſſet habere Comitia in Vrbe, huius rei meminit. M. Tullius *in* Epiſt. *ad* Atticũ. Belliſarius *aũt ambitum ad* Tyberim, *muro complexus omnẽ, muniuit, ut tradit* Procopius. De Campo Martio *ſatis multa*, Ouidius, Liuius, & Dionyſius, *qui ita ſcribit, Decretum conſilium, deinde bona omnia Tyrannorum ferentes in publicum Ciuibus omnibus expoſuerunt, ut, quicunq; ex eis caperent, quiſquis obtineret, agrumq; omnem, quantum illi poſſederant, his, qui nullã haberent ſortem, diuiſerunt. Vnum tantùm eapientes campum, qui inter Vrbem, &* Tyberim *iacet, quem ſacrum eſſe Marti antea decreuerunt, equis pratum, atq; iuuenibus ad bellicas exercitationes ludũ oportuniſſimum.* Hunc Campũ priuſquàm Marti *aſcribens ſibi Tarquinius ſeuerat.* Nam cum cætera *Tyrannorum bona, populo auferenda conceſſiſſent, ſed quod in* Campo *illo natum erat frumentum, aliud in æreis adhuc iacens, aliud in culmis, & quod iam tritum erat, auferre nemini permiſerunt, ſed ut execrabile, nec idoneum, quod in Aedes portaretur, iaciendum fũrcis in flumen eſſe decreuerunt, unde Inſula creuit* Tyberina, *unà cum* Romana *libertate, ibi orta.*

INSVLA TYBERINA.

IN *medijs* Tyberinis *fluctibus, aſsurgit* Inſula Tyberina, *quæ apud ueteres dicebatur*, Inſula

Iouis Lycaonij, quæ ex materia deiecta ex agro Tarquiniorum, creuit. Quam ita deſcribit Ouidius libro quinto Methamor.

Scinditur in geminas partes circumfluus amnis:
Inſula nomen habet, laterum quæ à parte duorum,
Porrigit æquales media tellure lacertos.

De qua Dionyſius, Extat hodie, inquit, eius rei, quæ de materia creuit, quæ in Campo Martio, diiecta erat, ex ſegete Regia, & in Tyberim proiecta, oblitaq; limo paulatim inſulam fecit: adeò firmam ſaxorum molibus, ut in ea fuerint porticus, & Templa. Nam tria illic olim erãt Templa, Iouis, Aeſculapij, & Fauni. Sed Inſula Aeſculapio ſacra, propter eius ſimulachrũ, ex Epidauro urbe, monitu Sibyllinorum Car. aduectum, unde formam eius nauis, qua deuectũ eſt, locus accepit: cuius prora, ubi fuit Templũ Fauni, fluctibus ceſſit, carina, & puppis integra manet, ubi olim fuit Aeſculapij Templum iunctum Iouis Delubro. Ouid. in Faſtis.

Accepit Phœbo, Nymphaq; Coronide natum,
Inſula diuidua, qua premit amnis aqua:
Iuppiter in parte eſt, cœpit locus unus utrumq;,
Iunctaq; ſunt magno Templa nepotis auo.

Liuius, In Inſula, inquit, Iouis Aedem C. Seruilius Duumuir, dedicauit, uota erat ſex annis ante Gallico bello, à L. Furio Purpurione Prætore, ab eodẽ Cõſule locata. Vitruuius libro. iiij. Proſtyli, inquit,

Exemplar eſt in Inſula Tyberina, in Aede Iouis, & Fauni, Ouidius in Faſtis.

Idibus agreſtis fumant Altaria Fauni,
Hic ubi diſcretas Inſula rumpit aquas.

Liuius. Cn. Domitius Oenobarbus, inquit, & C. Scribonius Aediles, multos pecuarios, ad populi iudiciũ adduxerũt, tres ex his damnati ſunt, & eorũ mulctatitia pecunia, Aedẽ in Inſula Fauni fecerũt. Fuit aũt Templũ Fauni, in capite ipſius Inſulæ, ubi Tyberis in duas partes diuiditur. Cuius hodie nullum apparet ueſtigium: nã Tyberinis fluctibus ceſſit. In ea Inſula exponebantur olim ægroti, quia Aeſculapius, cui conſecrata eſt, medicinæ Deus habetur: & ob hanc ſcientiam, in Deorum numerũ acceptus eſt, ut ſcribit Cor. Celſus. Erat in eadẽ Inſula, ad Aeſculapij Templum Noſocomiũ .i. ægrotorũ domiciliũ, quod Diuus Hieronymus, Villã languentium interpretatur, ubi ægrotantes curabantur. Vnde apud Ariſtophanem in Pluto. In Aede Aeſculapij inducuntur languẽtes, ut medelarum fomẽtis, refocillentur. Et apud Plautum in Curculione, inducitur Leno Cappadox Lienoſus, Iecoroſus, Pulmonarius, in Fano Aeſculapij incubans. Cuius ueſtigia, adhuc apparẽt, in hortis .S. Bartholomei: cuius propinqua Aedes á Gelaſio .ij. condita, uel inſtaurata, putatur. Viſitur adhuc ibi forma nauis ex Tyburtino lapide, ubi in latere reptantis ſerpentis

ſimulachrum

ſimulacrũ inſpicitur, qui Aeſculapij genius eſſe creditur. De quo ſatis multa Liuius, & Ouid. lib. vltimo Metha. & Plinius, Atqui, inquit, Anguis Aeſculapius, Epidauro, Romã aduectus eſt, uulgòq; paſcitur, & in domibus. Cœpiſſe igitur credo nauis formam, ubi iã tranſtra, ut reptanti ſerpẽte apparẽt. Adeò Viri illi excellentes, rerumq; ſtudioſi, uel naturã in artẽ redigẽre, uel artẽ in naturã. Sed iã ad Martiũ Campum, unde digreſsi ſumus, redeamus.

DE ornamentis Campi Martij.

VETERES illi Romani, inquit Strabo, neceſſarijs rebus magis intẽti, Vrbis pulcritudinẽ cõtempsẽre: Poſteri uerò inumerabilibus, & præclariſsimis impleuerũt inſignibus. Pompeius enim, & Diuus Cæſar, & Octauius, & eius filij, & familiares, & uxor, & ſoror cunctorum ſtudium ſimul, & impenſas ad præparãda decora, ſuperarũt. Maximã aũt partem Martius Cãpus habet præter natiuã campi uiriditatem, artis, & ſolertiæ. Exercitationes campi enim admirabilis magnitudo, accurules pariter curſus, & alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat, nec tam multis pilam, circulum, paleſtram exercitatione tractantibus, aliqua incũbentium ſimul opera, Quid perennes ſolo herbas? Coronatosq; ad fluminis alueum colles? Scœnicarum oſtẽtatio picturarum eius generis ſpectacula præſtant, ut difficulter, & inuitus abſcedas.

Huic proximus Campo, & alter adiacet minor cãpus: cuius meminit Catullus, cum inquit. Si me quæſieris minore Campo: Tum innumerabiles circum circa Porticus, Horti numeroſi. Theatra tria ſimul, ſimul & Amphitheatrum: Templa magnificentiſsima intereſſe contigua, ut quaſi aliud agentia. Reliquam Vrbis uetuſtatem oſtentare, uideantur. Et præterea cũ locum iſtum, religioſiſsimum eſſe cogitaſſent, Clariſsimorum uirorum, & fœminarum monumenta in eo conſtruxerunt, Cuius Cãpi ornamẽta, ſcribit etiã abũdè Martial.

Auguſti Mauſoleum.

Commemoratione dignum eſt, quòd Mauſoleum appellatur excelſis fundatum molibus, lapide niueo, & perpetuæ uiriditatis arboribus, coopertum, in ſummum uſq; uerticem cubitorum CCL. ad fluminis ripam aggeratũ. In ſummo autẽ poſitum eſt ſimulachrum Auguſti, ex ære: ſub aggere ipſo ſunt eius loculi, & cognatorum, & neceſſariorũ, à tergo uerò locus eſt mirifica contines ambulachra. In medio aũt Cãpi ſpatio buſti extat ambitus, & hic ipſo niueo perfectus lapide, ferreos in circuitu cancellos habens: & plantatas præ ſe ferens populos. Mauſoleum primum ſepulchrum Mauſoli Regis, ab Artemiſia eius uxore extructũ. Ad huius poſtea ſimilitudinem, Auguſtus ſepulchrũ

ſibi in

ſibi in Campo Martio, erexit. Addidit præterea Porticus pedum mille, & Hortos, & Nemora, miræ pulchritudinis. Suetonius in Auguſti funere. Reliquias, inquit, Mauſoleo condiderunt, id opus inter Flamminiā Viam, ripamq; Tyberis, ſexto ſuo Conſulatu, extruxit. Virgilius libro. 6. Aeneïd. in Marcelli funere.

Quantos ille uirum magnam Mauortis ad Vrbē,
Campus aget gemitus, uel quæ Tyberinæ uidebis
Funera, cum tumulum præterlabêre recentem.

Cuius etiam loci meminit Caſsiodorus in Epiſtolis. Ipſius autem Mauſolei, extant hodie magnæ ruinæ, iuxta Templū, nunc S. Rocchi, ante hos annos ex ære collato, excitatum. Molesq; ipſa ſphæricam habet formam, reticulato opere circumquaq; extructa, ubi multa ex profunda tellure marmora erui uidimus, inter quæ breue quoddā Epitaphiū cuiuſdam liberti Auguſti à Marmoribus, uidelicet.

D. M.
VLPIO MARTIALI AVGVSTI
LIBERTO A MARMORIBVS.

Erat olim in eo ambitu (ut ſupra dictum eſt) nemus populeum, unde poſtea Portam, nunc Populi, & propinquum, Sanctæ Mariæ de Populo, Templum, nomen accepiſſe crediderim, niſi locus, à populi frequentia dicatur. Qui hodie totus occupatus eſt domibus, uſq; ad ripam Tyberis, ubi domorum Inſulæ

priſco more,& uiæ regularibus funiculis ad amuſſim directæ,ſed ea præcipuè,quæ nuper deſignata eſt,à Templo Populi,uſq; in centrum nunc Vrbis. quæ Regio in angulo Martij Campi coarctata, quaſi noua aduentitiorũ colonia,deducta ex Ciſalpina potiſſimum Gallia,& Illiria, unde modò Lombardia,modò Sclauonia,ab incolis nuncupatur, qui locus factus eſt celebrior, ob imaginem Diuæ Virginis Deiparæ, quæ nuperrimè in quadam fumoſa proſeuca in proximis mœnibus, iuxta Tyberim,coli, frequentariq; cœpta eſt , proximo Iubilei anno. M. D. XXV. Die.XX.Iunij.

DE antiquo Horologio Campi Martij.

IN parte Martij Campi,ubi nunc eſt Templum S.Laurentij in Lucina,in Capella noua Capellanorum,fuit olim Baſis illa nominatiſſima,& Horologium ſuperioribus annis effoſſum, quod habebat ſeptem gradus circum,& lineas diſtinctas,metallo inaurato,& ſolum Campi erat, ex lapide amplo quadrato, & habebat lineas eaſdem, & in angulo quatuor uenti erant,ex opere muſiuo,cum inſcriptione. BOREAS SPIRAT.

DE Septis Campi Martij.

SEPTA generali uocabulo dicũtur, loca munita,& quædam ſepimenta uallata,quibus animalia continẽ

malia continentur. Virgilius in Bucolicis.

Quamuis multa meis exiret uictima Septis.

Vnde quadam ſimilitudine loca in Campo Martio tabulis,ſiue lignis incluſa, dicta ſunt,in quibus ſtãs Populus Romanus,ſuffragia ferre conſueuerat.

Martialis ita inquit.

Inſeptis Mamurra diu multumq́; rogatus.

Dicuntur & Ouilia. Lucanus.

Et miſeræ maculauit Ouilia Romæ.

Sed Lucanus non de Septis(ut creditur)ſed de Villa Publica intellexit, ubi.iiij. millia deditorum cæſa dicuntur,autore Sylla.Erant enim Septa,locus lignis(ut ſupra dictũ eſt) incluſus,ad creandos Magiſtratus deputatꝰ.Eaq́; fuiſſe,ſcribit Liuius,iuxta Viam Flamminiam,& Viã Fornicatam.Satis conſtat,locum fuiſſe in eo ambitu,ubi nunc eſt Colũna Cochlidis Antonini Pij, iuxta montem Citatorũ, unde nomen accepit.Suetonius in Cæſare,Cunctatum,inquit,utrum ne in Martio Campo,per Comitia, & tribus ad ſuffragia uocantem patribus diuiſis è ponte deijcerent, atq; exceptum trucidarent,an in Sacra Via,an in aditu Theatri Pompeij adorierentur. Quem ſuffragiorum morem Auguſtus ſuſtulit; ut ſcribit Tacitus,cũ inquit, Comitia prius è Cãpo ad patres trãſlata ſunt ab Auguſto. Sueto.item, Comitiorũ quoq; ius priſtinũ reduxit,

atq; triplici pœna coërcito ambitu, & ipſe ſuffragium in Tribubus ferebat, ſicut unus ex populo; quæ diu intermiſſa, ab Hadriano Imp. demum reuocata fuiſſe ſcribit Spartianus. In hunc locum ex p̄pinquo colle Hortulorum deſcendebant Candidati, qui Magiſtratus petituri erant. Cicero ad Atticum, Rem, inquit, glorioſam, marmorea ſumus, & Septa facturi. Eaq; cingemus excelſa Porticu, ut mille paſſuum cōficiatur, ideſt, Porticus milliaria, Simul adiungetur huic operi Villa Publica, quod nec ipſe Cicero, nec alius fecit, bello Ciuili impediti. Fuit præterea iuxta Septa, Templum Neptunni cum Porticu pulcherrima, ut ſcribit Dionyſius, quē locum M. Agrippa, multis ornamentis decorauit. Fuerunt, & Septa Agrippina, quorum meminit Lāpridius his uerbis, Inſtituerat Alexander Seuerus, Baſilicam Alexandrinam, inter Campum Martiū, & Septa Agrippina. Fuit & Campus Agrippæ, in regione Viæ Latæ, ſub Quirinali, & fortaßè ibidem ea Septa. Fuerunt item Septa Trigaria, in regione Circi Flamminij, de quibus Plinius libro ultimo. Ne equos quidem in Trigarijs præferri ullis uernaculis, animaduerto.

DE Templo Iſidis, iuxta Septa Campi Martij.

SATIS conſtat Templum Iſidis fuiſſe olim iuxta Septa Campi Martij, ut ſcribit Iuuenal.

A Meroë

A Meroë portabit aquas, ut ſpargat in ædem
Iſidis antiquo, quæ proxima ſurgit Ouili.

Quidam ſcribunt, Templum Iſidis fuiſſe, ubi nũc eſt Eccleſia .S. Mariæ in Via lata, ſed non cogruit carmini Iuuenalis, quoniam multùm diſtaret ab ipſis Septis quæ erant olim in eo ambitu, ubi nunc ſurgit Columna Cochlidis Antonini Pij, ut ſupra dictum eſt. Nec deſunt qui ſcribant, Templum Iſidis fuiſſe, ubi nunc eſt Aedes .S. Mariæ in Aquiro, Extant adhuc in propinquo Templi Hortulo, Columnæ quædam erectæ, ut ſupra diximus, quod magis congruet Iuuenalis carmini. Fuit autem Iſis in magna ueneratione, & eius ſacra, ex Aegypto aduecta. Vnde Lucanus.

Nos in Templa tuam Romana recepimus Iſin,
Semideosq; canes, & ſiſtra iubentia luctus.

Lampridius, in Comodo Ant. Imp. Sacra, inquit, Iſidis ita coluit, ut & caput raderet, Iſiacos uerò pineis uſq; ad perniciem pectus tundere iubebat, Cũ Anubin portaret capita Iſiacorum grauiter tundebat ore ſimulachri. Ioſephus .xx. antiquitatum Iudæorum, tradit, Templum Iſidis funditus euerſum eſſe Romæ, iubente Tyberio, Statuam Iſidis in Tyberim deiectam, Sacerdotes Iſiacos in cruce ſublatos, ob ſcelus, quo matronã adulterio, tanquam Deo Anubidi proſtrauerũt. Nam in Templo Iſidis multa fiebant lenocinia. Vnde Ouidius de Arte.

Neu fuge Niliacæ Memphitica ſacra iuuencæ.
Multas illa facit, quod fuit ipſa Ioui.

Iuuenalis item.

Aut expectatur in hortis,
Aut apud Iſiacæ potius ſacraria lenæ.

Idem præterea Ioſephus de bello, & triumpho Iudaico, ita tradit, Veſpaſianos, qui in Iſidis Templo nocte quieuerant, ad Octauianas deambulationes trãſiuiſſe, ubi eos Senatus, & honorati Equites præſtolabantur, Dionyſius de Templo Serapis, & Iſidis, ita tradit, Ignis Diuinitus potiùs quàm ab homine Romæ excitatus, eamq; depopulatus, & Serapis, & Iſidis Templum, & Septa, Neptunni Aedẽ, Thermas Agrippæ, Pantheon, Diribitoriũ Balbi, Theatrum Pompeij, Porticum Octauiæ, Domum cum Bibliotheca Iouis Capitolini, cum Aedibus, & Sacellis coniunctis, conflagraſſe. Colebatur autẽ Iſis unà cũ Oſiride uiro, qui, & Serapis dictus eſt. Tria fuiſſe olim in Vrbe Iſidis præcipua Templa inuenio, unum de quo nunc agimus. Alterum in ſumma Via Sacra in Emporio, ut ſupra dictũ eſt. Tertiũ Iſidis Antenodoricæ, in regione Piſcinæ publicæ, ad caput Viæ Nouæ, ab Antonino Baſsiano conditum, iuxta ipſius Thermas, de quo Spartianus, Sacra. inquit, Iſidis primùm per hunc, Romam delata, & Templa magnifica ei Deæ fecit. Vbi ante hos annos, fragmenta quædã marmorea, eruta, cum inſcri

cum inſcriptionẽ interciſa, & mutilata, huiuſmodi. SAECVLO FOELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. In altero fragmẽto ſic PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. Fuit præterea Iſis patritia, in regione Eſqlina, ut ſcribit P. Victor. Fuit itẽ in regione IX. Circi Flam. Iseũ, & Serapeũ, quæ erãt loca publica, alterum ab Iſide, alterum à Serapide dictum. Ea fuiſſe creduntur, iuxta Arcũ nunc Cãpiliani, ſub proxima Aede S. Stephani, cognomẽto Caci: ubi nuperrimè Nili flu. marmoreum, miræ magnitudinis, ſimulachrum, effoſſum uidimus, & in eodem marmore, ranarum, & lacertorum, parua quædam ſigna, quæ, Batracos, & Scauros, operis ſtructores, ita illa uocabantur, cælauerunt, ea tantùm mercede contenti ipſorum, ut eiuſmodi reptilia ſua nomina exprimentia, ſcalperentur. Lampr. in Alexandro Seuero, Iſeum, & Serapeum, inquit, decenter ornauit, additis ſignis Deliacis, & omnibus myſticis à Delo Inſula, ubi laudatiſſima fiebãt, authore Plinio. Præterea Muſeũ, Iſeum, & Serapeum, publica Alexandreæ auditoria erant, & Ae

des à Muſis,& Serapi,& Iſide,dicta.In eodem ambitu,multa etiã marmorũ fragmẽta effoſſa,ubi & Tyberis ſimulachrũ cum pueris Romulo,& Remo conditoris Vrbis nutricis lupæ ubera ſugẽtibus,& utrũq; ſimulachrũ,& Nili,& Tyberis in Vaticanũ delatũ eſt. Nec deſunt qui uelint hoc in loco fuiſſe olim porticũ Octauiæ, ſed ueriſimile non eſt cũ ea Porticus fuerit iuxta Theatrum Marcelli,ut ſupra dictum eſt.

De Templo Mineruæ Chalcidicæ.

FVIT & Templũ Mineruæ Calcidicæ,cuius adhuc extãt ueſtigia in ꝓximo Cœnobio fratrũ.S.Mariæ ſupra Mineruã,unde cognomentũ locus ſortitus eſt.Extãt aũt undiq; eius Templi parietes quadratæ,& oblõgæ formæ,ſine tecto,Erat.n. Templũ non magnũ teſtudinatum incruſtatũ,multiſq; ornamẽtis decoratũ.Viſitur adhuc eius forma in hortis fratrũ prædicatorũ.S.Dominici,per multos hactenus annos incultũ,ac deformatũ, & nulli rerũ uſui,ſeruiens niſi imũditijs.Nũc uerò ibi cellulæ fratrũ extructæ,ueteribuſq; ſuperadditæ opera,& impẽſa Clemen.vij.Quod Templũ Põpeius Magnus cõdidit,& in eo triumphalia dedicauit:ut ſcribit Plinius lib.vij.Nat.Hiſt. cũ inquit, Toties Imperator,antequàm miles,poſtea ad tot maria,& deinde Solis ad ortus miſſus hos retulit titulos,more ſacris carminibus uincentiũ,neq; ipſi coronãtur

ſed patrias

ſed patrias ſuas coronăt, Hos ergò honores Vrbi tribuit in delubro Mineruæ,quod ex manubijs dicabat.Cn.Pompeius Magnus Imp.bello.xxx.annorū confecto, fuſis,fugatiſq;,occiſis,& in deditionē acceptis hominum centies uicies ſemel: lxxxiij. millibus,depreßis, aut captis nauibus.DCCCLV. oppidis,caſtellis,mille quingētis.xxxviij.in fidem acceptis.Terris à Mæotis lacu ad Rubrum Mare ſubactis, meritò Mineruæ hoc breuiarium eius ab Oriente.Triumphum uerò,cum Oram maritimam à prædonibus, & Imperium Populi Romani reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria,Scythis,Iudæis,Albanis,Iberia, Inſula Creta, Baſternis, & ſuper hæc Mythridate, & Tigrane,triumphauit.

DE Templo,quod Pantheon prius dicebatur,nunc.S.Maria Rotunda.

EXTAT hodie Templum propè integrū,ab antiquis Pantheon nuncupatū mira altitudine, ſpatioſis molibus fornicatum, ſphærica forma, & ueteri ſtructura,Symētria, ac diametro cōcinnatum,ſicut etiam hodie apparet,unde ea Aedes.S. Maria Rotunda, à Iunioribus dicta eſt. Inter uetuſta Vrbis ædificia, ſatis conſpcuū Templum, quod Agrippa ſtruxit,teſte Plinio.

Nec deſunt, qui aſſerant, non ab Agrippa, *ſed Auguſto antea conditum* Templum, *Porticum uerò ab* Agrippa *poſtea ſuperadditam.* Sed Plinius lib. XXXVI. Nat. Hiſtoriæ, *ab* Agrippa *factum aſſerit, cum inquit,* Pantheon Ioui Vltori, *ab* Agrippa *factum.* Itẽ Agrippæ Pantheon decorauit Diogenes, Athenienſis, *&* Carſacides, Q*uinimmò &* in *nomiſmatibus* Agrippæ, *ſatis* expreſſa, *&* Templi, *&* Porticus *forma apparet, &* in Frontiſpicio Cubitales *literæ, titulum oſtendunt,* videlicet.

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM FECIT.

Q*ui in reſtauratione eius, ſemper idem inſtauratus eſt.* Nam *&* ab Hadriano Imperatore, *reſtitutum opus, ut ſcribit* Spartianus: Deinde ab Septimio Seuero, *&*. M. Aurelio Antonino, *ut minores literæ infra oſtendunt,* videlicet.

IMP. L. CAES. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS ADIABENICVS PARTHICVS PONTIF. MAXIMVS TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FOELIX AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEON VETVSTA-

te corruptum

TE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Dictum Pantheon, ut ſcribit Dionyſius, ſiue quòd matri Deûm, atq; omnibus Dijs, ſacrum eſſet, ſiue quòd Mundi formam haberet, qui propterea Pantheon appellandũ cenſet. Nam cum Agrippa illud abſoluiſſet, uoluit Auguſto dedicare, ſed ille reſpuit dedicatumq; eſt in honorem Martis, & Veneris, & eorum ſtatuæ præcipuæ illic locatæ, inter quas & Deorum omnium ſtatunculæ, & in pronao Templi, à dextris, & ſiniſtris, ſimulachra Auguſti, & Agrippæ. Fuiſſeq; in eo Templo, ſcribit etiam Macrobius in Saturnalibus, Simulachrum Martis, & Veneris, & vnionem miræ magnitudinis, & taxationis, quem Cleopatra in auribus gerebat, cuius magnam partem, per acetum conſumpſerat in conuiuio, quo. M. Antonium, ſumptibus ſuperare contendebat, quæ nno hauſtu, centies Seſtertiũ, ebibit, ut ſcribit Plinius libro decimo. Sed qui ſuperfuit, uicta Regina capta Aegypto, Romã delatus, diſſectusq; eſt, & factæ ex una margaritæ duæ, poſitæ Simulachro Veneris mõſtruoſæ magnitudinis, in Templo, quod Pantheon dicitur, Ioui Vltori dedicatũ, ut ſupra dictũ eſt. Extant Templi Portæ æreæ, miræ magnitudinis, uetuſtate conquaſſatæ, ueteri ſtructura ſatis olim exornatæ, cum æreïs, ſupra ipſam Portam, cancellis, Templumq; ipſum

Plinius,Siracuſana,inquit, ſunt in Pantheo capita columnarum à .M. Agrippa poſita, In columnis Templi eius opera, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci, minùs celebrata. In honore eſt eo Templo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificant uictima, humi ſtans ante aditum Templi Agnationes ſitæ. Extat adhuc eius Templi concamerata teſtudo,miro artificio laqueata, & in ſummo uertice ſphæricum foramen,unde liberum cœli lumen admittitur.Verùm ne ſua mole extructa rotunditas grauaretur, uacui circumquaq; ſpecus ab imo ad ſummum uſq; relicti ſunt.Marmorata intus tota Aedes, aut incruſtata,exterius uerò tectorio illita,à fronte uerò æreis laminis argento,auroq; illitis,ut adhuc ſigna apparent. Altitudo interior latitudini ex diametro æqualis habetur.In medio Templo extat Impluuium ad excipiendos ſuperioris foraminis decidentes imbres.Ne credant ſobrij Anicularum fabellã, quæ uulgò circumfertur de hoc Templo, quòd à Cacodæmone fuerit conditũ, cũ ſatis conſtet ipsũ à.M. Agrippa Auguſti genero fuiſſe extructũ, ut ſuperius dictum eſt.Tectum uerò,quod nunc ex chartis plumbeis,ante hos annos à Nicolao.v.inſtauratum,argenteis laminis apud ueteres coopertum dicitur

tum dicitur, quas Conſtantinus *.iij.* Heraclij Nepos *Romam ueniens, ſuſtulit,* Is *quinta poſtquàm in* Vr*bem ingreſſus eſt die, ad direptionem conuerſus,* Omnes *ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatum* Vrbis, *omniaq;* Eccleſiarum *ornamenta paulò decentiora diſtrahit, & nauibus, ad id præparatis, imponit.* Pluſq; *ipſe ſeptem diebus,* Vrbi *detraxit, quàm* Barbari *ante ducentis quinquaginta octo annis.* Nam *Syracuſas ea ornamenta detulerat, ubi dolo* Mezentij, *dum in* Balneis *libidini uacaret, interfectus.*

Eò *propterea ex omnibus* Prouincijs Romanis, *profecti milites, ad oprimendum* Mezentium. Quo *ſublato, cum omnes paßim ſuperuenientes, cum magna claſſe* Saraceni, & Syracuſas, & *totam* Inſulam, *occupauerunt.* Vnde *poſtea onuſti præda,* Alexandriam *redeuntes,* Vrbis *quoquè* Romæ *ornamenta, ſecum detulêre.* Quæ Conſtantinus Syracuſas *deuexerat, eo animo, ut inde* Conſtantinopolim *traijceret.*

Pantheon *autem* Bonifacius Quartus, *patria* Marſus. *à* Phoca Imperatore, *obtinuit, conſecrauitq; in honorem* Diuæ Mariæ Virginis Deiparæ, & *omnium* Martyrum Chriſti, *eiectis primùm* Gentium Simulachris, *luſtratoq;* Templo, *unde poſtea* Virgo *ad* Martyres *dicta eſt.*

Ipſum uerò Pantheon, haud dubiè, cætera Vrbis templa, magnitudine lapidum nitore, & priſcis ornamentis ſuperat. Ad quod Virgilius libro primò Aeneïd. alludere uidetur, cum Iunonis illud Carthaginenſe, deſcribit. Notandum hoc in loco, Omnia Templa apud ueteres in ſublimi condita, gradibus ſeptem aſcendi, atq; unum tantùm habere aditum, ex quo deprehendi poteſt, quantum ruinæ creuerũt Romæ. Nã Pantheon totidẽ gradibꝰ prius aſcendebatur, quod nunc deſcenditur, ut ſuperioribus annis experimentum uidimus, effoſſa ante Templi aditum, area quadrato laſpide, Tyburtino ſtrata. Extat hodie Templi Protyrion, ideſt locus ante portam. Extructa Porticus columnis ingentibus, eiuſq; tectum æreis trabibus inauratis, canalium modò compactis. Columnæ uerò quibus attollitur, multis ante ſæculis, ſordidiſſimis diuerſorum quæſtuum tabernis, quibus obſidebantur, occultæ, opera, & impenſa Eugenij quarti, emundatæ, in priorem nitorẽ redactæ, mirabilis ædificij pulchritudinem oſtendunt. Noſtra uerò memoria, ſublatis quibuſdam caſulis, & eiectis inde ruderibus, & immunditijs, quibus omnia oppleta, opertaq; erant. Ipſumq́; Panthœon in Inſulam redactum, undiq; peruium, ac propè circumquaq; abſolutum. Eminet hodie ante Templi aditum, ex priſcis ornamentis, duo pari forma leones, ex marmaridum lapide ſub

nigro ſuis

nigro ſuis baſibus collocati, cum Hieroglyphicis notis, inter porphyrethica labra, è proximis. M. Agrippæ, & Neronis (ut creditur) Thermis, poſt ruinas ibi collocata.

DE Templo boni Euentus.

BONI Euentus Templum, ſatis cõſtat, fuiſſe iuxta Pantheon, ſed quo in loco, diu dubitatum eſt. Verùm cum illud ego curioſiùs inueſtigarem, ſubitò eius Templi quadrata, atq; oblonga, adhuc integra forma inter ruinas, occurrit, Magiſtris uiarum excitantibus nouam illic uiam, à platea, nunc Sancti Euſtachij, uſq; in plateam Mineruæ peragẽdam inter proximum Pantheon, & amplißimas, quas nunc à fundamẽtis excitat ædes, & palatium, magnificus uir, ac prædiues. D. Marius Peruſchus, Fiſci procurator, qui per mediam Boni Euentus Templi longitudinem eiecit fundamenta, reliqua uerò pars occupatur uia, de qua ſupra dictum eſt. Apparent adhuc illic laquearium ſigna, quos ſtucchos uocant, ſicut in Pantheo, & Hyperſtylia columnarum, quæ iuſſu nuper Nicolai quinti in Vaticanum delata ſunt. Colitur autem Euentus ut omnia nobis eueniat proſperè, & fœliciter. M. Varro de re ruſtica, ad Fundaniam Vxorem ita inquit, Nec non precor Lympham, & Bonum Euentum, quoniam ſine aqua, omnis arida eſt agricultura. Boni Euentus Simulachrũ, ſpecies erat pauperis

atq; triplici pœna coërcito ambitu, & ipſe ſuffragium in Tribubus ferebat, ſicut unus ex populo; quæ diu intermiſſa, ab Hadriano Imp. demum reuocata fuiſſe ſcribit Spartianus. In hunc locum ex ꝓpinquo colle Hortulorum deſcendebant Candidati, qui Magiſtratus petituri erant. Cicero ad Atticum, Rem, inquit, glorioſam, marmorea ſumus, & Septa facturi. Eaq; cingemus excelſa Porticu, ut mille paſſuum cõficiatur, ideſt, Porticus milliaria, Simul adiungetur huic operi Villa Publica, quod nec ipſe Cicero, nec alius fecit, bello Ciuili impediti. Fuit præterea iuxta Septa, Templum Neptunni cum Porticu pulcherrima, ut ſcribit Dionyſius, quẽ locum. M. Agrippa, multis ornamentis decorauit. Fuerunt, & Septa Agrippina, quorum meminit Lãpridius his uerbis, Inſtituerat Alexander Seuerus, Baſilicam Alexandrinam, inter Campum Martiũ, & Septa Agrippina. Fuit & Campus Agrippæ, in regione Viæ Latæ, ſub Quirinali, & fortaſſè ibidem ea Septa. Fuerunt item Septa Trigaria, in regione Circi Flamminij, de quibus Plinius libro ultimo. Ne equos quidem in Trigarijs præferri ullis uernaculis, animaduerto.

DE Templo Iſidis, iuxta Septa Campi Martij.

SATIS conſtat Templum Iſidis fuiſſe olim iuxta Septa Campi Martij, ut ſcribit Iuuenal.

A Meroë

A Meroë portabit aquas, ut ſpargat in ædem
Iſidis antiquo, quæ proxima ſurgit Ouili.

Quidam ſcribunt, Templum Iſidis fuiſſe, ubi nūc eſt Eccleſia S. Mariæ in Via lata, ſed non cogruit carmini Iuuenalis, quoniam multùm diſtaret ab ipſis Septis quæ erant olim in eo ambitu, ubi nunc ſurgit Columna Cochlidis Antonini Pij, ut ſupra dictum eſt. Nec deſunt qui ſcribant, Templum Iſidis fuiſſe, ubi nunc eſt Aedes S. Mariæ in Aquiro, Extant adhuc in propinquo Templi Hortulo, Columnæ quædam erectæ, ut ſupra diximus, quod magis congruet Iuuenalis carmini. Fuit autem Isis in magna ueneratione, & eius ſacra, ex Aegypto aduecta. Vnde Lucanus.

Nos in Templa tuam Romana recepimus Iſin,
Semideoſq; canes, & ſiſtra iubentta luctus.

Lampridius, in Comodo Ant. Imp. Sacra, inquit, Iſidis ita coluit, ut & caput raderet, Iſiacos uerò pineis uſq; ad perniciem pectus tundere iubebat, Cū Anubin portaret capita Iſiacorum grauiter tundebat ore ſimulachri. Ioſephus xx antiquitatum Iudæorum, tradit, Templum Iſidis funditus euerſum eſſe Romæ, iubente Tyberio, Statuam Isidis in Tyberim deiectam, Sacerdotes Iſiacos in cruce ſublatos, ob ſcelus, quo matronā adulterio, tanquam Deo Anubidi proſtrauerūt. Nam in Templo Iſidis multa fiebant lenocinia. Vnde Ouidius de Arte.

Neu fuge Niliacæ Memphitica ſacra iuuencæ.
Multas illa facit, quod fuit ipſa Ioui.

Iuuenalis item.

Aut expectatur in hortis,
Aut apud Iſiacæ potius ſacraria lenæ.

Idem præterea Ioſephus *de bello, & triumpho Iudaico, ita tradit,* Veſpaſianos, *qui in Iſidis* Templo *nocte quieuerant, ad* Octauianas *deambulationes trãſiuiſſe, ubi eos* Senatus, *&* honorati Equites *præſtolabantur,* Dionyſius de Templo Serapis, *& Iſidis, ita tradit,* Ignis Diuinitus *potius quàm ab homine* Romæ *excitatus, eamq; depopulatus, & Serapis, & Iſidis* Templum, *&* Septa, Neptunni Aedẽ, Thermas Agrippæ, Pantheon, Diribitoriũ Balbi, Theatrum Pompeij, Porticum *Octauiæ,* Domum *cum* Bibliotheca Iouis Capitolini, *cum* Aedibus, *&* Sacellis *coniunctis, conflagraſſe.* Colebatur *autẽ* Iſis *unà cũ* Oſiride *uiro, qui, &* Serapis *dictus eſt.* Tria *fuiſſe olim in* Vrbe Iſidis *præcipua* Templa *inuenio, unum de quo nunc agimus. Alterum in ſumma* Via Sacra *in* Emporio, *ut ſupra dictũ eſt.* Tertiũ Isidis Antenodoricæ, *in regione* Piſcinæ *publicæ, ad caput* Viæ Nouæ, *ab* Antonino Baſſiano *conditum, iuxta ipſius* Thermas, *de quo* Spartianus, Sacra *inquit,* Iſidis *primùm per hunc,* Romam *delata, &* Templa *magnifica ei* Deæ *fecit.* Vbi *ante hos annos, fragmenta quædã marmorea, eruta,*

cum inſcri

cum inſcriptionẽ interciſa, & mutilata, huiuſmodi. SAECVLO FOELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. In altero fragmẽto ſic PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. Fuit prætereà Iſis patritia, in regione Eſqlina, ut ſcribit P. Victor. Fuit itẽ in regione IX. Circi Flam. Iseũ, & Serapeũ, quæ erãt loca publica, alterum ab Iſide, alterum à Serapide dictum. Ea fuiſſe creduntur, iuxta Arcũ nunc Campiliani, ſub proxima Aede S. Stephani, cognomẽto Caci: ubi nuperrimè Nili flu. marmoreum, miræ magnitudinis, ſimulachrum, effoſſum uidimus, & in eodem marmore, ranarum, & lacertorum, parua quædam ſigna, quæ, Batracos, & Scauros, operis ſtructores, ita illa uocabantur, cælauerunt, ea tantùm mercede contenti ipſorum, ut eiuſmodi reptilia ſua nomina exprimentia, ſcalperentur. Lampr. in Alexandro Seuero, Iſeum, & Serapeum, inquit, decenter ornauit, additis ſignis Deliacis, & omnibus myſticis à Delo Inſula, ubi laudatiſsima fiebãt, authore Plinio. Prætereà Muſeũ, Iſeum, & Serapeum, publica Alexandreæ auditoria erant, & Ae

des à Muſis, & Serapi, & Iſide, dicta. In eodem ambitu, multa etiã marmorũ fragmẽta effoſſa, ubi & Tyberis ſimulachrũ cum pueris Romulo, & Remo conditoris Vrbis nutricis lupæ ubera ſugẽtibus, & utrũq; ſimulachrũ, & Nili, & Tyberis in Vaticanũ delatũ eſt. Nec deſunt qui uelint hoc in loco fuiſſe olim porticũ Octauiæ, ſed ueriſimile non eſt cũ ea Porticus fuerit iuxta Theatrum Marcelli, ut ſupra dictum eſt.

De Templo Mineruæ Chalcidicæ.

FVIT & Templũ Mineruæ Calcidicæ, cuius adhuc extãt ueſtigia in ꝓximo Cœnobio fratrũ. S. Mariæ ſupra Mineruã, unde cognomentũ locus ſortitus eſt. Extãt aũt undiq; eius Templi parietes quadratæ, & oblõgæ formæ, ſine tecto, Erat.n. Templũ non magnũ teſtudinatum incruſtatũ, multiſq; ornamẽtis decoratũ. Viſitur adhuc eius forma in hortis fratrũ prædicatorũ. S. Dominici, per multos hactenus annos incultũ, ac deformatũ, & nulli rerũ uſui, ſeruiens niſi imũditijs. Nũc uerò ibi cellulæ fratrũ extructæ, ueteribuſq; ſuperadditæ opera, & impẽſa Clemen. vij. Quod Templũ Põpeius Magnus cõdidit, & in eo triumphalia dedicauit: ut ſcribit Plinius lib. vij. Nat. Hiſt. cũ inquit, Toties Imperator, antequàm miles, poſtea ad tot maria, & deinde Solis ad ortus miſſus hos retulit titulos, more ſacris carminibus uincentiũ, neq; ipſi coronãtur

ſed patrias ſuas coronãt, Hos ergò honores Vrbi tribuit in delubro Mineruæ, quod ex manubijs dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello. xxx. annorũ confecto, fuſis, fugatiſq;, occiſis, & in deditionẽ acceptis hominum centies uicies ſemel: lxxxiij. millibus, depreſsis, aut captis nauibus. DCCCLV. oppidis, caſtellis, mille quingẽtis. xxxviij. in fidem acceptis. Terris à Mæotis lacu ad Rubrum Mare ſubactis, meritò Mineruæ hoc breuiarium eius ab Oriente. Triumphum uerò, cum Oram maritimam à prædonibus, & Imperium Populi Romani reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, Inſula Creta, Baſternis, & ſuper hæc Mythridate, & Tigrane, triumphauit.

DE Templo, quod Pantheon prius dicebatur, nunc. S. Maria Rotunda.

EXTAT hodie Templum propè integrũ, ab antiquis Pantheon nuncupatũ mira altitudine, ſpatioſis molibus fornicatum, ſphærica forma, & ueteri ſtructura, Symẽtria, ac diametro cõcinnatum, ſicut etiam hodie apparet, unde ea Aedes. S. Maria Rotunda, à Iunioribus dicta eſt. Inter uetuſta Vrbis ædificia, ſatis conſpcuũ Templum, quod Agrippa ſtruxit, teſte Plinio.

Nec deſunt, qui aſſerant, non ab Agrippa, ſed Auguſto antea conditum Templum, Porticum uerò ab Agrippa poſtea ſuperadditam. Sed Plinius lib. XXXVI. Nat. Hiſtoriæ. ab Agrippa factum aſſerit, cum inquit, Pantheon Ioui Vltori, ab Agrippa factum. Itē Agrippæ Pantheon decorauit Diogenes, Athenienſis, & Carſacides, Quinimmò & in nomiſmatibus Agrippæ, ſatis expreſſa, & Templi, & Porticus forma apparet, & in Frontiſpicio Cubitales literæ, titulum oſtendunt, videlicet.

M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM FECIT.

Qui in reſtauratione eius, ſemper idem inſtaurauratus eſt. Nam & ab Hadriano Imperatore, reſtitutum opus, ut ſcribit Spartianus: Deinde ab Septimio Seuero, & M. Aurelio Antonino, ut minores literæ infra oſtendunt, videlicet.

IMP. L. CAES. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS ADIABENICVS PARTHICVS PONTIF. MAXIMVS TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FOELIX AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEON VETVSTA-

te corruptum

TE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Dictum Pantheon, ut ſcribit Dionyſius, ſiue quòd matri Deûm, atq; omnibus Dijs, ſacrum eſſet, ſiue quòd Mundi formam haberet, qui propterea Pantheon appellandũ cenſet. Nam cum Agrippa illud abſoluiſſet, uoluit Auguſto dedicare, ſed ille reſpuit dedicatumq; eſt in honorem Martis, & Veneris, & eorum ſtatuæ præcipuæ illic locatæ, inter quas & Deorum omnium ſtatunculæ, & in pronao Templi, à dextris, & ſiniſtris, ſimulachra Auguſti, & Agrippæ. Fuiſſeq; in eo Templo, ſcribit etiam Macrobius in Saturnalibus, Simulachrum Martis, & Veneris, & vnionem miræ magnitudinis, & taxationis, quem Cleopatra in auribus gerebat, cuius magnam partem, per acetum conſumpſerat in conuiuio, quo M. Antonium, ſumptibus ſuperare contendebat, quæ nno hauſtu, centies Seſtertiũ, ebibit, ut ſcribit Plinius libro decimo. Sed qui ſuperfuit, uicta Regina capta Aegypto, Romã delatus, diſſectusq; eſt, & factæ ex una margarita duæ, poſitæ Simulachro Veneris mõſtruoſæ magnitudinis, in Templo, quod Pantheon dicitur. Ioui Vltori dedicatũ, ut ſupra dictũ eſt. Extant Templi Portæ æreæ, miræ magnitudinis, uetuſtate conquaſſatæ, ueteri ſtructura ſatis olim exornatæ, cum æreis, ſupra ipſam Portam, cancellis, Templumq; ipſum

Plinius, Siracuſana, inquit, ſunt in Pantheo capita columnarum à .M. Agrippa poſita, In columnis Templi eius opera, ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci, minùs celebrata. In honore eſt eo Templo Hercules; ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificant uictima, humi ſtans ante aditum Templi Agnationes ſitæ. Extat adhuc eius Templi concamerata teſtudo, miro artificio laqueata; & in ſummo uertice ſphæricum foramen, unde liberum cœli lumen admittitur. Verùm ne ſua mole extructa rotunditas grauaretur, uacui circumquaq; ſpecus ab imo ad ſummum uſq; relicti ſunt. Marmorata intus tota Aedes, aut incruſtata, exterius uerò tectorio illita, à fronte uerò æreis laminis argento, auroq; illitis, ut adhuc ſigna apparent. Altitudo interior latitudini ex diametro æqualis habetur. In medio Templo extat Impluuium ad excipiendos ſuperioris foraminis decidentes imbres. Ne credant ſobrij Anicularum fabellã, quæ uulgò circumfertur de hoc Templo, quòd à Cacodæmone fuerit conditũ, cũ ſatis conſtet ipſũ à .M. Agrippa Auguſti genero fuiſſe extructũ, ut ſuperius dictum eſt. Tectum uerò, quod nunc ex chartis plumbeis, ante hos annos à Nicolao .v. inſtauratum, argenteis laminis apud ueteres coopertum dicitur

tum dicitur, quas Conſtantinus .iij. Heraclij Nepos Romam ueniens, ſuſtulit, Is quinta poſtquàm in Vrbem ingreſſus eſt die, ad direptionem conuerſus, Omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatum Vrbis, omniaq́; Eccleſiarum ornamenta paulò decentiora diſtrahit, & nauibus, ad id præparatis, imponit. Pluſq́; ipſe ſeptem diebus, Vrbi detraxit, quàm Barbari ante ducentis quinquaginta octo annis. Nam Syracuſas ea ornamenta detulerat, ubi dolo Mezentij, dum in Balneis libidini uacaret, interfectus.

Eò propterea ex omnibus Prouincijs Romanis, profecti milites, ad oprimendum Mezentium. Quo ſublato, cum omnes paßim ſuperuenientes, cum magna claſſe Saraceni, & Syracuſas, & totam Inſulam, occupauerunt. Vnde poſtea onuſti prædæ, Alexandriam redeuntes, Vrbis quoquè Romæ ornamenta, ſecum detulêre. Quæ Conſtantinus Syracuſas deuexerat, eo animo, ut inde Conſtantinopolim traijceret.

Pantheon autem Bonifacius Quartus, patria Marſus, à Phoca Imperatore, obtinuit, conſecrauitq́; in honorem Diuæ Mariæ Virginis Deiparæ, & omnium Martyrum Chriſti, eiectis primùm Gentium Simulachris, luſtratoq́; Templo, unde poſtea Virgo ad Martyres dicta eſt.

nigro ſuis baſibus collocati, cum Hieroglyphicis notis, inter porphyrethica labra, è proximis. M. Agrippæ, & Neronis (ut creditur) Thermis, poſt ruinas ibi collocata.

DE Templo boni Euentus.

BONI Euentus Templum, ſatis cõſtat, fuiſſe iuxta Pantheon, ſed quo in loco, diu dubitatum eſt. Verùm cum illud ego curioſius inueſtigarem, ſubitò eius Templi quadrata, atq; oblonga, adhuc integra forma inter ruinas, occurrit, Magiſtris uiarum excitantibus nouam illic uiam, à platea, nunc Sancti Euſtachij, uſq; in plateam Mineruæ peragẽdam inter proximum Pantheon, & amplißimas, quas nunc à fundamẽtis excitat ædes, & palatium, magnificus uir, ac prædiues. D. Marius Peruſchus, Fiſci procurarór, qui per mediam Boni Euentus Templi longitudinem eiecit fundamenta, reliqua uerò pars occupatur uia, de qua ſupra dictum eſt. Apparent adhuc illic laquearium ſigna, quos ſtucchos uocant, ſicut in Pantheo, & Hyperſtylia columnarum, quæ iuſſu nuper Nicolai quinti in Vaticanum delata ſunt. Colitur autem Euentus ut omnia nobis eueniat proſperè, & fœliciter. M. Varro de re ruſtica, ad Fundaniam Vxorem ita inquit, Nec non precor Lympham, & Bonum Euentum, quoniam ſine aqua, omnis arida eſt agricultura. Boni Euentus Simulachrũ, ſpecies erat pauperis

habitu,dextra manu pateram,ſiniſtra uerò Spicam tenebat.Plinius tradit Boni Euentus,*&* Bonæ For*tunæ,* Simulachra, in Capitolio Praxitelis op*era.*

DE *Capreæ* Palude.

CAPREAE *Paludem,in* Campo *Martio ante Vrbem, ad Circum* Flamminium *uerſus* Mare *fuiſſe, ſcribit* Plutarchus in Romulo, *locus autem erat in rheumatibus* Tyberis, *ad quem, unus erat aditus,& propterea tutus.* Vbi Romulus *Vrbis cōditor,cū exercitum recenſeret,ſubita orta tēpeſtate, ſublatus è medio apparere deſijt. Liuius,* His,*inquit, immortalibus æditis operibus, cum ad exercitum recenſendum concionem in Campo ad Capreæ Paludem haberet, hominem exuit,ex miraculo creditum in* Cœlum *abijſſe.* Quidam *uerò tradunt à* Senatu *diſcerptum propter tyrannidem,* Nam *is uel propter augendas cerimonias,uel cum exercitu, qui tunc erat ex.*xxx. *milibus peditum, &.ducentis equitibus,& haberet in* Campo Mar*tio concionem ad* Capreæ *Paludem* Nonis Quin*tilibus,& aër eſſet ſerenus,ſubiti exorti nimbi,cū tonitru, & coruſcationibus, & ingenti* Cœli *fragore,eum concionantem ſuſtulerunt.*

Ouidius in *Faſtis.*

Eſt locus,antiqui Capreæ dixère Paludem,
Forte *uiris illic* Romule *iura dabas.*

Sol *fugit*

Sol fugit, & remanent ſubeuntia nubila cœlum:
Et grauis, effuſis decidit imber aquis.
Hinc tonat, emiſſis obrumpitur ignibus æther,
Fit fuga, Rex *patrijs* Aſtra *petebat equis.*

Die, *quo humanis deceſſit, uulgi fugam:* Caprotinaſq; Nonas *dixêre.* Tantum *ſub eo* Rempublicã *creuiſſe,* ſcribit Dionyſius, *ut ex* modicis *copijs, quas ab initio habuit, poſt eius mortem confeſtim cenſa* Romæ. LVI. *peditum millia,* Equitum *paulò minus quàm mille.* Sed *magnitudo illa breuis intra hominis ætatẽ interitura.* Quibus *domi nec ſpes prolis ulla erat, nec coniugia.* Deceſſit *autem, nullam ex ſe progeniem relinquens, ætatis ſuæ annũ agens quinquageſimum quartum,* Regni *uerò trigeſimum ſeptimum.* Suſpitio *fuit in ea* Eclypſi, *in qua fuit totus* Solis *defectus,* Regem *cæſum fuiſſe à* Senatoribus. L. Florus *ita tradit,* His *ita ordinatis, cum repente concionem haberet, ante* Vrbem *ad* Capreæ Paludem *è conſpectu ablatum, diſcerptumq; à* Senatu, *putant, ob aſperius ingenium,* Sed *orta tempeſtas,* Soliſq; *defectio, conſecrationis ſpeciem præbuêre.* Eam *opinionem cædis deleuit uir grauis* Iulius Proculus, *ex illuſtri familia* Troianorum, *&* Romuli *affinis, qui nunciauit, hora matutina ſe uidiſſe* Romulum Deum, *& iuſſiſſe referre quædam ſuis* Romanis.

Apparuit autem Romulus in monte Quirinali,ſupra Templum,nunc Sancti Vitalis,ubi ob eam rem conditum fuit Templum Quirini, ipſeq; pro Deo cultus,& Quirinus appellatus.

DE Terento loco in Campo Martio.

FVIT olim in ultima Campi Martij parte,iuxta Tyberim,haud longe(ut creditur)à Capitolio,locus quidam, nomine Terentus, à terendo dictus, eò quòd Tyberis contiguam ſibi terrã, ſuis fluctibus tereret. Terentus, inquit Feſtus. quòd profluentis Tyberis ripas aquarum curſus tereret, appellatus eſt. Quem in locum,cum Euander ex Arcadia profectus,aduẽtaret, illic unà cum claſſe ſubſtitiſſe dicitur. Ouidius in Faſtis.

Iamq; ratem doctæ monitu Carmentis in amnem
Egerat,& Tuſcis obuius ibat aquis,
Fulminis illa latus,cui ſunt uada iuncta Terenti,
Aſpicit,& ſparſas per loca rara caſas.

DE Plutonis Ara ſubterranea.

APVD Terentũ,ſcribit Feſtus, fuiſſe olim Aram, ac Subterraneum Ditis Templum, ad quem locũ, multis gradibus deſcendebatur. Mos enim erat apud ueteres, ad omnia Templa gradibus aſcendere, ad Aedem uerò Plutonis,& Conſi, gradibus deſcendere. Nam inferorum Aræ ſubterraneæ erant loco profundo. Arã Ditis patris,&

Proſerpinæ, ſcribit Valerius Max. egeſta terra ad.XX.pedum altitudinem, apud Terentum fuiſſe inuentã Valeſio quodam authore, è Sabinis locuplete, & ruſticæ uitæ homine, liberatis tribus, à peſtilentia filijs: ubi trinoctium furuæ hoſtiæ ſacrificiũ exhibuit. Vnde Auſonij poëtæ uerſus.

Ternã Terentino celebrata Trinoctia ludo.

Eam Aram, bello Albano, Romani conſtituerant, & alta terra occultauerant, ut omnibus, præterquàm ipſis Romanis ignorabilis eſſet. Ad Aram præterea ipſius Plutonis apud Terentum naſcentium olim, & morientium ſuo ordine nomina notabantur, quoties ciuitas luſtrabatur. Cuius rei meminit Martialis in matrona quadam ita loquens:

Bis mea Romano ſpectata eſt uita Terento,
Et nihil extremos perdidit ante rogos.

Vbi etiã.XXX.quoq; anno cenſus agebatur. Nec deſunt qui tradant, habuiſſe hinc originem, Sæcularem annum, qui redactus poſtea fuit ad minorẽ numerum. Vnde Papinius in ſyluis.

Aut inſtaurati peccauerit Ara Terenti.

Martialis in natali Domitiani Imp.

Hic colat ingenti redeuntia ſæcula luſtro,
Et quæ Romuleus ſacra Terentus habet.

In quibus Trinoctio ſacrum Plutoni, & Proſerpinæ lectiſternium, & ſupplicationes fieri ſolebant.

DE Aede, & Ara Conſi ſubterranea.

AEDES, & Ara Conſi, iuxta Circum Maximum, ad Septizonium fuiſſe olim ex Tacito creditur, cũ ueterẽ deſignat in Palatio Vrbẽ. Conſus enim Deus eſt conſiliorum, & conſilia debent eſſe arcana. Cui Deo ſubterranea Ara conſtituta, circumfuſa terra, ſacrificijſq;, & igneis ſolemnitatibus, colitur. Eum eſſe Neptunnum Equeſtrem tradunt, curſuſq; equorum agitur, iunctorũ, & non iunctorum. Vocaturq; à Romanis is Deus, Conſus, à Græcis uerò Poſsidonius. In cuius honorem ludos agens, Romulus Sabinas rapuit, ad quas rapiendas arcanum oportebat eſſe Deo Conſo duce conſilium, ut ad uota procederet, & hoſpitaliter per domos inuitati, ſecuri ludos inſpicerent, & Vrbem contemplarentur ad.xiiij. Septembris, quo die Conſualia celebrata ſunt. Id facinus perpetratum eſt quarto menſe, quo Vrbis cõdi cæpta eſt, ut ſcribit Fabius Pictor, quem ſequutus eſt Dionyſius Alicarnaſſeus,

DE diuerſis Fortunæ numinibus, ac Tẽplis.

CVM multa, ac uaria, apud ueteres Romanos numina colerentur, Fortunam præcipuè diuerſis titulis eos coluiſſe, ſatis cõſtat. Eſt enim Fortuna accidentiũ rerum ſubitus, atq; inopinatus euẽtus. Multaq; habet cognomina, ut, Fors Fortuna, Proſpera, Equeſtris, Peregrina, Obſequens, Fauẽs, Opipara, Publica, Priuata, Viſcata, Virgo, Mulie-

bris, Bene

bris, Beneſperans, Virilis, Propria, Conuertens, Dubia, Mala, Maſcula, Parua, Calua, Seia, Reſpiciens, Mammoſa, Barbara, Omnipotens, Bona, ac Mala. Primus Ancus Marcius Fortunæ Virilis Aedē ædificauit. Seruius Tullius Fortunæ gratiā referre uolēs, quòd ipſe ex captiua natus eſſet, & eius beneficio Regnū aſſecutus: non unā illi Aedē, ſed plures extruxit, ut, Forti, Primigeniæ, Maſculæ, mox Proſperæ, & Virili, Tēpla erexit. Fortis autē trans Tyberim, in hortis Cæſarianis, Bonæ uerò Reduci, Euelpidi, Atrophææ, Cōuertenti, Beneſperanti, Propriæ, Virgini, ac Seiæ, nō uno tēpore Templa conſtructa. Seia prius à Seruio Tullio, deinde à Nerone dicata in Domo Aurea. Nā Fortuna uarijs nominibus Templa habebat, ut ſcribit Plutarchus in Quæſt. Malæ in Eſquilijs, non ut opē ferret, ſed ne obeſſet, cuius Simulachrū manu altera cū Cornucopiæ, altera gubernaculū geminū uerſans, effingebatur. Quidā illam fœmineo habitu, furenti ſimilē cæcā ſuper uolubile ſaxū effinxère, quòd nullo delectu opes, ad malos, & indignos conferat. Aliqui autem ſine pedibus, manus, & pennas habentem. Interrogatus Apelles, cur Fortunam ſedentem pinxiſſet, nondum, inquit, ſtare didicit. Reduci, quòd Imperatorem reducem ſeruaſſet.

Martialis.

Hic ubi Fortunæ reducis fulgentia latè
Templa nitent, fœlix area nuper erat.

Præterea Fortunæ ſignum in cubiculo Imperatorum ponebatur. Muliebris uerò Templum Via Lata.iiij.ab Vrbe lapide. Equeſtris, iuxta Theatrum lapideum, quæ inſidens equo, fabricata fuerat. Q. Fuluius Flaccus, inquit Valerius Max. impunè non tulit, qui in Cenſura tegulas marmoreas, ex Iunonis Liciniæ Templo, in Aedē Fortunæ Equeſtris, quam Romæ faciebat, tranſtulit. Primigeniæ autē in Colle Quirinali, à Domitio Prætore poſtea locata. Alteram uerò Primigeniæ Aediculam. P. Sēpronius Cos. ſecūdo Punico bello uouit, voti reus. Eundem Seruium, authores tradunt, Primigeniam, & Obſequentem, in Capitolio dicaſſe. Fortuna Reſpiciens, & Propria iuxta Templum Iouis Victoris in Palatio, Proſpera in Foro Boario, Viſcata dicta eſt, quòd eius illecebris multi capiantur, Conuertens, quòd homines ludificetur, Calua, quòd ſub tecto nominare religio eſt. Condidit præterea Seruius Tullius Paruæ Fortunæ Aedem, quam Romani breuē uocant, quòd ipſe paruus in initio, & abiectus, quippè qui ex captiua matre natus eſſet, Fortunæ beneficio, Romæ regnauit. Fuit & Fortuna Auentina, quæ colebatur ſub imagine duarum ſororum, ut ſcribit Macrobius, & Tranquillus. Simili

modo

modo Anteuorta, & *Poſtuorta. Papinius.*

Et præneſtinæ poterant migrare ſorores.

Cicero de Diuinatione, Fortunam *penitùs tollit, cum inquit, Nihil eſſe tam contrarium rationi, & conſtantiæ, quàm* Fortunam, *ut ne in Deum quidẽ cadere poſſe uideatur, ut ſciat, quid caſu, & fortuito futurum ſit. Si enim ſit, illud certè eueniet, ſi certè euenit, nulla eſt* Fortuna. *Quam ſententiã ſequitur* Iuuenalis, *cum inquit.*

Nullum *numen habet, ſi ſit prudentia, ſed nos*
Te *facimus* Fortuna Deam, Cœloq; *locamus.*

Fortunam *uerò omnem, Chriſtiana religro excludit execraturq;.*

DE *Templis, apud antiquos extra Vrbem.*

ERANT *pæterea apud ueteres Sacrificia ex diuerſis animalibus, ſed ex bubulo gratiora, hinc* Victimæ, *& lautiſſima Deorum placatio, nã bos in honore maximo, præſertim in* Italia, *quæ ab hoc nuncupata creditur, quòd olim Græci Tauros* Italos *uocarent, & in ea* Vrbe, *cuius mœnibus cõdendis ſi mas, & fœmina aratro terminum ſignauerint, quòd is laborioſiſſimus hominis ſocius in agricultura.* Cuius *tanta fuit apud antiquos ueneratio, ut tam capitale eſſet, bouem necaſſe, quàm ciuem.* Aegypij *quoq;* Apin *bouem, numinis uice coluerunt.* Erat & Vitulus Menechmus, *de quo* Pli-

nius, Menechmi, inquit, uitulus genu premitur, replicata ceruice. Ipſeq; Menechmus ſcripſit de ſua arte. Extant hodie eius marmorea ſigna, & in plæriſq; canis, & ſerpēs lateri, & Scorpio teſtibus affixus cernitur. Erant etiam, ut dixi, extra Vrbem Aedes Deorum, quos obeſſe putabant, ut extra Portam Collinam, Erycinæ Veneris Templum, & Veneris Verticordiæ ſimulachrum, quòd corda hominum à libidine, ad pudicitiā uerteret. Ouid. in Faſt.

Roma pudicitia proauorum tempore lapſa.
Cumæam ueteres conſuluiſtis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis,
Inde Venus uerſo nomine corda tenet.

Pudiciſſima, inquit Plin. lib. vij. fœmina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt, Sulpicia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci, electa ex centum præcipuis, quæ Simulachrum Veneris ex Sibyllinis carminibus dedicaret. Item menſe Auguſto matronæ Ro. Mentulam deferebant cum Sacrorū pompa in Aedem Veneris extra mœnia, quàmuis meretricum eſſet illud Solemne, tamen non licebat alicui, præterquàm matronæ caſtæ, id ſacrorum tractare, & ponere in ſinu Veneris. Fuit præterea extra portam Viminalem, Templum Neniæ, quòd cantu querulo funeribus adeſſet. Fuit & Quietis Templum Via Labicana. Item Fortunæ muliebris, Via Latina. Et extra Portam Capenā, ad. ij. lapidem, Templū

Ridiculi,

Ridiculi, in quo Hannibal caſtrametatus, quòd illuſus rediret, appellatus eſt. Eadem uia Templū Martis, ut iā dixi. Item extra Portam Carmentalem, Templum Iani, & in Inſula Tyberina Templum Iouis, Aeſculapij, & Fauni, & trans Tyberim Fortunæ. Nōnulli Timorem, Pallorē, & Paupertatem, & Senectam, tanquàm noxia Numina, à Ciuitate penitùs arcuêre, quæ Numina ſedent in veſtibulo Inferorum. Erant præterea, Liber, & Libera, quibus in vindemia peragenda ſanctiſſimè, & caſtiſſimè ſacrificabatur. Extant hodie paſſim in agro Ro. ueterū Suburbanorū ſemiruta, obſoletaq; antiquorum domicilia, & exigua iam collabentia ſacella, miro artificio, ſed rudi materia, ſatis conſpicua. Quæ Suburbanorū quondam lararia fuiſſe opinio eſt, ex uerbis Ciceronis lib. 2. de legib. cū inquit, Lucos in agris habento, & Larum ſedes. Nam Romani olim opibus afluētes, ſumptuoſius uillas, quàm vrbanas domos, extruebant, ubi etiam Viuaria, Piſcinas, Venationes, & cætera id genus ad uoluptatem, & delicias, cōdere conſueuerāt. Coartatū Mare, ad natationes erat, & amœniſſima uiridaria. & loca arboribus conſita, & Horti penſiles Fuerūt autem in Vrbe, & extra Vrbem, Horti celebres, Salluſtiani, Mœcenatiani, Lucullani, Aſiani, Lamiani, Cæſariani, & Getæ. Extra Vrbē, Terentiani Via Appia. XX. iugerum, & Ouidiani, Via Claudia.

Erant præterea frequentiſſima Suburbana Romanorum, ut Lucullanum, Tuſculanum, Formianum, & plæraq; alia, quæ hodie tranſierũt in latifundia ac rura priuatorum. Haud ſilentio præteribo Tyburtinam Hadriani Imp. Villam, quam mirè ædificauit ita, ut in ea, & Prouinciarum, & locorum celeberrima nomina inſcribere, uelut Licium, Academiam, Pritanium, Canopum Pecilem tempe uocaret. In agro ipſo Romano erant olim multa oppidula, ſeu Villæ, quibus dirutis facta ſunt eorum Teritoria, prædia, & paſcua Ro. Vbi nunc agricolationes, horti, & villaticæ fiunt paſtiones, ubi armẽta, ac greges optimè proueniunt, & aluntur. Propter herboſum ſolum, affluentes aquas, tepidos, & apricos ſaltus, & amœnas valles, ubi præſertim bubali, qui apud ueteres non erant in uſu, haud iam abhinc diu in Italiã aduecti, nã rariſſimi, ipſiq; feri in ſpectaculis tantũmodò uiſebantur. Vnde Martial.

Illi ceſſit acrorum bubalus, atq; biſon.

Meminit etiam Plinius, & Solinus. Qui, ſi ita frequentes, uti hodie ſunt, olim fuiſſent, ac manſuefacti, haud quaquàm eos ſilentio præteriſſet. M. Varro, & Columella de villatica paſtione.

DE Baſilicis, & Templis, ſub Chriſtiano ritu excitatis.

POST euerſam à Barbaris Vrbem, deformatæ, ac propè abſoleta facta ſunt loca omnia,

& in

& in ſolitudinem redacta, interciſis aquæductibus,interceptiſq; aquis,in hanc planitiem, quæ iacet inter montes,& Tyberim, ideſt,in Martiũ Cãpum, ubi nunc Roma eſt, propter fluminis commoditatem deſcenſum eſt, abolita illa ueteri,Haruſpicum diſciplina,ac ſuperſtitione,de habitanda planicie Martij Campi,ubi milites antea recenſebãtur,& Comitia fiebant. Erant enim iam tũ omnes effecti Chriſtiani, ſed mutata tantùm religione ueteres fermè ritus omnes,ac Ceremoniæ remanſerunt,erat enim difficilè illas tollere,ac penitùs abolere.Condita ſunt noua Chriſti Templa,aut ex ueteribus innouata. Nam clauſis Paganorum Fanis edictum eſt licere omnibus Templa Chriſto excitare,& colere.Imperãte tũc clemẽtiſſimo Cõſtantino Magno,qui fretus Sylueſtri tũc Papæ, ſanctitate Tẽplo Chriſto in toto Ro.Orbe,ædificari permiſit. Vnde intra paucos annos Templa ſine numero condita ſunt.Fuerunt autem in Vrbe, in illa primæua Eccleſia Chriſti Templa ſupra tria millia.Ex quibus quadringenta Diuæ Mariæ Virgini Deiparæ dicata. Quorum extant hodie aliqua uenerandæ uetuſtatis,nam quicquid ſupra ætatem noſtram eſt,antiquum dici poteſt.Ex quibus Baſilicæ quæ hodie dicuntur à Romanis Septem Eccleſiæ. Quarum, prima Baſilica Sancti Petri in Vaticano,Sancti Pauli Via Oſtienſi. Ioãnis in Laterano.

habitu, dextra manu pateram, ſiniſtra uerò Spicam tenebat. Plinius tradit Boni Euentus, *&* Bonæ Fortunæ, *Simulachra, in* Capitolio *Praxitelis opera.*

DE *Capreæ Palude.*

CAPREAE *Paludem, in Campo Martio ante Vrbem, ad Circum* Flamminium *uerſus* Mare *fuiſſe, ſcribit* Plutarchus *in* Romulo, *locus autem erat in rheumatibus* Tyberis, *ad quem, unus erat aditus, & propterea tutus.* Vbi Romulus *Vrbis cõditor, cũ exercitum recenſeret, ſubita orta tẽpeſtate, ſublatus è medio apparere deſijt.* Liuius, His, *inquit, immortalibus æditis operibus, cum ad exercitum recenſendum concionem in* Campo *ad* Capreæ *Paludem haberet, hominem exuit, ex miraculo creditum in* Cœlum *abijſſe.* Quidam *uerò tradunt à* Senatu *diſcerptum propter tyrannidem,* Nam *is uel propter augendas cerimonias, uel cum exercitu, qui tunc erat ex.* xxx. *milibus peditum, &. ducentis equitibus, & haberet in* Campo *Martio concionem ad* Capreæ *Paludem* Nonis Quintilibus, *& aër eſſet ſerenus, ſubiti exorti nimbi, cũ tonitru, & coruſcationibus, & ingenti* Cœli *fragore, eum concionantem ſuſtulerunt.*

Ouidius *in* Faſtis.

Eſt locus, antiqui Capreæ dixère Paludem,
Fortè uiris illic Romule *iura dabas.*

Sol fugit, & remanent ſubeuntia nubila cœlum:
Et grauis, effuſis decidit imber aquis.
Hinc tonat, emiſſis obrumpitur ignibus æther,
Fit fuga, Rex patrijs Aſtra petebat equis.

Die, quo humanis deceſſit, uulgi fugam: Caprotinasq; Nonas dixêre. *Tantum ſub eo* Rempublicã *creuiſſe, ſcribit* Dionyſius, *ut ex modicis copijs, quas ab initio habuit, poſt eius mortem conſeſtim cenſa Romæ.* LVI. *peditum millia,* Equitum *paulò minus quàm mille. Sed magnitudo illa breuis intra hominis ætatẽ interitura. Quibus domi nec ſpes prolis ulla erat, nec coniugia. Deceſſit autem, nullam ex ſe progeniem relinquens, ætatis ſuæ annũ agens quinquageſimum quartum,* Regni *uerò trigeſimum ſeptimum. Suſpitio fuit in ea Eclypſi, in qua fuit totus* Solis *defectus,* Regem *cæſum fuiſſe à* Senatoribus. L. Florus *ita tradit,* His *ita ordinatis, cum repente concionem haberet, ante* Vrbem *ad* Capreæ *Paludem è conſpectu ablatum, diſcerptumq; à* Senatu, *putant, ob aſperius ingenium,* Sed *orta tempeſtas,* Soliſq; *defectio, conſecrationis ſpeciem præbuêre.* Eam *opinionem cædis deleuit uir grauis* Iulius Proculus, *ex illuſtri familia* Troianorum, *&* Romuli *affinis, qui nunciauit, hora matutina ſe uidiſſe* Romulum Deum, *& iuſſiſſe referre quædam ſuis* Romanis.

Apparuit autem Romulus in monte Quirinali, ſupra Templum, nunc Sancti Vitalis, ubi ob eam rem conditum fuit Templum Quirini, ipſeq; pro Deo cultus, & Quirinus appellatus.

DE Terento loco in
Campo Martio.

FVIT olim in ultima Campi Martij parte, iuxta Tyberim, haud longè (ut creditur) à Capitolio, locus quidam, nomine Terentus, à terendo dictus, eò quòd Tyberis contiguam ſibi terrã, ſuis fluctibus tereret. Terentus, inquit Feſtus. quòd profluentis Tyberis ripas aquarum curſus tereret, appellatus eſt. Quem in locum, cum Euander ex Arcadia profectus, aduẽtaret, illic unà cum claſſe ſubſtitiſſe dicitur. Ouidius in Faſtis.

Iamq; ratem doctæ monitu Carmentis in amnem
 Egerat, & Tuſcis obuius ibat aquis,
Fulminis illa latus, cui ſunt uada iuncta Terenti,
 Aſpicit, & ſparſas per loca rara caſas.

DE Plutonis Ara ſubterranea.

APVD Terentũ, ſcribit Feſtus, fuiſſe olim Aram, ac Subterraneum Ditis Templum, ad quem locũ, multis gradibus deſcendebatur. Mos enim erat apud veteres, ad omnia Templa gradibus aſcendere, ad Aedem uerò Plutonis, & Conſi, gradibus deſcendere. Nam inferorum Aræ ſubterraneæ erant loco profundo. Arã Ditis patris, &

Proſerpinæ

Proſerpinæ, ſcribit Valerius Max. *egeſta terra ad.*XX.*pedum altitudinem, apud* Terentum *fuiſſe inuentā* Valeſio *quodam authore, è* Sabinis *locuplete, & ruſticæ uitæ homine, liberatis tribus, à peſtilentia filijs: ubi trinoctium furuæ hoſtiæ ſacrificiū exhibuit.* Vnde Auſonij *poëtæ uerſus.*

Terna Terentino *celebrata* Trinoctia *ludo.*

Eam Aram, bello Albano, Romani *conſtituerant, & alta terra occultauerant, ut omnibus, præterquàm ipſis* Romanis *ignorabilis eſſet.* Ad Aram *præterea ipſius* Plutonis *apud* Terentum *naſcentium olim, & morientium ſuo ordine nomina notabantur, quoties ciuitas luſtrabatur. Cuius rei meminit* Martialis *in matrona quadam ita loquens:*

Bis *mea* Romano *ſpectata eſt uita* Terento,
Et *nihil extremos perdidit ante rogos.*

Vbi *etiā.*XXX.*quoq; anno cenſus agebatur.* Nec *deſunt qui tradant, habuiſſe hinc originem,* Sæcularem *annum, qui redactus poſtea fuit ad minorē numerum.* Vnde Papinius *in ſyluis.*

Aut inſtaurati peccauerit Ara Terenti.

Martialis *in natali* Domitiani *Imp.*

Hic colat ingenti redeuntia ſæcula luſtro,
Et *quæ* Romuleus *ſacra* Terentus *habet.*

In *quibus* Trinoctio *ſacrum* Plutoni, & Proſerpinæ *lectiſternium, & ſupplicationes fieri ſolebant.*

DE Aede, & Ara Conſi *ſubterranea.*

AEDES, & *Ara Conſi, iuxta Circum Maximum, ad Septizonium fuiſſe olim ex Tacito creditur, cũ ueterẽ deſignat in Palatio Vrbẽ. Conſus enim Deus eſt conſiliorum, & conſilia debent eſſe arcana. Cui Deo ſubterranea Ara conſtituta, circumfuſa terra, ſacrificijsq́; & igneis ſolemnitatibus, colitur. Eum eſſe Neptunnum Equeſtrem tradunt, curſusq́; equorum agitur, iunctorũ, & non iunctorum. Vocaturq́; à Romanis is Deus, Conſus, à Græcis uerò Poßidonius. In cuius honorem ludos agens, Romulus Sabinas rapuit, ad quas rapiendas arcanum oportebat eſſe Deo Conſo duce conſilium, ut ad uota procederet, & hoſpitaliter per domos inuitati, ſecuri ludos inſpicerent, & Vrbem contemplarentur ad. xiiij. Septembris, quo die Conſualia celebrata ſunt. Id facinus perpetratum eſt quarto menſe, quo Vrbis cõdi cæpta eſt, ut ſcribit Fabius Pictor, quem ſequutus eſt Dionyſius Alicarnaſſeus,*

DE *diuerſis Fortunæ numinibus, ac Tẽplis.*

CVM *multa, ac uaria, apud ueteres Romanos numina colerentur, Fortunam præcipuè diuerſis titulis eos coluiſſe, ſatis cõſtat. Eſt enim Fortuna accidentiũ rerum ſubitus, atq; inopinatus euẽtus. Multaq́; habet cognomina, ut, Fors Fortuna, Proſpera, Equeſtris, Peregrina, Obſequens, Fauẽs, Opipara, Publica, Priuata, Viſcata, Virgo, Muliebris, Bene*

bris, Beneſperans, Virilis, Propria, Conuertens, Dubia, Mala, Maſcula, Parua, Calua, Seïa, Reſpiciens, Mammoſa, Barbata, Omnipotens, Bona, ac Mala. Primus Ancus Marcius Fortunæ Virilis Aedē ædificauit. Seruius Tullius Fortunæ gratiā referre uolēs, quòd ipſe ex captiua natus eſſet, & eius beneficio Regnū aſſecutus: non unā illi Aedē, ſed plures extruxit, ut, Forti, Primigeniæ, Maſculæ, mox Proſperæ, & Virili, Tēpla erexit. Fortis autē trans Tyberim, in hortis Cæſarianis, Bonæ uerò Reduci, Euelpidi, Atropheæ, Cōuertenti, Beneſperanti, Propriæ, Virgini, ac Seïæ, nō uno tēpore Templa conſtructa. Seia prius à Seruio Tullio, deinde à Nerone dicata in Domo Aurea. Nā Fortuna uarijs nominibus Templa habebat, ut ſcribit Plutarchus in Quæſt. Malæ in Eſquilijs, non ut opē ferret, ſed ne obeſſet, cuius Simulachrū manu altera cū Cornucopiæ, altera gubernaculū geminū uerſans, effingebatur. Quidā illam fœmineo habitu, furenti ſimilē cæcā ſuper uolubile ſaxū effinxêre, quòd nullo delectu opes, ad malos, & indignos conferat. Aliqui autem ſine pedibus, manus, & pennas habentem. Interrogatus Apelles, cur Fortunam ſedentem pinxiſſet, nondum, inquit, ſtare didicit. Reduci, quòd Imperatorem reducem ſeruaſſet.

Martialis.

Hic ubi Fortunæ reducis fulgentia latè
Templa nitent, fœlix area nuper erat.

Præterea Fortunæ ſignum in cubiculo Imperatorum ponebatur. Muliebris uerò Templum Via Latina.iiij. ab Vrbe lapide. Equeſtris, iuxta Theatrum lapideum, quæ inſidens equo, fabricata fuerat. Q. Fuluius Flaccus, inquit Valerius Max. impunè non tulit, qui in Cenſura tegulas marmoreas, ex Iunonis Liciniæ Templo, in Aedē Fortunæ Equeſtris, quam Romæ faciebat, tranſtulit. Primigeniæ autē in Colle Quirinali, à Domitio Prætore poſtea locata. Alteram uerò Primigeniæ Aediculam. P. Sēpronius Cos. ſecūdo Punico bello uouit, voti reus. Eundem Seruium, authores tradunt, Primigeniam, & Obſequentem, in Capitolio dicaſſe. Fortuna Reſpiciens, & Propria iuxta Templum Iouis Victoris in Palatio, Proſpera in Foro Boario, Viſcata dicta eſt, quòd eius illecebris multi capiantur, Conuertens, quòd homines ludificetur, Calua, quòd ſub tecto nominare religio eſt. Condidit præterea Seruius Tullius Paruæ Fortunæ Aedem, quam Romani breuē uocant, quòd ipſe paruus in initio, & abiectus, quippè qui ex captiua matre natus eſſet, Fortunæ beneficio, Romæ regnauit. Fuit & Fortuna Auentina, quæ colebatur ſub imagine duarum ſororum, ut ſcribit Macrobius, & Tranquillus. Simili

modo

modo Anteuorta, & Poſtuorta. Papinius.

Et præneſtinæ poterant migrare ſorores.

Cicero de Diuinatione, *Fortunam penitùs tollit, cum inquit, Nihil eſſe tam contrarium rationi, & conſtantiæ, quàm Fortunam, ut ne in Deum quidẽ cadere poſſe uideatur, ut ſciat, quid caſu, & fortuito futurum ſit. Si enim ſit, illud certè eueniet, ſi certè euenit, nulla eſt Fortuna. Quam ſententiã ſequitur Iuuenalis, cum inquit.*

Nullum numen habet, ſi ſit prudentia, ſed nos
Te facimus Fortuna Deam, Cœloq; locamus.

Fortunam uerò omnem, Chriſtiana religio excludit execraturq;.

DE Templis, apud antiquos extra Vrbem.

ERANT *pæterea apud ueteres Sacrificia ex diuerſis animalibus, ſed ex bubulo gratiora, hinc Victimæ, & lautiſſima Deorum placatio, nã bos in honore maximo, præſertim in Italia, quæ ab hoc nuncupata creditur, quòd olim Græci Tauros Italos uocarent, & in ea Vrbe, cuius mœnibus cõdendis ſi mas, & fœmina aratro terminum ſignauerint, quòd is laborioſiſſimus hominis ſocius in agricultura. Cuius tanta fuit apud antiquos ueneratio, ut tam capitale eſſet, bouem necaſſe, quàm ciuem. Aegypij quoq; Apin bouem, numinis uice coluerunt. Erat & Vitulus Menechmus, de quò Pli-*

nius, Menechmi, inquit, uitulus genu premitur, replicata ceruice. Ipſeq; *Menechmus ſcripſit de ſua arte.* Extant *hodie eius marmorea ſigna, & in plæriſq; canis, & ſerpēs lateri, &* Scorpio *teſtibus affixus cernitur.* Erant *etiam, ut dixi, extra* Vrbem Aedes Deorum, *quos obeſſe putabant, ut extra* Portam Collinam, Erycinæ Veneris Templum, *&* Veneris Verticordiæ *ſimulachrum, quòd corda hominum à libidine, ad pudicitiā uerteret.* Ouid. in Faſt.

Roma *pudicitia proauorum tempore lapſa.*
Cumæam ueteres conſuluiſtis anum.
Templa *iubet* Veneri *fieri, quibus ordine factis,*
Inde Venus *uerſo nomine corda tenet.*

Pudiciſſima, *inquit* Plin. lib. vij. *fœmina ſemel matronarum ſententia iudicata eſt,* Sulpicia Paterculi *filia, vxor* Fuluij Flacci, *electa ex centum præcipuis, quæ* Simulachrum Veneris *ex* Sibyllinis *carminibus dedicaret.* Item *menſe* Auguſto *matronæ* Ro. Mentulam *deferebant cum* Sacrorū *pompa in* Aedem Veneris *extra mœnia, quàmuis meretricum eſſet illud* Solemne, *tamen non licebat alicui, præterquàm matronæ caſtæ, id ſacrorum tractare, & ponere in ſinu* Veneris. Fuit *præterea extra portam* Viminalem, Templum Neniæ, *quòd cantu querulo funeribus adeſſet.* Fuit *&* Quietis Templum Via Labicana. Item Fortunæ *muliebris,* Via Latina. Et *extra* Portam Capenā, *ad. ij. lapidem,* Templū

Ridiculi,

Ridiculi,in quo Hannibal caſtrametatus,quò d illuſus rediret,appellatus eſt. Eadem uia Templũ Martis, ut iã dixi. Item extra Portam Carmentalem, Templum Iani, & in Inſula Tyberina Templum Iouis,Aeſculapij,& Fauni, & trans Tyberim Fortunæ. Nõnulli Timorem,Pallorẽ,& Pauperratem, & Senectam,tanquàm noxia Numina, à Ciuitate penitùs arcuêre, quæ Numina ſedent in veſtibulo Inferorum. Erant præterea,Liber, & Libera,quibus in vindemia peragenda ſanctiſſimè, & caſtiſſimè ſacrificabatur. Extant hodie paſſim in agro Ro.ueterũ Suburbanorũ ſemidiruta,obſoletaq; antiquorum domicilia,& exigua iam collabentia ſacella,miro artificio,ſed rudi materia,ſatis conſpicua. Quæ Suburbanorũ quondam lararia fuiſſe opinio eſt, ex uerbis Ciceronis lib.2. de leg b.cũ inquit, Lucos in agris habento,& Larum ſedes. Nam Romani olim opibus afluẽtes,ſumptuoſius uillas,quàm vrbanas domos,extruebant,ubi etiam Viuaria, Piſcinas,Venationes, & cætera id genus ad uoluptatem,& delicias,cõdere conſueuerãt. Coartatũ Mare, ad natationes erat, & amœniſſima uiridaria. & loca arboribus conſita,& Horti penſiles. Fuerũt autem in Vrbe, & extra Vrbem,Horti celebres,Salluſtiani,Mœcenatiani,Lucullani,Aſiani, Lamiani, Cæſariani,& Getæ. Extra Vrbẽ,Terentiani Via Appia.XX.iugerum, & Ouidiani, Via Claudia.

& in ſolitudinem redacta, interciſis aquæductibus, interceptiſq; aquis, in hanc planitiem, quæ iacet inter montes, & Tyberim, ideſt, in Martiũ Cãpum, ubi nunc Roma eſt, propter fluminis commoditatem deſcenſum eſt, abolita illa ueteri, Haruſpicum diſciplina, ac ſuperſtitione, de habitanda planicie Martij Campi, ubi milites anteá recenſebãtur, & Comitia fiebant. Erant enim iam tũ omnes effecti Chriſtiani, ſed mutata tantùm religione ueteres fermè ritus omnes, ac Ceremoniæ remanſerunt, erat enim difficilè illas tollere, ac penitùs abolere. Condita ſunt noua Chriſti Templa, aut ex ueteribus innouata. Nam clauſis Paganorum Fanis edictum eſt licere omnibus Templa Chriſto excitare, & colere. Imperãte tũc clemẽtiſſimo Cõſtantino Magno, qui fretus Sylueſtri tũc Papæ, ſanctitate Tẽplo Chriſto in toto Ro. Orbe, ædificari permiſit. Vnde intra paucos annos Templa ſine numero condita ſunt. Fuerunt autem in Vrbe, in illa primæua Eccleſia Chriſti Templa ſupra tria millia. Ex quibus quadringenta Diuæ Mariæ Virgini Deiparæ dicata. Quorum extant hodie aliqua uenerandæ uetuſtatis, nam quicquid ſupra ætatem noſtram eſt, antiquum dici poteſt. Ex quibus Baſilicæ quæ hodie dicuntur à Romanis Septem Eccleſiæ. Quarum, prima Baſilica Sancti Petri in Vaticano, Sancti Pauli Via Oſtienſi. Ioãnis in Laterano.

Sanctæ Crucis in Hieruſalem. Sancti Laurentij extra muros Sanctæ Mariæ maioris, ad preſepe, quam Ioannes Patricius condidit. Et Aedem Sancti Sebaſtiani, in Via Appia, quam Sancta Lucina extruxit. Cæteræ à Conſtantino conditæ, & pauimentatæ, in quibus ubi ſunt Portæ Sanctæ, in prioribus Altaribus non celebrant, niſi Summi Pontifices Ro. Adduntur, & his, Veniæ plenioris gratia, Aedes Sancti Anaſtaſij, Scala Cœli ad aquas Saulias, & proxima Aedes Diuæ Virginis annunciatæ. Condidit præterea Conſtantinus Imperator, Baſilicam Marcellini, & Petri, Via Labicana, ubi Mauſoleum Matris ſuæ Helenæ, ſepulchrum erexit. Condidit & Baſilicam Duodecim Apoſtolorum, in regione Viæ Latæ. Nec deſunt, qui uelint à Pelagio primo, conditam, à Ioanne Quarto inſtauratam, nouiſſimè uerò à Syxto Quarto, & Iulio Secundo eius fratris filio, in meliorem formã unà cum Palatio reſtitutam. Condidit & Marcus primus Aedem Sancti Marci Euãgeliſtæ ad Palatinas. Cum meus frater. D. Ioannes Fuluius interrogaret me, quid ſibi uult ad Palatinas, Reſpondi ex Cicerone pro Roſcio, cum inquit, Ipſe autem Romæ, cum frequens eſſet, occiditur ad Balneas Palatinas, rediens à cœna. Quam Aedem unà cum Palatio inſtaurauit, ampliauitq; Paulus Secundus,

qui etiam montis Pincij mœnia inſtaurauit, nec ab ſoluit. Extat & Templum Sancti Marcelli precibus Diuæ Lucinæ conditum, iuxta Viam La tam, ubi ipſe Pontifex, ſtabulo ſeruiens equorum iuſſu Diocletiani Imperatoris pedore, ac mœtore mi ibi conſumptus, perijt.

Surgit & iuxta eãdem Viam Latam, Aedes Sanctæ Mariæ, eiuſdem nominis, ab Innocentio Octauo, nuperrimè inſtaurata, ubi adhuc profunda telure extat Oratorium (ut creditur) Diui Pauli Apoſtoli, ubi tradunt, Diuum Lucam Euangeliſtam, Apoſtolorum Actus ſcripſiſſe. Nam ſatis cõſtat, eos (ut Diuus Hieronymus ait) Romæ peregiſſe. Et Imaginem illam, quæ hodie uiſitur in eo Templo, ex propria eiuſdem Diuæ Virginis idæa pinxiſſe.

Extant & aliæ diuerſis in locis, Imagines eiuſdem Diuæ Virgini, ab eodem pictore (ut fertur) depictæ.

Vna in Sancta Maria de Populo. Vna in Baſilica Sanctæ Mariæ Maioris. Vna in Ara Cœli. Vna in Sancta Maria Noua. Vna in Sancta Maria Gratiarum. Vna in Templo Sancti Syxti. Vna extra Vrbem, ad Cryptam Ferratam. Vna Florentiæ. Et altera Bononiæ. Vna Venetijs, & alia (ut creditur) Spoleti.

Et in regione nũc Campi Martij, apud Arcũ Trophœli Templum Sancti Laurentij, in Lucina Sanctæ Lucinæ rogatu à Cœleſtino ſecundo, extructum. Et iuxta Portam Populi, Aedem Sãctæ Mariæ eiuſdem nominis, à Syxto quarto nuperrimè inſtaurata, ac in meliorem formam redacta. Item Sancti Auguſtini Aedes cum Cœnobio, à R.D. Guilielmo Card. Rothomagenſi, à fundamentis inſtaurata, cum proximo. S. Apollinaris Palatio, ubi ipſe habitabat. Item Sanctæ Mariæ ſupra Mineruam, à bona memoria. R.D. Io. Card. de turre cremata à fundamentis reſtitutam. Extat & proximũ Pantheon, de quo ſatis ſupra dictum. Item Sancti Euſtachij Aedes, iuxta Thermas Neronianas. Vbi & Templum. S. Ludouici, & Sacellum. S. Saluatoris, à Diuo Gregorio Magno dedicatum. Et iuxta Circum Agonis, Templum Sancti Iacobi Apoſtoli, ab Alphõſo Paradinas Hiſpano Epiſcopo Ciuitatenſi nuperrimè à fundamentis erectum. Item ab altero Agonis latere, Aedes Sanctæ Mariæ de anima à natione Theutonica, à fundamentis dudum inſtaurata, ac in meliorem formã redacta, ubi marmore conſpicuum Hadriani. vi. ſepulchrum Guilihelmus Encken Voirt illius benignitate Tit. S. Io. & Pauli Presb. Card. Dertuſenſis, faciundum curauit. Cui contigua ſurgit Eccleſia Sanctæ Mariæ de Pace, à Syxto Quarto, in Templo prius

Sancti

Sancti Andreæ Apoſtoli,excita,ubi nunc ſunt Canonici Regulares,ex Collegio Lateranēſi, qui quotidie celebrant. Item & apud Theatrum olim Pōpeij in loco, nunc celeberrimo Vrbis loco, Templum cū Palatio Sancti Laurentij in Damaſo, quā Damaſus,natione Hiſpanus,condidit. Cuius ædificia magnificè à fundamentis nuperrimè inſtaurata,ampliauit, exornauitq́;.R.D. Raphaël Ribarius.S. Georgij Card. S.R.E. Camer. Epiſcopus Oſtien. Viſitur & in regione nunc Pontis Eccleſia Sancti Saluatoris de Lauro, iuxta montem Iordanum, à fundamentis, unà cum Cœnobio excitata, à.R.D.Latino Card. Vrſino.Surgit & in eadē regione iuxta Pontem Caſtelli, Aedes Sancti Celſi,cœpta nuper inſtaurari, nec dum abſoluti. Sicut & proxima ripa Tyberis, Sancti Ioannis Baptiſtæ,magno ſtudio inchoata, nec perfecta. Haud lōgè hinc extabat nuper Sancti Blaſij Templum,ubi Iulij Secundi auſpicijs excitata,apparent nunc fundamenta miræ magnitudinis,ubi & paruum Sacellum,cūm grandi prætorio,quod omnibus curijs dedicauerat iuxta uiam,quam ipſe excitauit. Et Templū Sanctæ Luciæ nuperrimè à Præſidētibus ven. ſodalitatis confalonis, inſtauratæ, & magnificè exornatæ. Item iuxta Curiam Sabellorum, Aedes Sanctæ Thomæ Anglicorum, & Sancti Hieroymi,unde nuper eliminatis fratribus.S.Franciſci ex

riam Maiorem. Ante *S. Apſtolos, ante S. Cæciliã, trans Tyberim. Plurimaq́; per totam Vrbem marmorea ſigna in diuerſas rerũ formas, effigiata, quæ longùm eſſet ſingula memorare, quæ ſunt in locis publicis, & priuatis nobilium ædes.* Sed *nec ſilentio præteribo marmoreas ſtatuas, aurea, argentea, æreaq́;* Nomiſmata, *quæ hodie ſunt apud.* R. D. Andreã Card. de Valle, *qui nõ parcit precio, huius modi rerum.* Nam *is unicus eſt nunc, qui maiorum uetera monumenta diligenter curat.*

Antiquitatum Anacephaleoſis.

A*Bſolutis iam Vrbis antiquitatibus. Placuit per tranſitum aliquid de eius conditoribus carptim attingere.* Regnauerũt *in Vrbe, primùm Reges ſeptem.* Quorũ *primus Romulus Vrbis conditor, ſolus omnium ſine cognomento, ac ſine liberis, deceſſit.* Nã Romani *poſtea à Sabinis cognomina acceperũt, qui regnauit ãnos.* xxxvij. *Secũdus, Numa Pompilius, qui regnauit annos.* xliij. *Tertius, Tullus Hoſtilius, qui regnauit annos.* xxxij. *Quartus,* Ancus Marcius, *qui regnauit annos.* xxiiij. Quintus, *Tarquinius Priſcus, qui regnauit annos.* xxxviij. Sextus, *Seruius Tullius, qui regnauit annos.* XLII. Septimus, *& ultimus, Tarquinius Superbus, ob Iuſtitiæ contemptum, & priſci differentiam, ita appellatus, qui regnauit annos.* xxv.

Regnatum,

Regnatū eſt autē ſub Regibus annos. CCXLIIII. Poſt eiectos Reges creati Conſules duo. L. Iunius Brutus, & Tarquinius Collatinus. Nam Brutus libertatem, & Conſulatum primus inſtituit. Regnatum eſt ſub Conſulibus, à Bruto uſq; ad Hircium, & Panſam, annos. CCCCLVII. Conſules uerò numerantur. DCCC. Subrogati in hoc ſpatio Dictatores, & Decemuiri, qui leges ferrent. Et Tribuni militares conſulari poteſtate. Quinq; autem annis Vrbs fuit ſine ſella Curuli. Regnatum eſt poſtea ſub Imperatoribus, ab Auguſto Cæs. uſq; ad obitum Iouiniani, annos. CCCCIX. Inde ab inclinatione Imperij Romani, Regnatum eſt ſub Pontificibus Max. Ro. mille propè annos, poſtquàm Eccleſia regnare cœpit, quæ cæteros Principes ante ſe regnando, diutiùs ſuperauit. Numerantur aūt Pontifices Max. ab Apoſtolo Petro, uſq; ad Clemētem Septimum. CCXXVII.

Vrbs ipſa diuiſa in regiones. XIIII. Montes ubi prius condita fuit. VII. Campi totidem. Portæ circiter. XX. Capitolia duo. Theatra tria. Amphitheatra duo. Senatula tria. Coloſſi duo magni. Columnæ Cochlides duæ. Obeliſci magni. VI. parui XLII. Statuæ, Signa, & Tabulæ, ſine numero. Equi ænei inaurati. XXIIII. Eburnei. XCIIII. Macella duo. Ludi. V. Naumachiæ. V. Iani duo præcipui. Nymphæa. XI. Cohortes Prætoriæ. X.

Cohortes

*Cohortes Vigilium.*VI. *Excubitoria.*XXIIII. *Vexilla duo communia. Arcus marmorei.* XXXIII. *Vici ſine numero. Aediculæ.*CCCXXIIII. *Vicomagiſtri.*DCXXIII. *Curatores.* X X I X. *Inſulæ p totã Vrbẽ ſine numero.Domus etiã ſine numero. Horrea .ccxcvi. Balnea. Dcccclvi .Lacus .C. Putei.*CCCLII. *Officinæ piſtoriæ.*CCLIII. *Menſæ Oleariæ.*XIIII.*mil.*II. *Lupanaria.* X L V. *Latrinæ publicæ.*CXLIIII. *Caſtra.*V I I I. *Caſtra Equitum ſingularium.*II. *Stabula factionum.*I I I I. *Tribus, ut ſcribit Cicero.* XXXV. *Quas Plutarchus Sabinarum raptarum nomina fuiſſe tradit, Alij uerò alijs de cauſis. Viſebatur nuper marmor iuxta.S. Ioannem de Pinea,cum inſcriptione huiuſmodi.*

IMP. CAES. DIVI NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT.VI. IMP. COS.V.PP. TRIBVS.XXXV. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EORVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIFICAVIT.

DE *Marmorum generibus,quibus Vrbs decorata eſt.*

AEDIFICIA *magna Vrbis apud veteres tam publica quàm priuata, pro maiori*

parte, ex magnis, quadratisq; ſaxis fundabantur, ut etiam hodie ueſtigia apparent, ut extructa moles ſolidior eſſet. Ferreis clauiculis opere inter ſe connexo ſine calce, erectus ad auras paries libralibus cementis, æquali portione calcis, & lapidum ſtruebatur, à fronte nõnunquàm reticulato opere, ſiue lateritio ſuperinducto tectorio, albario'ue, ſine gypſo nonnunquàm marmoreis incruſtationibus, aut æneis laminulis inauratis. Cõcameratio laqueata, uitro, blũbo, gypſo, aut cupro, Encauſto'ue, aut muſiuo exornata. Lithoſtrota uerò ex chryſocolla, uitro, lapidisq;, aut teſſellato emblemate, diuerſarumq; rerum ſimulachris effigiata pingebantur.

Quid opus memorare magnificas Villas, Pauimẽta marmorea, laqueata tecta, Ductus aquarũ, quos Nilos, *&* Euripos, *uocant? Marmorum genera externorum plura ſunt. Candidum ex* Paro *Inſula, cui, ſimile eſt* Lunenſe. *Aliud uiride Laconicum, cũctis Hilarius. Rubrum punctis albis diſtinctũ* Porphyrites, *Cruentum* Synadicum *ex* Troade. *Maculoſum* Thaſium, *&* Chium: *uarium Cariſteũ nigrum Luculleum. Ferrei coloris, & duritiei Baſaltes. Ophites maculis ſerpentis. Onychites ex Arabiæ montibus, ad uaſa excauanda. Alabaſtrites ad unguenta conſeruanda. Sunt & alia tranſlucida, ut* Phengites. *Quæ in* Italia *naſcũtur, ſatis nota. Sũt & alia, quæ breuitatis cauſa omitto.*

DE Inclinatione,& mutatione Imperij, & Vrbis excidio.

POST Reges exactos, primũ à Porſena Rege Vrbs obſeſſa,ſed nõ capta, mox à Gallis, præter Arcẽ Capitolinam,capta,direptaq́;,& incenſa.Deinde Ciuilibus,inteſtinisq́; bellis, ſæpiùs attrita,& crebris incendijs abſumpta,propè euerſa eſt penitùs,cũ altiſſima,ac inter ſe cõtigua,nullo fermè,aut paruo relicto ſpatio, eſſet ædificata, ubi plures, uſq; ad culmen tectorũ contignationes ex tabulatis ſuprema Cœnacula aſſurgerent,unde crebra ad incendium fomenta.Vitruuius ita tradit. Quod maieſtati Vrbis, & Ciuium infinita frequẽtia,innumerabiles habitationes opus fuit explicare in Vrbe. Ergò cum Areæ complanatæ, nõ poſſent tantã altitudinem ad habitandum in Vrbe recipere,ad auxiliũ altitudinis ædificiorum, res ipſa coëgit deuenire. Itaq; pilis lapideis ſtructuris teſtaceis, parietibus cementarijs extentæ contignationibus, coaſſatæ Cœnaculorum ad ſummas utilitates perficiebant deſpectationes. Ergò contignationibus alto ſpatio mutiplicatis Populus Ro. egregias habuit habitationes. Octauianus Auguſtus, qui ſemper rebus Vrbis conſulere ſtuduit, præfectos uigilum, & cuſtodes (quod officium ante erat Triumuirorum) diuerſis in locis diſpoſuit.

inſtitutis ex libertinorum numero militibus, qui aduerſus incendia ferrent opem, & contra nouorum ædificiornm altitudines, nequis ſupra pedes. LXX. ſublimius ædificaret in publicarum uicinitate uiarum. Vrbemq; pro Maieſtate Imperij ornatam, & inundationibus, incẽdijsq; obnoxiam, excoluit. Aedes Sacras, uetuſtate collapſas, aut incendio abſumptas, refecit, easq;, & cæteras opulentiſsimis muneribus, adornauit, adeò, ut iure ſit gloriatus, marmoream ſe relinquere, quã lateritiam accepiſſet. Poſt Auguſtum, Imperium Romanũ in præceps ire cœpit, illud bonis reſtituẽtibus, Veſpaſiano, Traiano, & paucis admodùm quibuſdam alijs. Nam Monarchia in tyrannidẽ (ut plurimùm) uertitur. Verùm tamèn tranſlatio Imperij, in Conſtantinopolim potiſsimũ fertur, malorũ cauſa, & ruinæ Vrbis. Quãuis Nero princeps, multò antea offenſus flexibus uiarum, de induſtria Vrbem incendi iuſſerit, prior cauſa efficatior eſt. Seditionum autem exordium, deleta Carthago, peperit, propter nimiã fœlicitatẽ orta ſunt Bella Ciuilia. Quæ enim res alia inteſtinos furores peperit, quàm nimia fœlicitas: Nam mortales in delitijs elanguentes, rectè, an perperã quid agant, non conſiderant. Vnde nimia ex hoſtibus ſecuritas, & tranquillitas, & opum affluentia, excitauit animos ad ſeditiones, & odiũ. Vnde etiã ab hoſtibus obiectum, diſcordia inteſtina diſſolui

rem Ro.

rem Ro. poſſe, Aeternas opes Romanas, niſi in ſemetipſi ſeditionibus ſæuiant. Sed duobus præcipuè diuerſis uitijs corrupta Vrbs, auaritia, & luxuria, quæ peſtes omnia magna Imperia euerterunt.

Iuuenalis.

Sæuior armis
Luxuria incubuit, uictumq; ulciſcitur Orbem.

Donec labête ueteri diſciplina, req; magis, magiſq; in lapſum pronâ: tum demum in præceps acta, nec quicquam auitæ indolis, ac prudentiæ redolentes, cum iam defluxis, profligatiſq; moribus, & euerſo & conculcato omni iure Diuino, & humano, antiquatiſq; ſanctis legibus, omnia in præceps ire cœperunt, & tam perditè, ac uelut ſolutæ legibus luxuriæ, & ad perdendam pecuniam proni, ut nihil memoriæ haberent prioris uitæ, à ueteribus traditæ. Vnde Plinius didicit, inquit, homo naturā prouocare, & nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrabūtur. Inuenimus & Carucas argento cælatas. Cæs. Dictator in ædilitate, omni apparatu ſcenæ argento uſus eſt. Quod mox & municipijs factitatum eſt. Primus omnium Catulus Capitolium dedicaturus, linteis in Theatro umbram fecit. Nero Princeps Theatrum Pompeij inſano opere, auro, in unum diem operuit. Ludorum uerò apparatus aureus, uel argenteus, uel eburneus, fuit, Meſſala orator prodidit. M. Antoniū Triumuirū, aureis uſum

plici ſtudio floruiſſe,uel defendẽdi, uel colẽdi, quæſitos'ue fines,intelligo luxuria, delicijs noſtris priſtinum morem, uirilemq; uitam diſplicuiſſe.Omnes enim(ſicut Marcus Varro, temporibus auorum,cõquæſtus eſt) patresfamiliâs falce , & aratro,relictis intra murum correpſimus,& in Circis potius & Theatris,quàm in ſegetibus,& uinetis, manus mouemus , attonitiq; miramur geſtus effœminatorum,qui à natura ſexum denegatam muliebri motu mentiantur,decipiantq; oculos ſpectantium.

Veniamus ad Ganeas,quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus,& exuſto ſudore,ſitim quærimus,noctesq; libidinibus,& ebrietatibus, dies Ludo, uel ſomno conſumimus, ac nosmetipſi ducimus fortunatos, qui nec orientem Solem, nec Occidentem uidimus. At illa uera Romuli proles , aſſiduis uenatibus, nec minus agreſtibus operibus excitata firmiſſimis eualuit corporibus,ac militiam belli,cũ res poſtulauit,facilè conſtituit durata pacis laboribus. Veniamus iam ad mulieres,de quarum intemperie,ita Plinius libro nono, Affectant, inquit,pauperes lictorem fœminæ in publicum Vnionem eſſe dictitantes, quin & pedibus , nec crepidarum tantùm obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt.Neq; enim geſtare iam margaritas, niſi calcent,per Vniones etiam ambulent ſatis eſt.

Gloria erat mulierum, binos, aut ternos uniones auribus ſuſpendere. Vnde Propertius.

Matrona incedit cenſus induta nepotum,
Et ſpolia opprobrij noſtra per ora trahit.

Hæc omnia poſt Carthaginem deletam, Valerius Max. ita inquit, Vrbi autem ſecundi belli Punici finis licentioris uitæ fiduciam dedit, quo tempore Matronæ, ut abrogaretur lex Oppia contra eas lata, quòd his ne ueſte uarij coloris uti, nec auri plus ſemiuncia, nec iuncto uehiculo propius mille paſſibus, niſi ſacrificij cauſa, uehi permittebat, quòd ſi animos muliebris apparatus intueri potuiſſent, quibus quotidie aliquid nouitatis ſumptuoſius adiectũ eſt, in ipſo introitu ruenti luxuriæ obſtitiſſent, antea uerò obſidente Vrbem Pœno milite, caſtæ erãt. Vnde Iuuenalis.

Præſtabat caſtas humilis Fortuna Latinas,
Et uellere Tuſco
Vexatæ duræq; manus.

Nunc uerò luxu, & inertia diffluunt, ut ne lanificijs quidem curam ſuſcipere dignentur, Sed domi confertæ ueſtes faſtidio ſint, peruerſaq; Cupidine maximè placeant. Quæ grandi pecunia, & totis penè cenſibus redimũtur. Abolito iam illo Sabinarum, & Romanarũ ueteri more, afflictaq; Vrbe cõtinuis bellis. Nam ab Vrbe condita, uſq; ad hæc tẽpora Romanis bello occupatis uix unquàm ad reci

piendum ſpiritum, breuis requies dabatur, peracto uno, ſtatim alterum, inſurgebat bellum. Nouiſſimè Vandali ex Africa acciti Genſerico Duce, hoſtili manu, Vrbem ingreſſi, diripiunt, neq; incendunt, Templa tamen, & Sacraria ſpoliant, abeuntes poſt xiiij. die poſt Vrbem captam, cum ingenti captiuorum numero, in Africam reuertuntur. Belliſarius patricius, Vandalorum gentem, capto eorum Rege Geliſmero, uſq; ad internitionem deleuit. Poſtremò Totilas Rex Gothorum, qui Dei flagellum dictus eſt, poſteuerſam Italiam, Vrbem Romã ſolo æquauit, proditione Iſaurorum militũ, nam quatuor Iſaurici milites, in obſidione Vrbis, de ea prodenda cõſilium inerunt. Hi enim cuſtodiam habebant ad Aſinariam Portam, Totilam adeuntes, prodere ſibi Vrbem pollicentur. Totilas quoſdam è ſuis per funem aſcendere, permiſit, ipſe cum exercitu ſequutus, nõ procul à Porta conſtitit; miſſi à Totila (ut compoſitũ erat ab Iſauricis) recepti mœnibus, mox intra Vrbem ad Portam deſcendẽtes, ſecuribus freti portam aperuerunt, ingreſſi portam, Imperio potiti ſunt, nec eo contenti, bona diripiũt, mœnia magna ex parte æquant, uix Templis temperatum eſt. Incolas omnes, cuiuſq; gradus, ab Vrbe abire iubet, ducturus aliò Coloniam. Multitudo omnis in propinquas Vrbes ſe recipit, Senatũ, & Primores Ciuitatis, penès ſe obſidum loco habuit. Sine habita-

Et in regione nūc Campi Martij, apud Arcū Trophoi Templum Sancti Laurentij, in Lucina Sanctæ Lucinæ rogatu à Cœleſtino ſecundo, extructum. Et iuxta Portam Populi, Aedem Sāctæ Mariæ eiuſdem nominis, à Syxto quarto nuperrimè inſtaurata, ac in meliorem formam redacta. Item Sancti Auguſtini Aedes cum Cœnobio, à R.D. Guilielmo Card. Rothomagenſi, à fundamentis inſtaurata, cum proximo. S. Apollinaris Palatio, ubi ipſe habitabat. Item Sanctæ Mariæ ſupra Mineruam, à bona memoria. R.D. Io. Card. de turre cremata à fundamentis reſtitutam. Extat & proximū Pantheon, de quo ſatis ſupra dictum. Item Sancti Euſtachij Aedes, iuxta Thermas Neronianas. Vbi & Templum. S. Ludouici, & Sacellum. S. Saluatoris, à Diuo Gregorio Magno dedicatum. Et iuxta Circum Agonis, Templum Sancti Iacobi Apoſtoli, ab Alphōſo Paradinas Hiſpano Epiſcopo Ciuitatenſi nuperrimè à fundamentis erectum. Item ab altero Agonis latere, Aedes Sanctæ Mariæ de anima à natione Theutonica, à fundamentis dudum inſtaurata, ac in meliorem formā redacta, ubi marmore conſpicuum Hadriani. vi. ſepulchrum Guilihelmus Encken Voirt illius benignitate Tit. S. Io. & Pauli Presb. Card. Dertuſenſis, faciundum curauit. Cui contigua ſurgit Eccleſia Sanctæ Mariæ de Pace, à Syxto Quarto, in Templo prius

Sancti

Sancti Andreæ Apoſtoli,excita,ubi nunc ſunt Canonici Regulares,ex Collegio Lateranẽſi, qui quotidie celebrant. Item & apud Theatrum olim Pōpeij in loco, nunc celeberrimo Vrbis loco, Templum cũ Palatio Sancti Laurentij in Damaſo, quã Damaſus,natione Hiſpanus,condidit. Cuius ædificia magnificè à fundamentis nuperrimè inſtaurata,ampliauit, exornauitq́;.R.D. Raphaël Ribarius.S. Georgij Card. S.R.E. Camer. Epiſcopus Oſtien. Viſitur & in regione nunc Pontis Eccleſia Sancti Saluatoris de Lauro, iuxta montem Iordanum, à fundamentis, unà cum Cœnobio excitata, à.R.D.Latino Card. Vrſino.Surgit & in eadẽ regione iuxta Pontem Caſtelli, Aedes Sancti Celſi,cœpta nuper inſtaurari, nec dum abſoluti. Sicut & proxima ripa Tyberis, Sancti Ioannis Baptiſtæ,magno ſtudio inchoata, nec perfecta.Haud lõgè hinc extabat nuper Sancti Blaſij Templum,ubi Iulij Secundi auſpicijs excitata,apparent nunc fundamenta miræ magnitudinis,ubi & paruum Sacellum,cũm grandi prætorio,quod omnibus curijs dedicauerat iuxta uiam,quam ipſe excitauit.Et Templũ Sanctæ Luciæ nuperrimè à Præſidẽtibus ven. ſodalitatis confalonis, inſtauratæ, & magnificè exornatæ. Item iuxta Curiam Sabellorum, Aedes Sanctæ Thomæ Anglicorum, & Sancti Hieronymi,unde nuper eliminatis fratribus.S.Franciſci ex

riam Maiorem. Ante.S.Apſtolos, ante.S.Cæciliã, trans Tyberim. Plurimaq́; per totam Vrbem marmorea ſigna in diuerſas rerũ formas, effigiata, quæ longum eſſet ſingula memorare, quæ ſunt in locis publicis, & priuatis nobilium ædes. Sed nec ſilentio præteribo marmoreas ſtatuas, aurea, argentea, æreaq́; Nomiſmata, quæ hodie ſunt apud. R. D. Andreã Card. de Valle, qui nõ parcit precio, huius modi rerum. Nam is unicus eſt nunc, qui maiorum uetera monumenta diligenter curat.

Antiquitatum Anacephaleoſis.

ABſolutis iam Vrbis antiquitatibus. Placuit per tranſitum aliquid de eius conditoribus carptim attingere. Regnauerũt in Vrbe, primum Reges ſeptem. Quorũ primus Romulus Vrbis conditor, ſolus omnium ſine cognomento, ac ſine liberis, deceſſit. Nã Romani poſtea à Sabinis cognomina acceperũt, qui regnauit ãnos. xxxvij. Secũdus, Numa Pompilius, qui regnauit annos. xliij. Tertius, Tullus Hoſtilius, qui regnauit annos. xxxij. Quartus, Ancus Marcius, qui regnauit annos. xxiiij. Quintus, Tarquinius Priſcus, qui regnauit annos. xxxviij. Sextus, Seruius Tullius, qui regnauit annos. XLII. Septimus, & ultimus, Tarquinius Superbus, ob Iuſtitiæ contemptum, & priſci differentiam, ita appellatus, qui regnauit annos. xxv.

Regnatum,

Regnatũ eſt autẽ ſub Regibus annos. CCXLIIII. Poſt eiectos Reges creati Conſules duo. L. Iunius Brutus, & Tarquinius Collatinus. Nam Brutus libertatem, & Conſulatum primus inſtituit. Regnatum eſt ſub Conſulibus, à Bruto uſq; ad Hircium, & Panſam, annos. CCCCLVII. Conſules uerò numerantur. DCCC. Subrogati in hoc ſpatio Dictatores, & Decemuiri, qui leges ferrent. Et Tribuni militares conſulari poteſtate. Quinq; autem annis Vrbs fuit ſine ſella Curuli: Regnatum eſt poſtea ſub Imperatoribus, ab Auguſto Cæs. uſq; ad obitum Iouiniani, annos. CCCCIX. Inde ab inclinatione Imperij Romani, Regnatum eſt ſub Pontificibus Max. Ro. mille propè annos, poſtquàm Eccleſia regnare cœpit, quæ cæteros Principes ante ſe regnando, diutiùs ſuperauit. Numerantur aũt Pontifices Max. ab Apoſtolo Petro, uſq; ad Clemẽtem Septimum. CCXXVII.

Vrbs ipſa diuiſa in regiones. XIIII. Montes ubi prius condita fuit. VII. Campi totidem. Portæ circiter. XX. Capitolia duo. Theatra tria. Amphitheatra duo. Senatula tria. Coloßi duo magni. Columnæ Cochlides duæ. Obeliſci magni. VI. parui XLII. Statuæ, Signa, & Tabulæ, ſine numero. Equi ænei inaurati. XXIIII. Eburnei. XCIIII. Macella duo. Ludi. V. Naumachiæ. V. Iani duo præcipui. Nymphæa. XI. Cohortes Prætoriæ. X.

*Cohortes Vigilium.*VI. *Excubitoria.*XXIIII. *Vexilla duo communia.* Arcus *marmorei.* XXXIII. *Vici ſine numero.* Aediculæ.CCCXXIIII. *Vicomagiſtri.*DCXXIII. *Curatores.* XXIX. *Inſulæ p totã Vrbẽ ſine numero.Domus etiã ſine numero. Horrea .ccxcvi. Balnea. Dcccclvi .Lacus .C. Putei.*CCCLII. *Officinæ piſtoriæ.*CCLIII. *Menſæ Oleariæ.*XIIII.*mil.*II. *Lupanaria.* XLV. *Latrinæ publicæ.*CXLIIII. *Caſtra.*VIII. *Caſtra Equitum ſingularium.*II. *Stabula factionum.*IIII. *Tribus, ut ſcribit* Cicero. XXXV. *Quas Plutarchus Sabinarum raptarum nomina fuiſſe tradit, Alij uerò alijs de cauſis. Viſebatur nuper marmor iuxta.*S. *Ioannem de Pinea,cum inſcriptione huiuſmodi.*

IMP. CAES. DIVI NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. VI. IMP. COS. V. PP. TRIBVS. XXXV. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EORVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIFICAVIT.

DE *Marmorum generibus,quibus Vrbs decorata eſt.*

AEDIFICIA *magna Vrbis apud veteres tam publica quàm priuata, pro maiori*

parte, ex magnis, quadratiſq; ſaxis fundabantur, ut etiam hodie ueſtigia apparent, ut extructa moles ſolidior eſſet. Ferreis clauiculis opere inter ſe connexo ſine calce, erectus ad auras paries libralibus cementis, æquali portione calcis, & lapidum ſtruebatur, à fronte nōnunquàm reticulato opere, ſiue lateritio ſuperinducto tectorio, albario'ue, ſiue gypſo nonnunquàm marmoreis incruſtationibus, aut æneis laminulis inauratis. Cōcameratio laqueata, uitro, blūbo, gypſo, aut cupro, Encauſto'ue, aut muſiuo exornata. Lithoſtrota uerò ex chryſocolla, nitro, lapidiſq;, aut teſſellato emblemate, diuerſarumq; rerum ſimulachris effigiata pingebantur. Quid opus memorare magnificas Villas, Pauimēta marmorea, laqueata tecta, Ductus aquarū, quos Nilos, & Euripos, uocant? Marmorum genera externorum plura ſunt. Candidum ex Paro Inſula, cui ſimile eſt Lunenſe. Aliud uiride Laconicum, cūctis Hilarius. Rubrum punctis albis diſtinctū Porphyrites, Cruentum Synadicum ex Troade. Maculoſum Thaſium, & Chium: uarium Cariſteū nigrum Lucculleum. Ferrei coloris, & duritiei Baſaltes. Ophites maculis ſerpentis. Onychites ex Arabiæ montibus, ad uaſa excauanda. Alabaſtrites ad unguenta conſeruanda. Sunt & alia tranſlucida, ut Phengites. Quæ in Italia naſcūtur, ſatis nota. Sūt & alia, quæ breuitatis cauſa omitto.

De inclinatione

DE Inclinatione, & mutatione Imperij, & Vrbis excidio.

POST Reges exactos, primū à Porſena Rege Vrbs obſeſſa,ſed nō capta, mox à Gallis, præter Arcē Capitolinam,capta,direptaq́;,& incenſa.Deinde Ciuilibus,inteſtiniſq́; bellis, ſæpius attrita,& crebris incendijs abſumpta,propè euerſa eſt penitùs,cū altiſſima,ac inter ſe cōtigua,nullo fermè,aut paruo relicto ſpatio, eſſet ædificata, ubi plures, uſq; ad culmen tectorū contignationes ex tabulatis ſuprema Cœnacula aſſurgerent,unde crebra ad incendium fomenta. Vitruuius ita tradit. Quod maieſtati Vrbis, & Ciuium infinita frequētia,innumerabiles habitationes opus fuit explicare in Vrbe. Ergò cum Areæ complanatæ, nō poſſent tantā altitudinem ad habitandum in Vrbe recipere,ad auxiliū altitudinis ædificiorum, res ipſa coēgit deuenire. Itaq; pilis lapideis ſtructuris teſtaceis, parietibus cementarijs extentæ contignationibus, coaſſatæ Cœnaculorum ad ſummas utilitates perficiebant deſpectationes. Ergò contignationibus alto ſpatio mutiplicatis Populus Ro. egregias habuit habitationes. Octauianus Auguſtus, qui ſemper rebus Vrbis conſulere ſtuduit, præfectos uigilum, & cuſtodes (quod officium ante erat Triumuirorum) diuerſis in locis diſpoſuit.

inſtitutis ex libertinorum numero militibus, qui ad uerſus incendia ferrent opem, & contra nouorum ædificiornm altitudines, ne quis ſupra pedes. LXX. ſublimius ædificaret in publicarum uicinitate uiarum. Vrbemq; pro Maieſtate Imperij ornatam, & inundationibus, incēdijsq; obnoxiam, excoluit, Aedes Sacras, uetuſtate collapſas, aut incendio abſumptas, refecit, easq;, & cæteras opulentiſſimis muneribus, adornauit, adeò, ut iure ſit gloriatus, marmoream ſe relinquere, quā lateritiam accepiſſet. Poſt Auguſtum, Imperium Romanū in præceps ire cœpit, illud bonis reſtituētibus, Veſpaſiano, Traiano, & paucis admodùm quibuſdam alijs. Nam Monarchia in tyrannidē (ut plurimùm) uertitur. Verum tamen tranſlatio Imperij, in Conſtantinopolim potiſſimū fertur, malorū cauſa, & ruinæ Vrbis. Quāuis Nero princeps, multò antea offenſus flexibus uiarum, de induſtria Vrbem incendi iuſſerit, prior cauſa efficatior eſt. Seditionum autem exordium, deleta Carthago, peperit, propter nimiā fœlicitatē orta ſunt Bella Ciuilia. Quæ enim res alia inteſtinos furores peperit, quàm nimia fœlicitas: Nam mortales in delitijs elanguentes, rectè, an perperā quid agant, non conſiderant. Vnde nimia ex hoſtibus ſecuritas, & tranquillitas, & opum affluentia, excitauit animos ad ſeditiones, & odiū. Vnde etiā ab hoſtibus obiectum, diſcordia inteſtina diſſolui

rem Ro.

rem Ro. poſſe, Aeternas opes Romanas, niſi in ſemetipſi ſeditionibus ſæuiant. Sed duobus præcipuè diuerſis uitijs corrupta Vrbs, auaritia, & luxuria, quæ peſtes omnia magna Imperia euerterunt.

Iuuenalis.

Sæuior armis
Luxuria incubuit, uictumq́; ulciſcitur Orbem.

Donec labēte ueteri diſciplina, req́; magis, magisq́; in lapſum prona: tum demùm in præceps acta, nec quicquàm auitæ indolis, ac prudentiæ redolentes, cum iam defluxis, profligatisq́; moribus, & euerſo & conculcato omni iure Diuino, & humano, antiquatisq́; ſanctis legibus, omnia in præceps ire cœperunt, & tam perditè, ac uelut ſolutæ legibus luxuriæ, & ad perdendam pecuniam proni, ut nihil memoriæ haberent prioris uitæ, à ueteribus traditæ. Vnde Plinius didicit, inquit, homo naturā prouocare, & nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrabūtur. Inuenimus & Carucas argento cælatas. Cæs. Dictator in ædilitate, omni apparatu ſcenæ argento uſus eſt. Quod mox & municipijs factitatum eſt. Primus omnium Catulus Capitolium dedicaturus, linteis in Theatro umbram fecit. Nero Princeps Theatrum Pompeij inſano opere, auro, in unum diem operuit. Ludorum uerò apparatus aureus, uel argenteus, uel eburneus, fuit, Meſſala orator prodidit. M. Antoniū Triumuirū, aureis uſum

plici ſtudio floruiſſe, uel defendēdi, uel colēdi, quæſitos'ue fines, intelligo luxuria, delicijs noſtris priſtinum morem, uirilemq; uitam diſplicuiſſe. Omnes enim (ſicut Marcus Varro, temporibus auorum, cōquæſtus eſt) patresfamiliâs falce, & aratro, relictis intra murum correpſimus, & in Circis potiùs & Theatris, quàm in ſegetibus, & uinetis, manus mouemus, attonitiq́; miramur geſtus effœminatorum, qui à natura ſexum denegatam muliebri motu mentiantur, decipiantq́; oculos ſpectantium. Veniamus ad Ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus, & exuſto ſudore, ſitim quærimus, noctesq́; libidinibus, & ebrietatibus, dies Ludo, uel ſomno conſumimus, ac nosmetipſi ducimus fortunatos, qui nec orientem Solem, nec Occidentem uidimus. At illa uera Romuli proles, aſſiduis uenatibus, nec minus agreſtibus operibus excitata firmiſſimis eualuit corporibus, ac militiam belli, cū res poſtulauit, facilè conſtituit durata pacis laboribus. Veniamus iam ad mulieres, de quarum intemperie, ita Plinius libro nono, Affectant, inquit, pauperes lictorem fœminæ in publicum Vnionem eſſe dictitantes, quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. Neq; enim geſtare iam margaritas, niſi calcent, per Vniones etiam ambulent ſatis eſt.

piendum ſpiritum, breuis requies dabatur, peracto uno, ſtatim alterum, inſurgebat bellum. Nouiſſimè Vandali ex Africa acciti Genſerico Duce, hoſtili manu, Vrbem ingreſſi, diripiunt, neq; incendunt, Templa tamen, & Sacraria ſpoliant, abeuntes poſt xiiij. die poſt Vrbem captam, cum ingenti captiuorum numero, in Africam reuertuntur. Belliſarius patricius, Vandalorum gentem, capto eorum Rege Geliſmero, uſq; ad internitionem deleuit. Poſtremò Totilas Rex Gothorum, qui Dei flagellum dictus eſt, poſt euerſam Italiam, Vrbem Romã ſolo æquauit, proditione Iſaurorum militũ, nam quatuor Iſaurici milites, in obſidione Vrbis, de ea prodenda cõſilium inerunt. Hi enim cuſtodiam habebant ad Aſinariam Portam, Totilam adeuntes, prodere ſibi Vrbem pollicentur. Totilas quoſdam è ſuis per funem aſcendere, permiſit, ipſe cum exercitu ſequutus, nõ procul à Porta conſtitit, miſſi à Totila (ut compoſitũ erat ab Iſauricis) recepti mœnibus, mox intra Vrbem ad Portam deſcendẽtes, ſecuribus freti portam aperuerunt; ingreſſi portam, Imperio potiti ſunt, nec eo contenti, bona diripiũt, mœnia magna ex parte æquant, uix Templis temperatum eſt. Incolas omnes, cuiuſq; gradus, ab Vrbe abire iubet, ducturus aliò Coloniam. Multitudo omnis in propinquas Vrbes ſe recipit, Senatũ, & Primores Ciuitatis, penès ſe obſidum loco habuit. Sine habita-

toribus Vrbs manſit in ſolitudine, diebus.XL. Inſtaurata poſt Vrbs à Beliſario, reſartiſq; mœnibus, iterum per Iſaurios prodita eſt, facta irruptione per Portã Oſtienſem. Primo quidẽ ingreſſu hoſtiliter omnia igni, ferroq; diripiẽs, poſtea uerò amicè, ac placidè omnia euerſa, inſtauraturum ſe pollicetur. Decreuerat enim primo impetu Romam ad ſolum æquare, excellentioraq; ædificia incendio abſumere, & Vrbem ipſam tot ætatum opus, in ouiũ paſcua redigere. Re itaq; ipſa cognita Iuſtinianus Imp. Conſt. ſtatim Narſetem Eunuchum in Italiã mittit. Is igitur auxiliaribus copijs ab Albuino Lõgobardorum Rege acceptis, Gothos aggreditur, perſequitur, & Totilas malè pugnans occiditur. In quo tandem & genus, & Regnum Gothorum, defecit. Nemo unquàm irruit in Vrbem Ro. qui poſtea non dederit pœnas. Nam ſæpiùs ea capta, direpta, & incẽſa, ſemper magnificè inſtaurata eſt. Nec tot ruinis, incẽdijs, Barbaricisq; direptionionibus, toties afflicta extingui potuit. Primùm à Callus Senonibus, præter Capitolium, capta, direpta, & incenſa eſt, anno quàm cõdita fuerat, circiter. CCCXL. Iam deniq; omnium gentium Victrix, diuq; rerum potita à Gothis(ut aiunt) Alarico Duce iterum capta, ac direpta, & incenſa. Nec multò poſt ab Athaulpho, qui Alarico ſucceſſit, ad prædã repetita, pariq; clade deformata funditus exciſa in

terijſſet,

teriiſſet, niſi mulierculæ precibus in ſuo eſſet ueſtigio retenta. Secuti inde Vandali, qui Genſerici ductu eam diripuerunt. Mox Odoacer & ipſe Barbarus eam Tyrannicè occupauit. Quo ſublato Theodoricus Oſtrogothorũ Rex, plures annos eandem, cum tota Italia, retinuit. Recepta inde à Belliſario eſt, bisq; obſidione fatigata, inedia, & fame propemodùm enecta. Demùm ſub Totila miſerabile paſſa eſt excidium. Interfuerunt autem à Senonicho bello, ad Viſigothorum tempora anni circiter. DCCC. à Viſigothis ad Vandalos. XLIIII. à Vandalis ad Odoacrem, & Herulorum regnum anni. XVIII. ab his ad Oſtrogothos, & Theodoricum XIIII. ab Oſtrogothis, ad Belliſarium, qui Romam ab eis recepit anni. L. hinc ad excidium, quod ſub Totila paſſa eſt anni. XII. Ac toties tã breui ſpatio domitrix illa humani generis, arxq; omniũ gẽtium. Roma ludibrio fuit Barbaris, ſed ipſa demùm omnium Victrix.

Finis Libri Quinti, de Antiquitatibus Vrbis.

ANDREAE FVLVII ANTIQVArij Romæ, de laudibus Vrbis, Oratio ad Quirites.

VRBEM Romam Quirites Terrarum Deam, gentium Reginam, Deorum domicilium, Magiſtrã morum, communemq́; omniũ patriam, ſine controuerſia, primam cunctarũ Vrbium, quis ignorat? Maius enim Roma, nihil unquàm fuiſſe, omnium teſtimonio, iam pridem in cõfeſſo eſt. Ita Diuina mens Ciuitatem Populi Romani egregia, temperataq́; regione, collocauit, ut Orbis Terrarum Imperio potiretur. Cum rerum natura uires omnes in unam Vrbem oſtendere uoluerit. Cum quis Campum Martium inſpexerit, Sepulchrũ Auguſti, tot marmoreis ſimulachris, & æris ornatum Forum Romanum, & Iouis Tarpeï delubrum, Thermas, Porticus in Prouinciæ modum extructas, Amphitheatrum, Tyburtino lapide exædificatum, tantæ altitudinis, ut ad culmen uix humanus oculus pertingere poſſit. Pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatum. Templum Pacis, Pompeij Theatrum, Circum Maximum, Septizonium, tot Arcus Triumphales, tot Aquæductus, tot Statuas per Vrbem ad ornatum poſitas. Si ingrediaris Forum, aliud ex alio uidebis appoſitũ.

Quis Regales

Quis Regales Porticus, Aedesq; Sacras, Quis Capitoliu, & in ipſo; & in Palatio opera, & in Liniæ Porticu, quæ ſingula contemplans, alia facilè obliuione delebis. Talis eſt Roma, cuius primi muri luto, ac palis defixis, tam humiles erant, ut eos Remus leui ſaltu tranſilierit. Hæc tua monumenta pares Romule, Hæc illa Aeterna Vrbs, Terrarum Regina, & Dea gentium Roma, Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum, quæ undiq; deuicto in gyrum paulò minus Orbe Terrarum aduectos, ſine fine triumphos recepit. Innumerabilium coloniarum ſub Cœlo parens. Sed Ciuili, inteſtinóq; bello abſumpta, Terrarum omnium alumna, eademq; parens, numine Dea electa. Quæ Cœlum ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret Imperia, rituſq; molliret, & populos diſcordes, ferasq; linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem hominibus daret, breuiterq; una cunctarum gentium in toto Orbe, patria fieret. Cuius monumenta, quis probè cōſideret, plures in ea Victorias, & Triumphos, quàm annos à prima conditione reperiret. Quos Maro Heroica Maieſtate, in breuiſſimo Aeneæ ſcuto perſtringens ſatis probè cōplexus eſt. Fuit etiã Romani nominis comes ſemper Fortuna, Dijq; præſtantes, & beneuoli, Qui, nē Capitolium à Gallis caperetur, ſopitis cuſtodibus, Sacratā falli alitē non permiſerunt. Vnde Cicero

generi gratiſſima nuſquàm tãta eſt, tum ingenuè agendi, tum liberrimè loquendi. Aliæ nationes ſeruitutem pati poſſunt, Populo Romano eſt propria libertas, eo Tyberius Cæſar delatoribus reſpondere ſolitus. In libera Ciuitate, liberas eſſe oportere hominum linguas. Nullibi præterea tam magnã Vrbem mortales uiderunt. Vnde Heliogabalus Imperator, metiri cupiens eius magnitudinem ioco Aranearum telas, propoſito præmio corradi iuſſit, & decem millibus pondo Aranearum collectis magnitudinem eius, hoc ludicro depræhendit. Romanorum gens omnium mitiſſima, & clementiſſima, habita eſt. Apud quam unum ſupplicium tantùm, ante, & poſt fuiſſe immanè, & barbarum in Metium Suffetium Albanorum Dictatorem, Tullo Hoſtilio Rege authore, in alijs gloriari licet, nulli gentium mitiores placuiſſe pœnas. Nullas Vrbes, ac nationes oppugnauit, quas non uicerit, nullos ſupplices ad ſe uenientes populos, quos non benignè ſuſceperit, nam cum Legati Carthaginenſium, ad captiuos redimendos, in Vrbem ueniſſent, nulla accepta pecunia eos reddiderunt, tot punicis iniurijs ueniam datam. Vnde hoſtium uox talis reddita. O munificentiam gentis Ro. Deorum benignitati æquandam, nam beneficium quod nunquàm dediſſemus, accepiſſemus.

Nulla gens, inquit Cicero, quæ non, aut ita ſubacta ſit, ut uix extet, aut ita domita, ut quieſcat, aut pacata, ut victoria noſtra, Imperioq; lætetur, tum gentes, quas antea, nullæ literæ, nulla uox, nulla fama notas fecerat, cæteras itē partes, quæ uel agentibus, uel inimicis huic Imperio, uel infidis, uel incognitis immanibus, & Barbaris tenebātur noſtris armis deuictæ parere coactæ ſunt. Milites quin immò armis inſignes Roma ſtatim habuit, & populū Marte gentium, ut terrigenas cum armis natum exiſtimes. Vnde Pyrrhus de uirtute militum Ro. O quàm facilè, inquit, Orbis Imperiū occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Regem Romanis. Hac uirtute maiores noſtri, primū uniuerſam Italiā deuicerunt, deinceps Carthaginē exciderūt, Naumantiam euerterunt, potiſſimos Reges, bellicoſiſſimas gentes in deditionem huius Imperij redegerūt. Tot habuit triumphos, quot oræ ſunt, parteſq; Terrarum, tot uictorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum. Illud uerò ſine dubitatione Romanum fundauit Imperiū, quòd fundator huius Vrbis Romulus fœdere Sabino, docuit, etiam hoſtibus recipidendis augeri Ciuitatem hanc oportere. Cuius auctoritate, & exemplo nunquàm eſt intermiſſa à maioribus noſtris, largitio, & communicatio Ciuitatis, itaq; ex omnibus generibus gentes uniuerſæ in Ciuitatem ſunt receptæ. Licet inſtitu

tum deinde

tum deinde fuit, ne quis noſtrum pluſquàm unius Ciuitatis eſſe poſſet, ne quis inuitus ciuitate mutetur neue in Ciuitate maneat inuitus. Vnde quidā Athenis *numero iudicum adſciti cum ignorarent, ſi illam Ciuitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtliminio recuperaſſent.* Hic ille Princeps *terrarum, gentium uictor, domitor uniuerſi, ſupra humanam ſortem potentiſſimus.* Hæc eſt illa *Roma,* Regina *urbium, mundi caput, Ingeniorum parens, gentium hoſpita, peregrinæ uirtuti ſemper patēs.* Vbi *omnis repentina, atq; ex uirtute nobilitas, ex externis quoq;, atq;* Ciuitate donatis. Cōſtat *enim ex data non minùs prudenter, quàm liberaliter, Ciuitate, tā Italis, quàm externis, & dū nullum faſtiditur genus, in quo uirtus euceſceret, creuiſſe Imperium, non propter generis nobilitatem tantùm, ſed propter res egregiè geſtas, nulla* Orbis *parte modo eſſet clari uiri, repudiata.* Nec *uerò Aſia hic ab Europa diſtincta eſt, ſed omnia omnibus in medio poſita ſunt, nemo cenſetur, modò ſit Imperio, aut fide dignus, ſed ſtat cōmunis* Terrarum *ſtatus,* Iſq; *popularis ſub optimo Imperatore, atq; rectore,* Omneſq; *quaſi in commune* Forum *conueniunt pro ſuis quiſq; meritis præmia relaturi.* Quòd *uerò ſuis finibus, regibuſq;* Ciuitas *quæpiā eſt, idipſum eſt.* Hæc *uniuerſo* Orbi, *quaſi communis urbs* Prouinciæ *totius conuentus.* Porrò *dixeris in unā hāc*

Arcem coniectos omnes habitatores. Quiq; pergẽtes, ac populos diuerſa loca incolunt, hæc uerò nunquàm ulli defuit, ſed ut terræ ſolum fert omnes, ita & hæc ex uniuerſo Orbe confluentes omnes accipit, quaſi mari flumina. Quin etiam hoc illic quoq; cum mari cõmune eſt, quòd nec mare maius ſit, fluuiorũ influxu, tãquàm fato datũ ſit, ut unà cũ illis amplitudinem quoq; influentẽ recipiat, neq; in hac ob magnitudinem quicquàm apparet, ſed ſicuti qui intra ſinum recondunt omnia, ita & hæc omnes intra ſe complexa eſt. Quippè ultro, citróq; meãtibus eadem eſt, eademq; uiſitur. Nulla Vrbs tam tenuè habuit principium, nec ad tam magna rerum faſtigia ita mature peruenit, Cui ab exordio tam ſimplex uitæ cultus fuit, ut rudi cemento conſtratas domos, & ſcandulis roboreis, ac ſtramentis cõtectam Vrbem per annos. CCCC. uſq; ad Pyrrhi bellum fuiſſe, ſatis conſtat, & totidem prope annos pulte pro pane uſos. Poſt deuictum Orbem delicijs rerum omnium, quas tellus, maréq; gignit expleuiſſe animum. Vrbs tota paßim culta, ac frequens agro ad fruges, ad paſcua, ad uites gignẽdas uberrimo, Siluis ad lignandum, & materiam ſuppeditãdam abundè ſufficientibus, ubi temperies aëris perquàm læta, & commoda, ni uoluptatum intemperãtia malè audiret, herboſi ſaltus, amœnæ ualles, aquarum affluens telllus, Ver ubi perpetuum, atq;

alienis

alienis menſibus Aeſtas. Solo ſemper tepido, nunquàm colono repugnanti, ubi greges, & armenta, & altilia quæq; opimè proueniunt, ubi auium aucupia, & ferarum uenationes, accōmodatiſsimè. Sed multò hominum præſtantiora ingenia, ſemper progenuit, quàm reliquus Orbis Terrarum. Geninitum enim in toto Orbe præſtantiſsima, haud dubiè, Romana extitit. Omitto generis nobilitatē, à Troianis uſq; prius, deinde ab Albanis Regibus, deductam. Quæ nā patria (ut uerum fateamur) poſt natos homines, tot genuit præclariſsimos in omni uirtute uiros? Curios, Fabritios, Camillos, Catones, Scipiones, Decios, Marcellos, atq; alios, quos longùm eſſet, recenſere. Regibus certè maximis, præſtantiores, quoniam Regibus imperant, unde non immeritò, Cyneas Pyrrhi Regis Legatus, faſſus eſt, tot ſe Reges uidiſſe, quot ciues. Tradunt Corneliam Scipionis filiam, poſt mortem Gracchi, cū ab Ptolomeo Aegyptiorum Rege, in uxorem peteretur, quòd nuptias ſuas minimè mereri uideretur, reſpuiſſe. Præterea omnia Regna in toto Orbe, præter Ro. Imperium, aut breuiter durauerunt, aut modica, aut fabuloſa fuerunt, unum tantùm dictum Imperium, & illud Romanum, quod Romæ uſurpatum, primùm ſub Cæſare Dictatore ampliſsimum, ac diuturnum locupletiſsimo etiam Maronis teſtimonio, cum inquit.

Imperium ſine fine dedi.

Nullum enim ab exordio fermè minus, neq; in crementis toto Orbe amplius, ab Romulo Rheæ *uirginis Veſtalis,* & *Martis filio exordium habuit. Nullaq;* Reſpub. *maior, nec ſanctior, nec bonis exẽplis ditior. Qui omnium genere mirificorum exemplorum totũ* Orbem *repleuit, militariſq; diſciplinæ,* & *ſeueritatis,* & *uirtutum omnium ſpecimen. Nullos homines benignius inter ſe uiuere, quàm* Romanos *nullũ* Regem Romanis *parẽ, nihil eſſe, quod hominũ manu,* & *opibus* Ro. Imperij *effici non poſſet. Satis conſtat origini* Romanæ, & Deos *adfuiſſe,* & *non defuturam uirtutem. Nullum uerò* Regnum *tã repentè auctũ, quàm* Alexandri Magni, *qui prius ſibi uiſus eſt comparare* Imperium, *quàm regnaſſe, quia nullas dedit leges, nulla conſtituit militibus ſtipendia, ſed tantùm regiones diſcurrit, nec regnũ ſtabiliuit, dicere ſolitus longè præſtãtiùs literis antecedere, quàm* Imperio, *ac magis amari, quàm timeri.* Cæſar *autem contra.*

Oderint dum metuant.

Populus Ro. *gentiũ princeps ob magnitudinẽ rerum geſtarum,* & *imperandi diuturnitatẽ cæteros* Principatus *antecelluit, terra, mariq; imperium terminauit, quo nihil in* Orbe *celebriùs, nihil ipſa* Vrbe *nobiliùs, ubi tot præclara ingenia, tot præſtantiſſimi* Duces, *tam ſtrenui milites, tam præclaræ res geſtæ.*

res geſtæ. Nuſquàm tãta ædificandi facultas, nuſquàm tot regia ædificia, tot loca Sacra, Templa, Baſilicæ, Sacella, tot Fora, tot Aquæductus, Circi, Theatra, Lacus, tot Thermarum inſana ædificia, tot operoſi ſupra Tyberim pontes, tot antiquitatum ueſtigia, tot ludorum genera, tantus mortaliũ concurſus, & populi frequentia, nuſquàm tot opes, tot delitiæ, & rerum omniũ, quæ ubiq; procreantur, abũdantia, & immoderati ad magnificentiã ſumptus. Spectaculorum omnis generis decor, & Ludorum numerus infinitus. Interrogatus quidã ſapiẽs, quid de Vrbe ſentiret, reſpondiſſe fertur, Microcoſmum ideſt, paruum mundũ. Libanius Græcus homo Romã, inquit, non Vrbem ſed quaſi quandam cœli partem appellatã. Quam Seneca non inſcitè per ætates hominum diſtinxit. Aurea ætas populi Rò. ſic fuit dicta, quòd poſterioribus ſæculis comparata, æq; atq; aurum inter metalla effulſit. Cæterum cũ latè pateat Imperium Ro. nihil admiratione magis dignũ, quàm regnandi diuturnitas. Nullum regnũ tam repentinum, nulla Reſpub. tam ingẽs, nullum Imperium tam amplum, nulla Monarchia tam potens, nullus tam perennis uictor (nam uetus prouerbiũ eſt) Romanus ſedẽdo uincit. Cõſtat enim furto hoſtes in paucis eſſe lætatos, uera aũt uirtute ſemꝑ Romanos extitiſſe uictores, Tũ uerò nominis Ro. Maieſtas facilè declarat, quæ fœlicibus auſpicijs,

lætiſsimis rerum ſucceſsibus aucta,uiris clariſsimis inſtructa,quorum uirtute, & conſilijs ad ampliſsimum faſtigium legibus,& inſtitutis, & Deum pietate illuſtrata.Nec me præterit ante Romanorum tempora uon fuiſſe imperandi ſcientiã, quæ ſi fuiſſet, apud Græcos nimirùm fuiſſet. Qui cæteros, haud dubiè, ſapientia longè anteceſsère. Et hoc Romanorum inuentum,una cum alijs introductum. Ex Romanorum enim diſciplina omnes norũt,qui ſciunt imperare, ut liberi ab initio, & quaſi ad imperandũ continuò geniti,quæ ad id ſpectat,omnia optimè prouiderant,& Rempub.quidem adinuenerunt, qualem nemo ante legibus; inſtitutisq; propoſitis,quæ nullus uitare poſsit,cunctorũ uerò tellus communis, id re ipſa Romani effecerunt,uniuerſum quidẽ permenſi Orbem,iunctisq; fluminibus diuerſisq; pontium generibus, ſciſsis montibus terram equis ſtrauère,patefacta ſolitudine,diuerſorijs frequentiſsimis manufactis,omnibus uictus,atq; ordinis ratione. Non ſatis exiſtimari poteſt, quantũ Romanis debeatur,qui ſuſtulère monſtra,in quibus hominem occidere, glorioſum erat,mandi etiam ſaluberrimum. Claruit ſupra omnia bonis artibus. Quibus ſemper fortiſsimi,uictoresq; Romani extiterunt,ut pleriq; populi,ſine ui aliqua armorũ,ſua ſponte illis ſe ſubijcerent.Omitto publicas diuitias. Quis enim.M.Craſsi opes, quis potentiam Pompeij,liberali

peij, liberalitatemq; Iulij Cæs. enarrare poteſt? Quis Romanorum præclariſſima à condita Vrbe geſta? Nec reticebo in hoc loco peſtremum illum, cum Hannibale, congreſſum, non fuiſſe, à condito Orbe, diem magis memorabilem, quàm ille, cũ duo antea, & poſtea Ducum maximi Scipio, & Hannibal, quo cedente, ſequutus eſt Africam terrarũ Orbis. Meruerũt & ſuas Statuas, & titulos etiam mulieres, ut Clœlia, & .Q. Claudia Veſtalis. Pueri etiam tam caſtigatæ diſciplinæ erant, ut omnis uita plena eſſet miræ grauitatis, & modeſtiæ, inter puerilia rudimenta, & Romanæ iuuentutis peculiare fuit haſtilia iaculari, Sudes torquere, equum agitare, arma tractare, bonas artes callere, tantaq; Romanæ uerecundiæ obſeruatio, & morum exempla fuère, ut nec pater cum filio, nec ſocer cum genero lauaret, nudosq; parentes inſpicere nefas erat, abſtinueruntq; à colloquijs, & omni turpi, ac fœdo corporis geſtu, coram filijs parentes. Vnde ſiquid in toto Orbe rectum, iuſtũ, ac memorabile, apud Romanos geſtum eſt ſolos. Quid præterea hiſtoriæ, quid Annales, quid Poëtæ loquntur, niſi Vrbis Romæ laudes, ac geſta? quæ ſemper habuit laudum præcones, nulla iucundior, nulla frequentior in manibus lectio, eademq; ſæpius repetita, magis, atq; magis ſemper placet, ac delectat. Quis eius ornamẽta, et delicias ad plenũ narrare poteſt?

quas qui ſemel deguſtauerit, diuelli inde haŭd faci lè ſine contumacia poterit. Semper enim *Romanū nomen á primis incunabilis, & auſpicatiſsimis fun damentis, apud omnes, & populos, & nationes cla riſsimum extitit.* Q *uin etiam* Itali, *quorum caput* Roma *eſt, nobilitate præſtant, & Regali quadam magnificentia lauti magni ſunt, & ſplendore quo dam nitentes.* Nam *quicquid intra Italiam eſt (ut tradit* Q *uintilianus)* Romanum *eſt.* Extat *adhuc* Romanorū *monumenta, per totum* Orbem, *&* Co *loniæ ſine numero ubiq; locorum,* Pontes, Portus, Turres, Metæ, Arces, *& cætera id genus.* Non *eſt á condito Orbe, nec futura* Vrbs *tam clara qualis* Roma, *totius mundi caput, &* Regia, *nec animi ma gnitudine, tam excellens populus, quàm* Ro. *nullū* Regē, *aut gentem parem habens.* Q *uæ* Vrbs *licet toties cædibus afflicta, & cultoribus priuata, ſemꝑ ualidior, potētiorq; ſurrexit.* Nulla *enim deficiēti bus colonis tam repentè confluentibus undiq; mor talibus, colonia deducitur, ác noua inſtauratur.* Et *omnia intra* Pomærium, *atq; mœnia eius frequen tiſsimè habitata, & exculta.* Nuſquam *minus* Ro *ma cognoſcitur, quàm* Romæ. Q*uæq; uiſuntur donaria, artes, & ornamenta, omnia* Romanæ *glo riæ ſunt, tanquàm ſuburbani ornatus, referta.* Præ *terea maritima loca, tum* Mediterraneæ *regiones* Vrbis, *partim auctis ab ipſis* Romanis, *omnia ple*

na ſunt Gymnaſijs, fontibus, veſtibulis, Templis, ædificijs, magiſtris. Licetq; haud inſcitè dicere, quaſi effectum iam Orbem ſuas deniq; reſumpſiſſe mũdicias, atq; ornamenta omnia ſplendore, & gratia renident. Cum uniuerſa terra, quaſi Pomarium quoddam culta, atq; ornata uiſitur. Spectaculorum omnis generis decor, & Ludorũ numerus infinitus Siquis mœnium ambitũ colligat, ex veterũ traditione. XX. millibus, aut paulò plus colliget, ut ſupra dictum eſt. In quibus præſides urbes inſtructæ, aliæ alijs in locis habitatoribus miniſtris inſtructæ, atq; alijs rebus ornatæ, quæ quaſi præſides urbes quaſi foſſa clauſtra concludunt. Quid enim Vrbe Roma excellentius? cuius optimis exemplis gloriari liceat, diſciplina militaris acriùs retenta, Principatum Italiæ, Romæ Imperium peperit, & multarum vrbium, magnorum Regum, & ualidiſſimarum gentium regimen, largita eſt. Alpium, Tauriq; montis conuulſa clauſtra tradidit, Ortumq; parua Romuli caſa, totius Terrarum Orbis fecit columen. Ex cuius ſummi omnes Triumphi emanarũt. Regnauerunt prius in Vrbe Reges ſeptem, poſt eos eiectos, Bruto authore, Vrbs libertate potita eſt. Quam ſub Imperatoribus iterum amiſit, atq; iterum in compedes coniecta eſt.

Auguſtus Cæs. bis cogitauit eam reſtituere, ſed timuit ne aliquis poſt ipſum iterum occuparet.

Cogitauit & L. Septimius, cogitauit & Decius, qui multos habuiſſet laudatores, ſi à Chriſtianorũ cruciatibus ſe temperaſſet, unde ex miraculo cum in quadam palude ſubmergeretur, nuſquàm eius cadauer poſtea inuentum eſt. Sub Probo autem Imp. omnia fuerunt quieta, & tranquilla, cuius Imperio Oriens, Occidẽs, Meridies, Septentrio, omnesq; Orbis partes in totam ſecuritatem redactæ ſunt, Vnde uerè Probus appellatus, ex quo diſciplinam militarem multi didicêre, ut ſcribit Vopiſcus. Habet nunc Roma, quòd ſua ſponte gentes, & nationes, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſubiectæ ſunt, non ut olim, armis coactæ (nam ut olim armis) nunc religione. Religio enim facit homines inter ſe concordes, & unanimes, & nationes quantum uis efferas, & Barbaras, mitiores. Nam linguarum, & numinũ cultura, hominẽ alienat ab homine. Idcirco facilius ſibi animalia muta, quã homines congregantur. Enimuerò ſi ab omnibus mortalibus unum, & idem coleretur numen, haùd quaquàm eſſent inter ipſos tot ſuperſtitiones, & diſcordiæ. Retinet adhuc Roma quandam priſcæ maieſtatis umbram, ut gentes ex toto Orbe, tanquàm membra ad caput recurrant. Habet præterea manſuetiſſimi Chriſti Imperium, & eius vicarium Pont. Max. præcipuã in toto Orbe dignitatem, per ſucceſſionem relictã à piſcatore idiota, & inermi, qui ſuperatis uerbo,

& exemplo

& exemplo Regibus, extinctisq; gentium ſimulachris Imperium Orbis occupauit. Habetq; Senatū Apoſtolicum, & Sacroſanctos Cardinales, & Clerū. Vbi Arx, & Domiciliū Chriſtianæ religionis, & eius Reipub. caput, ubi ſedes Apoſtolica, & Curia Romana omnium præſtantiſſima. Nuſquàm tāta ædificiorum laxitas, tanta rerum pompa, tot loca Sacra, tam ſolida peccatorum uenia, & tot (ut plebis uocabulo utar) indulgentiæ, tot martyrum triumphi, Quorū cruore aſperſa, conſecrata omnia habentur, ſub Chriſto principe totus mundus patefactus eſt. Nam arma Populi Romani antea peruenerunt uſq; ad Oceanum Occiduum, Septentrionalem, & Meridianum, ab Oriente autem non peruenerunt uſq; ad Indos. Sed de regionibus Orbis, de quibus nulla apud ueteres fuerat notitia, Mercatores, & negociatores, fecerunt nos certiores, ſed fides Chriſti omnia latiùs patefacit. DIXI.

Finis And. Fuluij Orationis
ad Quirites.

EIVSDEM ANDREAE FVLVII carmen, in laudem Populi Romani.

SAlue Rex Regũ Populе inſignite triumphis,
Et rerum princeps, & moderator aue.
Qui totum proprijs ſuperaſti uiribus Orbem,
Armis, Iuſticia, Religione, Fide,
Salue Roma tuis ſacris fœcunda Trophœis,
Clara animi gignens ſtrenuitate uiros.
Cœlicoliſq; pares ſuperum uirtute potentes,
Conſilijs magnos, artibus atq; bonis,
Roma decus mundi, rerum pulcherrima, ſalue,
Qua Sol penè uidet maius in Orbe nihil.
Salue Roma potens, gentis quæ dura rebellis,
Colla iugo ſubdis, corda ſuperba domans.
Nullus Romuleo populo præſtantior uſquàm
Virtute, & geſtis rebus in Orbe fuit.
Nulla quoq; in toto gens præclariſsima mundo,
Cui gens à ſummo funditur uſq; Ioue.
Diues opum populus, rerum cui ſumma poteſtas,
Oceani quantùm terra feritur aquis.
Romulus, & Populi, & Romani nominis auctor.
Auſpicibus poſuit mœnia prima Deis.
Ab Ioue principium generis, Iouis inclyta proles,
Quod Venus, & Mauors auxit honore Deûm.

Quid nūc troiugenū memorē antiquiſſima regū
Stemmata, cum titulis tam generoſa ſuis?
Quid genus Albanis à Regibus, unde Quirites
Sanguine contiguo nobilitantur aui.
Ipſi Romulidæ ueterum uirtute ſuorum,
Auxerunt geſtis geſta priora ſuis.
Perpetua ſerie, primaq́; ab origine gentis,
Nunquàm uirtutum defuit altus honor,
Nunquàm bellatrix uictricis dextera pugnæ,
Nunquàm miles, eques defuit, arma, duces.
Et grauitas matura ſenum, robuſtaq́; pubes,
Pro patria pugnans, atq; parata neci.
Quis credat Decios (niſi ſit pro teſte uetuſtas)
Pro patria expoſitos occubuiſſe ſua?
Romanum nanq; eſt, pugnare, & uincere ſemper,
Iura quoq; & leges conſtituiſſe ſacras.
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos,
Et regere, & populis imperitare ſuis.
Dextra potens armis, & uitæ prodiga uirtus,
Aut uictrix certæ ſiue parata neci.
Hinc uictor populus, populos uictricibus armis
Subdidit, & uicta paruit æquor, humo.
Rex populus rerum, regni Regina potentis,
Sedes Roma tua eſt, Imperijq́; locus.
Roma potens rerum, ſuperis electa benignis,
Inclyta fœlici condita Roma ſolo.

Roma tibi Imperium, & qui te ſine fraude probatos
  Conſilio regerent, fata dedêre uiros.
Ingenitæ uirtutis amor, quibus eſſet honorum
  Ardor, & altricis gloria magna Togæ.
Ipſa quibus poſſes totum tibi ſubdere mundum,
  Sub iuga, & Imperio perfruerere dato.
Lege quod æterna certantes iure uidentur.
  Fortuna, & Virtus conſtituiſſe pari.
Imperium toto nullum præſtantiùs Orbe,
  Tam diu durans, quàm pia Roma tuum,
Feciſti patriam diuerſis gentibus unam
  Vrbem feciſti, quod prius Orbis erat.
Ipſa licet toties perpeſſa es Barbara tela,
  Et Geticas toties enſe, uel igne manus,
Inde reſumpſiſti maiores robore uires,
  Atq; magis ſemper ſurgis ad Aſtra potens,
Nec potuit magnum uis ulla extinguere robur,
  Nec grauior nomen ſors abolere tuum.
Ac uelut Antæus uires à matre reſumens,
  Sic tu ex aduerſis ſurgere uiſa tuis.
Quæ mergi nequeunt nixu maiore reſurgunt,
  Exiliuntq; imis altiùs acta uadis.
Quid memorem modò caligantia mœnia, Turres,
  Et Fora, cum Circis, Templa, Theatra, Domos.
Ac uelut ætherijs pendentes nubibus imbres,
  Nymphæa, Euripos, Stagna, Lauacra, Lacus.

Multum

Multum eſt Romano ſub Cœlo, & ſidere fauſto
Naſci, quos æquos libra benigna facit.
Mars quoq; magnanimos, doctrina Pallas, & armis
Efficit, eloquio, conſilioq; graues.
Iam maieſtatis retines ueſtigia priſcæ,
Roma tuæ, cultu ſed potiore nites
Et potiore Deo Chriſto ſub Principe, Polles
Sacrorum, & ritu, Relligione, Fide.
Quæ, quantum ſatis eſt, nunquàm laudata uideris,
Sed iuuat uſq; nouis tollere ad Aſtra, modis.
Aucta tuis dominis, primùm ſub regibus, inde
Iam ſub Conſulibus, munere Brute tuo.
Hinc ſub Cæſaribus (quàmuis diſconuenit omnis
Vis dominarum libera Roma tibi)
Donec Pontifices te reſpirare gementem
Iuſſerunt Summi, liberiore iugo.
Reſtituêre tibi qui te, ſed Fata malignas,
Alternant rerum diſpoſitura uices.
Nam nunquàm rebus ſtatus eſt mortalibus idem,
Mutantur mores, tempora, iura, loca.
Et quæ iam longo ſunt tempore, parta labore
Omnia præſtringens ſubripit hora breuis.
Illos cenſuerim ſuprema laude canendos.
Si quos poſt obitum uiuere Fata ſinunt:
Ingenia, æternum, quæ nulla interficit ætas,
Stant, quibus haùd ullus liuor obeſſe poteſt.

Sed mihi cum docto refricantur uulnera cœtu,
Cum rem confractam Romule cerno tuam,
Vt uideam, & doleam, ueteres tot in Vrbe ruinas,
Priſcorumq; lares, & monumenta patrum,
Quæ (quàmuis ruerint) manet indelebile nomen,
Roma tibi, & famæ gloria longa tuæ.

Finis Carminum in laudem
Po. Romani.

ANDREAE FVLVII EGLOGA DE EXPOSITIONE ROMVLI, ET

Remi in Tyberim. Interlocutores, Mopſus Arcas, & Fauſtulus Tuſcus, Paſtores. Mopſus loquitur.

QVID uult iſte ſibi uagitus Fauſtule? narra,
Quid te hoc alueolo pperantē ferre uidemus?
Ceu quodā, nec dum ſtantes à matre gemellos.
Dū gerimus fœtus, & ſera in tecta redimus.
Quid te conſpicimus redeuntem littore ab iſto?
Obduxit multo quod ſpumeus Albula limo,
Imbribus immodicis, dum ſe uix colligit amnis?
Fa. *Mopſe magis cupio (quàm tu te noſſe) referre,*
(Si uacat) infandum ſcelus, & miracula rerum.
Hac nam præteriens ſolito de more, gregeſq;
Cum matutinos agerem prope rauca fluenta,
Monte ſub hoc labens, ubi flexibus Albula curuis
Perſtringit querulas ſinuoſo uortice cautes,
Deſcendiſſe lupam ſitientem è montibus iſtis
Aſpicio, ſiſtoq; greges, ſpectoq; relictis
Hanc fœtam catulis, fluuiali lyntre gemellos,
Lingentem expoſitos, præbentemq; ubera paruis.
Mella quibus picus tenera infundebat in ora.
Mo. *Fauſtule magna refers, uix hæc credēda, niſi illi*
Talia luminibus qui uiderit omnia ueris,
Nunquàm Parrhaſijs uiſa hæc noſtratibus oris,

Mo. At ſic expoſiti, ſumma ad faſtigia reges
Euadunt cœlo, ſuperantes fata, benigno.
ſic puer expoſitus Cyrus: ſic œdipus infans.
Sic Paris, idæis quondam enutritus in oris.
Paſtorumq; inter uerſatus tecta: ſed iſte
Dis age, uicinus qui præterlabitur amnis
Eſt hic tam claro cognomine notus ubiq;
Tybris: & hi montes, quos noſtros Archadas olim
Eſt rumor coluiſſe duces: profugoſq; Pelaſgos:
Hac ego Parrhaſio ſum cauſa rerum orbe profectus:
Fa. Sic eſt (ut memoras) extant ueſtigia magna
Vrbis ab Euandro poſitæ: ſtat maxima ueſtri
Herculis Ara dei: & Caci implacabilis Antrum
Suſtulit Alcides, quem clauæ robore duro
Fraude boues illi cum ſubripuiſſet Iberas.
Vnde Deum colimus ſacraſq; dicauimus aras:
Atq; ſacerdotes latia de ſtirpe creatos:
Reddidit hos quoniam tutos formidine montes
Idem ſacra tulit: latio celebranda quot annis:
Numinis unde ſacri decreta Potitia cuſtos:
Illius & conſors pariter Pinaria proles.
Victimaq; his olim mactanda frequentibus aris.
Tuſcia (ſi quæris) mihi patria: miſſus ab illa
in latios ſaltus, huius prope gurgitis undas:
Hos adij colles: & paſtoralia tecta:
Regius ac paſtor latjalis principis Albæ:
qui latos fines: atq; amplos poſſidet agros.

Mo. Audieram,& fama eſt,Panos demore Lycæi
Montibus his ueſtris celebrari ſacra:Luperci
Vnde Sacerdotes latio ſtant nomine dicti:
Tuq; per hos colles ducas me,Fauſtule quæſo:
Nanq; diu cupimus latios hos uiſere colles:
Fumoſoſq; lares:& curua in montibus antra:
Igniuomiq; domum Caci,ſacrumq; lupercal
Hac etenim cauſa patriamq; domumq; reliqui.
Et quas Parthenijs paſcebam in montibus agnas.
Fa.Deſine mopſe tuis precibus me flectere blandis.
Hos permitte prius pueros in tecta referre,
Haud procul hic humilis tuguri ſtant culmina noſtri
Iam iamq; huc adero, & quæcunq; rogaueris ædam,
Et quæ nunc gregibus ſunt peruia rura docebo.
Obſequar optatis,diſſoluamq; ocyus,ante
Quam properem,expediam,tu nūc circūſpice, cūcta
Regibus albanis ſunt hæc ſubiecta,per omnes
Quantum Oculi poſſunt longe ſe extendere fines :
Iſte Palatinus mons,in quo condidit Vrbem
Rex Euandrus,ubi ſuperant ueſtigia rerum:
Nunc ubi tecta uides:iam collabentia ueſtri
Regia Menalij fuit hæc tegeatica regis,
Poſt hunc:quem cernis,mons eſt Saturnius Alter
Alter Auentinus:qui Tybridis eminet alueo.
Mons,ubi ſemiferi domus imperterrita Caci.
At reliqui circum,nunc ſunt ſine nomine colles,
Mo. Regibus à latijs ſument hi nomina montes,

Iam quibus imperium magni portenditur orbis
Diuum ſanguis erunt regni qui ſceptra tenebunt
Et rerum domini fuerint,uenientibus annis
Non ita lac lacti ſimile eſt ut collibus iſtis
Arcadiæ ſaltus:celebrataq; paſcua fauno,
Mercurioq;, tepens niſi terra hæc:horrida ſemper
Illa gelu:& glacie concreta fluenta rigenti:
Donec uer redeat,grata dum paſtor in umbra
Quiſq; ſuos dulces,uel amaros ludit amores:
Et paſtorales exercet fiſtula Cantus:
Quam dedit Archadiæ nobis deus:ut modulemur
Herculis inuicti laudes: qua uicerit orbem:
Qua lernæa manu cecidit reparabilis hydra:
Aut quibus exhauſta pharetra:Stymphalides armis:
Aut Erimanthæi populator ſetiger agri:
Noſtra quibus tuta eſt ſublatis patria:monſtris.
Fa. Immo nos illi meritos debemus honores:
Votaq; compreſſa diri formidine Caci:
Herculis vnde duas uictoris cernimus aras,
uidi ego iam latios habitare frequentius agros
Protogenum genus antiquum:atq; his figere ſedes
Collibus:illa quidem magnum diſperſa per orbem
Errabunda diu:pulſis gens inde ſicanis
Auſonios tandem coluit pro tempore fines:
Quæ modo cærulei neglexerat arua Velini:
Et uirides campos,& ſaltus rore madentes
Mo. Nota mihi tellus,& roſea rura Velini

Ardua, Cutuliæ ſurgunt ubi mœnia paruæ,
Arcadica ſundata manu:atq; habitata colono
Arcade: parrhaſia profugis tellure Pelaſgis.
Surgit ubi exiguus ſtygijs emiſſus ab undis
Sulphureiſq; lacus ſcatebris,& gurgite nigro
Parua:ubi,& inſtabilis fruticoſo ceſpite ſurgit
Pulſa uelut conto,quæ fluctuat inſula uentis
Non ſecus,ac cymba huc illuc agitata procellis.
Italiæ hoc medium menſores eſſe fatentur,
Italiæ ſumen propter pecuaria dictum:
Nam quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit,
Equat ubi herba ſudes heſterna luce relictas,
Illinc digrediens,hæc ueſtra profectus in arua,
His habitare locis mens eſt telluris apricæ.
Quam mihi nunc memoras: fac ſtet ſententia Mopſe
Ne ſit opus toties circūcurſare per orbem
Hoc requieſce ſolo:ſunt rura ampliſsima nobis
Et fines lati,& uacui cultoribus agris:
Gramine ſemper terra uirens:& fœtibus uber,
Fecundumq; pecus,nec te pauiſſe capellas,
Saltibus his pudeat,pecoris ſæpe ipſe magiſter
Regius.his ſolitus deducere collibuss agnos
Atq; alios quoſcūq; greges per rura uiciſsim,
Paſcere,Mopſe uale,uel ſi mea dicta probabis
Obſequere his dictis:& moribus utere noſtris.

FINIS.

¶Erāt præterea duæ porte antiquæ urbis Gabiuſa,& Sabiuſa:unde error ortus eſt. Nam Sabiuſa ſtatim poſt collatinam,quæ recta uia ducebat in Sabinos.Gabiuſa uero Gabios.Item Iouis ſtatoris Templum, quod in uertice palatini montis fuiſſe putant. In radice palatij Cicero fuiſſe fatetur.Item ſtatuam equeſtrem in Laterano quam L.Septimij,ſiue.L. Veri autumant.M. Antonini eruditiores eſſe aſſerunt.Item Templum Neptuni,quod poſt actiacam uictoriam.A grippa condidit, & multis ornamentis,& pulcherima porticu exornauit inter Pātheon(fuiſſe creditur)& Thermas ſui nominis.Dion uero græcus auctor ſcribit Neptuni templum fuiſſe iuxta Septa,quem ſecutus ego græca fide deceptus ſum, permanſiſſemq; in ueſtigio prioris ſententiæ,ſi prius:marmor,ubi inſignia Neptuni apparent occurriſſet.Fuit et iuxta Pantheon Templum boni Euentus ut ſuperius dictum eſt.

Correctio errorum, & deprauationum huius operis.

In folio. 6. *linea.* 1. *ubi ſacrificatur*, *lege*, *ſacrificabatur*. *fol.*9.17. *ubi ic comparari, huic comparari.* 10.21. *contituit conſtituit.*12.15.*uclisciretur,ulciſceretur.* 19.17.*Princij,Pinci*j .21.6.*ubi pompera,pompa.* 22.20. *tacet.* 26.14. *Baſilica.* 27.19.*Næuia.* 43.12. *& ex parte.* 48.2.*Aerea porta.* 49.26.*rarioribus.* 50.2.*exercituum.* 62.20. *aduectum.* 62.26.*cognomine.* 63.1.*Matutæ.* 65.4.*uiſus.* *ubi fol.*49 *pone.*71. 71. 4.*Baſilica porcia,a Porc.Catone facta.* *Thermæ Traiani.* *ubi.*50.*pone.*74. 75.19.*miniuiſſe.* 77.1.*ne.* 77.2.*memoriæ inſerta eſt nota.* 79.9.*Virg.dum.* 79.13. *Tarquinius.* 81.2.*cuius.* 81.12.*examinaſſet.* *ubi.*66. *pone* 86. *ubi.*57.*pone.*87. 88.3.*iuuenta.* 90. 11. *Fanum.* 102.1.*Vitrubij,Viturbij.* *Poſt fol.*103.*ubi.*82.*pone.*104. *ubi.*1011.*pone.*111. 104.16.*aduectu.* 111.8.*Vibennio.* 122. 17.*de cuius.* 146. 1.*ac parti.* 155.4.*ubi. uacat.* 155. 14.*bibebatur.* 164.23.*ſiue.*5. 169.2.*expeditiſſimum.* 171.1. *delectu.* 174 22. *ueſtigia.* 186.24. *inuelabro fons.* *item ubi* 52.*pone.*25. *ubi.* 189. *pone.*195. 196.16.*erant &.* 203.3. *ſuburranum.* 209.6.*uidebantur.* 215.17.*de fici ramo.* 229.18. *iudicum.* *ubi* 009 *pone.*123. 226. 4. *quadrifrons.* 227.27.*claua.* 228.5.*conſeptum etiam.* 239. 15. *alatis.* 241.7.*erant.* 241.*ſtellas.* 241. *Moſaicæ.* 241.26.*patriæ.* 241. 27. *Parthico.* 243. 27. *patres.* 252.16. *Theatrum.* 253. 13. *Interamnæ.* 257. 24. *ad capeſcendas, ſeuientis.* 262. 2.*iuuentatis.* 262.15. *anguſtione.* 265.13.*Aedituis.* 265. 26. *ad ſummum.* 270. 8. *ruraliter inſtituiſſe.*

281.17.Fonteij. 284.7.inſcriptio. 285.11.Antoninus.
286.21. in Foro Olitorio,ut. 294. 8. in. uacat. 304.9.
Veientum. 308. 26. inſtaurata. 322. 25. De Naualibus.
335. 9. inſurgunt. 338. 7. Catilinæ. 344.19.inAreis.
353. 17.in commodo. 357. 8. Mare. 373. 25. Aſiniani.
377. 5.mœrore animi ibi. 388.15.cannales. 389.9. dene-
gatum. 391.14.inierunt. 392.20.a Gallis.

¶In Vrbium Principe Roma fœliciter ſedente Diuo Paulo.III. Pontifice opt. Max.

Anno uirginei partus. 1 5 4 5. Idus Nouembris per M. Valerium Doricum, & Aloiſium Fratrem Brixianos.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA